GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Dragostea în vremea holerei

El amor en los tiempos del cólera 1985

Pentru Mercedes, fireşte.

Au izbândit aceste plaiuri, iată:
Îşi au de-acum zeiţa încoronată.
Leandro Díaz

Nici nu se putea altfel: mirosul de migdale amare îi amintea de fiecare dată de soarta iubirilor neîmplinite. Doctorul Juvenal Urbino l-a simţit de cum a păşit în casa cufundată în penumbră, unde fusese chemat de urgenţă, să se ocupe de un caz care pentru el încetase de mulţi ani să mai fie urgent. Jeremiah de Saint- Amour, refugiat din Antile, invalid de război, fotograf de copii şi cel mai mărinimos adversar al său la şah, reuşise să se descătuşeze de chinurile amintirilor învăluit în fumul aromitor al cianurii de aur.

A găsit cadavrul, acoperit cu o pătură, în patul de campanie unde dormise totdeauna, iar alături, pe un taburet, se afla tăviţa în care fusese pregătită otrava. Pe podea, legat de piciorul patului, zăcea leşul unui dog danez, mare, negru, cu pieptul alb ca neaua, lângă care erau aruncate cârjele. În odaia înăbuşitoare şi pestriţă, care servea deopotrivă drept dormitor şi laborator, răzbăteau printr-o fereastră deschisă cele dintâi licăriri ale zorilor, dar era destulă lumină pentru a putea recunoaşte autoritatea morţii. Celelalte ferestre, precum şi cele mai mici crăpături erau fie acoperite cu cartoane negre, fie îndesate cu cârpe, sporind astfel densitatea opresivă a încăperii. Pe o masă mare, sub un bec obişnuit, acoperit cu hârtie roşie, se îngrămădeau de-a valma flacoane, sticluţe fără etichetă şi două tăviţe din cositor ciobit. Cea de-a treia, folosită de obicei pentru fixator, se afla lângă cadavru. Peste tot zăceau aruncate la întâmplare reviste şi ziare vechi, vrafuri de negative pe plăci de sticlă, mobile rupte, dar toate erau şterse de praf de o mână grijulie. În ciuda aerului proaspăt ce năvălise prin fereastră, în odaie mai stăruia încă, pentru cei obişnuiţi să-l recunoască, izul călduţ, ca de migdale amare, al iubirilor fără de noroc. Doctorul Juvenal Urbino se gândise nu o dată, fără nici o intenţie premonitorie, că locul acela nu era cel mai potrivit pentru a muri cu sufletul împăcat. Cu timpul însă, a ajuns să-şi spună că toată neorânduiala aceea ţinea, poate, de o vrere tainică a Proniei Cereşti.

Sosiţi mai devreme, un comisar de poliţie şi un tânăr student care-şi făcea practica de medicină legală la policlinica municipală aerisiseră camera şi acoperiseră cadavrul până la venirea doctorului Urbino. Amândoi l-au salutat cu o gravitate care, de data aceasta, trăda mai degrabă compasiune decât veneraţie, fiind prea bine cunoscută în oraş strânsa prietenie care-l lega de Jeremiah de Saint- Amour. Eminentul magistru le-a strâns mâna pe rând, aşa cum făcea dintotdeauna cu studenţii lui înainte de a-şi începe cursul zilnic de medicină generală, apoi, apucând marginea pledului între degetul arătător şi cel mare, ca pe o floare, a dezvelit palmă cu palmă, cu solemnitatea unui gest ritualic, cadavrul. Aşa cum era, dezbrăcat, ţeapăn şi chircit, cu ochii deschişi şi pielea albăstruie, arăta cu aproape cincizeci de ani mai bătrân decât în ajun. Avea pupilele limpezi, barba şi părul gălbui, iar pântecele îi era brăzdat de

cicatricea unei răni vechi, cusută cândva cu sfoară de împachetat. Era lat în umeri, cu brațe lungi şi vânjoase, ca de condamnat la galere, din pricina cârjelor, dar picioarele lui fără vlagă arătau ca ale unui copil de pripas. Doctorul Juvenal Urbino îl privi o clipă cu inima strânsă de durere, aşa cum rareori i se întâmplase în anii fără număr de când ducea o bătălie zadarnică împotriva morții.

— Nătărăule, îi spuse. Ce-a fost mai rău a trecut de mult.

Îl acoperi din nou cu pătura şi-şi redobândi prestanța academică. Cu un an în urmă, când împlinise optzeci de ani, fusese sărbătorit timp de trei zile în cadrul unor festivități omagiale, iar în discursul de mulțumire, împotrivindu-se încă o dată tentației de a se retrage, ținuse să adauge: „O să mă odihnesc destul când o să mor, atâta doar că atare eventualitate nu intră deocamdată în vederile mele." Deşi auzea din ce în ce mai greu cu urechea dreaptă şi se sprijinea într-un baston cu măciulie de argint pentru a-şi disimula paşii nesiguri, continua să poarte cu aceeaşi eleganță din tinerețe costumul de in şi jiletca pe care îi atârna lanțul de aur al ceasului. Barba sidefie, care-l făcea să semene cu Pasteur, şi părul de aceeaşi culoare, pieptănat lins, cu cărare dreaptă pe mijloc, erau expresia fidelă a caracterului său. Pierderea treptată şi mereu mai îngrijorătoare a memoriei o compensa, pe cât îi stătea în putere, cu însemnări făcute la repezeală pe bucățele de hârtie care, până la urmă, se amestecau prin buzunare, aşa cum se întâmpla cu instrumentele, flacoanele de medicamente şi atâtea alte obiecte aruncate de-a valma în trusa burduşită. Nu era numai cel mai bătrân şi cel mai renumit medic din oraş, ci şi bărbatul cel mai spilcuit. Cu toate acestea, din pricina erudiției etalate cu prea multă ostentație, ca şi a modului deloc ingenuu în care se folosea de propriul său nume, trezea mai puțină simpatie decât ar fi meritat.

Indicațiile date comisarului şi medicinistului au fost precise şi scurte. Nu era nevoie de autopsie. Mirosul stăruitor din casă era suficient pentru a stabili că moartea se datorase emanațiilor provocate de cianura de aur activată în tăviță cu un acid oarecare, dintre cele folosite de fotografi, or, Jeremiah de Saint-Amour se pricepea prea bine la toate astea ca să poată fi vorba de un accident. A parat reticențele comisarului cu un răspuns tăios, caracteristic felului său de a fi: „Nu uitați că eu semnez certificatul de deces." Tânărul medic era decepționat: niciodată nu avusese şansa să studieze pe un cadavru efectele cianurii de aur. Doctorul Juvenal Urbino se tot întreba nedumerit cum de nu-l văzuse până atunci la Şcoala de Medicină, dar îmbujorarea din obrajii tânărului şi accentul lui andin i-au risipit numaidecât nedumerirea: probabil că sosise de curând în oraş. Îi spuse: „În privința asta, nici o teamă. O să dați cât de curând peste vreun îndrăgostit nebun care să vă ofere o asemenea ocazie." Şi abia rostind aceste cuvinte îşi dădu seama că printre nenumăratele sinucideri cu cianură de aur de care-şi aducea aminte, aceasta era cea dintâi care nu se datora unei nefericiri în dragoste. În vocea lui se petrecu atunci o schimbare:

— Când o să-l găsiți, să fiți foarte atent, îi spuse el medicinistului. De obicei au nisip în inimă.

Apoi se întoarse spre comisar, vorbindu-i ca unui subaltern. Îi ceru să grăbească toate formalitățile, pentru ca înmormântarea să aibă loc chiar în după- amiaza aceea şi cu cea mai mare discreție. Spuse: „O să vorbesc şi eu mai târziu cu primarul." Ştia că Jeremiah de Saint-Amour, care era de o austeritate primitivă, câştiga cu arta lui mult mai mult decât avea nevoie pentru a-şi duce traiul zilnic, aşa încât într-unul din sertare se aflau probabil suficienți bani pentru cheltuielile de înmormântare.

— Dar dacă nu-i găsiți, n-are nici o importanță, a continuat el. O să am eu grijă de toate.

A mai hotărât ca ziariştilor să li se spună că fotograful murise de moarte bună, deşi era încredințat că ştirea nu prezenta prea mare interes pentru ei. Şi adăugă: „Dacă

e nevoie, o să vorbesc chiar eu cu guvernatorul." Comisarul, un funcționar conştiincios şi servil, ştia că rigurozitatea maestrului în problemele civile îi exaspera chiar şi pe prietenii lui cei mai apropiați, şi tocmai de aceea era nedumerit de uşurința cu care, de data aceasta, trecea peste toate formalitățile legale pentru a grăbi înmormântarea. Singurul lucru cu care nu putea fi de acord era să intervină pe lângă arhiepiscop pentru ca Jeremiah de Saint-Amour să fie îngropat în pământ sfințit. Parcă jenat de propria-i impertinență, comisarul încercă să se scuze.

— După câte am înțeles eu, omul ăsta era un adevărat sfânt.

— Mai mult decât atât, spuse doctorul Urbino. Un sfânt ateu. Dar ciudățeniile astea numai Dumnezeu singur le poate judeca.

Departe, în celălalt capăt al oraşului colonial, răsunară clopotele catedralei, care băteau de liturghie. Doctorul Urbino îşi puse ochelarii cu lentile înguste şi rame de aur şi-şi consultă micul ceas prins cu un lanț de jiletcă, un ceas pătrat şi fin, al cărui capac se deschidea cu un resort: încă puțin şi pierdea slujba de Rusalii.

În încăpere se afla un aparat mare de fotografiat, pe rotile, aşa cum mai pot fi văzute adesea prin parcurile publice, şi o draperie cu un peisaj reprezentând un asfințit pe mare, pictat cu vopsele artizanale, iar pe pereți se înşiruiau fotografiile unor copii surprinşi în clipele lor cele mai fericite: prima comuniune, costumul de iepuraş pentru carnaval, aniversarea plină de veselie a zilei de naştere. Doctorul Urbino văzuse cum se adunau an de an tot mai multe, în după-amiezile când medita la următoarea mutare în fața tablei de şah, şi se gândise deseori, înfiorat de o presimțire dureroasă, că în această galerie de portrete ocazionale se aflau germenii din care va răsări oraşul viitorului, oraş în care nu va mai rămâne nici măcar cenuşa faimei lui.

Pe birou, lângă un borcan plin cu pipe de marinar, se afla tabla de şah, cu o partidă neterminată. Deşi grăbit şi fără chef, doctorul Urbino nu rezistă tentației de a o studia. Avea toate motivele să creadă că era vorba chiar de partida din ajun, pentru că Jeremiah de Saint-Amour juca şah în fiecare după-amiază, cu cel puțin trei adversari diferiți, dar întotdeauna ajungea până la capăt, după care punea cutia cu tabla de şah şi piesele într-un sertar al biroului. Mai ştia, de asemenea, că juca totdeauna cu piesele albe, or, era limpede că de data aceasta urma să fie învins fără scăpare în doar patru mutări. „Dacă la mijloc ar fi fost o crimă, asta ar fi putut reprezenta o pistă sigură, îşi spuse. Cunosc un singur om în stare să imagineze o ambuscadă de o asemenea perfecțiune." Simțea că n-ar mai fi avut linişte dacă n-ar fi cercetat mai târziu de ce acel soldat neînfricat, obişnuit să se bată până la ultima picătură de sânge, lăsase neterminat cel de pe urmă război al vieții sale.

La ora şase dimineața, pe când îşi făcea ultimul rond, paznicul de noapte văzuse biletul prins pe uşa dinspre stradă: *Intrați fără să mai bateți şi anunțați poliția.* La scurtă vreme a sosit comisarul însoțit de medicinist şi, împreună, au răscolit toată casa în căutarea vreunei dovezi împotriva mirosului inconfundabil de migdale amare. Până la urmă, în răstimpul cât a durat analiza partidei de şah, comisarul a descoperit printre hârtiile de pe birou un plic adresat doctorului Juvenal Urbino şi pecetluit cu atâtea sigilii de ceară roşie, încât scrisoarea n-a putut fi scoasă decât rupându-l în bucăți. Doctorul a dat la o parte perdeaua neagră de la fereastră, ca să pătrundă mai multă lumină, şi-a aruncat ochii grăbit peste cele unsprezece foi scrise pe ambele fețe cu o caligrafie îngrijită şi, chiar de la primul paragraf, a înțeles că pierduse împărtăşania de Rusalii. A citit-o pe nerăsuflate, revenind de câteva ori asupra unor pagini pentru a regăsi firul pierdut, iar când a terminat, arăta de parcă s-ar fi întors de la capătul lumii şi din alte vremuri. Amărăciunea i se putea citi pe față, în ciuda efortului de a şi-o ascunde: avea buzele albăstrui ca şi cadavrul, iar când a împăturit din nou scrisoarea şi a băgat-o în buzunarul jiletcii, nu şi-a putut stăpâni tremurul degetelor. Atunci, amintindu-şi de comisar şi de tânărul medic, le-a zâmbit dintre negurile durerii.

— Nimic deosebit, le-a spus. Sunt ultimele lui dorinţe. Era doar o jumătate de adevăr, dar ei l-au luat drept

Întreg, pentru că doctorul le-a cerut să ridice o dală prost prinsă în pardoseală şi sub ea au dat peste un carneţel ferfeniţit, în care era notat cifrul de la casa de fier. N-au găsit chiar atât de mulţi bani cum se aşteptau, dar erau suficienţi pentru înmormântare şi pentru a acoperi alte cheltuieli mai mărunte. Doctorul Urbino ştia că n-o să mai poată ajunge la catedrală înainte de Evanghelie.

— E a treia oară, de când mă ştiu, că pierd slujba de duminică, spuse. Dar Dumnezeu e milostiv şi iartă.

Aşa că a preferat să mai întârzie câteva minute pentru a pune la punct toate detaliile, deşi ardea de nerăbdare să-i împărtăşească şi soţiei sale confidenţele cuprinse în scrisoare. A promis să-i anunţe chiar el pe numeroşii refugiaţi din regiunea Caraibilor care locuiau în oraş, gândindu-se că poate voiau să aducă un ultim omagiu celui ce se dovedise mai vrednic de stimă, mai activ şi mai radical decât toţi, chiar şi atunci când devenise limpede că se lăsase cuprins de deznădejde. Avea de gând să-i anunţe şi pe partenerii lui de şah, printre care se numărau oameni de toate categoriile, de la profesionişti de renume până la meseriaşi anonimi, dar şi pe alţi prieteni mai puţin statornici care ar fi dorit să ia parte la înmormântare. Înainte de a afla ce cuprindea scrisoarea postumă, intenţionase să fie primul dintre ei, dar după ce a citit-o, n-a mai fost sigur de nimic. În orice caz, avea să trimită o coroană de gardenii, gândindu-se că, cine ştie, poate că în ultima clipă, Jeremiah de Saint-Amour fusese cuprins de remuşcări. Înmormântarea urma să aibă loc la cinci, ora cea mai potrivită în lunile caniculare. Dacă era nevoie de el, putea fi găsit după prânz în împrejurimile oraşului, la conacul doctorului Lácides Olivella, iubitul său discipol, care dădea un banchet pentru a sărbători împlinirea a douăzeci şi cinci de ani de când terminase facultatea, un fel de nuntă de argint profesională.

De când fuseseră daţi uitării anii tumultuoşi ai primelor sale campanii, care îi aduseseră o preţuire şi un prestigiu fără seamăn în întreg ţinutul, doctorul Juvenal Urbino avea un program zilnic mai puţin încărcat. Se scula o dată cu primul cântat al cocoşilor şi imediat începea să-şi ia medicamentele tainice: bromură de potasiu pentru a prinde curaj, salicilat pentru durerile din oase pe timp de ploaie, picături de corn de secară împotriva ameţelilor, beladonă pentru somn. Lua din oră în oră câte ceva, dar totdeauna pe ascuns, pentru că în lunga sa carieră de medic şi profesor refuzase să prescrie paliative pentru bătrâneţe: îi era mai uşor să suporte durerile altora decât pe ale sale. În buzunar avea totdeauna o punguliţă cu camfor din care, când nu-l vedea nimeni, inhala adânc, pentru a-şi alunga din suflet teama de atâtea medicamente amestecate.

Rămânea o oră în birou, unde îşi pregătea cursul pe care l-a ţinut la Şcoala de Medicină cu regularitate, de luni până sâmbătă, la ora opt fix, chiar şi în ajunul morţii. Era totodată şi un cititor statornic al noutăţilor literare trimise prin poştă de librarul său din Paris sau comandate la Barcelona de cel din oraş, deşi literatura în limba spaniolă îl interesa mai puţin decât cea franceză. Niciodată însă nu le citea dimineaţa, ci după ce-şi făcea siesta, timp de o oră, şi seara, înainte de culcare. După ce termina de pregătit cursul, făcea în baie cincisprezece minute de gimnastică respiratorie, totdeauna cu faţa spre locul unde cântau cocoşii, fiindcă de acolo venea aerul proaspăt. Apoi se îmbăia, îşi potrivea barba, îşi pomăda mustaţa în atmosfera saturată de mirosul de colonie Farina Gegenüber veritabilă şi-şi punea costumul alb de in cu jiletcă, pălăria moale şi ghetele de marochin. La optzeci şi unu de ani îşi păstra aerul nonşalant şi jovial din vremea când se întorsese de la Paris, nu mult după marea epidemie de holeră asiatică, iar părul, pieptănat cu cărare pe mijloc, ca în tinereţe, nu i se schimbase prea mult, căpătând doar o nuanţă metalică. Îşi lua micul dejun în

familie, dar cu un regim special: o infuzie din flori de pelin, pentru stomac, şi o căpăţână de usturoi, pe care îl curăţa tacticos, mestecându-l apoi conştiincios împreună cu o coajă de pâine, pentru a preveni crizele de inimă. Rareori se întâmpla să nu aibă după cursuri o întâlnire legată de iniţiativele sale civice, de acţiunile promovate de el în sprijinul cauzei catolicismului sau de invenţiile sale artistice şi sociale.

La prânz, mânca aproape totdeauna acasă, după care se odihnea zece minute pe terasa dinspre curtea interioară, desluşind ca prin vis cântecele servitoarelor adunate la umbra arborelui *mango*, strigătele vânzătorilor ambulanţi de pe stradă, vuietul de uleiuri şi motoare din golf, ale căror efluvii fâlfâiau prin casă în zilele toride ca un înger osândit să putrezească de viu. Citea apoi timp de o oră cărţile cele mai recente, îndeosebi romane şi studii istorice, şi îi dădea lecţii de franceză şi de canto papagalului care de câţiva ani buni reprezenta o adevărată atracţie locală. La ora patru pleca să-şi vadă bolnavii, nu mai înainte de a bea o cană mare de limonadă cu gheaţă. În ciuda vârstei, refuza să-şi consulte pacienţii la cabinet şi continua să-i viziteze la domiciliu, aşa cum făcuse încă de pe vremea când viaţa oraşului era atât de domestică încât puteai ajunge în orice parte pe jos.

După ce s-a întors prima dată din Europa, obişnuia să se deplaseze cu landoul familiei, la care erau înhămaţi doi roibi aurii, dar când acesta s-a stricat, l-a înlocuit cu un cupeu tras de un singur cal, folosindu-l în continuare cu un soi de dispreţ pentru tot ce însemna modă, chiar şi atunci când trăsurile începuseră să dispară de pe faţa pământului, iar cele câteva care mai existau în oraş erau scoase doar pentru a-i plimba pe turişti sau pentru a duce coroanele la înmormântări. Deşi refuza să se pensioneze, îşi dădea prea bine seama că nu mai era chemat decât la căpătâiul unor bolnavi fără speranţă, dar el considera că şi aceasta constituia tot o formă de specializare. Era în stare să-şi dea seama de ce anume suferea un bolnav numai privindu-l, iar cu trecerea timpului, avea tot mai puţină încredere în medicamentele brevetate şi urmărea cu îngrijorare extinderea pe care o căpătase chirurgia. Obişnuia să spună: „Bisturiul este dovada cea mai evidentă a eşecului suferit de medicină." Era convins că, într-un sens foarte strict, orice medicament e o otravă şi că şaptezeci şi cinci la sută din alimente nu fac altceva decât să grăbească sfârşitul. „În orice caz, spunea el la cursuri, medicină, multă, puţină câtă se ştie, ştiu doar câţiva medici." De la entuziasmul din tinereţe, alunecase treptat spre o atitudine pe care el însuşi o definea drept un umanism fatalist: „Fiecare e stăpân pe propria-i moarte, iar singurul lucru pe care-l putem face, odată sosit ceasul, este să- i ajutăm pe oameni să moară fără teamă şi dureri." În pofida acestor idei extravagante, care făceau de-acum parte din folclorul medical local, foştii lui studenţi, unii din ei profesionişti de renume, îl consultau în continuare, recunoscându-i acea calitate care pe atunci se numea ochi clinic. Era, oricum, un medic scump şi greu accesibil, a cărui clientelă provenea mai ales din rândul vechilor familii ce locuiau în cartierul Viceregilor.

Avea un program zilnic atât de riguros, încât soţia lui ştia unde anume să-i trimită un mesaj dacă intervenea ceva urgent în timp ce el îşi făcea, după-amiaza, vizitele obişnuite. În tinereţe, înainte de a se întoarce acasă, se abătea pe la Cafeneaua Parohiei, unde, cu timpul, reuşise să-şi perfecţioneze tehnica de şah jucând cu amicii socrului său şi cu câţiva refugiaţi din regiunea Caraibilor. Însă o dată cu primii ani ai noului veac, a renunţat să mai treacă pragul cafenelei, încercând să organizeze turnee naţionale sub patronajul Clubului Social. Cam tot atunci a sosit în oraş, cu genunchii lui vlăguiţi, dar fără meseria de fotograf de copii, Jeremiah de Saint-Amour, care după nici trei luni, a ajuns bine cunoscut printre toţi cei ce ştiau să mute un nebun pe o tablă de şah, pentru că nimeni nu reuşise să-l învingă nici măcar o singură dată. În ce-l priveşte pe doctorul Juvenal Urbino, a fost o întâlnire miraculoasă, exact în momentul

în care şahul devenise pentru el o adevărată pasiune, iar în oraş nu mai avea prea mulți adversari ca să şi-o satisfacă.

Numai mulțumită lui, Jeremiah de Saint-Amour şi-a putut face un rost printre noi. Doctorul Urbino a devenit protectorul neprecupețit, chezaşul lui în orice împrejurare, fără a-şi mai bate capul să afle cine era, ce făcea sau din ce războaie lipsite de glorie scăpase în halul acela de neputință fizică şi de descumpănire. În cele din urmă, l-a ajutat să-şi instaleze atelierul fotografic împrumutându-I bani pe care Jeremiah de Saint-Amour i-a înapoiat cu scrupulozitate până la ultima centimă, din clipa în care a pozat primul copil speriat de fulgerul de magneziu.

Totul a pornit de la şah. La început jucau după cină, la ora şapte seara, cu îndreptățite avantaje pentru doctor, datorită evidentei superiorități a adversarului, dar treptat au renunțat la ele, până ce au ajuns amândoi egali. Mai târziu, când don Galileo Daconte a deschis prima grădină de cinema, Jeremiah de Saint- Amour s-a numărat printre spectatorii cei mai statornici, iar pentru partidele de şah, s-au mulțumii cu serile în care nu rulau filme în premieră. Prietenia lor ajunsese în acea perioadă atât de strânsă, încât doctorul îl însoțea la cinema, niciodată însă cu soția, pe de o parte, pentru că ea nu avea răbdare să urmărească firul întâmplărilor încâlcite, iar pe de alta, fiindcă simțea instinctiv că Jeremiah de Saint-Amour nu reprezenta o companie plăcută pentru nimeni.

Duminica era însă o zi cu totul diferită de celelalte. Asista la slujba de la catedrală, după care se întorcea acasă, unde se odihnea şi citea pe terasa din curtea interioară. Rareori, şi numai în cazuri foarte grave, se ducea să consulte un bolnav într-o zi de sărbătoare, iar de câțiva ani buni, nu mai accepta nici o invitație decât dacă era vorba de o obligație socială. În duminica aceea de Rusalii, printr-o excepțională coincidență, se petrecuseră două evenimente rare: moartea unui prieten drag şi nunta de argint a unui discipol eminent. Şi totuşi, în loc să se întoarcă de-a dreptul acasă, aşa cum avea intenția s-o facă după ce confirmase decesul lui Jeremiah de Saint-Amour, s-a lăsat târât de curiozitate.

Îndată ce s-a urcat în trăsură, a recitit în grabă scrisoarea postumă şi i-a cerut vizitiului să-l ducă la o adresă greu de găsit, din cartierul sclavilor. Era o hotărâre atât de neobişnuită pentru tabieturile lui, încât vizitiul a ținut să se asigure că nu era vorba de o greşeală. Nu era: adresa nu putea fi mai clară decât atât, iar cel care o scrisese avea toate motivele s-o ştie foarte bine. Doctorul Urbino a revenit atunci la prima pagină şi s-a cufundat în acel şuvoi de dezvăluiri nedorite, în stare să-i schimbe, chiar şi la vârsta lui, viața, dacă ar fi fost cu adevărat încredințat că nu era vorba de elucubrațiile unui om care-şi pierduse orice speranță.

Vremea începuse să se strice încă din zori, cerul se înnorase şi se lăsase răcoarea, dar nu erau semne că o să plouă înainte de prânz. Încercând să găsească un drum mai scurt, vizitiul a cotit pe străduțele pietruite şi întortocheate ale oraşului colonial, iar de câteva ori a trebuit să oprească, de teamă să nu i se sperie calul în învălmăşeala aceea de şcolari şi congregații religioase care se întorceau de la slujba de Rusalii. Străzile erau pline de flori şi ghirlande de hârtie, peste tot răsunau cântece, iar din balcoane, tinere cu umbreluțe de soare colorate şi volane de muselină priveau mulțimea în sărbătoare. În Piața Catedralei, unde statuia Eliberatorului abia se mai zărea printre palmierii africani şi noile felinare electrice, circulația era blocată de automobilele celor care ieşeau de la slujbă, iar în venerabila şi zgomotoasa Cafenea a Parohiei nu mai era nici un loc liber. La ora aceea, pe stradă nu se mai zărea altă trăsură decât cea a doctorului Urbino, uşor de recunoscut dintre puținele existente în oraş după capota lăcuită, strălucind de curățenie, cu ferecături din bronz, mai rezistente la aerul sărat, şi după roțile şi spițele vopsite în roşu, cu chenare aurite pe margini, aşa cum aveau la Viena cupeurile din fața operei în serile spectacolelor de

gală. Mai mult decât atât, în timp ce familiile mai simandicoase se mulțumeau ca vizitiii lor să aibă cămaşa curată, el îl obliga pe al lui să poarte livreaua de catifea ponosită şi jobenul ca de dresor de circ, socotite nu numai anacronice, dar şi neomenoase în căldura toridă din regiunea Caraibilor.

În pofida afecțiunii aproape maniace pentru oraşul unde se născuse şi pe care îl cunoştea mai bine ca oricine, doctorul Juvenal Urbino nu avusese prea des prilejul să se aventureze fără reticențe în forfota vechiului cartier al sclavilor. Vizitiul s-a tot învârtit pe străzi, întrebând în dreapta şi-n stânga până să găsească adresa. Şi astfel, doctorul Urbino a putut cunoaşte îndeaproape tristețea mlaştinilor, fatidica tăcere care le împresura, băşinile ca de înecat pe care în atâtea nopți de nesomn le simțise urcând până în dormitorul lui, îngemănate cu mireasma iasomiei din grădină, trecând ca o boare de ieri, care n-avea nimic de-a face cu viața lui. Dar miasmele în atâtea rânduri idealizate de nostalgie au devenit dintr-o dată o realitate insuportabilă când trăsura a început să se hurduce prin glodul ulițelor unde vulturii pleşuvi *gallinazos* îşi disputau resturile de la abator aruncate pe țărm de talazurile înfuriate. Spre deosebire de clădirile din cartierul viceregilor, durate din piatră trainică, aici casele erau înjghebate din bârne decolorate de vreme, cu acoperişuri din tinichea, mare parte din ele fiind înălțate pe piloni pentru a le feri de puhoaie când şanțurile de scurgere moştenite de la spanioli îşi ieşeau din matcă. Totul avea un aer jalnic şi părăginit, dar din cârciumile sordide răzbăteau până în stradă cântecele şi chiotele chefliilor care sărbătoreau în legea lor Rusaliile săracilor. Când au găsit într-un târziu adresa, pe urmele trăsurii se ațინea un cârd de copii goi puşcă şi gălăgioşi, care-şi băteau joc de costumația vizitiului, obligat la tot pasul să-i alunge cu biciuşca. Doctorul Urbino, pregătit pentru o vizită confidențială, a înțeles prea târziu că nu exista pe lume candoare mai periculoasă decât aceea a vârstei lui.

Pe dinafară, casa fără număr, cu perdea de dantelă la fereastră şi o uşă mare, luată de la vreo biserică veche, nu se deosebea prin nimic de celelalte mai puțin răsărite. Vizitiul a bătut şi numai după ce s-a asigurat că aceea era adresa căutată, l-a ajutat pe doctor să coboare din trăsură. Uşa se deschisese fără zgomot, iar în penumbra dinăuntru se ivise silueta unei femei între două vârste, îmbrăcată toată în negru şi cu un trandafir la ureche. În ciuda anilor — nu mai puțini de patruzeci —, se ținea încă bine: era o mulatră semeață, cu ochii aurii şi aprigi, cu părul tuns scurt, după forma craniului, ca o cască de bumbac sârmos. Doctorul Urbino n-a recunoscut-o, deşi o zărise vag de câteva ori în timpul partidelor de şah din atelierul fotografului, iar o dată, îi prescrisese nişte pliculețe de chinină pentru febra recurentă de care suferea. I-a întins mâna, iar ea i-a cuprins-o într-ale sale, nu atât în chip de salut, cât ca să-l ajute să intre. Salonul, care păstra aroma de răcoare şi murmurul nevăzut al unui crâng, era ticsit cu mobile şi obiecte de valoare, aşezate fără ostentație, la locul lor firesc.

Doctorul Urbino îşi aminti fără amărăciune de prăvălioara unui negustor de antichități din Paris, la numărul 26, de pe strada Montmartre, într-o luni de toamnă din secolul precedent. Femeia luă loc în fața lui şi-i vorbi într-o spaniolă greoaie:

— Vă rog să vă simțiți ca la dumneavoastră acasă, domnule doctor. Nu vă aşteptam aşa de curând.

Doctorul Urbino se simți parcă deconspirat. O cercetă atent, îşi opri privirea asupra veşmintelor îndoliate, descoperi demnitatea cu care îşi purta durerea şi abia atunci înțelese că vizita lui nu avea nici un rost, pentru că ea cunoştea mai bine decât el toate destăinuirile şi justificările cuprinse în scrisoarea postumă a lui Jeremiah de Saint-Amour. Nu se înşela. Ea îi ținuse tovărăşie până în preajma morții, aşa cum îl însoțise timp de aproape douăzeci de ani, cu o devoțiune şi o tandrețe umilă care semănau îndeajuns cu dragostea, deşi nimeni din această capitală adormită de

provincie, unde până şi secretele de stat erau de domeniul public, nu bănuise nimic. Se cunoscuseră într-un spital pentru drumeți din Port- au-Prince, oraşul ei de baştină, unde el îşi începuse viața de pribeag, şi l-a urmat până aici un an mai târziu, pentru o vizită scurtă, deşi amândoi ştiau, fără a se fi înțeles mai dinainte, că venea ca să rămână pentru totdeauna. Ea era cea care făcea curățenie şi ordine în atelier o dată pe săptămână, dar nici chiar vecinii cei mai bănuitori n-au confundat aparențele cu adevărul, presupunând, ca toți ceilalți, că invaliditatea lui Jeremiah de Saint-Amour nu se rezuma doar la mers. Chiar şi doctorul Urbino credea acelaşi lucru, din motive de ordin medical bine întemeiate, şi niciodată nu şi-ar fi închipuit că în viața lui exista o femeie, dacă el însuşi nu i-ar fi mărturisit-o în scrisoare. Oricum, îi venea foarte greu să înțeleagă motivele pentru care două persoane mature, libere şi fără trecut, străine de prejudecățile unei societăți preocupate numai de ea însăşi, preferaseră riscurile iubirilor interzise. Ea se grăbi să-i explice: „Asta era plăcerea lui." În plus, clandestinitatea, chiar dacă împărtăşită cu un bărbat ce nu-i aparținuse niciodată pe deplin, dar în care amândoi cunoscuseră nu o dată explozia instantanee a fericirii, nu i se păruse o condiție inacceptabilă. Dimpotrivă: viața îi demonstrase că era, poate, exemplară.

În seara precedentă fuseseră la cinema, fiecare pe contul său şi pe locuri depărtate, aşa cum făceau de cel puțin două ori pe lună, de când imigrantul italian Galileo Daconte amenajase un cinematograf în aer liber printre ruinele unei mănăstiri din secolul al XVII-lea. Au văzut un film ecranizat după un roman la modă cu un an în urmă, pe care doctorul Urbino îl citise cu inima îndurerată de cruzimea războiului: *Nimic nou pe frontul de vest.* S-au întâlnit apoi în atelier, iar ei i s-a părut că nu era în apele lui, dar şi-a spus că starea aceea se datora scenelor brutale, cu răniți agonizând prin noroi. A încercat să-i alunge gândurile negre propunându-i să joace şah, iar el, ca să-i facă plăcere, a acceptat, dar juca neatent, cu piesele albe, bineînțeles, până când, descoperind înaintea ei că urma să fie învins în doar patru mutări, a capitulat fără glorie. Abia atunci a înțeles doctorul că ea fusese adversarul din partida finală, şi nu generalul Jerónimo Argote, cum îşi închipuise el. Murmură preocupat:

— Era o partidă magistrală!

Ea ținu să precizeze că nu-i revenea nici un merit, pentru că Jeremiah de Saint-Amour, rătăcit deja în negurile morții, muta piesele fără iubire. Când au întrerupt partida, cam pe la unsprezece şi un sfert, fiindcă pe străzi ecourile petrecerii se stinseseră de mult, el a rugat-o să-l lase singur. Voia să-i scrie doctorului Juvenal Urbino, pe care-l considera bărbatul cel mai vrednic de stimă din câți cunoscuse şi chiar mai mult decât atât, un prieten de suflet, cum îi plăcea să spună, deşi singura afinitate dintre ei era pasiunea pentru jocul de şah, înțeles ca un dialog al rațiunii, şi nu ca o ştiință. Atunci a fost sigură că Jeremiah de Saint- Amour ajunsese la capătul agoniei şi că nu-i mai rămânea de trăit decât răstimpul necesar pentru a scrie scrisoarea. Doctorului nu-i venea să creadă:

— Aşadar, dumneata ştiai!

Nu numai că ştia, a încuviințat ea, dar îl ajutase să-şi suporte agonia cu aceeaşi dragoste cu care îl ajutase să descopere fericirea. Fiindcă asta însemnaseră pentru el ultimele unsprezece luni: o cumplită agonie.

— Era de datoria dumitale să-l opreşti, să povesteşti şi altora ce avea de gând, spuse doctorul.

— Nu-i puteam face una ca asta tocmai eu, răspunse ea indignată. Îl iubeam prea mult.

Doctorul Urbino era convins că auzise tot ce se putea auzi pe lumea asta, dar niciodată până atunci nu-i fusese dat să audă ceva asemănător, şi încă rostit cu atâta simplitate. A privit-o îndelung, pentru a şi-o întipări bine în minte: aşa cum stătea în

fața lui, neclintită în rochia ei neagră, cu ochii aceia de şopârlă şi trandafirul la ureche, părea o divinitate fluvială. Cu mult timp în urmă, pe un țărm stingher din Haiti, unde amândoi zăceau goi pe nisip după ce făcuseră dragoste, Jeremiah de Saint-Amour oftase pe neaşteptate: „Niciodată n-am să fiu bătrân." Ea i-a tălmăcit spusele ca pe o dorință eroică de a lupta fără preget împotriva urmelor necruțătoare lăsate de trecerea vremii, dar el a fost mai explicit: era ferm hotărât să-şi ia viața la şaizeci de ani.

Îi împlinise chiar în acel an, la douăzeci şi trei ianuarie, şi în aceeaşi zi stabilise ca ultim termen ajunul Rusaliilor, sărbătoarea cea mai importantă a oraşului, consacrat cultului Sfântului Duh. Nu exista nici un detaliu din seara precedentă pe care ea să nu-l fi cunoscut şi nu o dată vorbiseră despre asta, înfruntând torentul năvalnic al zilelor pe care nici el, nici ea nu-l mai puteau stăvili. Jeremiah de Saint-Amour iubea viața cu o patimă lipsită de sens, îndrăgea marea şi dragostea, îşi iubea câinele şi o iubea pe ea, iar pe măsură ce ziua stabilită se apropia, se lăsa tot mai mult copleşit de disperare, ca şi cum moartea lui n-ar fi fost o hotărâre proprie, ci un destin necruțător.

— Aseară, când l-am lăsat singur, era dus de pe lumea asta, a mai spus ea.

Intenționase să ia câinele acasă, dar el l-a privit cum moțăia, tolănit lângă cârje, şi mângâindu-l cu vârful degetelor, a spus: „Îmi pare rău, dar Mister Woodrow Wilson merge cu mine." I-a cerut să-l lege de piciorul patului în timp ce el scria, iar ea i-a respectat întocmai rugămintea, dar a făcut un nod fals, pentru ca animalul să se poată desprinde mai uşor. Acela fusese singurul ei act de infidelitate, născut din dorința de a şi-l putea aminti pe mai departe pe stăpân privind în ochii hibernali ai câinelui. Dar doctorul Urbino a întrerupt-o pentru a-i povesti adevărul: câinele nu fugise. „Înseamnă că n-a vrut", a spus ea. Şi s-a bucurat, pentru că prefera să-l evoce în continuare pe iubitul mort întocmai cum îi ceruse chiar el în ajun, când, lăsând deoparte scrisoarea începută, a privit-o pentru ultima dată şi i-a spus:

— Aminteşte-ți de mine cu un trandafir.

A ajuns acasă nu mult după miezul nopții. S-a trântit îmbrăcată în pat şi a început să fumeze, aprinzându-şi țigară de la țigară, pentru a-i lăsa răgazul să termine scrisoarea, care, ştia şi ea prea bine, era lungă şi anevoioasă, iar când au început să urle câinii, puțin înainte de ora trei, a pus pe foc apa pentru cafea, s-a îmbrăcat în doliu strict şi a tăiat din grădină cel dintâi trandafir al zilei. Doctorul Urbino îşi imagina deja cât de mult avea să deteste amintirea acelei femei pe care nimeni şi nimic nu o mai putea izbăvi, convins fiind că ştie chiar şi motivul: numai o persoană fără principii putea arăta atâta condescendență față de durere.

Până la sfârşitul vizitei, ea i-a mai oferit şi alte argumente în favoarea acestei presupuneri. Aşa cum îi făgăduise iubitului său, nu va asista la înmormântare, deşi doctorul Urbino era sigur că înțelesese cu totul altceva dintr-un paragraf al scrisorii. Nu avea să verse nici o lacrimă, nu-şi va irosi restul zilelor fierbând înăbuşit în zeama de larve a memoriei, nu se va îngropa de vie între patru pereți, ca să-şi țeasă lințoliul, după obiceiul văduvelor din partea locului. Avea de gând să vândă casa lui Jeremiah de Saint-Amour, care, începând din acea clipă, îi aparținea cu tot ce se afla înăuntru, după cum era stipulat în scrisoare, şi va continua să ducă viața dintotdeauna, fără să se plângă de nimic, în boleşnița asta de sărăntoci unde fusese atât de fericită.

Cuvintele ei l-au urmărit pe doctorul Juvenal Urbino tot drumul spre casă: „Boleşnița asta de sărăntoci". Nu era un calificativ lipsit de temei. Căci oraşul, oraşul lui, rămăsese neschimbat, parcă în afara timpului: acelaşi oraş răscopt de soare şi arid din vremea terorilor nocturne şi a plăcerilor solitare ce-i bântuiseră pubertatea, unde florile se cocleau, iar sarea se topea, şi căruia nu i se întâmplase nimic deosebit vreme de patru veacuri, în afara faptului că îmbătrânea pe nesimțite, printre dafini veştejiți şi smârcuri stătute. Iarna, ploile repezi şi pustiitoare făceau să se reverse latrinele, transformând străzile în mocirle puturoase. Vara, o pulbere invizibilă şi zgrunțuroasă

ca praful de cretă încins la roşu se furişa chiar şi prin fisurile cele mai tainice ale imaginației, stârnită de vânturile năprasnice care smulgeau acoperişurile de pe case şi înălțau copiii prin văzduh. Sâmbăta, mulatrii din mahalalele sărace îşi părăseau ca într-un vârtej coşmeliile din carton şi tablă, luându-şi cu ei animalele din ogradă, mâncare şi băutură, şi năvăleau, într-o revărsare de veselie, pe țărmurile stâncoase din sectorul colonial. Până nu de mult, unii dintre cei mai bătrâni purtau pe piept, întipărit cu fierul roşu, însemnul regal al sclavilor. La sfârşit de săptămână, dansau ca nişte apucați, se îmbătau până cădeau lați cu rachiu făcut în casă, se iubeau în văzul tuturor prin tufele de *icaco,* iar la miezul nopții de duminică spre luni, întărâtați toți contra tuturor, săreau la bătaie, iar chiolhanul se sfârşea cu încăierări sângeroase. Era aceeaşi mulțime dezlănțuită care, în celelalte zile ale săptămânii, se strecura prin piețele şi pe străduțele cartierelor vechi, vânzând tot ce se putea vinde, insuflând oraşului amorțit o frenezie de bâlci omenesc ce duhnea a peşte prăjit: o viață nouă.

Eliberarea de sub stăpânirea spaniolilor, iar mai apoi, abolirea sclaviei, au accentuat starea de decadență încă onorabilă în care se născuse şi crescuse doctorul Juvenal Urbino. Marile familii aristocratice de odinioară se cufundau în tăcerea aşternută peste castelele lor văduvite de podoabe. Pe străduțele întortocheate, acoperite cu caldarâm, care-şi dovediseră utilitatea la vreme de război sau când oraşul era atacat de pirați, bălăriile creşteau în voie, atârnau prin balcoane, se strecurau prin crăpături, năpădind până şi zidurile de piatră ale celor mai bine întreținute palate, iar singurul semn de viață la ceasurile amiezii erau exercițiile languroase de pian ce răsunau în penumbra siestei. Înăuntru, în iatacurile răcoroase, mirosind a tămâie, femeile se fereau de soare ca de o boală ruşinoasă, iar când ieşeau din casă, fie şi numai ca să se ducă la biserică, pentru slujba din zori, îşi ascundeau obrazul sub mantilă. Iubirile lor erau domoale şi anevoioase, tulburate de presimțiri apăsătoare, iar viața li se părea fără sfârşit. Spre seară, în clipa opresivă a trecerii, se stârnea dinspre mlaştini o vijelie de țânțari setoşi de sânge, iar un abur dulceag de scârnă umană, cald şi trist, răscolea în străfundurile sufletelor certitudinea morții.

Căci din viața proprie oraşului colonial, pe care tânărul Juvenal Urbino îl idealiza în melancoliile lui de la Paris, nu mai rămăsese altceva decât năluca amintirii. În secolul al XVIII-lea, avusese cel mai înfloritor comerț din zona Caraibilor, îndeosebi datorită privilegiului ingrat de a fi cea mai mare piață de sclavi africani din cele două Americi. Tot aici îşi aveau reşedința obişnuită viceregii Noului Regat al Grenadei, care preferau să guverneze dintr-un loc deschis spre oceanul lumii decât din capitala îndepărtată şi geroasă, învăluită într-o burniță de veacuri, care le altera simțul realității. De câteva ori pe an, în golf se adunau galioanele încărcate cu avuțiile din Potosí, din Quito sau Veracruz, iar oraşul îşi trăia atunci ceea ce a fost adevărata sa epocă de glorie. Vineri 8 iunie 1708, la ceasurile patru după-amiază, galionul San José, cu o încărcătură de pietre şi metale prețioase, valorând la vremea respectivă o jumătate de miliard de *pesos,* a fost scufundat de o escadrilă engleză în dreptul intrării în port şi, deşi trecuseră două veacuri bune de atunci, încă nu fusese scos la suprafață. Comoara aceea care zăcea în adâncuri de coral, dimpreună cu cadavrul comandantului plutind pe-o rână la postul de comandă erau adesea evocate de istorici ca o emblemă a oraşului înecat în amintiri.

De cealaltă parte a golfului, în cartierul rezidențial La Manga, casa doctorului Juvenal Urbino părea că aparține altor vremuri. Era mare şi răcoroasă, cu un singur nivel şi un portic cu coloane dorice, de unde puteai cuprinde cu privirea apele stătute ale golfului, pline de miasme şi resturi de epave. De la intrare şi până la bucătărie, toate încăperile erau pardosite cu dale albe şi negre, ca o tablă de şah, amănunt pus nu o dată pe seama pasiunii predominante a doctorului Urbino, când, de fapt, era vorba de preferințele meşterilor catalani care înălțaseră la începutul secolului acel cartier de

parveniți. Salonul, spațios, cu plafonul înalt, ca de altfel întreaga casă, şi cu şase ferestre mari ce se deschideau spre stradă, era despărțit de sufragerie printr-un glasvand enorm, împodobit cu ramuri de viță de vie, ciorchini şi fecioare ademenite de fluiere de fauni într-un crâng de bronz. Toate mobilele, chiar şi pendula din salon, cu aerul ei de străjer viu, erau originale englezeşti de la sfârşitul secolului al XIX-lea, candelabrele aveau ciucuri din cristale de rocă şi peste tot se zăreau vaze de Sèvres sau bibelouri din alabastru înfățişând scene bucolice. Acea coerență se sfârşea însă în celelalte încăperi ale casei, unde fotoliile de răchită se învecinau cu balansoarele vieneze şi taburetele din piele, lucrate de meşteri artizani locali. În dormitoare, în afară de paturi, atârnau splendide hamace lucrate la San Jacinto, cu ciucuri colorați pe margini şi numele stăpânului brodat în caractere gotice, cu fir de mătase. În spațiul aflat pe o latură a sufrageriei, destinat inițial meselor festive, fusese amenajat un salon de muzică, unde se organizau concerte pentru un cerc restrâns de prieteni când în oraş soseau interpreți celebri. Dalele pardoselii erau acoperite cu covoare turceşti, cumpărate la Expoziția Universală de la Paris, care atenuau orice zgomot, lângă un patefon de fabricație recentă străjuia o etajeră cu discuri aşezate în ordine, iar într-un colț, acoperit cu un şal de Manila, se afla pianul, la care doctorul Urbino nu mai cântase de mulți ani. Întreaga casă vădea grija şi buna chibzuială a unei femei cu picioarele pe pământ.

Nicăieri însă nu domnea solemnitatea meticuloasă din bibliotecă, adevărat sanctuar al doctorului Urbino mai înainte ca bătrânețea să-l doboare. Păstrase fotoliile din piele şi biroul de nuc care aparținuseră tatălui său, dar de jur împrejurul lor acoperise toți pereții, chiar şi ferestrele, cu rafturi închise cu geamuri, în care aşezase într-o ordine aproape demențială trei mii de tomuri legate în piele de vițel, cu inițialele aurite ale numelui său pe cotor. Spre deosebire de celelalte încăperi, aflate în calea tuturor zgomotelor şi miasmelor ce răzbăteau dinspre port, în bibliotecă domnea tainica pace şi mireasma unei abații. Născuți şi crescuți în credința caraibiană, adânc înrădăcinată, potrivit căreia uşile şi ferestrele trebuiau deschise larg pentru a convoca o răcoare inexistentă, doctorul Urbino şi soția sa au simțit la început că se sufocă din pricina claustrării. Până la urmă, s-au convins de binefacerile metodelor folosite împotriva căldurii de romani, care-şi țineau casele închise în zăduful din luna august, ca să nu pătrundă înăuntru aerul dogorâtor de pe stradă, şi le deschideau larg când începea să adie briza nopții. Casa lor a fost de atunci cea mai răcoroasă sub soarele necruțător din La Manga şi era o adevărată fericire să te poți odihni în semiîntunericul dormitoarelor, iar spre seară, să priveşti de pe terasa exterioară cargoboturile grele şi cenuşii, venind dinspre New Orleans, sau vapoarele fluviale cu zbaturi, care, ia căderea nopții, îşi aprindeau luminile şi purificau cu o trâmbă de melodii cloaca stătută din golf. Era totodată şi cea mai bine apărată de alizeele dinspre nord, care suflau din decembrie până în martie, smulgând acoperişurile şi dând târcoale casei, ca nişte lupi hămesiți, în căutarea unei crăpături cât de mici pe unde să se furişeze înăuntru. Nimeni nu se gândise vreodată că o căsnicie durată pe asemenea temelii putea avea motive să nu fie fericită.

Şi totuşi, doctorul Urbino nu era fericit în acea dimineață, când s-a întors acasă înainte de ora zece, tulburat de cele două vizite, care nu numai că-l împiedicaseră să asiste la slujba de Rusalii, dar amenințau să facă din el alt om, la o vârstă la care totul părea deja încheiat. Avea de gând să tragă un pui de somn înainte de banchetul docto-rului Lácides Olivella, dar şi-a găsit toți servitorii adunați în curte, chinuindu-se să prindă papagalul, care zburase pe creanga cea mai de sus a arborelui *mango* când îl scoseseră din colivie ca să-i taie aripile. Era un papagal golaş şi plin de toane, care vorbea numai când avea chef, dar atunci o făcea cu o claritate şi cu o judecată puțin obişnuite chiar şi la oameni. Fusese dresat de doctorul Urbino în persoană şi tocmai de

aceea se bucura de privilegii pe care nimeni din familie, nici chiar copiii când erau mici, nu le visaseră vreodată.

Îl aveau de peste douăzeci de ani şi nimeni nu putuse afla câţi anume trăise până atunci. În fiecare zi, după ce-şi făcea siesta, doctorul Urbino se aşeza cu el pe terasa din curte, locul cel mai răcoros din casă, şi astfel, apelând la cele mai istovitoare metode imaginate de pasiunea sa pedagogică, reuşise până la urmă să-l înveţe să vorbească franţuzeşte ca un academician. Apoi, dintr-un fel de viciu al perfecţiunii, l-a învăţat liturghia în latineşte şi câteva versete din Evanghelia după Matei. Încercând totodată, dar fără succes, să-i întipărească în minte noţiunea mecanică a celor patru operaţii aritmetice. Din ultimele sale călătorii prin Europa adusese primul gramofon cu pâlnie, nenumărate discuri cu melodii la modă şi altele cu piese ale compozitorilor săi preferaţi. Timp de mai multe luni, a pus zilnic şansonetele interpretate de Yvette Guilbert şi Aristide Bruant, care făcuseră deliciile Franţei în secolul precedent, până ce papagalul, tot ascultându-le de atâtea ori la rând, le învăţase pe dinafară. Le cânta, după caz, cu voce de femeie sau cu voce de bărbat, iar la sfârşit izbucnea într-un râs libertin, imitând cu o uluitoare perfecţiune hohotele care le podideau pe servitoare când îl auzeau cântând în franceză. Vestea despre talentele lui ajunsese atât de departe, încât, uneori, vizitatori iluştri, sosiţi din interiorul ţării cu vapoarele fluviale, cereau permisiunea să-l vadă, iar o dată, câţiva dintre nenumăraţii turişti englezi care treceau prin oraş, venind de la New Orleans la bordul navelor pentru transportul bananelor, s-au arătat dispuşi să-l cumpere la orice preţ. Ziua lui cea mai glorioasă a fost însă aceea în care Preşedintele Republicii, don Marco Fidel Suárez, şi miniştrii cabinetului său în plen au venit să se convingă cu propriii lor ochi cât de întemeiată era faima de care se bucura. Au ajuns pe la ora trei după-amiază, sufocaţi de căldură, cu jobenele şi redingotele lor de stofă, pe care le purtaseră, sub soarele dogorâtor de august, tot timpul celor trei zile cât durase vizita oficială, şi au plecat, până la urmă, la fel de nedumeriţi ca la venire, pentru că, în ciuda celor două ore de încercări disperate, papagalul n-a catadicsit să-şi dea drumul la plisc, nepăsător la rugăminţi, ameninţări şi la afrontul suferit de doctorul Urbino, care se ambiţionase să facă invitaţia aceea temerară, nesocotind astfel înţeleptele sfaturi ale soţiei sale.

Faptul că papagalul îşi păstrase poziţia privilegiată chiar şi după această istorică necuviinţă fusese ultima dovadă a drepturilor sacre de care se bucura. Nici un alt animal nu era îngăduit în casă, afară de broasca ţestoasă de uscat, care reapăruse pe neaşteptate în bucătărie, după ce timp de trei, patru ani fusese dată dispărută. Dar aceasta nu trecea drept o fiinţă vie, fiind considerată mai degrabă un fel de amuletă minerală aducătoare de noroc, despre care niciodată nu se ştia în mod cert pe unde umbla. Doctorul Urbino refuza să admită că ura animalele şi îşi disimula simţămintele apelând la tot soiul de fabule ştiinţifice şi pretexte filozofice, care-i convingeau pe mulţi, dar nu pe soţia sa. Avea obiceiul să spună că cei care le iubesc peste măsură sunt în stare de cele mai mari cruzimi faţă de semenii lor. Despre câini spunea că nu sunt credincioşi, ci slugarnici, că pisicile sunt oportuniste şi viclene, că păunii sunt heralzi ai morţii, că papagalii *guacamaya* nu sunt altceva decât nişte încurcă-lume ornamentali, că iepurii stârnesc poftele, maimuţele răspândesc febra dezmăţului, iar cocoşii sunt blestemaţi pentru că acceptaseră ca Isus să fie renegat de trei ori.

În schimb, Fermina Daza, soţia lui, care avea atunci şaptezeci şi doi de ani şi-şi pierduse de mult mersul de căprioară din tinereţe, adora dincolo de marginile raţiunii florile ecuatoriale şi animalele domestice, astfel că la începutul căsniciei profitase de flacăra încă vie a iubirii pentru a ţine în casă mult mai multe decât ar fi îngăduit bunul simt. Mai întâi au fost trei dalmaţieni cu nume de împăraţi romani, care s-au sfâşiat între ei pentru a intra în graţiile unei femele ce făcea cinste numelui de Messalina, întrucât, până să fete nouă căţei, ea şi zămislea alţi zece. Au urmat la rând pisicile

abisiniene, cu profil de acvilă şi ţinută faraonică, siamezele saşii, persanele de neam împărătesc, cu ochi portocalii, care colindau prin iatace ca nişte năluci, iar noaptea sculau casa în picioare cu răcnetele lor de vrăjitoare adunate la sabatul amorului. Timp de câţiva ani, au ţinut, legat cu un lanţ petrecut peste mijloc de arborele *mango* din curtea interioară, un maimuţoi din Amazonia, care stârnea oarecare compasiune, pentru că avea aerul abătut al arhiepiscopului Obdulio y Rey, aceeaşi candoare în priviri, precum şi elocinţa mâinilor lui, dar nu din acest motiv s-a descotorosit Fermina Daza de el, ci din pricină că luase prostul obicei de a se excita în prezenţa doamnelor.

În verandele casei atârnau colivii cu tot soiul de păsări din Guatemala şi se plimbau nestingheriţi bâtlani negri premonitorii, stârci cu picioarele lungi, galbene, chiar şi un cerb tânăr, care-şi băga capul pe ferestre ca să mănânce florile din glastre. Puţin înainte de ultimul război civil, când s-a vorbit pentru prima dată de o posibilă vizită a papei, aduseseră din Guatemala o pasăre a paradisului, care a făcut cale-ntoarsă mai repede decât venise, când s-a aflat că ştirea despre vizita pontificală fusese un zvon lansat de guvern pentru a-i speria pe complotiştii liberali. Altă dată, au cumpărat de pe velierele contrabandiştilor din Curaçao o colivie de sârmă cu şase corbi parfumaţi, aidoma acelora pe care Fermina Daza îi avusese, pe când era doar o copilă, în casa părintească şi pe care ţinea să-i aibă şi ca tânără căsătorită. Nimeni însă n-a putut suporta fâlfâitul necurmat de aripi care umplea casa cu efluvii de coroane mortuare. Au adus chiar şi o anacondă lungă de patru metri, ale cărei suspine de vânător neadormit tulburau întunericul dormitoarelor, deşi, aşa cum prevăzuseră, la ceva tot le-a folosit, fiindcă a speriat cu răsuflarea ei de moarte liliecii, salamandrele şi nenumăratele specii de insecte dăunătoare care năvăleau în casă o dată cu lunile ploioase. Doctorul Juvenal Urbino, atât de solicitat de obligaţiile profesionale, atât de absorbit de iniţiativele sale civice şi culturale, se consola cu gândul că soţia lui era nu numai cea mai frumoasă din tot cuprinsul Caraibilor, dar şi cea mai fericită în mijlocul acelor creaturi abominabile. Numai că într-o după-amiază ploioasă, când s-a întors extenuat din oraş, dezastrul care l-a întâmpinat de cum a păşit în casă l-a trezit la realitate. Din salon, cât cuprindea privirea, se întindea un puhoi de animale moarte, care pluteau într-o baltă de sânge. Buimăcite, servitoarele stăteau cocoţate pe scaune, neizbutind să se dezmeticească din spaima pe care le-o pricinuise măcelul din jur.

Totul se petrecuse din cauza unui câine lup: cuprins de o criză subită de turbare, sfâşiase toate animalele care-i ieşiseră în cale, până când, într-un târziu, grădinarul din vecini şi-a luat inima în dinţi şi l-a sfârtecat cu un cuţit *machete*, scurt şi lat, folosit de obicei la tăiat trestie de zahăr. Nimeni nu ştia câte animale muşcase sau contaminase cu balele lui verzi, aşa încât doctorul Urbino a poruncit ca toate cele scăpate cu viaţă să fie omorâte, iar leşurile să fie arse cât mai departe, pe un teren viran, după care a chemat serviciile speciale de la Spitalul Filantropiei pentru o dezinfecţie profundă a casei. Singura care a scăpat, pentru că nimeni nu şi-a adus aminte de ea, a fost ţestoasa aducătoare de noroc.

Pentru prima dată în viaţă, Fermina Daza i-a dat dreptate soţului ei într-o chestiune casnică şi multă vreme s-a ferit să mai aducă vorba despre animale. Se consola cu planşele colorate din *Istoria Naturală* a lui Linné, pe care, după ce le-a dat la înrămat, le-a atârnat pe pereţii salonului, şi poate că, până la urmă, şi-ar fi pierdut orice speranţă de a mai vedea din nou un animal în casă, dacă într-o noapte hoţii n-ar fi furat, forţând o fereastră de la baie, argintăria moştenită din tată în fiu de peste cinci generaţii. Doctorul Urbino a pus lacăte duble la ferestre, a asigurat uşile pe dinăuntru cu drugi de fier, a închis obiectele de valoare în seif şi a căpătat tardivul obicei din vremuri de război de a dormi cu revolverul sub pernă. Dar s-a împotrivit cumpărării unui câine rău, vaccinat sau nu, slobod sau legat în lanţ, chiar cu riscul ca hoţii să-i

lase în pielea goală.

— Nici o făptură necuvântătoare n-o să mai treacă pragul acestei case, a hotărât el.

A spus-o ca să pună capăt odată pentru totdeauna cicălelilor soției sale, care ținea morțiş să cumpere un câine, dar nici o clipă nu i-a trecut prin minte că generalizarea aceea pripită o să-l coste viața. Fermina Daza, a cărei fire aprigă se mai mlădiase cu vremea, a prins din zbor vorbele necugetate ale bărbatului: la câteva luni după spargere, a urcat din nou la bordul velierelor din Curaçao, de unde a cumpărat un papagal regal din Paramaribo, care nu ştia să spună altceva decât înjurături marinăreşti, dar care imita atât de bine vocea omenească, încât merita cu prisosință prețul exagerat de douăsprezece centime.

Era dintre cei buni, mai uşor decât părea, cu capul galben şi limba neagră, singurele semne după care putea fi deosebit de papagalii din hățişurile de mangrove, care nu învățau să vorbească nici chiar cu supozitoare de terebentină. Ca unul care ştia să piardă, doctorul Urbino s-a plecat în fața ingeniozității soției sale şi, în cele din urmă, a constatat cu uimire că-l amuzau nespus progresele papagalului stârnit de slujnice. În după-amiezile ploioase, când i se dezlega limba de bucuria penelor îmbibate de apă, rostea fraze din alte vremuri, pe care nu avusese cum să le audă la ei în casă şi care lăsau să se înțeleagă că era mai bătrân decât părea. Ultimele reticențe ale doctorului s-au risipit în noaptea când hoții au încercat să pătrundă din nou în casă printr-o lucarnă de pe acoperiş, iar papagalul i-a speriat lătrând mai ceva ca un dulău şi strigând borfaşilor, borfaşilor, borfaşilor, năzdrăvănii cine ştie unde învățate, dar care s-au dovedit salvatoare. Din clipa aceea, doctorul Urbino s-a hotărât să se ocupe personal de el şi a pus să fie instalate sub *mango* un spalier cu două recipiente, unul pentru apă, iar altul pentru bananele coapte, precum şi un trapez pentru acrobațiile de saltimbanc. Din decembrie până în martie, când se stârneau vânturile dinspre nord, iar nopțile se răceau şi vremea se strica, îl duceau să doarmă înăuntru, într-o colivie acoperită cu o pătură, deşi doctorul Urbino se temea că răpciuga cronică de care suferea putea fi periculoasă pentru plămânii oamenilor. Câțiva ani la rând i-au tăiat periodic aripile, lăsându-l să se plimbe în voie cu mersul lui crăcănat de călăreț bătrân.

Dar într-o bună zi, s-a apucat să facă giumbuşlucuri de acrobat pe grinzile din bucătărie şi a căzut în oala care fierbea pe foc, în timp ce răcnea ca un corăbier în mijlocul furtunii, scapă cine poate, stârnind o hărmălaie atât de asurzi-toare încât bucătăreasa a izbutit să-l scoată cu polonicul, opărit şi fără pene, dar încă viu. De atunci, în ciuda credinței larg răspândite că papagalii ținuți în colivie uită tot ce-au învățat, nu-l mai scoteau decât pe la ora patru, când se lăsa răcoarea, pentru lecțiile doctorului Urbino. Cum nimeni nu băgase de seamă la timp că îi crescuseră aripile, în dimineața aceea tocmai se pregăteau să i le taie, când le-a scăpat din mână şi a zburat pe ramurile arborelui *mango*.

S-au chinuit trei ore să-l prindă, dar fără succes. Servitoarele, ajutate de altele din vecini, se folosiseră de tot soiul de tertipuri ca să-l facă să coboare, dar el se încăpățâna să rămână pe loc, țipând printre hohote de râs trăiască partidul liberal, trăiască partidul liberal, ei drăcia dracului, un strigăt temerar, care-i costase viața pe mulți cheflii bine dispuşi. Doctorul Urbino, care abia îl putea zări printre frunze, a încercat să-l convingă în spaniolă, în franceză şi chiar în latină, dar papagalul îi răspundea în aceleaşi limbi, cu aceeaşi emfază şi acelaşi timbru al vocii, fără a se clinti din vârf. Convins că nu se putea face nimic cu duhul blândeții, doctorul Urbino a trimis după pompieri, cea mai recentă jucărie civică a sa.

Până nu de mult, incendiile erau stinse de voluntari care foloseau scări de zidărie şi găleți cu apă cărate de unde se nimerea, dar era atâta lipsă de organizare în acțiunile lor, încât, uneori, provocau mai multe pagube chiar decât incendiile. Cu un

an în urmă, graţie unei colecte iniţiate de Societatea pentru Propăşirea Cetăţii, al cărei preşedinte onorific era Juvenal Urbino, luase fiinţă un corp de pompieri profesionişti, având în dotare o cisternă cu sirenă şi clopot, precum şi două tulumbe. Ajunseseră atât de cunoscuţi încât, când clopotele bisericilor începeau să bată, dând alarma, în şcoli se întrerupeau cursurile, pentru ca elevii să-i poată vedea luptându-se cu focul. La început era singurul lucru pe care îl făceau. Dar doctorul Urbino a povestii notabilităţilor municipale că la Hamburg văzuse cu ochii lui cum pompierii readuseseră la viaţă un copil găsit îngheţat într-o pivniţă după un viscol de trei zile. Îi mai văzuse şi pe o străduţă din Neapole, coborând dintr-un balcon de la etajul zece un coşciug pe care familia nu izbutise să-l scoată afară pe scările înguste şi întortocheate. Aşa se face că pompierii locali au învăţat să presteze şi alte servicii de urgenţă, ca de pildă să forţeze încuietori sau să omoare şerpi veninoşi, iar Şcoala de Medicină a organizat pentru ei un curs special de prim ajutor în caz de accidente mai puţin grave. Prin urmare, nu era chiar o absurditate să li se ceară favoarea de a da jos din copac un papagal la fel de merituos ca orice domn respectabil. Doctorul Urbino a mai adăugat: „Spuneţi-le că veniţi din partea mea." Şi s-a dus în dormitor să se îmbrace pentru banchet. La drept vorbind, în clipa aceea, preocupat cum era de scrisoarea lui Jeremiah de Saint-Amour, puţin îi păsa de soarta papagalului.

Fermina Daza se îmbrăcase cu o rochie chemisier din mătase, largă şi cu talia pe şolduri, îşi pusese un colier de perle adevărate, răsucit în şase şiraguri lungi, inegale, şi nişte pantofi de atlaz, cu tocuri înalte, pe care-i purta numai la ocazii solemne, deoarece la vârsta ei, nu-şi mai putea permite asemenea excese. Toaleta aceea mondenă nu părea prea nimerită pentru o bunică venerabilă, dar se potrivea de minune cu trupul ei încă mlădios şi drept, cu oasele-i prelungi, cu mâinile ei elastice, fără nici o aluniţă de bătrâneţe, cu părul de culoarea oţelului albăstrui, tuns oblic, la înălţimea obrazului. Din fotografia de la nuntă nu mai păstra decât ochii ca nişte migdale străvezii şi semeţia înnăscută, dar ea reuşea să suplinească prin caracter şi chiar să depăşească prin sârguinţă tot ce pierduse o dată cu vârsta. Se simţea în largul ei: încet-încet erau date uitării veacurile corsetelor de metal, rochiile strânse pe talie, şoldurile înălţate cu artificii de cârpă. Corpurile eliberate, respirând în voie, se înfăţişau privirii aşa cum erau în realitate. Chiar şi la vârsta de şaptezeci şi doi de ani. Doctorul Urbino a găsit-o aşezată în faţa măsuţei de toaletă, sub braţele domoale ale ventilatorului electric, potrivindu-şi pe cap pălăria cloş, garnisită cu un buchet de violete din fetru. În dormitorul spaţios şi însorit se afla un pat englezesc, acoperit cu o plasă trandafirie împotriva ţânţarilor, iar prin cele două ferestre deschise se zăreau copacii din curte şi răzbătea ţârâitul cosaşilor ameţiţi de presimţirea ploii. De când se întorseseră din voiajul de nuntă, Fermina Daza luase obiceiul să-i pregătească soţului hainele în funcţie de starea vremii şi de împrejurare, punându-le pe un scaun încă de cu seară, ca să fie gata când el ieşea din baie. Nu-şi mai amintea când anume începuse să-l ajute să se îmbrace, dar era conştientă că, dacă la început o făcuse din dragoste, de vreo cinci ani trebuia s-o facă oricum, pentru că el nu se mai putea îmbrăca singur.

Tocmai îşi sărbătoriseră nunta de aur şi nu erau deprinşi să trăiască nici măcar o singură clipă unul fără celălalt, fără să se gândească unul la celălalt, iar pe măsură ce înaintau în vârstă, erau şi mai puţin deprinşi s-o facă. Nici unul din ei n-ar fi putut spune dacă această dependenţă reciprocă se întemeia pe iubire sau pe comoditate, dar niciodată nu-şi puseseră asemenea întrebare cu mâna pe inimă, pentru că amândoi preferaseră dintotdeauna să ignore răspunsul. Cu timpul, ea descoperise şovăiala din paşii soţului său, toanele lui schimbătoare, fisurile din memoria lui, obiceiul recent de a plânge în somn, dar nu le-a interpretat nici o clipă ca pe nişte semne ale ruginii finale, ci ca pe o fericită reîntoarcere la copilărie. De aceea, nu-l trata ca pe un bătrân dificil, ci ca pe un copil senil, iar această amăgitoare eroare s-a dovedit providenţială

pentru amândoi, întrucât i-a pus la adăpost de compasiune.

Cu totul alta ar fi fost viața lor dacă ar fi înțeles la timp că e mai simplu să eviți marile catastrofe matrimoniale decât mizeriile mărunte de fiecare zi. Până la urmă, au învățat totuşi ceva împreună, şi anume, că înțelepciunea ne vine când nu mai avem ce face cu ea. Ani la rând, Fermina Daza nu s-a putut împăca deloc cu deşteptările exuberante ale soțului ei. Se agăța cu înverşunare de ultimele fire de somn, ca să nu fie nevoită să înfrunte realitatea unei noi dimineți încărcate de presimțiri sumbre, în timp ce el se trezea cu inocența unui bebeluş: fiecare nouă zi însemna încă o zi câştigată. Îl auzea cum se scula o dată cu cel dintâi cântat al cocoşilor, când începea să tuşească fără noimă, parcă anume ca să se trezească şi ea. Îl auzea bombănind, numai şi numai ca s-o nelinişteească, în timp ce-şi căuta pe dibuite papucii care erau probabil lângă pat. Îl auzea cum îşi croia drum până la baie, bâjbâind prin întuneric. După un ceas, tocmai când ea ațipise din nou, îl auzea întorcându-se din birou ca să se îmbrace, dar tot fără să aprindă lumina. Odată, la un joc de societate, întrebat cum s-ar putea defini singur, el răspunsese: „Sunt un bărbat care se îmbracă pe întuneric." Ea îl auzea, convinsă că nici unul din acele zgomote nu era indispensabil şi că el le făcea dinadins, simulând însă contrariul, tot astfel cum ea, deşi trează, se prefăcea că doarme. Motivele lui erau întemeiate: niciodată nu avea atâta nevoie de ea, vie şi lucidă, ca în acele clipe de nelinişte.

În timp ce dormea, cu trupul arcuit într-un racursiu ca de dans şi mâna pe frunte, avea o grație fără seamăn, dar tot atât de bine, dacă-şi simțea tulburată plăcerea aproape senzuală de a se crede adormită când nu mai era de mult, furia ei putea depăşi orice închipuire. Doctorul Urbino ştia că ea urmărea cu atenția încordată cel mai neînsemnat zgomot pe care-l făcea şi pentru care îi era chiar recunoscătoare, ca să aibă pe cine arunca vina că se trezeşte la ora cinci dimi-neața. Astfel, în rarele ocazii când trebuia să bâjbâie prin întuneric pentru că nu-şi găsea papucii la locul lor obişnuit, ea îi spunea brusc, cu vocea încă bui-macă de somn: „I-ai lăsat aseară în baie." Pentru ca, imediat, să înceapă să bombăne, cu glasul limpezit de furia ce-o cuprinsese:

— Casa asta e o adevărată pacoste, nu poate omul să doarmă ca lumea.

Atunci se răsucea în aşternut, aprindea lumina fără să se cruțe, fericită că repurtase cea dintâi victorie a zilei.

Era, în fond, un joc acceptat de amândoi, mitic şi pervers, dar tocmai de aceea reconfortant: una din multele şi primejdioasele plăceri ale iubirii domesticite. Şi tocmai pornind de la un astfel de joc banal, primii treizeci de ani de viață în comun erau cât pe ce să se sfârşească, pentru că, într-o bună zi, n-a mai fost săpun în baie.

Totul a început simplu, ca de obicei. Întors în dormitor — era în timpurile când încă se mai putea spăla singur — doctorul Juvenal Urbino a început să se îmbrace fără să aprindă lumina. Ea se afla cufundată, aşa cum se întâmpla mereu la ceasul acela, în plăcuta ei stare fetală, cu ochii închişi, respirația abia simțită şi brațul sprijinit pe frunte, ca într-un dans sacru. Dar, ca întotdeauna, nu dormea profund, iar el ştia asta. După un foşnet prelungit de pânză scrobită, în întuneric s-a auzit vocea doctorului Urbino.

— Cam de-o săptămână mă spăl fără săpun, a spus el ca pentru sine.

Atunci ea s-a trezit de-a binelea, şi-a amintit şi, furioasă, s-a revoltat împotriva lumii întregi, pentru că, într-adevăr, uitase să pună alt săpun în baie. Îi observase lipsa în urmă cu trei zile, când era sub duş, şi se gândise să pună altul ceva mai târziu, dar după aceea a uitat până a doua zi. A treia zi i s-a întâmplat acelaşi lucru. În realitate, nu trecuse o săptămână, aşa cum susținea el, anume ca să-i agraveze vina, doar trei zile, dar trei zile de neiertat, şi de necaz că se lăsase surprinsă în greşeală, şi-a ieşit din sărite. S-a apărat, ca de obicei, atacând:

— Ei bine, şi eu m-am spălat în fiecare zi, a strigat ea ca scoasă din minți, şi de

fiecare dată a fost săpun.

Deşi el îi cunoştea prea bine metodele de luptă, de data aceasta nu le-a mai putut suporta. A plecat şi s-a instalat, sub un pretext profesional oarecare, într-una din camerele pentru interni de la Spitalul Filantropiei, iar pe-acasă dădea numai spre seară, ca să se schimbe înainte de a-şi consulta pacienții la domiciliu. Când îl auzea sosind, ea se refugia la bucătărie, sub cuvânt că are treabă, şi nu se clintea de-acolo decât după ce pe stradă răsuna tropotul cailor de la trăsură. De câte ori au încercat, în cele trei luni care au urmat, să pună capăt neînțelegerii, n-au făcut altceva decât să o adâncească şi mai mult. El nu era dispus să se întoarcă atâta vreme cât ea nu admitea că nu fusese săpun în baie, iar ea nu era dispusă să-l primească dacă el nu recunoştea că a mințit cu bună ştiință, numai şi numai ca să-i facă sânge rău.

Incidentul, fireşte, le-a dat prilejul să evoce alte, multe alte certuri mărunte din multe alte dimineți tulburi. Unele resentimente au răscolit altele, au redeschis răni de mult cicatrizate, le-au provocat răni noi, şi amândoi s-au speriat când şi-au dat seama cu mâhnire că în atâția ani de bătălii conjugale aproape că nu făcuseră altceva decât să alimenteze vechi ranchiune. El a mers până acolo încât i-a propus să se spovedească împreună, luându-şi drept confesor, dacă era nevoie, chiar pe domnul arhiepiscop, pentru ca Dumnezeu însuşi, în chip de arbitru suprem, să decidă dacă era sau nu săpun în savoniera din baie. Atunci, ea, care ştia să se stăpânească atât de bine, şi-a pierdut cumpătul cu un țipăt isteric:

— Ia mai dă-i dracului de arhiepiscop!

Injuria a zguduit din temelii oraşul, a stârnit cleveteli deloc uşor de dezmințit şi a pătruns, cu aere de vodevil, în vorbirea obişnuită: „Ia mai dă-l dracului de arhiepiscop!" Conştientă că a depăşit limita şi prevăzând reacția soțului, ea i-a luat-o înainte şi l-a amenințat că o să se mute singură în vechea casă moştenită de la tatăl ei, pe care o închinase pentru birouri unor agenții. Nu era o simplă fanfaronadă: avea de gând să plece cu adevărat, fără să-i pese de scandalul pe care l-ar fi declanşat, iar soțul şi-a dat seama de asta la timp. N-a avut însă curaj să-şi sfideze propriile prejudecăți: a cedat. Nu admițând că era săpun la baie, ceea ce ar fi însemnat o ofensă adusă adevărului, ci consimțind să locuiască în aceeaşi casă, dar în camere separate şi fără să-şi vorbească. Când mâncau, reuşeau să evite situația penibilă cu atâta abilitate, încât îşi trimiteau mesaje dintr-o parte într-alta a mesei prin copii, fără ca aceştia să-şi dea seama că, de fapt, ei erau certați.

Cum biroul nu avea baie, soluția a rezolvat conflictul provocat de zgomotele matinale, pentru că el se ducea să se spele după ce-şi pregătea cursul şi de fiecare dată avea grijă să nu-şi trezească soția. Alteori însă, erau nevoiți să-şi aştepte rândul ca să se spele pe dinți înainte de culcare. După vreo patru luni, el s-a întins în patul conjugal ca să citească până când ieşea ea din baie, aşa cum se în-tâmpla deseori, şi a adormit. Ea s-a culcat alături fără prea multe precauții, anume ca să-l trezească şi să-l facă să plece. El s-a trezit pe jumătate, e adevărat, dar în loc să se scoale, a stins veioza şi şi-a potrivit mai bine perna sub cap. Ea l-a zgâlțâit de umăr ca să-i atragă atenția că trebuia să se ducă în birou, dar el se simțea atât de bine în aşternutul de puf al strămoşilor, încât a preferat să capituleze:

— Lasă-mă să dorm aici. Ai avut dreptate, era săpun la baie.

Ori de câte ori, ajunşi în pragul bătrâneții, îşi aminteau de acest episod, nici lui, nici ei nu le venea să creadă că, de-a lungul unei jumătăți de veac de viață în comun, aceea fusese cea mai serioasă dispută a lor şi singura care trezise în amândoi dorința de a renunța la tot, pentru a începe o altă viață. Chiar şi la bătrânețe, când deveniseră mai îngăduitori şi mai paşnici, se fereau s-o evoce, pentru că rănile abia cicatrizate începeau să sângereze de parcă ar fi fost din ajun.

El a fost primul bărbat pe care Fermina Daza l-a auzit urinând. L-a auzit în

noaptea nunții, în timp ce zăcea sleită de puteri din cauza răului de mare în cabina de pe vaporul care-i ducea în Franța, iar zgomotul jetului ca de cal i s-a părut atât de potent şi învestit cu atâta autoritate încât i-a sporit spaima de ravagiile la care se aştepta. Pe măsură ce jetul scădea o dată cu trecerea anilor, amintirea aceea îi revenea frecvent în minte, pentru că nu s-a putut împăca niciodată cu gândul că el murdărea marginea closetului ori de câte ori îl folosea. Doctorul Urbino încerca să-i explice, cu argumente uşor de priceput pentru cineva care ar fi vrut cu adevărat să le priceapă, că accidentul acela se repeta zilnic nu din neglijență, ci dintr-un motiv organic: jetul lui de om tânăr era atât de precis şi direct, încât la şcoală câştigase concursuri de tras la țintă umplând sticle, dar de când se şubrezise, nu numai că i se împuținase, dar ajunsese oblic, se ramifica, pentru ca în cele din urmă să devină o adevărată fântână arteziană, imposibil de stăpânit, deşi el unul făcea nenumărate eforturi de a-l îndrepta. Iar în încheiere spunea: „Closetul a fost inventat, mai mult ca sigur, de cineva care habar n-avea cum sunt alcătuiți bărbații." Contribuia la pacea domestică cu un gest cotidian mai degrabă umilitor decât umil: ştergea cu hârtie igienică marginile vasului ori de câte ori îl folosea. Deşi ştia, ea nu scotea o vorbă atâta timp cât în baie mirosul de amoniac nu era prea pătrunzător, dar îndată ce-l simțea, se grăbea să comenteze indignată, de parcă ar fi fost vorba de o crimă: „Aici pute a cuşcă de iepuri." În pragul bătrâneții, însăşi şubrezenia trupului i-a sugerat doctorului Urbino soluția finală: urina aşezat pe closet, ca şi ea, astfel încât vasul rămânea curat, iar el se simțea cu conştiința împăcată.

Încă de pe atunci, nu mai avea siguranță în mişcări, iar odată chiar alunecase în baie, accident ce putea să-i fie fatal şi care l-a pus în gardă în privința duşului. Deşi modernă, locuința lor nu dispunea de o cadă din fontă cu picioare în formă de gheare de leu, aşa cum aveau mai toate palatele din cartierul vechi. Chiar el luase hotărârea să fíe înlăturată, invocând un argument igienic: cada de baie era una din multele porcării născocite de europeni, care se spălau numai în ultima vineri a fiecărei luni şi, pe deasupra, o făceau în lăturile propriei murdării, de care încercau să scape. Au comandat, aşadar, o vană mare, din lemn masiv de *guayacán,* în care Fermina Daza îşi îmbăia soțul ca pe sugari, după acelaşi ritual. Prelungită mai mult de un ceas şi împrospătată de câteva ori cu apă în care fuseseră fierte frunze de nalbă şi coji de portocale, baia avea asupra lui un efect atât de liniştitor, încât uneori adormea cufundat în infuzia înmiresmată. După ce-l spăla, Fermina Daza îl pudra cu talc între picioare, îi ungea cu unt de cacao pielea iritată, îi punea izmenele cu duioşia cu care ar fi înfăşat în scutece un prunc şi-l dichisea în continuare, cu aceeaşi dragoste, de la ciorapi, până la nodul de cravată cu ac de topaz. Diminețile conjugale s-au mai liniştit cu vremea, pentru că el şi-a asumat din nou copilăria pe care i-o răpiseră propriile lui odrasle. Chiar şi ea s-a acomodat până la urmă cu orarul casei, pentru că şi peste ea treceau anii: dormea din ce în ce mai puțin, iar pe la şaptezeci de ani ajunsese să se trezească înaintea lui.

În Duminica Rusaliilor, când a ridicat pătura ca să vadă cadavrul lui Jeremiah de Saint-Amour, doctorul Urbino a avut o revelație ce-i fusese refuzată până atunci chiar şi în explorările sale cele mai lucide de medic şi de creştin. După atâția ani de familiaritate cu moartea, după ce se războise atâta cu ea, după ce o întorsese pe toate părțile, avea senzația că abia acum îndrăznea s-o privească pentru prima dată în față, aşa cum îl privea şi ea la rândul ei. Nu era frica de moarte. Nu: frica se cuibărise în sufletul lui de multă vreme, conviețuia cu el, era o altă umbră peste umbra lui, încă din noaptea în care se trezise răscolit de un vis urât şi devenise conştient că moartea nu era doar o probabilitate permanentă, aşa cum simțise dintotdeauna, ci o realitate imediată. De data aceasta însă, întrezărise imaginea concretă a ceea ce până atunci nu fusese altceva decât o certitudine a închipuirii. S-a bucurat la gândul că, pentru a-i

face o asemenea cutremurătoare dezvăluire, Cel de Sus se folosise de Jeremiah de Saint-Amour, pe care el îl socotea un sfânt ce-şi ignora starea de grație. Dar când scrisoarea i-a dezvăluit adevărata lui identitate, trecutul sinistru, nebănuita sa putere de disimulare, a simțit că ceva definitiv şi irevocabil se petrecuse în propria-i viață.

Fermina Daza nu s-a lăsat molipsită de gândurile lui sumbre. El a încercat, fireşte, s-o convingă, în timp ce-l ajuta să-şi pună pantalonii şi-i încheia nenumărații nasturi de la cămaşă. Dar n-a reuşit, pentru că Fermina Daza nu putea fi impresionată cu uşurință, şi cu atât mai puțin de moartea unui bărbat pe care nu-l iubea. Nu aflase mare lucru despre Jeremiah de Saint-Amour, ştia doar că era un invalid în cârje, pe care nu-l văzuse niciodată, care scăpase de plutonul de execuție într-una din multele insurecții izbucnite într-una din nenumăratele insule din Antile, că se făcuse fotograf de copii împins de nevoie, ajungând, în cele din urmă, cel mai solicitat din tot ținutul, şi că reuşise să-l învingă la şah pe un oarecare Torremolinos, după câte îşi amintea ea, dar care, în realitate, se numea Capablanca.

— Ei bine, află că nu era decât un evadat din Cayenne, condamnat la muncă silnică pe viață pentru o crimă atroce, spuse doctorul Urbino. Închipuie-ți că, la viața lui, a mâncat chiar şi carne de om.

Apoi, i-a întins scrisoarea, ale cărei taine avea de gând să le ia cu sine în mormânt, dar ea nu şi-a aruncat nici măcar o privire peste foile împăturite şi le-a încuiat în sertarul măsuței de toaletă. Se obişnuise cu insondabila capacitate de uimire a soțului ei, cu judecățile lui exagerate, care deveneau, o dată cu trecerea anilor, tot mai de neînțeles, cu acea obtuzitate ce nu corespundea imaginii lui publice. De data aceasta însă, îşi depăşise chiar şi propriile limite. Credea că soțul ei nu-l aprecia pe Jeremiah de Saint-Amour pentru ceea ce fusese mai înainte, ci pentru ceea ce începuse să fie de când sosise în oraş, fără altă avere decât ranița lui de pribeag, şi nu putea înțelege de ce îl uimise atâta târzia dezvăluire a identității lui. Nu înțelegea de ce i se părea de condamnat faptul că avusese o iubită neştiută de nimeni, de vreme ce acesta era un nărav atavic al tuturor bărbaților de aceeaşi condiție cu ei, chiar şi al lui, într-un moment mai delicat din viața lor. Mai mult chiar, faptul că femeia aceea îl ajutase să-şi ducă la capăt hotărârea de a muri i se părea o sfâşietoare dovadă de iubire. Spuse: „Dacă şi tu te-ai hotărî s-o faci din motive la fel de întemeiate ca ale lui, datoria mea ar fi să mă comport la fel ca ea." Doctorul Urbino rămase descumpănit, prins în capcană de o lipsă de înțelegere care-l exasperase timp de o jumătate de veac.

— N-ai priceput nimic, îi spuse. Pe mine nu mă indignează ce-a fost sau ce-a făcut, ci felul în care ne-a înşelat buna-credință atâta amar de ani.

Ochii i se umeziră uşor, dar ea, prefăcându-se că nu observă, îi replică:

— Şi bine-a făcut. Dacă ar fi spus adevărul, nici tu, nici nefericita aia de femeie, nimeni din oraşul ăsta nu l-ar fi iubit atâta cât l-au iubit.

Îi prinse lanțul ceasului de butoniera jiletcii. Îi potrivi nodul cravatei şi-i puse acul cu piatră de topaz, îi stropi batista cu apă de colonie şi după ce îi şterse lacrimile şi barba plânsă, i-o aranjă în buzunarul de la piept, cu colțurile înfoiate ca petalele unei magnolii. În aerul neclintit al casei răsunară deodată cele unsprezece bătăi ale pendulei.

— Grăbeşte-te, spuse ea, luându-l de braț. O să întârziem.

Aminta Dechamp, soția doctorului Lácides Olivella, şi cele şapte fiice ale lor, una mai harnică decât alta, prevăzuseră totul pentru ca banchetul să se constituie în evenimentul social al anului. Locuiau în plin centru istoric, în vechea clădire a Monetăriei, denaturată de un arhitect florentin care trecuse prin oraş ca o vijelie înnoitoare, transformând în bazilici venețiene câteva vestigii din secolul al XVII-lea. Casa avea şase dormitoare şi două saloane mari şi răcoroase, dar neîncăpătoare pentru invitații din oraş, fără a-i mai pune la socoteală pe distinşii oaspeți care urmau să vină

din alte părți. Curtea interioară, unde susura un havuz de piatră şi înfloreau heliotropi ce îmbălsămau casa pe înserat, era aidoma claustrului unei abații, dar spațiul galeriilor boltite era prea mic pentru atâtea nume răsunătoare. Drept care au hotărât să organizeze banchetul în împrejurimile oraşului, la zece minute de mers cu automobilul pe şoseaua națională, unde se afla conacul familiei, cu o curte imensă, de câteva mii de ari, umbrită de dafini înalți şi străbătută de un râu cu ape line, pe care pluteau flori de nufăr. Sub îndrumarea doamnei de Olivella, angajații de la *Hanul lui don Sancho* au pus tende colorate în locurile neumbrite şi au aranjat sub dafini un dreptunghi alcătuit din măsuțe pentru o sută douăzeci şi doi de invitați, acoperite cu fețe de in, şi buchete de trandafiri proaspeți pe masa de onoare. Au instalat, de asemenea, o estradă pentru o fanfară care urma să interpreteze un program restrâns de contradansuri şi valsuri naționale şi pentru un cvartet de coarde de la Şcoala de Belle Arte, o surpriză pregătită de doamna de Olivella pentru venerabilul magistru al soțului ei, care urma să prezideze banchetul. Deşi data nu corespundea întru totul cu aniversarea absolvirii, au ales Duminica Rusaliilor pentru a da şi mai multă solemnitate evenimentului.

Începuseră pregătirile cu trei luni în urmă, de teamă că nu vor putea termina totul din lipsă de timp. Au trimis tocmai la Ciénaga de Oro după găini vii, vestite pe întreg litoralul nu doar pentru carnea lor gustoasă, dar şi pentru că, pe vremea spaniolilor, cum ciuguleau prin mâlul adus de ape, li se găseau în pipotă pietricele de aur curat. Doamna de Olivella în persoană, însoțită de una din fiice şi de servitorii casei, urca la bordul transatlanticelor de lux şi alegea tot ce era mai bun din lumea largă pentru a omagia meritele soțului. Deşi prevăzuse totul până în cele mai mici amănunte, pierduse din vedere faptul că sărbătorirea cădea într-o duminică de iunie dintr-un an cu ploi târzii. Şi-a dat seama de atare risc chiar în ziua respectivă, când, ieşind din casă ca să se ducă la slujba de dimineață, s-a speriat de umezeala din aer şi de norii grei care acopereau zarea mării. În ciuda acestor semne rău prevestitoare, directorul observatorului astronomic, cu care s-a întâlnit la biserică, i-a amintit că, în istoria plină de peripeții a oraşului, niciodată, nici chiar în iernile cele mai aspre, nu se întâmplase să plouă de Rusalii. Cu toate acestea, la ora douăsprezece, când mulți dintre invitați se adunaseră în curte, unde îşi luau aperitivele, bubuitul unui tunet stingher a făcut să se cutremure pământul, un vânt aprig, stârnit dinspre mare, a răsturnat mesele şi a ridicat în văzduh tendele, iar cerul s-a prăvălit peste lume într-un torent pustiitor.

Doctorul Juvenal Urbino, care izbutise cu chiu cu vai să înfrunte furtuna şi să ajungă o dată cu ultimii invitați întâlniți pe drum, a încercat să li se alăture şi să străbată distanța de la maşini până în casă sărind pe pietrele înşirate prin curtea inundată, dar, până la urmă, a trebuit să accepte umilința de a fi purtat pe brațe de oamenii de la *Don Sancho,* sub un baldachin de pânză galbenă. De bine de rău, mesele din curte fuseseră aşezate înăuntru, chiar şi prin dormitoare, dar invitații arătau de parcă li se înecaseră corăbiile şi nimeni nu făcea nici un efort ca să-şi ascundă proasta dispoziție. Era o zăpuşeală ca într-un cazan cu aburi, căci ferestrele fuseseră închise ca să nu intre în casă ploaia bătută de vânt. La mesele din curte, în dreptul fiecărui tacâm se afla un cartonaş cu numele invitatului, fiind prevăzută o latură pentru bărbați şi alta pentru femei, conform uzanțelor vremii. Între timp însă, cartonaşele se rătăciseră, aşa încât fiecare s-a aşezat pe unde s-a nimerit, într-o promiscuitate de forță majoră, care a încălcat, cel puțin o dată, prejudecățile noastre sociale. În toată această harababură, Aminta de Olivella, prezentă parcă pretutindeni în acelaşi timp, cu părul ud şi superba ei rochie mânjită de noroi, înfrunta urgia cu zâmbetul de nebiruit deprins de la soțul său pentru a sfida restriştea. Ajutată de fiicele ei, croite după acelaşi calapod, s-a străduit, atât cât a fost cu putință, să păstreze cel puțin locurile de la masa de onoare, cu doctorul Juvenal Urbino

În mijloc şi arhiepiscopul Obdulio y Rey la dreapta lui. Fermina Daza s-a aşezat, ca de obicei, alături de soțul său, de teamă să nu-l apuce somnul în timpul mesei ori să-şi verse supa pe rever. În fața lor şedea doctorul Lácides Olivella, un bărbat cu trăsături feminine, care se ținea foarte bine la cei cincizeci de ani ai săi şi a cărui jovialitate nu avea nimic în comun cu diagnosticele lui exacte. Celelalte locuri erau ocupate de notabilitățile provinciale şi municipale şi de regina frumuseții din anul precedent, pe care guvernatorul în persoană a condus-o de braț şi a aşezat-o lângă el. Deşi în invitații nu se specifica de obicei obligativitatea unei ținute anume, şi cu atât mai puțin pentru o masă câmpenească, doamnele purtau toalete de seară şi bijuterii cu pietre prețioase, iar majoritatea bărbaților aveau haine de culoare închisă şi cravată neagră, câte unii chiar redingote din stofă. Numai cei mai mondeni, printre care se număra însuşi doctorul Urbino, purtau costume obişnuite. Lângă fiecare tacâm se afla câte un exemplar al meniului, tipărit în franceză şi cu viniete aurite.

Îngrijorată de zăpuşeala care-i toropise pe toți, doamna de Olivella a străbătut casa rugându-i pe domni să-şi scoată haina ca să se poată simți în largul lor la masă, dar nimeni n-a îndrăznit să dea exemplu. Arhiepiscopul i-a atras atenția doctorului Urbino că, într-un anume fel, acela putea fi considerat un dejun istoric: pentru prima dată, se aflau reunite la aceeaşi masă, odată cicatrizate rănile şi uitate toate vechile duşmănii, cele două tabere din războaiele civile care însângeraseră țara după cucerirea independenței. Această idee coincidea cu entuziasmul liberalilor, mai ales al celor tineri, care reuşiseră să aleagă un preşedinte din rândurile lor după patruzeci şi cinci de ani de hegemonie conservatoare. Doctorul Urbino nu împărtăşea aceeaşi părere: după el, un preşedinte liberal era totuna cu un preşedinte conservator, dar mai prost îmbrăcat. N-a vrut, totuşi, să-l contrazică pe arhiepiscop. Deşi i-ar fi plăcut să-i atragă atenția că invitații nu se aflau acolo pentru ceea ce gândeau, ci grație obârşiei lor, iar aceasta fusese întotdeauna mai presus de jocurile neprevăzute ale politicii şi de ororile războiului. Astfel privite lucrurile, într-adevăr, nu lipsea nimeni.

Ploaia a încetat pe neaşteptate, aşa cum începuse, iar soarele a început să strălucească din nou pe cerul fără nori, dar furtuna fusese atât de violentă încât smulsese din rădăcină câțiva copaci, iar râul cu ape molcome, ieşit din matcă, preschimbase curtea într-o adevărată mocirlă. Cele mai mari stricăciuni erau la bucătărie. În spatele casei fuseseră amenajate sub cerul liber câteva vetre din cărămidă, iar bucătarii abia avuseseră răgaz să pună oalele la adăpost de ploaie. Au pierdut ceva vreme ca să scoată apa din bucătăria inundată şi să improvizeze la repezeală alte plite în veranda din dosul casei. Dar la ora unu situația era rezolvată şi nu mai lipsea decât desertul, încredințat călugărițelor aparținând ordinului Sfintei Clara, care promiseseră să-l trimită înainte de ora unsprezece. Existau temeri că pârâul peste care trecea şoseaua națională se revărsase, cum se întâmpla în ierni mai puțin aspre, or, în acest caz, desertul n-ar fi putut ajunge mai devreme de două ore. Îndată ce s-a înseninat, au fost deschise ferestrele şi casa s-a înviorat sub aerul purificat de pucioasa furtunii. Dar când fanfara şi-a început programul de valsuri pe terasa din portic, starea de încordare a crescut, pentru că ecourile stârnite de alămuri între pereții casei îi obliga pe invitați să strige ca să se poată face auziți. Obosită de atâta aşteptare, gata să izbucnească în plâns, dar zâmbitoare, Aminta de Olivella a dat ordin să fie servit prânzul.

Formația de la Şcoala de Belle Arte şi-a început concertul într-o tăcere politicoasă, care n-a durat decât primele măsuri din *La Chasse* de Mozart. În ciuda glasurilor tot mai stridente şi confuze, a forfotei servitorilor negri de la *Don Sancho,* care abia aveau loc să se strecoare printre mese cu platourile aburinde, doctorul Urbino a izbutit să mențină un canal deschis pentru muzică până la sfârşitul programului. Puterea lui de concentrare scădea an de an, până-ntr-atâta încât trebuia

să-şi noteze pe o hârtie fiecare mutare la şah ca să n-o uite. Cu toate acestea, mai era în stare să susțină o conversație serioasă, fără să piardă şirul unui concert, chiar dacă nu se putea lăuda cu performanțele unui dirijor german, bun prieten de-al său pe vremea când se afla în Austria, care citea partitura la *Don Giovanni* în timp ce asculta *Tannhäuser* interpretată cu un dramatism facil. În timp ce se chinuia să desluşească melodia prin larma stârnită de zăngănitul tacâmurilor în farfurii, nu-şi desprindea privirea de la un tânăr cu obrajii îmbujorați, care îl salută cu o înclinare a capului. Îl mai văzuse undeva, de asta era sigur, dar nu-şi putea aduce aminte unde anume. Nu era ceva neobişnuit, i se întâmpla destul de des, mai ales cu numele persoanelor, chiar şi ale celor mai cunoscute, sau cu o melodie din alte vremuri, ceea ce îi provoca o stare de tensiune atât de copleşitoare, încât într-o noapte ar fi preferat să moară decât s-o mai suporte până la ziuă. Era pe punctul de a fi cuprins de aceeaşi senzație de nelinişte, când o străfulgerare binefăcătoare îi lumină mintea: băiatul îi fusese student cu un an în urmă. Era surprins să-l vadă în împărăția celor aleşi, dar doctorul Olivella îi aminti că era fiul Ministrului Sănătății şi că venise în oraş ca să-şi pregătească o teză de medicină legală. Doctorul Juvenal Urbino i-a făcut atunci un semn vesel cu mâna, iar tânărul s-a ridicat în picioare şi i-a răspuns la salut cu o plecăciune adâncă. Dar nici atunci, nici mai târziu, nu şi-a dat seama că era chiar medicinistul cu care se întâlnise mai devreme în casa lui Jeremiah de Saint-Amour.

Bucuros că repurtase încă o victorie asupra bătrâneții, se lăsă în voia lirismului diafan şi fluid al ultimei piese din program, pe care n-a fost în stare s-o identifice. Mai târziu, tânărul violoncelist din formație, întors de curând din Franța, i-a explicat că era vorba de cvartetul pentru coarde de Gabriel Fauré, de care doctorul Urbino nici măcar nu auzise, în pofida faptului că totdeauna se arătase foarte receptiv la noutățile venite din Europa. Preocupată, ca de obicei, de starea lui, şi cu atât mai mult când îl vedea tăcut şi adâncit în gânduri, Fermina Daza a lăsat deoparte mâncarea şi, punându-şi mâna terestră peste a lui, i-a spus: „Nu te mai gândi la asta." Doctorul Urbino i-a zâmbit de pe celălalt tărâm al extazului şi abia atunci s-a gândit din nou la ceea ce credea ea că-l preocupă. Şi-a amintit de Jeremiah de Saint-Amour, aşezat la ceasul acela în sicriu, cu calpa lui uniformă de soldat şi decorațiile de tinichea, sub privirile acuzatoare ale copiilor din fotografii. Se întoarse atunci spre arhiepiscop ca să-i dea vestea sinuciderii, dar acesta aflase deja. După slujbă, se vorbise mult despre cele întâmplate şi chiar fusese rugat de colonelul Jerónimo Argote, în numele refugiaților din regiunea Caraibilor, să le îngăduie să-l îngroape în pământ sfințit. Şi ținu să precizeze: „Solicitarea în sine mi s-a părut o necuviință." Apoi, pe un ton mai blând, întrebă dacă motivul sinuciderii era cunoscut. Doctorul Urbino îi răspunse cu un cuvânt corect, pe care îşi închipuia că-l inventase chiar în clipa aceea: *gerontofobie.* Doctorul Olivella, antrenat într-o discuție cu vecinii de masă, i-a neglijat pentru un moment şi a intervenit în conversația maestrului: „Ce păcat că mai sunt oameni care se sinucid din alte motive decât din dragoste." Doctorul Urbino n-a fost surprins să-şi recunoască propriile gânduri în spusele discipolului preferat.

— Mai mult decât atât, spuse el. A făcut-o cu cianură de aur.

Şi rostind aceste cuvinte, şi-a dat seama dintr-o dată că sentimentul de compasiune fusese din nou mai puternic decât amărăciunea pricinuită de scrisoare, dar n-a pus această izbândă pe seama soției sale, ci pe cea a puterii miraculoase a muzicii. Încercă să-i vorbească arhiepiscopului despre sfântul mirean pe care îl cunoscuse în molcomele după-amieze de şah, despre arta sa închinată fericirii copiilor, despre extraordinara sa erudiție, despre obiceiurile sale spartane, iar la sfârşit, când termină tot ce avea de spus, rămase uimit de seninătatea şi bunacredință cu care izbutise să-l desprindă dintr-o dată şi pentru totdeauna de trecutul lui. Îi explică apoi primarului cât de binevenită ar fi fost cumpărarea colecției de fotografii, pentru a păstra imaginile

unei generații care, poate, nu va mai fi fericită decât în acele poze şi în mâinile căreia se afla viitorul oraşului. Arhiepiscopul era indignat că un catolic militant şi cult cutezase să se gândească la sfințenia unui sinucigaş, dar aproba inițiativa de a colecționa negativele. Primarul voi să ştie de la cine trebuia să le cumpere. Deşi secretul îi ardea buzele, doctorul Urbino reuşi să se stăpânească şi să n-o dea în vileag pe moştenitoarea clandestină a arhivelor. Se mulțumi să spună: „O să mă ocup eu de tot." Şi se simți izbăvit prin harul propriei loialități față de femeia pe care o repudiase cu numai cinci ore în urmă. Observând schimbarea, Fermina Daza îi ceru în şoaptă să-i promită că se va duce la înmormântare. Bineînțeles c-o s-o facă, răspunse el uşurat, asta ar mai lipsi.

Discursurile au fost scurte şi spontane. Fanfara a început să cânte o melodie populară, neprevăzută în program, în timp ce invitații se plimbau pe terase, aşteptând ca oamenii de la *Hanul lui Don Sancho* să termine de scos noroiul şi apa din curte, unde cei dornici ar fi putut dansa. În salon nu mai rămăseseră decât invitații de la masa de onoare, care sărbătoreau faptul că, la toastul final, doctorul Urbino golise dintr-o răsuflare o jumătate de păhărel de coniac. Nimeni nu-şi amintea să-l fi văzut închinând decât cu un pahar de vin bun şi doar pentru a însoți un fel de mâncare mai special, dar, în acea după-amiază, simțise nevoia să se abată de la obiceiurile lui, iar clipa de slăbiciune îi era răsplătită din plin: după ani şi ani, avea iarăşi chef să cânte. Şi fără îndoială că ar fi făcut-o, la insistențele tânărului violoncelist, care s-a oferit să-l acompanieze, dacă n-ar fi apărut pe neaşteptate un automobil nou şi modern, care, după ce a străbătut în goană curtea plină de noroi, stropindu-i pe muzicanți şi stârnind rațele din ogrăzi cu măcăitul de rățoi al claxonului, s-a oprit în fața casei. Doctorul Marco Aurelio Urbino Daza şi soția sa au coborât foarte amuzați, ducând în fiecare mână câte o tavă acoperită cu un şervețel de dantelă. Alte tăvi asemănătoare se aflau pe celelalte scaune şi chiar pe jos, lângă şofer. Era desertul tardiv. Când au încetat aplauzele şi glumele cordiale, doctorul Urbino Daza a explicat, de data aceasta cu toată seriozitatea, că măicuțele îl rugaseră să aducă desertul încă înainte de a se stârni furtuna, dar trebuise să se întoarcă din drum când aflase că a luat foc casa părinților săi. Doctorul Juvenal Urbino a intrat în panică, fără să mai aştepte ca fiul său să-şi termine relatarea. Soția i-a amintit însă la timp că el însuşi hotărâse să fie chemați pompierii ca să prindă papagalul. Aminta de Olivella, toată numai zâmbet, dădu ordin să fie servit desertul pe terase, chiar şi după cafea. Dar doctorul Juvenal Urbino şi soția lui au plecat mai înainte, deoarece abia dacă mai avea timp, până la înmormântare, să-şi facă siesta, care, pentru el, era sfântă.

A dormit, dar puțin şi prost, pentru că, odată ajunşi acasă, au descoperit că pompierii provocaseră stricăciuni aproape la fel de mari ca un incendiu. Încercând să sperie papagalul, desfrunziseră un copac cu tulumba, iar un jet de apă pătrunsese din greşeală prin ferestrele dormitorului principal, distrugând câteva mobile şi portretele unor strămoşi necunoscuți atârnate pe pereți. Când au auzit clopotul maşinii de pompieri, vecinii s-au adunat grămadă, crezând că luase foc casa, iar dacă nu s-au întâmplat tulburări şi mai mari a fost pentru că duminica şcolile erau închise. Când şi-au dat seama că nu vor putea prinde papagalul nici cu ajutorul scărilor de incendiu, pompierii s-au apucat să taie crengile şi numai apariția oportună a doctorului Urbino Daza i-a împiedicat să mutileze copacul până la capăt. Promiseseră să revină după ora cinci, ca să-l ciopârțească de tot, dacă erau de acord, bineînțeles, dar la plecare, au murdărit cu noroi terasa interioară şi salonul, sfâşiind şi covorul preferat al Ferminei Daza. Dezastre inutile, de altfel, întrucât impresia generală era că papagalul profitase de învălmăşeală şi fugise într-una din curțile vecine. Într-adevăr, doctorul Urbino a încercat să-l descopere printre frunze, dar n-a primit răspuns în nici o limbă străină, nici chiar la fluierături sau la cântece, aşa încât l-a socotit pierdut şi s-a dus să se culce

aproape de ora trei. Înainte însă, i-a fost dat să se delecteze cu mireasma instantanee, ca de grădină secretă, a propriei urine purificate de sparanghelul fiert.

S-a trezit copleşit de tristeţe. Nu era tristeţea pe care o resimţise de dimineaţă în faţa trupului neînsufleţit al prietenului, ci ceaţa nevăzută care-i învăluia sufletul după siestă şi pe care el o interpreta ca pe un semn divin că-şi trăia ultimele înserări. Până la cincizeci de ani, nu fusese conştient de dimensiunile, greutatea şi starea propriilor viscere. Cu vremea însă, începuse să şi le simtă, una câte una, în timp ce zăcea cu ochii închişi după siesta zilnică, simţindu-şi inima neadormită, ficatul misterios, pancreasul enigmatic, descoperind astfel că până şi cei mai bătrâni dintre cunoscuţi erau mai tineri decât el, singurul supravieţuitor din legendarele fotografii de grup ale generaţiei sale. Când şi-a dat seama pentru prima dată că a început să uite, a apelat la o metodă recomandată de unul din profesorii pe care îi avusese la Şcoala de Medicină: „Cine nu are memorie îşi confecţionează una din hârtie." A fost însă o iluzie efemeră, fiindcă ajunsese să uite până şi ce voiau să spună însemnările rătăcite prin buzunare, bântuia prin casă în căutarea ochelarilor agăţaţi pe nas, răsucea din nou cheia după ce încuia uşile şi pierdea şirul lecturii pentru că nu-şi mai amintea premisele întâmplărilor sau filiaţia personajelor. Dar mai mult decât orice, îl îngrijora neîncrederea în propria-i raţiune: avea senzaţia că îşi pierdea treptat, într-un naufragiu inevitabil, chiar şi simţul dreptăţii.

Din experienţa lui de-o viaţă, deşi fără vreun temei ştiinţific, doctorul Juvenal Urbino ştia că majoritatea bolilor mortale au un miros aparte, nici unul însă atât de pregnant ca cel al bătrâneţii. Îl simţea la cadavrele spintecate pe masa de disecţie, îl recunoştea chiar şi la acei pacienţi care reuşeau de minune să-şi ascundă vârsta, dar şi în sudoarea îmbibată în propria-i rufărie sau în răsuflarea neajutorată a soţiei sale în timpul somnului. De n-ar fi fost ceea ce era în fond, anume un dreptcredincios de modă veche, poate că i-ar fi dat dreptate lui Jeremiah de Saint-Amour când spunea că bătrâneţea este o stare indecentă care trebuie oprită la timp. Singura consolare, chiar şi pentru un bărbat ca el, care se dovedise bun la pat, era pierderea treptată şi binefăcătoare a apetitului veneric: pacea sexuală. La optzeci şi unu de ani, îşi mai păstra suficientă luciditate ca să-şi dea seama că firele care-l legau de această lume erau atât de firave încât se puteau rupe fără durere, în somn, la cea mai mică mişcare, dar motivul pentru care făcea tot ce-i stătea în putere ca să le păstreze era spaima că nu-l va întâlni pe Dumnezeu în beznele morţii.

Fermina Daza se apucase să facă ordine în dormitorul devastat de pompieri, iar cu puţin timp înainte de ora patru, îi pregăti soţului obişnuitul pahar de limonadă cu bucăţele de gheaţă, amintindu-i totodată că trebuie să se îmbrace ca să se ducă la înmormântare. Pentru acea după-amiază, doctorul Urbino îşi luase din bibliotecă două cărţi: *Omul, fiinţă necunoscută* de Alexis Carrell, şi *Cartea de la San Michele* de Axel Munthe. Cea din urmă nu avea încă paginile tăiate, aşa încât a rugat-o pe Digna Pardo, bucătăreasa, să-i aducă un coup-papier de fildeş pe care îl uitase în dormitor. Dar când i l-a adus, el tocmai citea *Omul, fiinţă necunoscută,* la pagina însemnată cu un plic: mai avea foarte puţin până la sfârşit. Citea fără grabă, croindu-şi drum prin meandrele unui început de migrenă pe care a pus-o pe seama coniacului băut la sfârşitul mesei. La răstimpuri, îşi întrerupea lectura şi sorbea din limonadă sau ronţăia câte o bucăţică de gheaţă. Era în ciorapi, cu cămaşa fără guler fals, bretelele elastice cu dungi verzi îi atârnau de-o parte şi de alta, iar gândul că trebuia să se îmbrace ca să se ducă la înmormântare devenea tot mai sâcâitor. A renunţat repede la carte, a aşezat-o peste cealaltă şi a început să se legene alene în balansoarul de răchită, contemplând cu ochi îndureraţi tufele de banani pitici din curtea inundată, copacul desfrunzit, furnicile zburătoare ivite după ploaie, splendoarea efemeră a încă unei după amieze care pierea pentru vecie. Nici nu-şi mai amintea că avusese un papagal din Paramaribo, la care ţi-

nea ca la un prieten drag, când l-a auzit deodată: „Papagal regal." L-a auzit foarte aproape, chiar lângă el, şi în aceeaşi clipă l-a zărit pe creanga cea mai de jos a copacului.

— Neruşinatule, i-a strigat.

Papagalul îi răspunse îngânându-l:

— Mai neruşinat eşti tu, doctore.

I-a vorbit în continuare, fără să-l piardă din ochi, în timp ce-şi punea ghetele şi-şi trăgea bretelele pe umeri, cu multă băgare de seamă, ca să nu-l sperie, apoi s-a îndreptat spre curtea plină de noroi, pipăind pardoseala cu bastonul, ca să nu se împiedice de cele trei trepte ale terasei. Papagalul nici nu s-a clintit din loc. Era aşa de aproape, încât i-a întins bastonul, ca să se aşeze pe măciulia de argint, cum făcea de obicei, dar papagalul s-a ferit. A sărit pe creanga de alături, ceva mai înaltă, dar mai uşor de ajuns, de care era rezemată o scară încă înainte de sosirea pompierilor. Doctorul Urbino calculă înălțimea şi se gândi că de pe a doua stinghie putea să-l prindă mai uşor. Se urcă pe prima, fredonând în tot acest răstimp un cântec vesel pentru a păcăli pasărea îndărătnică şi sperioasă, care îl îngâna, repetând însă numai cuvintele, şi se depărta pe creangă cu paşi laterali. S-a suit pe a doua stinghie fără nici o greutate, ținându-se cu amândouă mâinile de scară, iar papagalul a început să cânte şi el, fără a se mai mişca din loc. A urcat pe a treia stinghie şi imediat pe a patra, fiindcă socotise greşit înălțimea la care se afla creanga, apoi, apucându-se cu mâna stângă de scară, încercă să prindă papagalul cu dreapta. Digna Pardo, bătrâna servitoare, care venea să-i amintească de înmormântare, a văzut bărbatul urcat pe scară şi parcă nu-i venea să-şi creadă ochilor că era cine era, de n-ar fi recunoscut dungile verzi ale bretelelor elastice.

— Sfinte Isuse Cristoase! țipă ea. O să vă frângeți gâtul.

Doctorul Urbino a înşfăcat papagalul cu un oftat biruitor: *ça y est.* Dar i-a dat drumul numaidecât, pentru că scara i-a alunecat de sub picioare, iar el a rămas o clipă suspendat în aer, dându-şi seama, abia atunci, că murise neîmpărtăşit, fără să aibă răgaz să se căiască de ceva sau să-şi ia rămas bun de la cineva, la ceasurile patru şi şapte minute după-amiază, în Duminica Rusaliilor.

Fermina Daza era în bucătărie şi tocmai gusta supa pentru cină, când a auzit țipătul îngrozit al Dignei Pardo şi gălăgia servitorilor din casă, urmată imediat de zarva din vecini. A aruncat lingura şi s-a grăbit într-acolo atât cât îi îngăduia povara de neînvins a anilor, țipând ca o disperată, deşi nu ştia ce se întâmplase sub ramurile arborelui *mango*, iar inima i s-a frânt de durere când şi-a văzut bărbatul întins pe spate în noroi, un mort încă în viață, încercând să se împotrivească o ultimă clipă loviturii de pe urmă a morții, pentru ca ea să aibă timp să ajungă până la el. A izbutit s-o recunoască în învălmăşeala din jur, prin perdeaua de lacrimi stârnite de durerea irepetabilă de a muri fără ea, şi atunci, dăruindu-i pentru ultima oară şi pe vecie privirea cea mai luminoasă, mai tristă şi mai recunoscătoare din câte îşi amintea ea să-i fi văzut vreodată într-o jumătate de veac de trai împreună, a mai apucat să-i spună cu o ultimă suflare:

— Numai Cel de Sus ştie cât de mult te-am iubit.

A fost o moarte care a stârnit vâlvă, şi nu fără temei. Îndată ce şi-a terminat studiile de specialitate în Franța, doctorul Juvenal Urbino s-a făcut remarcat în țară datorită metodelor moderne şi drastice prin care a reuşit să stăvilească ultima epidemie de holeră asiatică abătută asupra ținutului. Cea precedentă, izbucnită pe când el se mai afla în Europa, secerase în mai puțin de trei luni un sfert din populația urbană, doborându-l chiar şi pe tatăl său, un medic deosebit de apreciat. Datorită prestigiului dobândit aşa de repede şi, în bună parte, grație unei substanțiale contribuții a patrimoniului familiei, a reuşit să înființeze Societatea Medicală, prima

şi, vreme de mulți ani, singura din regiunea Caraibilor, fiind totodată preşedintele ei pe viață. Mulțumită strădaniilor sale, au fost construite primul apeduct, primul sistem de canalizare şi halele acoperite ale pieței, ceea ce a făcut posibilă salubrizarea haznalei din Golful Sufletelor. A fost, totodată, preşedintele Academiei de Limbi şi al Academiei de Istorie. Patriarhul latin al Ierusalimului l-a învestit cu titlul de cavaler al ordinului Sfântului Mormânt pentru serviciile aduse Bisericii, iar guvernul Franței i-a acordat Legiunea de Onoare cu gradul de comandor. A fost un animator neobosit al tuturor asociațiilor religioase şi civice existente în oraş şi, în mod deosebit, al Uniunii Patriotice, alcătuită din cetățeni influenți, lipsiți de orice interese politice, care exercitau presiuni asupra guvernelor şi a comercianților, promovând idei progresiste mai mult decât îndrăznețe pentru vremea aceea. Dintre toate, cea mai răsunătoare a fost testarea unui aerostat, care, în zborul inaugural, a dus o scrisoare până la San Juan de Ciénaga, cu mult înainte ca poşta aeriană să fie luată în considerare ca o posibilitate rațională. Tot de la el a pornit şi ideea Centrului Artistic, care a înființat Şcoala de Belle Arte, în aceeaşi clădire unde funcționează şi astăzi, şi care a patronat mulți ani la rând Jocurile Florale din aprilie.

Numai datorită lui a fost posibilă împlinirea unui vis ce păruse irealizabil vreme de un secol: restaurarea Teatrului de Comedie, transformat încă de pe vremea stăpânirii spaniole în arenă pentru luptele de cocoşi. A fost încununarea unei spectaculoase campanii civice, care a angrenat, fără excepție, toate categoriile sociale, într-o mobilizare de masă, considerată de mulți demnă de o cauză mai bună. Cu toate acestea, inaugurarea a avut loc înainte ca noul teatru să dispună de fotolii şi de un sistem de iluminat, astfel încât spectatorii erau nevoiți să-şi aducă de-acasă scaune şi lămpi. A fost impusă eticheta de la marile premiere din Europa, prilej pentru doamne să-şi etaleze rochiile lungi şi hainele de blană în canicula din regiunea Caraibilor, dar, totodată, a trebuit să fie autorizat şi accesul servitorilor, care cărau scaunele, lămpile, precum şi mâncarea necesară pentru a putea rezista la programele interminabile, prelungite uneori până la ceasul liturghiei din zori. Stagiunea a fost deschisă de o companie franceză de operă, care a stârnit senzație pentru că orchestra cuprindea, pe lângă instrumentele obişnuite, şi o harfă. Dar faima de neuitat a trupei se datora glasului cristalin şi talentului dramatic al unei soprane din Turcia, care apărea desculță pe scenă şi purta inele incrustate cu pietre prețioase la degetele de la picioare. După primul act, scena abia se mai putea zări, iar cântăreții au răguşit din pricina lămpilor cu ulei de palmier care fumegau, dar cronicarii oraşului au avut grijă să treacă peste aceste neajunsuri, elogiind doar clipele de neuitat. A fost, fără îndoială, inițiativa cea mai contagioasă a doctorului Urbino, căci febra operei a cuprins chiar şi zonele cele mai neaşteptate ale oraşului, dând naştere unei întregi generații de Isolde, Othello, de Aide şi Sigfrizi. Niciodată însă nu s-a ajuns până-ntr-acolo încât admiratorii operei italiene şi wagnerienii să se încaiere cu bastoanele în pauze, aşa cum şi-ar fi dorit doctorul Urbino.

Deşi i-au fost propuse de nenumărate ori şi fără nici o condiție, doctorul Urbino n-a acceptat niciodată funcții oficiale, fiind un critic necruțător al medicilor care profitau de prestigiul lor profesional pentru a-şi asigura ascensiunea politică. În ochii multora trecea drept liberal, iar la alegeri îi vota pe candidații acestui partid, deşi o făcea mai degrabă din tradiție decât din convingere, fiind, poate, ultimul reprezentant al marilor familii care îngenunchea în plină stradă la trecerea caleştii arhiepiscopului. Se definea pe sine însuşi ca pe un pacifist înnăscut, adept al reconcilierii definitive dintre liberali şi conservatori, întru binele patriei. Atitudinea sa în viața publică era atât de independentă, încât nici o grupare nu şi-l revendica: liberalii îl considerau un troglodit de reacționar, conservatorii spuneau că nu mai lipsea decât să fie mason, iar masonii îl repudiau ca pe un popă aflat în solda Sfântului Scaun. Criticii lui cei mai

înverşunaţi credeau că nu era altceva decât un aristocrat care se delecta cu Jocurile Florale, în timp ce naţiunea sângera într-un necurmat război civil.

Existau totuşi două episoade în viaţa sa care păreau să dezmintă aceste impresii. Mai întâi, faptul că se mutase într-o casă nouă dintr-un cartier de parveniţi, renunţând la vechiul palat al Marchizului de Casalduero, care fusese reşedinţa familiei vreme de peste un secol. Celălalt a fost căsătoria cu o frumuseţe din popor, fără nume şi avere, de care şi-au tot bătut joc pe la spate doamnele cu titluri multe şi răsunătoare, până când, vrând-nevrând, s-au convins că le întrecea cu mult în distincţie şi caracter. Conştient că era ultimul protagonist al unui nume pe cale de a se stinge, doctorul Urbino a ţinut întotdeauna seama de aceste şi multe alte neajunsuri pe care le avea de înfruntat imaginea sa publică. Copiii lui, lipsiţi de orice strălucire, erau cele din urmă vlăstare ale neamului. Marco Aurelio, medic ca şi el şi ca toţi întâii născuţi din fiecare generaţie, nu fusese în stare să facă nimic deosebit, nici măcar un copil, deşi trecuse de cincizeci de ani. Ajunsă la vârsta menopauzei, Ofelia, singura lui fiică, măritată cu un înalt funcţionar de la banca din New Orleans, avea trei fete, dar nici un băiat. Oricât l-ar fi mâhnit gândul că seminţia avea să i se piardă în şuvoiul istoriei, când cugeta la propria-i moarte, pe doctorul Urbino îl preocupa mai mult viaţa însingurată a Ferminei Daza fără el.

În orice caz, tragica întâmplare i-a cutremurat nu numai pe cei apropiaţi, afectându-i prin contagiune pe toţi muritorii de rând, care au ieşit pe străzi cu speranţa că vor putea cunoaşte îndeaproape fie şi numai strălucirea legendei. Au fost proclamate trei zile de doliu, instituţiile publice au coborât drapelul în bernă, iar clopotele de la toate bisericile au bătut fără încetare până în clipa în care a fost pecetluită cripta din cavoul familiei. Un grup de elevi de la Şcoala de Belle Arte a realizat o mască mortuară care urma să fie folosită drept model pentru un bust în mărime naturală, dar până la urmă s-a renunţat la proiect, întrucât nimănui nu i s-a părut decentă fidelitatea cu care rămăsese întipărită spaima ultimei clipe. Un artist celebru, aflat din întâmplare în oraş, în drum spre Europa, a pictat un tablou uriaş, de un realism patetic, în care doctorul Urbino putea fi văzut urcat pe scară, în clipa fatală când a întins mâna să apuce papagalul. Singurul amănunt ce contravenea crudului adevăr era că în tablou nu purta cămaşa fără guler şi bretelele cu dungi verzi, ci pălăria melon şi redingota de stofă neagră cu care apăruse într-o litografie publicată de un ziar în anii holerei. La câteva luni după tragedie, tabloul a fost expus, ca să nu rămână nimeni fără să-l vadă, în vasta galerie de la *Sârma de Aur*, un magazin cu articole de import, pe unde se perinda de obicei oraşul întreg. A poposit pe pereţii tuturor instituţiilor publice şi particulare care s-au simţit datoare să aducă un omagiu memoriei concetăţeanului ilustru, iar în cele din urmă, a fost atârnat, în ziua când s-a făcut şi o slujbă de pomenire, la Şcoala de Belle Arte, de unde, mulţi ani mai târziu, l-au azvârlit în stradă chiar studenţii de la pictură, ca să-l ardă în Piaţa Universităţii ca pe un simbol al unei estetici şi al unor vremuri detestate.

Încă din prima clipă a văduviei, s-a văzut limpede că Fermina Daza nu era chiar atât de neajutorată pe cât se temuse doctorul Urbino. S-a arătat neînduplecată, neîngăduind ca rămăşiţele pământeşti ale soţului ei să fie folosite în slujba vreunei cauze anume, şi tot astfel a reacţionat la telegrama oficială de condoleanţe din partea Preşedintelui Republicii, care hotărâse ca trupul neînsufleţit să fie expus pe catafalc în salonul de ceremonii al guvernului provincial. Cu acelaşi calm s-a împotrivit rugăminţii personale a arhiepiscopului de a depune sicriul la catedrală, acceptând să-l lase acolo numai în timpul serviciului divin ce urma să fie oficiat în memoria defunctului. Chiar şi în faţa insistenţelor fiului ei, năucit de atâtea solicitări venite din cele mai diverse părţi, Fermina Daza şi-a păstrat neştirbită credinţa, atât de răspândită în popor, că morţii nu aparţin nimănui altcuiva decât familiei, drept care răposatul

avea să fie privegheat acasă, cu cafea şi gogoşi, după datină, fiecare fiind liber să-l plângă aşa cum credea el de cuviinţă. Nici vorbă de priveghiul tradiţional de pomenire, care ţinea nouă seri la rând: uşile s-au închis după înmormântare şi nu s-au mai deschis decât pentru prietenii foarte apropiaţi.

Casa a rămas sub stăpânirea morţii. Toate obiectele de valoare au fost ascunse vederii, iar pe pereţii dezgoliţi se mai puteau zări, ici-colo, urmele tablourilor date jos. Scaunele din casă şi cele împrumutate de la vecini se înşiruiau pe lângă ziduri din salon până în dormitoare, spaţiile goale păreau imense, iar glasurile căpătau rezonanţe spectrale, căci toate mobilele voluminoase fuseseră scoase afară, doar pianul de concert veghea în colţul lui dintotdeauna, acoperit cu un cearşaf alb. În mijlocul bibliotecii, întins pe biroul tatălui său, zăcea cel care fusese Juvenal Urbino de la Calle, cu spaima de pe urmă întipărită pe chip, cu mantia neagră şi spada de război a cavalerilor Sfântului Mormânt. La căpătâiul lui, îmbrăcată în mare doliu, cutremurată de durere, dar păstrându-şi cumpătul, Fermina Daza a primit condoleanţele fără dramatism, fără să se mişte aproape, până a doua zi, la ceasurile unsprezece dimineaţa, când şi-a petrecut soţul până la portic şi şi-a luat rămas-bun de la el fluturând o batistă.

Nu i-a fost deloc uşor să-şi recapete acea stăpânire de sine din clipa în care a auzit-o ţipând pe Digna Pardo în curte şi l-a găsit pe bătrânul vieţii ei agonizând în noroi. A crezut pentru o clipă că nu era totul pierdut, fiindcă avea ochii deschişi, iar în pupile îi juca un licăr de lumină pe care nu i-l mai văzuse niciodată până atunci. S-a rugat lui Dumnezeu să i-l mai lase măcar o clipă, ca să-i poată spune cât de mult îl iubise, dincolo de îndoielile care-i încercaseră pe amândoi, şi a simţit nevoia de nestăvilit de a lua viaţa de la capăt alături de el, ca să-şi poată mărturisi tot ceea ce rămăsese nerostit şi să înfăptuiască din nou, aşa cum se cuvenea, tot ceea ce le ieşise prost în trecut. A trebuit însă să se plece în faţa intransigenţei morţii. Durerea i s-a topit, făcând loc unei furii oarbe împotriva lumii întregi şi chiar împotriva propriei sale persoane, ceea ce i-a redat stăpânirea de sine şi curajul de care avea nevoie pentru a-şi putea înfrunta de una singură singurătatea. De atunci n-a mai avut nici o clipă de linişte, dar s-a ferit de orice gest ce putea fi interpretat ca o manifestare exagerată a durerii. Singurul moment de oarecare patetism, de altfel involuntar, s-a petrecut în seara de duminică, la ora unsprezece, când a fost adus sicriul episcopal, încă mirosind a grund de vapor, cu mânere de aramă şi căptuşii cu mătase matlasată. Doctorul Urbino Daza a hotărât să fie închis numaidecât, căci aerul greu din casă, amestecai cu mirosul răspândit de atâtea flori în căldura înăbuşitoare, devenise de nerespirat, iar el avea impresia că desluşise primele umbre vineţii pe gâtul tatălui său. O voce distrată răsună în tăcerea din jur: „La vârsta asta începi să putrezeşti de viu." Înainte ca sicriul să fie acoperit, Fermina Daza şi-a scos verigheta şi i-a pus-o în deget răposatului ei soţ, apoi şi-a lăsat mâna peste a lui, aşa cum făcea de câte ori îl surprindea divagând de faţă cu alţii, şi i-a spus:

— O să ne revedem foarte curând.

Pierdut undeva, în mulţimea atâtor notabilităţi, Florentino Ariza a simţit un fier roşu în inimă. Fermina Daza nu-l remarcase în învălmăşeala primelor condoleanţe, deşi nimeni nu avea să se dovedească mai săritor şi mai util în situaţiile neprevăzute din noaptea aceea. El a fost cel care a pus capăt harababurii din bucătărie, astfel încât pe plitele unde se îngrămădeau de-a valma tot felul de oale să poată fi pregătită cafea suficientă pentru cei veniţi la priveghi. Tot el a făcut rost de alte scaune când cele din vecini n-au mai fost de-ajuns şi a pus să fie scoase în curte coroanele care nu mai aveau loc înăuntru. A avut grijă să nu lipsească nici coniacul pentru invitaţii doctorului Lácides Olivella, care, aflând trista veste când nunta de argint era în toi, se grăbiseră să continue bairamul aşezaţi roată sub *mango.* A fost singurul care a

reacționat la timp când papagalul fugar şi-a făcut apariția la miezul nopții în sufragerie, cu capul înălțat şi aripile întinse, ca într-un legământ de penitență, stârnind un fior de groază printre cei prezenți. Florentino Ariza l-a înşfăcat de gât, fără a-i mai lăsa răgaz să-şi turuie lozincile nesăbuite, l-a băgat în colivia acoperită cu o pânză şi l-a dus în grajd. Aşa a procedat de fiecare dată, cu atâta discreție şi eficacitate, încât nimănui nu i-a trecut prin cap să-l acuze că se amesteca în treburile altora, socotind cu toții că, dimpotrivă, un astfel de ajutor era de neprețuit la ceasul de restrişte prin care treceau ai casei.

Era întocmai aşa cum îl arăta înfățişarea: un bătrânel îndatoritor şi sobru. Uscățiv şi osos, încă drept pentru anii lui, avea o față smeadă şi spână, privirea scrutătoare în spatele ochelarilor cu ramă de metal alb şi o mustață cu vârfurile pomădate, romantică, dar cam desuetă pentru acele timpuri. Rarele şuvițe de păr ce-i mai creşteau pe tâmple şi le pieptăna în sus, lipindu-le cu briantină pe creştetul lucios, singura soluție pe care o mai avea la îndemână pentru a-şi ascunde calviția absolută. Gentilețea lui înnăscută şi gesturile molatece te cucereau pe loc, deşi unii le socoteau cam suspecte la un burlac convins ca el. Irosise mulți bani, multă ingeniozitate şi multă voință ca să-şi ascundă cei şaptezeci şi şase de ani împliniți în luna martie a aceluiaşi an, iar în singurătatea sufletului nutrea convingerea că iubise în tăcere mult mai mult decât o făcuse cineva pe lumea asta.

În seara morții doctorului Urbino era îmbrăcat aşa cum îl surprinsese vestea şi cum umbla mereu, în pofida căldurilor infernale din iunie: în costum de stofă de culoare închisă, cu jiletcă, o lavalieră de mătase la gulerul de celuloid, o pălărie de fetru şi o umbrelă de atlaz negru, care ținea loc şi de baston. Dar când afară a început să se lumineze de ziuă, a dispărut de la priveghi şi s-a întors după două ore, fercheş şi proaspăt ca primele raze de soare, bărbierit şi mirosind a loțiuni de toaletă. Îşi pusese o redingotă de stofă neagră, cum se mai purtau doar la înmormântări şi la slujbele din Săptămâna Patimilor, un guler înalt cu colțurile răsfrânte, lavaliera de artist în chip de cravată şi o pălărie melon. Îşi luase şi umbrela, de data aceasta nu doar din obişnuință, ci pentru că era sigur că o să plouă înainte de prânz, convingere pe care i-a împărtăşit-o şi doctorului Urbino Daza, sfătuindu-l să grăbească înmormântarea. Au încercat, e drept, pentru că Florentino Ariza aparținea unei familii de armatori, fiind el însuşi preşedintele Companiei Fluviale a Caraibilor, ceea ce presupunea că se pricepea la prognoze meteorologice. Le-a fost însă cu neputință să prevină la timp autoritățile civile şi militare, organizațiile publice şi particulare, fanfara militară şi cea de la Belle Arte, şcolile şi congregațiile religioase, care fuseseră anunțate pentru ora unsprezece, aşa încât înmormântarea, prevăzută a fi un adevărat eveniment istoric, s-a sfârşit într-o debandadă totală. Puțini s-au mai încumetat să înoate prin noroaie până la cavoul familiei, adăpostit sub un arbore bătrân de *ceiba,* de pe vremea stăpânirii spaniole, ale cărui ramuri se întindeau dincolo de zidul cimitirului. La umbra aceluiaşi copac, dar în parcela exterioară, destinată sinucigaşilor, refugiații din regiunea Caraibilor îl înmormântaseră în ajun pe Jeremiah de Saint-Amour, cu câinele alături, conform ultimei sale dorințe.

Florentino Ariza s-a numărat printre puținii care au rezistat până la capăt. Când, ud leoarcă, a ajuns acasă, a fost cuprins de spaimă la gândul că ar putea face o pneumonie după atâția ani de îngrijiri minuțioase şi precauții excesive. A cerut să i se pregătească o limonadă fierbinte, cu un strop de coniac în ea, pe care a băut-o în pat, a înghițit două tablete de fenaspirină şi a transpirat din belşug, înfofolit într-o pătură de lână, până ce şi-a regăsit temperatura plăcută a corpului. Când s-a întors la priveghi, se simțea plin de vigoare. Fermina Daza luase din nou frâiele gospodăriei în mână, casa era măturată şi pregătită să primească oaspeți, iar pe altarul improvizat în bibliotecă, se afla un portret pictat în pastel al soțului mort, cu o banderolă neagră prinsă pe

ramă. La ora opt, se strânsese tot atâta lume ca şi în seara precedentă, iar căldura era la fel de înăbuşitoare, dar după ce s-au rostit rugăciunile rozariului, cineva le-a sugerat discret celor aflaţi de faţă să se retragă mai devreme, pentru ca văduva să se poată odihni, în sfârşit, după nenorocirea din după-amiaza zilei de duminică.

Fermina Daza şi-a luat rămas bun de la cei mai mulţi stând în picioare lângă altar, doar la sfârşit şi-a însoţit câţiva prieteni buni până la ieşire, ca să închidă uşa cu mână ei, aşa cum avea obiceiul. Tocmai se pregătea s-o facă şi de data aceasta, cu ultimele puteri, când l-a zărit în mijlocul salonului pustiu pe Florentino Ariza, îmbrăcat în doliu. S-a bucurat, pentru că trecuseră mulţi ani de când îl alungase pentru totdeauna din viaţa ei şi pentru prima oară îi apărea în altă lumină, parcă purificat de uitare. Însă înainte de a-i putea mulţumi pentru vizită, el îşi puse pălăria în dreptul inimii şi, înfrigurat, dar plin de demnitate, sparse buba al cărei venin îi hrănise întreaga existenţă.

— Fermina, îi spuse, am aşteptat prilejul acesta mai bine de o jumătate de veac, ca să-ţi pot jura din nou fidelitate eternă şi iubire de-a pururi vie.

Fermina Daza şi-ar fi putut închipui că bărbatul din faţa ei se smintise de-a binelea, de n-ar fi avut motive suficiente să creadă că, în clipa aceea, prin gura lui Florentino Ariza vorbea însuşi Sfântul Duh. Era gata să-l blesteme pentru că îi pângărea casa când trupul neînsufleţit al soţului ei nici nu se răcise bine în groapă, dar a oprit-o demnitatea mâniei. „Pleacă, i-a spus. Şi să nu te mai arăţi în faţa mea câţi ani o să-ţi mai rămână de trăit." Apoi, deschizând din nou uşa pe care tocmai se pregătea s-o închidă, adăugă:

— Şi nădăjduiesc să nu fie prea mulţi.

Când a auzit stingându-se paşii pe strada pustie, a închis uşa foarte încet, a pus drugul, a tras zăvoarele şi s-a trezit singură în faţa propriului destin. Niciodată până în clipa aceea nu se gândise cât de copleşitoare şi de amplă putea fi drama provocată chiar de ea când încă nu împlinise optsprezece ani şi care avea s-o urmărească până la moarte: A plâns pentru prima dată din ziua nenorocirii, fără martori, căci numai aşa putea s-o facă. A plâns pentru moartea soţului, pentru singurătatea şi furia ei, iar când a intrat în dormitorul pustiu, şi-a plâns propria-i soartă, pentru că rareori i se întâmplase să doarmă singură în patul acela de când îşi pierduse fecioria. Toate lucrurile care aparţinuseră soţului ei îi stârneau şi mai mult lacrimile: papucii cu ciucuri, pijamaua de sub pernă, luciul fără de el din oglinda măsuţei de toaletă, mirosul lui impregnat în propria-i piele. A tresărit cutremurată de un gând vag: „Când ne moare cineva drag, ar trebui să piară o dată cu el toate lucrurile care i-au aparţinut." N-a vrut să i se pregătească patul, n-a vrut să mănânce înainte de culcare. Copleşită de durere, s-a rugat lui Dumnezeu să-i trimită moartea chiar în noaptea aceea, în timpul somnului, şi, legănată de această iluzie, şi-a scos pantofii şi s-a întins în pat îmbrăcată, adormind pe loc. A dormit fără să-şi dea seama, conştientă însă că era încă în viaţă, că-i prisosea jumătate din pat şi că zăcea pe-o rână, culcată ca de obicei pe partea stângă, dar că-i lipsea contragreutatea celuilalt corp de partea cealaltă. În timp ce cugeta astfel în somn, s-a gândit că niciodată nu va mai fi în stare să doarmă aşa, şi a început să plângă, adormită fiind, şi a dormit plângând în hohote, neîntoarsă, pe partea ei, încă mult timp după ce cocoşii au încetat să mai cânte, când a trezit-o soarele nedorit din prima dimineaţă fără el. Abia atunci şi-a dat seama că dormise mult, plângând în somn, dar nu murise, şi că în timp ce hohotea, se gândise mai degrabă la Florentino Ariza decât la soţul care murise.

Florentino Ariza, în schimb, nu încetase nici măcar o singură clipă să se gândească la ea, de când Fermina Daza îl respinsese fără drept de apel, după o iubire lungă şi zbuciumată, or, de atunci, trecuseră cincizeci şi unu de ani, nouă luni şi patru zile. N-a fost nevoie să ţină socoteala uitării, trăgând zilnic câte o linie pe zidurile vreunei carcere, pentru că nu trecea nici măcar o zi fără ca ceva să nu-i amintească de ea. Când s-au despărţit, el avea douăzeci şi doi de ani şi locuia singur cu mama sa, Tránsito Ariza, într-o casă închiriată pe jumătate, de pe Strada Ferestrelor, unde ea ţinea încă din tinereţe o mercerie şi destrăma cămăşi sau cârpe vechi, vânzând câlţii, folosiţi în chip de vată pentru răniţii din război. Era singurul ei copil, rod al unei legături întâmplătoare cu binecunoscutul armator Pío Quinto Loayza, fratele mai vârstnic dintre cei trei care înfiinţaseră Compania Fluvială a Caraibilor, dând astfel un nou impuls navigaţiei cu aburi pe fluviul La Magdalena.

Don Pío Quinto Loayza a murit când băiatul avea zece ani. Cât timp trăise, îi asigurase în taină întreţinerea, fără să-l recunoască însă în faţa legii, aşa încât Florentino Ariza a purtat numai numele de familie al mamei, deşi adevărata lui filiaţie era cunoscută de toţi. După moartea tatălui, Florentino Ariza s-a văzut nevoit să renunţe la şcoală, ca să intre ucenic la Oficiul Poştal, unde a fost pus să aibă grijă de sacii cu corespondenţă, să-i deschidă, să sorteze scrisorile şi să anunţe localnicii că a sosit poşta arborând la uşa biroului steagul ţării de provenienţă.

Seriozitatea lui i-a trezit interesul telegrafistului, emigrantul german Lotario Thugut, care în zilele de sărbătoare cânta la orga catedralei, iar în timpul liber dădea lecţii particulare de muzică. Lotario Thugut l-a învăţat alfabetul Morse, i-a arătat cum funcţionează telegraful şi i-a dat primele lecţii de vioară, suficiente pentru ca Florentino Ariza să înceapă să cânte după ureche ca un adevărat profesionist. Când a cunoscut-o pe Fermina Daza, avea optsprezece ani şi era tânărul cel mai curtat din anturajul său, cel care dansa mai bine ca oricine după melodiile la modă şi recita pe dinafară versurile romanţioase, fiind gata oricând să-şi ajute prietenii dacă voiau să le ofere iubitelor serenade de vioară solo. Era, încă de pe atunci, sfrijit, cu un păr de indian pe care încerca să-l supună cu pomezi parfumate, iar ochelarii de miop îi dădeau un aer şi mai neajutorat. Mai avea un defect, suferea de o constipaţie cronică, din pricina căreia a fost obligat să-şi facă toată viaţa clisme. Avea un singur rând de haine bune, negre, pe care le moştenise de la răposatul său tată, dar Tránsito Ariza i le îngrijea atât de bine, încât. Atunci când le îmbrăca duminica, arătau ca noi. În pofida aerului pricăjit, a timidităţii şi a hainelor mohorâte, fetele din cercul lui de prieteni organizau tombole secrete, trăgându-l la sorţi, aşa cum şi el participa la jocuri asemănătoare, trăgându-le la sorţi pe ele, până în ziua în care a cunoscut-o pe Fermina Daza şi s-a sfârşit cu inocenţa lui.

O zărise pentru prima dată într-o după-amiază, când Lotario Thugut l-a trimis să ducă o telegramă unui anume Lorenzo Daza, cu domiciliul necunoscut. A dat de el în Părculeţul Evangheliilor, într-una din cele mai vechi case, pe jumătate dărâmată, în a cărei curte interioară, aidoma claustrului unei abaţii, răzoarele cu flori erau năpădite de buruieni, iar havuzul de piatră secase de mult. Florentino Ariza n-a desluşit nici un semn de viaţă când a străbătut, condus de servitoarea desculţă, galeria boltită, unde zăceau aruncate lăzi cu bagaje nedesfăcute, scule de zidărie printre resturi de var şi bucăţi de ciment întărit, casa fiind supusă unei restaurări radicale. În fundul curţii se afla biroul provizoriu al unei agenţii, unde îşi făcea siesta, moţăind în spatele mesei de scris, un bărbat corpolent, cu perciuni cârlionţaţi, care se confundau cu mustăţile. Se numea, într-adevăr, Lorenzo Daza, dar nu era bine cunoscut, pentru că se stabilise în oraş doar cu doi ani în urmă şi nu-şi făcuse prea mulţi prieteni.

A primit depeşa ca pe continuarea unui vis rău prevestitor. Florentino Ariza i-a privit ochii livizi cu un soi de compasiune oficială, i-a observat degetele nesigure care

se chinuiau să rupă timbrul, i-a simțit teama din inimă, de atâtea ori întrezărită la atâția destinatari care, văzând o telegramă, se gândeau numaidecât la moarte. După ce a citit-o, şi-a recăpătat siguranța de sine şi a oftat: „Veşti bune." Şi i-a întins lui Florentino Ariza cei cinci *reali* de rigoare, dându-i de înțeles, cu un zâmbet de uşurare, că nu s-ar fi ales cu nimic dacă veştile ar fi fost proaste. Apoi l-a expediat cu o strângere de mână, gest puțin obişnuit față de un curier al poştei, iar slujnica l-a însoțit până la ieşire, mai degrabă ca să-l supravegheze decât ca să-i arate drumul. Au trecut prin aceeaşi galerie cu arcade, dar, de data aceasta, Florentino Ariza şi-a dat seama că se mai afla cineva în casă, pentru că în lumina limpede din curte răsuna un glas de femeie care repeta o lecție de citire. Când a ajuns în dreptul camerei de cusut, a zărit prin fereastra deschisă o femeie în vârstă şi o copilă, aşezate pe două scaune alăturate, urmărind amândouă textul după cartea pe care femeia o ținea deschisă în poală. Scena i s-a părut neobişnuită: fiica învățându-şi mama să citească. Impresie doar în parte greşită, întrucât femeia era mătuşa fetei, deşi o crescuse ca o mamă. Lecția nu s-a întrerupt, dar tânăra şi-a ridicat ochii ca să vadă cine trece prin dreptul ferestrei şi această privire întâmplătoare a dezlănțuit o iubire devastatoare, care, o jumătate de veac mai târziu, nu se stinsese încă.

Despre Lorenzo Daza, Florentino Ariza n-a putut afla altceva decât că venise de la San Juan de la Ciénaga împreună cu singura lui fiică şi cu o soră nemăritată, la puțin timp după epidemia de holeră, iar cei care îl văzuseră debarcând nu s-au îndoit nici o clipă că venea ca să rămână, căci aducea cu el toate cele necesare unei gospodării chivernisite. Soția îi murise când fata era foarte mică. Sora se numea Escolástica, avea patruzeci de ani şi făcuse legământ să poarte rasa franciscană când ieşea în oraş, iar în casă, numai cordonul de frânghie. Copila avea treisprezece ani şi purta numele mamei moarte: Fermina. Se zvonea că Lorenzo Daza era înstărit, pentru că trăia bine, fără să i se cunoască vreo ocupație anume, şi cumpărase cu bani peşin casa din parcul Evangheliilor, a cărei reparație probabil că-l costase pe puțin de două ori mai mult decât cei două sute *de pesos* în aur plătiți pentru ea. Fata învăța la colegiul *Intrarea Preacuratei în Biserică*, unde, de două secole, domnişoarele de familie deprindeau arta şi meşteşugul de a fi soții harnice şi supuse. Pe vremea spaniolilor şi în primii ani ai Republicii, acolo erau primite numai moştenitoarele unor nume răsunătoare. Până la urmă, vechile familii aristocratice, ruinate de războiul de independență, s-au văzut nevoite să se plece în fața noilor realități, iar colegiul şi-a deschis porțile tuturor tinerelor dornice şi care aveau cu ce plăti, indiferent de obârşia lor, cu condiția esențială să fie copii legitimi, din familii catolice. Era, în orice caz, un colegiu costisitor, iar faptul că Fermina Daza învăța acolo reprezenta prin el însuşi un indiciu al condiției economice a familiei, chiar dacă nu şi al celei sociale. Toate aceste informații i-au dat curaj lui Florentino Ariza, dovedindu-i că frumoasa adolescentă cu ochii migdalați era la înălțimea visurilor sale. Foarte curând însă, severitatea exagerată a tatălui s-a dovedit o piedică de netrecut. Spre deosebire de celelalte eleve, care mergeau la şcoală în grup sau împreună cu o servitoare mai în vârstă, Fermina Daza era însoțită totdeauna de mătuşă, iar din purtarea ei se putea deduce că nu-i era îngăduită nici o distracție.

În acest mod nevinovat şi-a început Florentino Ariza viața secretă de vânător solitar. Încă de la şapte dimineața se aşeza la pândă în parc, pe banca cea mai ferită de privirile indiscrete, prefăcându-se că citeşte o carte de poezii la umbra migdalilor, până când o vedea trecând pe domnița inaccesibilă, în uniforma cu dungi albastre, cu ciorapii trei sferturi, ghetele bărbăteşti cu şireturi încrucişate şi părul împletit într-o coadă groasă, legată cu o panglică, atârnându-i pe spate până la mijloc. Păşea repede, cu o semeție firească în ținută, cu capul sus, privirea neclintită, nasul ascuțit, strângând servieta la piept cu brațele încrucişate, şi cu un mers de căprioară care o

făcea să pară imună la gravitație. Abia ținând pasul cu ea, mătuşa, îmbrăcată în rasa ei cafenie de călugăriță franciscană, nu lăsa nici o speranță pentru o posibilă apropiere. Florentino Ariza le vedea trecând, la dus şi la întors, de patru ori pe zi, iar duminica, o singură dată, la ieşirea de la biserică, iar faptul că o putea zări pe copilă îi era de-ajuns. Încet-încet, a început s-o idealizeze, atribuindu-i virtuți improbabile, sentimente imaginare, iar după două săptămâni nu se mai gândea decât la ea. S-a hotărât atunci să-i trimită o epistolă scrisă pe ambele fețe ale unei foi de hârtie cu prețioasa lui caligrafie de conțopist. A ținut-o însă câteva zile în buzunar, tot întrebându-se cum să facă să i-o dea, şi, în timp ce se gândea, scria alte şi alte pagini înainte de culcare, astfel încât biletul inițial ajunsese cu timpul un adevărat dicționar de galanterii, culese din cărțile pe care, tot citindu-le în parc, le învățase pe dinafară.

Căutând mijlocul cel mai potrivit de a înmâna scrisoarea, s-a gândit să-şi facă unele cunoştințe printre elevele de la colegiu, dar lumea lor era prea departe de mediul în care se învârtea el. În plus, după ce a întors-o pe toate părțile, ideea de a face pe altcineva părtaşul dorurilor sale i s-a părut imprudentă. A reuşit, totuşi, să afle că, la numai câteva zile după sosirea în oraş, fiind invitată într-o sâmbătă la un bal, Fermina ceruse permisiunea să se ducă, dar tatăl o oprise cu un răspuns categoric: „Fiecare lucru la vremea lui." Scrisoarea avea de-acum peste şaizeci de file, scrise pe ambele fețe, când Florentino Ariza, nemaiputând suporta taina care îl apăsa, şi-a deschis inima şi s-a destăinuit mamei sale, singura ființă față de care îşi permitea unele confidențe. Înduioșată până la lacrimi de naivitatea şi stângăcia lui într-ale dragostei, Tránsito Ariza şi-a propus să-i fie călăuză, folosindu-se de propria-i experiență. Pentru început, s-a străduit să-l convingă să renunțe la ceaslovul liric, care n-ar fi făcut altceva decât s-o sperie pe domnița visurilor lui, probabil la fel de neinițiată în tainele inimii ca şi el. Cel dintâi pas pe care trebuia să-l facă, l-a sfătuit ea, era să-i dea de înțeles că-i trezise interesul, ca să n-o ia pe nepregătite cu declarația lui şi ca să-i lase, astfel, un răgaz de gândire.

— Dar bagă bine de seamă, îi spuse, nu pe ea trebuie s-o cucereşti mai întâi, ci pe mătuşa ei.

Erau, fireşte, sfaturi înțelepte, dar tardive. De fapt, încă din ziua în care îşi ridicase privirea ca să vadă cine trecea pe coridor, neglijând pentru o clipă lecția de citire cu mătuşa ei, Fermina Daza a fost impresionată de aerul neajutorat al lui Florentino Ariza. Seara, în timp ce se aflau la masă, tatăl ei adusese vorba despre telegramă şi aşa a aflat de ce venise Florentino Ariza şi care îi era ocupația. Informațiile n-au făcut decât să-i sporească interesul, căci pentru ea, ca pentru atâția alții din acele timpuri, invenția telegrafului părea mai degrabă o vrăjitorie. L-a recunoscut, aşadar, de prima dată când l-a văzut citind la umbra copacilor din parc, deşi faptul în sine n-a intrigat-o, dar mătuşa i-a atras atenția că venea acolo de mai multe săptămâni. În cele din urmă, zărindu-l şi duminica, după slujbă, mătuşa s-a convins că toate întâlnirile acelea nu puteau fi întâmplătoare şi i-a spus: „Doar nu crezi că pentru mine se deranjează el atâta." Căci, în pofida aerului auster şi a rasei de penitentă, mătuşa Escolástica Daza avea un instinct al vieții şi o vocație a complicității care reprezentau cele mai de seamă virtuți ale sale, iar gândul că un bărbat s-ar fi putut arăta interesat de nepoată îi producea o emoție greu de stăpânit. Numai că Fermina Daza era departe de a simți chiar şi cel mai mic interes pentru iubire, iar Florentino Ariza, care îi lăsase impresia că e bolnav, nu trezea în ea decât un soi de milă. Mătuşa i-a explicat însă că numai cine are o îndelungată experiență de viață poate desluşi firea adevărată a unui bărbat, or, ea era încredințată că tânărul care le aştepta în parc ca să le vadă trecând nu putea fi bolnav de altceva decât de iubire.

Mătuşa Escolástica era ca o oază de înțelegere şi de tandrețe pentru copila singuratică, rod al unei căsnicii lipsite de iubire. Ea o crescuse de când îi murise

mama şi, spre deosebire de Lorenzo Daza, se comporta mai degrabă ca o tovarăşă de joacă decât ca o mătuşă. Iată de ce apariția lui Florentino Ariza a însemnat pentru ele una din nenumăratele distracții secrete pe care le născoceau ca să-şi alunge plictiseala. De patru ori pe zi, trecând prin parcul Evangheliilor, aruncau o privire grăbită, încercând să-l descopere pe străjerul acela pricăjit şi timid, un terchea-berchea, mai totdeauna îmbrăcat în negru, în ciuda zăpuşelii, care se prefăcea că citeşte la umbra pomilor. „Uite-l", spunea cea care-l descoperea prima, înăbuşindu-şi râsul, mai înainte ca el să-şi ridice ochii şi să le vadă pe cele două femei străine de viața lui trecând bățoase prin parc, fără să-i arunce nici o privire.

— Bietul de el, spunea mătuşa. Nu îndrăzneşte să se apropie din cauza mea, dar într-o zi tot o s-o facă, dacă are intenții serioase, şi atunci o să-ți dea o scrisoare.

Prevăzând tot felul de piedici, a învățat-o să se folosească de alfabetul degetelor, un mijloc de comunicare indispensabil în iubirile interzise. Acele jocuri nesăbuite, aproape copilăreşti, trezeau în Fermina Daza o curiozitate nouă, dar timp de mai multe luni nu i-a trecut prin cap să meargă mai departe cu gândul. Fără să ştie când şi cum, amuzamentul se preschimbă în nerăbdare, sângele i se învolbura de dorul de a-l vedea, iar într-o noapte s-a trezit înspăimântată pentru că-l văzuse stând la picioarele patului şi uitându-se la ea. Atunci şi-a dorit din tot sufletul să se împlinească previziunile mătuşii şi-l implora pe Dumnezeu în rugăciunile ei să-l facă mai îndrăzneț, ca să-i dea scrisoarea, şi astfel să afle mai repede ce voia să-i spună.

Dar ruga nu i-a fost ascultată. Dimpotrivă. Cum tocmai atunci Florentino Ariza i se destăinuise mamei sale, iar aceasta îl sfătuise să renunțe la cele şaptezeci de file cu vorbe dulci, Fermina Daza a trebuit să aştepte până la sfârşitul anului. Pe măsură ce se apropia vacanța din decembrie, nerăbdarea ei se pre-schimba în disperare, pentru că nu ştia ce-ar fi putut întreprinde ca să-l vadă şi să fie văzută în cele trei luni în care nu se mai ducea la şcoală. Era la fel de nedumerită şi în noaptea de Crăciun, când, înfiorată de presimțirea că el o privea din mulțimea adunată la biserică, a simțit că-i sare inima din loc. N-a avut curaj să-şi întoarcă privirea, pentru că şedea între tatăl şi mătuşa ei, aşa că a trebuit să-şi țină firea ca să nu i se observe tulburarea. Dar după terminarea slujbei, l-a simțit atât de aproape în îmbulzeală, atât de limpede în tălăzui-rea din jur, încât o forță de neînvins a silit-o să privească peste umăr în timp ce se îndreptau spre ieşire, şi atunci a văzut, nu departe de ochii ei, ceilalți ochi ca de gheață, obrazul livid, buzele încremenite de spaima iubirii. Năucită de propria-i cutezanță, s-a agățat, ca să nu cadă, de brațul mătuşii Escolástica, iar aceasta, simțindu-i prin mitena de dantelă sudoarea rece a mâinii, a încurajat-o cu un semn imperceptibil de complicitate necondiționată. În larma stârnită de petarde şi de tobele ce vesteau naşterea, printre felinarele colorate atârnate la porți şi strigătele mulțimilor dornice de pace, Florentino Ariza a rătăcit ca un somnambul până în zori, contem-plând cu ochii împăienjeniți de lacrimi străzile în sărbătoare, amețit de gândul halucinant că el, şi nu Dumnezeu, se născuse în noaptea aceea.

Delirul i s-a amplificat în săptămâna următoare, la ceasul siestei, când, trecând fără speranță prin fața casei Ferminei Daza, a văzut-o aşezată alături de mătuşa ei, la umbra migdalilor de la poartă. Era aceeaşi scenă, de data aceasta sub cerul liber, întrezărită prima oară în odaia de cusut: nepoata ascultându-şi mătuşa la lecția de citire. Numai că Fermina Daza părea acum alta, în locul uniformei de şcoală purta un fel de tunică largă, cu multe pliuri prinse pe umeri, căzând în falduri ca un peplum, iar pe cap avea o cunună de gardenii naturale, care o făcea să arate ca o zeiță încoronată. Florentino Ariza s-a aşezat într-un colț din parc unde ştia bine că nu putea fi văzut şi, renunțând la lectura disimulată, a rămas cu cartea deschisă şi cu ochii țintă la domnița iluzorie, care nu s-a milostivit să-i arunce nici măcar o singură privire.

La început, şi-a spus că lecția la umbra migdalilor era o schimbare întâmplă-

toare, datorată poate reparațiilor interminabile din casă, dar în zilele următoare a înțeles că Fermina Daza se va afla acolo, sub ochii lui, în fiecare după-amiază, la aceeaşi oră, de-a lungul celor trei luni de vacanță, şi această certitudine i-a dat un nou imbold. Nimic nu lăsa să se înțeleagă că fusese văzut, n-a surprins nici un semn de interes sau de repulsie, dar în indiferența ei era o strălucire aparte, care îl îndemna să stăruie. Pe neaşteptate, într-o după-amiază de la sfârşitul lui ianuarie, mătuşa şi-a pus broderia la care lucra pe scaun şi şi-a lăsat nepoata singură în fața porții, sub ploaia de frunze galbene ce se scuturau din migdali. Însuflețit de gândul nebunesc că aceea fusese o oportunitate dinainte plănuită, Florentino Ariza a traversat strada şi s-a oprit în fațaФерминei Daza, atât de aproape de ea, încât îi putea simți răsuflarea întretăiată şi mireasma de flori pe care o răspândea în jur şi cu care avea s-o identifice toată viața. I-a vorbit fără să-şi plece privirea, cu o siguranță pe care avea s-o mai arate numai o jumătate de veac mai târziu şi tot din aceleaşi motive.

- Domnişoară, nu vă cer altceva decât să acceptați o scrisoare din partea mea, i-a spus.

Nu aşa îşi imaginase Fermina Daza vocea lui: era limpede şi răspicată, trădând o stăpânire de sine care nu avea nimic de-a face cu gesturile lui languroase. l-a răspuns, fără să-şi ridice ochii de pe broderie: „N-o pot primi fără îngăduința tatălui meu." Florentino Ariza s-a înfiorat auzind glasul acela învăluitor şi dulce, pe care n-avea să-l uite tot restul vieții. A rămas însă neclintit şi i-a răspuns imediat: „Atunci trebuie să i-o cereți." După care şi-a îndulcit ordinul cu o rugăminte: „La mijloc e o chestiune de viață sau de moarte." Fermina Daza nu l-a privii, nu şi-a întrerupt lucrul, dar fermitatea lui a întredeschis o portiță pe unde încăpea lumea toată.

— Veniți în fiecare după-amiază, i-a spus, şi aşteptați să-mi schimb locul.

Florentino Ariza n-a înțeles rostul acestor cuvinte decât lunea următoare, când a văzut de pe banca din parc aceeaşi scenă dintotdeauna, cu o singură variație: când mătuşa Escolástica a intrat în casă, Fermina Daza s-a ridicat şi s-a aşezat pe celălalt scaun. Florentino Ariza, cu o camelie albă la reverul redingotei, a traversat atunci strada şi, oprindu-se în fața ei, i-a spus: „Acesta este cel mai însemnat moment din viața mea." Fermina Daza nu şi-a ridicat ochii spre el, dar rotindu-şi privirea ca să cerceteze împrejurimile, văzu străzile pustii, amorțite în toropeala secetei, şi un vârtej de frunze uscate târâte de vânt.

— Dați-mi-o, vă rog, îi spuse.

Florentino Ariza se gândise să-i aducă toate cele şaptezeci de file pe care le ştia pe de rost de mult ce le citise, dar, până la urmă, se hotărâse pentru un bilet de o jumătate de pagină, sobru şi explicit, în care promitea numai esențialul: fidelitate în fața oricăror încercări şi iubire veşnică. Scoase scrisoarea din buzunarul interior al redingotei şi o întinse sub ochii dantelăresei speriate, care nu îndrăznea nici măcar să-l privească. N-a văzut decât plicul albastru tremurând într-o mână încremenită de spaimă şi, neputând concepe ca şi ei să i se observe tremurul degetelor, şi-a ridicat gherghelful, pentru ca el să-i poată întinde scrisoarea. În clipa aceea, o pasăre se scutură printre frunzele migdalilor, lăsând să-i cadă găinațul chiar pe broderie. Fermina Daza îşi ascunse repede gherghelful la spate, ca nu cumva el să-şi dea seama de cele întâmplate, şi-l privi pentru prima dată în față, cu obrajii în flăcări. Florentino Ariza, nepăsător, cu scrisoarea în mână, spuse: „Asta aduce noroc." Ea îşi arătă recunoştința, zâmbindu-i pentru prima oară, apoi, aproape smulgându-i scrisoarea din mână, se grăbi s-o împăturească şi s-o ascundă în sân. El îi întinse atunci camelia pe care o purta la butonieră. Ea îl refuză: „E o floare de logodnă." Imediat însă, conştientă că timpul era pe sfârşite, se refugie în politețea ei prudentă:

— Acum vă rog să plecați şi să nu vă mai întoarceți până ce n-o să vă anunț eu.

Când Florentino Ariza a întâlnit-o prima dată, maică-sa a ghicit totul chiar

înainte ca el să-i spună ceva, pentru că îi pierise pofta de vorbă şi de mâncare, nu mai avea somn şi se perpelea toată noaptea în aşternut. Însă din clipa în care a început să aştepte răspunsul la prima lui scrisoare, starea i s-a complicat cu o pântecăraie fără leac şi nişte vărsături verzui ca fierea, îşi pierdu simțul orientării şi se prăbuşea ca din senin în nesimțire, încât maică-sa, îngrozită de suferințele lui, se întreba dacă nu era vorba mai degrabă de ravagiile holerei decât de chinurile dragostei. Naşul lui Florentino Ariza, un bătrân homeopat căruia Tránsito Ariza obişnuia să-i destăinuie tot ce avea pe suflet încă din vremurile ei de amantă tăinuită, s-a alarmat şi el când a văzut în ce stare era bolnavul, cu pulsul slab, respirația hârâită, scăldat tot într-o transpirație searbădă, ca a muribunzilor. Dar consultându-l mai îndeaproape, a constat că nu avea febră, nu-l durea nimic, iar singura senzație care îl încerca era nevoia urgentă de a muri. I-a fost suficient un interogatoriu insidios, luat mai întâi lui, iar mai apoi mamei, ca să verifice încă o dată că simptomele iubirii sunt identice cu cele ale holerei. I-a prescris infuzii din flori de tei, pentru efectul lor calmant, şi i-a sugerat o schimbare de aer pentru a-şi găsi alinarea în depărtare, dar Florentino Ariza dorea exact contrariul: să-şi savureze propriul martiraj.

La cei patruzeci de ani ai săi, Tránsito Ariza era o femeie lipsită de prejudecăți, cu un instinct al fericirii pervertit de sărăcie, aşa încât se bucura de suferințele fiului de parcă ar fi fost ale ei. Când îl simțea delirând, îi dădea să bea ceai, îl înfofolea în pături de lână ca să-i amăgească frisoanele, dar în acelaşi timp îl îndemna să-şi afle mângâiere în propria-i descurajare:

— Profită acum, că eşti tânăr, şi îndură cât poți, îi spunea, fiindcă suferințele astea nu țin toată viața.

Cei de la Oficiul Poştal, fireşte, nu gândeau la fel. Florentino Ariza se lăsase pe tânjală şi umbla cu capul în nori, ajungând să încurce până şi steagurile care anunțau sosirea corespondenței, aşa că într-o miercuri, să zicem, arbora steagul german, când, de fapt, sosise vaporul Companiei Leyland, cu poşta de Liverpool, iar în altă zi, înălța drapelul Statelor Unite, când, de fapt, era vorba de nava cunoscutei Compagnie Générale Transatlantique, cu poşta de la Saint-Nazaire. Aceste confuzii ale iubirii provocau atâtea încurcături şi stârneau atâtea proteste din partea populației, încât Florentino Ariza ar fi rămas, de bună seamă, fără slujbă, dacă n-ar fi fost Lotario Thugut, care l-a luat să lucreze cu el şi l-a pus să cânte la vioară în balconul corului de la catedrală. Amiciția lor părea inexplicabilă, dată fiind diferența de vârstă, ca de la bunic la nepot, care-i despărțea, dar ei se înțelegeau la fel de bine la birou sau în tavernele din port, unde îşi făceau veacul chefliii de toată teapa, de la bețivanii care se milogeau pentru un strop de băutură, până la filfizonii îmbrăcați în haine de seară, care o ştergeau de la banchetele organizate de Clubul Social, ca să poată mânca pe săturate chefal prăjit şi pilaf din nucă de cocos. Lotario Thugut obişnuia să se abată pe-acolo după ce-şi termina ultima tură la telegraf, iar de multe ori zorii îl prindeau chefuind cu bezmeticii de marinari de pe goeletele din Antile, bând cot la cot cu ei punci preparat cu jamaică şi cântând la acordeon. Era gras şi lătăreț ca o broască țestoasă, cu o barbă aurie, iar seara, când ieşea în oraş, îşi punea pe cap o bonetă frigiană, aşa că nu-i mai lipsea decât un şirag de clopoței ca să arate ca Sfântul Nicolae. Cel puțin o dată pe săptămână îşi încheia chiolhanul în brațele câte unei păsări de noapte, cum îi plăcea să spună, una din nenumăratele femeiuşti care făceau negoț cu amoruri precipitate într-un hotel de tranzit pentru marinari. De cum l-a cunoscut pe Florentino Ariza, şi-a pus în gând să-l inițieze în paradisul lui. Alegea pentru el „păsările" care i se păreau mai pricepute, se târguia cu ele la preț şi la procedee, oferindu-se să le plătească în avans din propriul buzunar. Dar Florentino Ariza nu accepta: era virgin şi-şi propusese să rămână astfel atâta timp cât n-o făcea din dragoste.

Hotelul era un palat colonial care-şi pierduse strălucirea de odinioară, iar în marile saloane şi în încăperile de marmură se înghesuiau acum cămăruțe înjghebate dintr-un carton găurit de-a lungul timpului cu acul, care erau închiriate deopotrivă pentru a făptui şi pentru a privi. Circulau poveşti dintre cele mai ciudate despre tot felul de curioşi cărora li se scosese ochiul cu andreaua, despre altul care şi-a recunoscut propria nevastă în cea pe care o spiona, despre domni simandicoşi care intrau acolo deghizați în precupețe ca să-şi facă poftele cu boțmani aflați în trecere, şi despre atâtea alte incidente între pânditori şi pândiți, încât numai gândul de a-şi arunca ochii în camera alăturată i se părea lui Florentino Ariza înspăimântător. Aşa se face că Lotario Thugut nu l-a putut convinge că a privi şi a se lăsa privit erau, în Europa, rafinamente rezervate doar prinților.

În ciuda corpolenței sale, Lotario Thugut avea un prâsnel de îngeraş, ca un boboc de trandafir, dar se pare că acesta era un cusur binecuvântat, pentru că „păsările de noapte" cele mai hârşite în meserie îşi disputau şansa de a se culca cu el, iar când începeau să răcnească de parcă le ciopârțea cineva, se zguduia palatul din temelii şi se cutremurau de spaimă fantomele care îl cutreierau. Se răspândise zvonul că folosea o pomadă cu venin de viperă ca să le înfierbânte femeilor şaua turcească, dar el se jura că n-avea la îndemână alte mijloace decât cele pe care i le lăsase Dumnezeu. Şi spunea prăpădindu-se de râs: „Doar dragoste, şi-atât." A trebuit să treacă mulți ani până ce Florentino Ariza şi-a dat seama că spusele lui erau, poate, întemeiate. S-a convins definitiv de acest adevăr într-o etapă ceva mai avansată a educației lui sentimentale, când a cunoscut un bărbat care trăia ca un paşă pe spinarea a trei femei deodată. Toate veneau să-i dea socoteală în zori şi să-i ceară iertare în genunchi pentru câştigul neîndestulător, nedorindu-şi altă răsplată, atunci când aduceau mai mulți bani, decât să se culce cu el. Florentino Ariza era convins că numai teroarea putea explica o asemenea înjosire. Dar una din cele trei fete l-a uimit dezvăluindu-i adevărul contrariu.

— Aşa ceva, i-a spus, nu se poate face decât din iubire.

Nu atât pentru darurile de preacurvar, cât mai ales datorită farmecului său personal, Lotario Thugut ajunsese unul din clienții cei mai respectați ai hotelului. Florentino Ariza, deşi tăcut şi ascuns, şi-a câştigat şi el stima patronului, astfel încât, în perioada lui cea mai zbuciumată, când se lăsase copleşit de deznădejde, avea obiceiul să se retragă într-una din cămăruțele înăbuşitoare, unde citea versuri şi foiletoane lacrimogene, iar reveriile lui lăsau în urmă cuiburi de întunecate rândunele prin balcoane, freamăt de sărutări şi fâlfâit de aripă în lâncezeala siestei. Aşa afla Florentino Ariza amănunte despre nenumărate infidelități sau despre unele secrete de stat, pe care clienții importanți şi chiar notabilitățile locale le împărtăşeau iubitelor efemere, fără să le pese dacă sunt auziți din camerele vecine. Tot acolo a aflat că, la patru leghe marine spre nord de Sotavento, zăcea pe fundul mării, încă din secolul al XVII-lea, un galion spaniol încărcat cu aur curat şi pietre prețioase în valoare de peste cinci sute de miliarde de *pesos*. Povestea l-a uluit, dar nu s-a mai gândit la ea decât câteva luni mai târziu, când dragostea lui nesăbuită i-a răscolit dorința de a recupera comoara scufundată, pentru ca Fermina Daza să se poată scălda în valuri de aur.

Mulți ani mai târziu, când încerca să-şi aducă aminte cum era în realitate domnița idealizată de alchimia poeziei, nu reuşea s-o desprindă de sfâşietoarele amurguri din acele vremuri. Chiar şi când o pândea fără a fi văzut, în acele zile chinuitoare în care aştepta răspunsul la prima lui scrisoare, o vedea transfigurată în reverberația amiezii, sub ploaia de flori albe ale migdalilor, unde pururi era aprilie, în orice anotimp al anului. Iar dacă acceptase să-l acompanieze pe Lotario Thugut în foişorul privilegiat al corului catedralei, o făcuse numai ca să poată vedea cum se unduia tunica ei în adierea cântărilor sfinte. Propria-i nesăbuință i-a zădărnicit însă

plăcerea, pentru că, părându-i-se prea anostă muzica mistică pentru starea lui sufletească, se apucase s-o înflăcăreze cu valsuri de amor, astfel încât Lotario Thugut s-a văzut nevoit să-l dea afară din cor. Aceasta a fost şi epoca în care, cedând dorinței arzătoare de a mânca gardeniile cultivate de Tránsito Ariza în grădina casei, a descoperit savoarea Ferminei Daza. Şi tot atunci, găsind, din întâmplare, într-un cufăr al maică-sii o sticlă de un litru cu apă de colonie adusă prin contrabandă de marinarii de la Hamburg American Line, n-a rezistat ispitei de a gusta din ea, ca să descopere alte arome ale femeii iubite. A tot băut din sticlă până în zori, îmbătându-se de Fermina Daza cu sorbituri abrazive, mai întâi în tavernele din port, apoi pe digul unde se consolau făcând dragoste îndrăgostiții fără acoperiş, până când s-a prăbuşit în nesimțire. Tránsito Ariza, care îl aşteptase până la şase dimineața cu inima strânsă de teamă, l-a căutat în cele mai ascunse locuri şi abia după prânz i-a găsit zvârcolindu-se în propria lui vomă parfumată, într-un cotlon al golfului unde marea arunca înecații la țărm.

A profitat de perioada convalescenței ca să-l certe pentru resemnarea cu care aştepta răspunsul la scrisoare. I-a amintit că cei slabi de înger nu vor pătrunde în vecii vecilor în necruțătoarea şi meschina împărăție a iubirii, pentru că femeile se dăruiesc numai bărbaților îndrăzneți, aşteptând de la ei să le insufle acea siguranță de sine după care tânjesc atâta pentru a putea înfrunta viața. Florentino Ariza şi-a însuşit lecția chiar mai bine decât s-ar fi cuvenit. Tránsito Ariza nu şi-a putut reprima un sentiment de mândrie, mai degrabă concupiscent decât matern, când l-a văzut ieşind din prăvălie îmbrăcat în hainele de stofă neagră, cu pălăria tare şi lavaliera lirică la gulerul de celuloid, şi l-a întrebat în glumă dacă se ducea cumva la o înmormântare. El i-a răspuns, cu urechile în flăcări: „E cam tot aia." Ea şi-a dat seama că i se tăiase răsuflarea de spaimă, dar hotărârea lui era neclintită. I-a dat ultimele sfaturi, l-a binecuvântat şi i-a făgăduit printre hohote de râs altă sticlă cu apă de colonie, pentru a sărbători împreună cucerirea.

De când înmânase scrisoarea, cu o lună în urmă, îşi încălcase de nenumărate ori promisiunea de a nu mai reveni în parc, dar avusese grijă să nu fie văzut. Totul se desfăşura ca mai înainte. Lecția de citire la umbra pomilor se sfârşea pe la două după-amiază, când oraşul se trezea din siestă, iar Fermina Daza continua să brodeze cu mătuşa ei până ce căldura se mai potolea. Florentino Ariza n-a mai aşteptat ca mătuşa să intre în casă şi a traversat strada cu paşi marțiali, învingându-şi astfel sfârşeala care îi înmuia genunchii. Dar nu s-a adresat Ferminei Daza, ci mătuşii:

— Vă rog, fiți amabilă şi lăsați-mă o clipă singur cu domnişoara. Am ceva important să-i spun.

— Cum îndrăzneşti? se revoltă mătuşa. Tot ce-o priveşte pe ea mă priveşte şi pe mine.

— Atunci n-o să-i mai spun nimic, dar vă previn că dumneavoastră o să fiți răspunzătoare de tot ce-o să se întâmple.

Nu acestea erau manierele la care se aştepta Escolástica Daza de la logodnicul ideal, dar s-a ridicat speriată, pentru că a avut pentru prima dată impresia cutremurătoare că prin gura lui Florentino Ariza vorbea însuşi Sfântul Duh. A intrat, aşadar, în casă, ca să ia alte ace de cusut, şi i-a lăsat pe cei doi tineri singuri sub migdalii de la intrare.

Sincer vorbind, Fermina Daza nu ştia prea multe despre acel pretendent tăcut din fire, care apăruse în viața ei ca o rândunică în toiul iernii, chiar şi numele i-ar fi rămas, poate, necunoscut dacă n-ar fi fost semnătura de pe scrisoare. De când o primise, se interesase şi descoperise că era copilul din flori al unei femei nemăritate, harnică şi serioasă, dar marcată pe viață de stigmatul de foc al unei singure rătăciri din tinerețe. Aflase că nu era curier la poştă, aşa cum credea ea, ci ajutorul telegrafistului,

şi încă unul bine pregătit, cu un viitor promiţător, motiv pentru care şi-a spus că adusese telegrama numai ca s-o poată vedea pe ea. Această presupunere a înduioşat-o. Mai ştia că era unul din instrumentiştii de la catedrală şi, deşi niciodată nu îndrăznise să-şi ridice privirea în timpul slujbei ca să vadă dacă era acolo, într-o duminică a avut revelaţia că, în timp ce instrumentele celelalte cântau pentru toţi, vioara cânta numai pentru ea. Nu era genul de bărbat pe care şi l-ar fi ales. Ochelarii lui de copil de pripas, veşmintele sobre, comportamentul lui misterios îi treziseră o curiozitate greu de stăpânit, deşi nici o clipă nu-i trecuse prin minte că această curiozitate este una din multele capcane pe care le întinde iubirea.

Nici ea singură nu-şi putea explica de ce acceptase scrisoarea. Nu regreta, dar promisiunea din ce în ce mai presantă de a da un răspuns îi făcea viaţa un chin. Fiecare cuvânt al tatălui ei, fiecare privire întâmplătoare, gesturile lui cele mai banale i se păreau tot atâtea curse întinse pentru a-i descoperi secretul. Era atât de înspăimântată, încât la masă, de teamă să nu se trădeze, evita să vorbească, ferindu-se chiar şi de mătuşa Escolástica, deşi aceasta îi înţelegea zbuciumul de parcă ar fi fost al ei. Se închidea în baie la orice oră din zi, fără motiv, şi recitea scrisoarea, încercând să descopere un cod secret, o formulă magică ascunsă într-una din cele trei sute paisprezece litere care alcătuiau cele cincizeci şi opt de cuvinte, în speranţa că spuneau mai mult decât spuneau. N-a găsit însă nimic altceva decât înţelesese la prima lectură, când a fugit să se închidă în baie, cu inima înnebunită de emoţie, a rupt plicul, nădăjduind să fie o scrisoare lungă şi pătimaşă, iar în locul ei a dat peste un bilet parfumat, a cărui fermitate a speriat-o.

La început nu se gândise prea serios că ar putea fi nevoie de vreun răspuns, dar scrisoarea era atât de explicită, încât nu se putea eschiva. Prinsă cum era în vârtejul îndoielilor, s-a surprins dintr-o dată gândindu-se la Florentino Ariza mai des şi cu mai mult interes decât ar fi dorit să-şi îngăduie, iar uneori se întreba neliniştită de ce nu era în parc la ora ştiută, uitând că îl rugase chiar ea să nu revină şi să-i lase un răgaz de gândire. Până la urmă, a ajuns să se gândească la el aşa cum niciodată nu şi-ar fi putut închipui că s-ar fi putut gândi la cineva, presimţindu-l acolo unde nu era, dorindu-şi să-l afle unde nu putea fi, trezindu-se cu senzaţia materială că el o privea prin întuneric cum doarme, aşa încât, în după-amiaza când i-a simţit paşii hotărâţi pe covorul de frunze galbene din parc, i-a venit greu să creadă că nu era vorba de un alt renghi pe care i-l juca imaginaţia. Dar când el i-a cerut răspunsul cu o fermitate care n-avea nimic de-a face cu apatia lui obişnuită, ea a reuşit să-şi învingă spaima şi a încercat să scape mărturisind adevărul: nu ştia ce răspuns să-i dea. Florentino Ariza însă nu înfruntase un abis ca să se mai sperie de cele ce-i urmau.

— Dacă aţi acceptat scrisoarea, i-a spus, e o necuviinţă să nu răspundeţi la ea.

Acesta a fost capătul labirintului. Fermina Daza nu şi-a pierdut cumpătul, i-a cerut scuze pentru întârziere şi i-a promis solemn că va avea un răspuns înainte de sfârşitul vacanţei. Şi s-a ţinut de cuvânt. În ultima vineri din luna februarie, mătuşa Escolástica s-a dus la oficiul telegrafic să întrebe cât costă o telegramă pentru satul Piedras de Moler, care nici măcar nu figura pe lista de servicii. A primit informaţiile chiar de la Florentino Ariza, dar ea s-a comportat de parcă în viaţa lor nu s-ar fi cunoscut. În schimb, la plecare, s-a prefăcut că uită la ghişeu un breviar legat în piele de şopârlă. Între paginile căruia se afla un plic din hârtie fină, cu viniete aurite. Nebun de fericire, Florentino Ariza şi-a petrecut toată ziua mâncând trandafiri şi citind scrisoarea, luând-o de la capăt, iarăşi şi iarăşi, literă cu literă, mâncând tot mai mulţi trandafiri pe măsură ce citea mai mult, iar la miezul nopţii o citise de atâtea ori şi înfulecase atâţia trandafiri, încât maică-sa a trebuit să-i bage cu sila pe gât o lingură de ulei de ricin.

A fost anul iubirii înverşunate. Nici unul, nici altul nu trăiau decât pentru a se

gândi la celălalt, pentru a visa la celălalt, pentru a aştepta scrisorile cu aceeaşi nerăbdare cu care răspundeau la ele. În acea primăvară delirantă, ca şi în anul următor, nu şi-au putut vorbi nici măcar o singură dată. Mai mult chiar, de când s-au văzut prima oară şi până în ziua în care el şi-a repetat hotărârea, o jumătate de veac mai târziu, nu au avut niciodată prilejul să se întâlnească între patru ochi sau să vorbească despre iubirea lor. Dar în primele trei luni, n-a trecut nici o singură zi fără să-şi scrie, uneori chiar de două ori zilnic, până când mătuşa Escolástica s-a speriat de voracitatea rugului aprins chiar cu ajutorul ei.

După prima scrisoare, pe care o dusese la oficiul telegrafíe ca un soi de răzbunare împotriva proprie-i soarte, a favorizat schimbul de mesaje aproape zilnice în întâlnirile aparent întâmplătoare de pe stradă, dar n-a avut destul curaj să patroneze o conversaţie, oricât de banală şi de scurtă. Trei luni mai târziu însă, înţelegând că nu era vorba doar de o toană adolescentină a nepoatei, şi-a simţit ameninţată propria viaţă. Pentru că neavând alte mijloace de subzistenţă, Escolástica Daza trăia din mila fratelui, care, cu firea lui despotică, ştia şi ea prea bine, n-avea să-i ierte în veci faptul că-i înşelase încrederea. Dar când a fost să ia
o hotărâre, n-a lăsat-o inima să-i pricinuiască nepoatei aceeaşi suferinţă de netămăduit pe care ea însăşi o purta în suflet încă din tinereţe, aşa că i-a îngăduit să recurgă la un mijloc ce-i dădea, cât de cât, iluzia nevinovăţiei. Metoda era foarte simplă: Fermina Daza lăsa scrisoarea într-o ascunzătoare aflată în drumul spre şcoală, indicându-i lui Florentino Ariza unde anume dorea să găsească răspunsul. Iar Florentino Ariza proceda la fel. Aşa se face că, până la sfârşitul anului, mustrările de cuget ale mătuşii Escolástica au fost transferate cristelniţelor din biserici, scorburilor din copaci, crăpăturilor din fortăreţele în ruină. Uneori, li se mai întâmpla să găsească scrisorile umezite de ploaie, mânjite de noroi, sfâşiate de vitregia soartei sau chiar să nu le găsească deloc, dar mereu aflau o cale de a relua legătura.

Florentino Ariza îşi petrecea nopţile în odăiţa din spatele prăvăliei, scriind fără să-şi cruţe sănătatea, otrăvindu-şi cu fiece literă plămânii, în aerul îmbâcsit de fumul lămpilor cu ulei de palmier, iar scrisorile lui deveneau tot mai lungi şi mai lunatice pe măsură ce se străduia să-şi imite mai bine poeţii preferaţi din colecţia *Biblioteca Populară,* care, la vremea aceea, număra optzeci de volume. Maică-sa, care îl îndemnase cu atâta înflăcărare să-şi afle mângâiere în suferinţă, începuse să fie îngrijorată de sănătatea lui. „O să-ţi pierzi minţile de tot, îi striga din dormitor când auzea cocoşii cântând. Nici o femeie din lume nu merită atâta osteneală." Căci nu-şi amintea să fi cunoscut pe altcineva în asemenea stare de rătăcire. Dar el nici n-o băga în seamă. Ajungea uneori la birou nedormit, cu părul răvăşit de atâta iubire, după ce lăsa scrisoarea în ascunzătoarea dinainte stabilită, pentru ca Fermina Daza s-o poată găsi în drum spre şcoală. Ea, în schimb, terorizată de vigilenţa tatălui şi de curiozitatea bolnăvicioasă a călugăriţelor, abia dacă reuşea să scrie câteva rânduri pe o foaie ruptă din caiet, închizându-se în baie sau prefăcându-se că ia notiţe în clasă. Nu numai graba şi temerile de tot felul, dar chiar şi firea ei o îndemnau să evite orice complicaţie sentimentală şi să se mărginească la întâmplări de fiecare zi, povestite în stilul meticulos al unui jurnal de navigaţie. Scrisorile ei erau, de fapt, un mod de a-şi trece vremea şi de a întreţine jarul viu, fără primejdia de a se arde cu focul, în timp ce Florentino Ariza se mistuia cu fiecare rând. Dornic s-o molipsească de propria-i nebunie, îi trimitea versuri de miniaturist gravate cu vârful acului în petalele cameliilor. El, şi nu ea, a avut îndrăzneala să-i trimită o şuviţă de păr într-o scrisoare, deşi n-a primit niciodată drept răspuns, aşa cum îşi dorea cu înfocare, nici măcar un singur fir din cosiţa Ferminei Daza. Şi totuşi, gestul lui a încurajat-o să mai facă un pas, căci din ziua aceea a început şi ea să-i trimită nervuri de frunze presate între filele dicţionarelor, aripi de fluturi, pene de păsări măiestre, iar de ziua lui, i-a dăruit o

bucățică de un centimetru pătrat din rasa Sfântului Pedro Claver, așa cum se vindeau atunci pe ascuns, la un preț inaccesibil unei școlărițe de vârsta ei. Într-o noapte, s-a trezit speriată de muzica unei serenade: o vioară solitară interpretând un vals stingher. A înfiorat-o clarviziunea că fiecare notă era un semn de mulțumire pentru petalele din ierbarele ei, pentru clipele răpite aritmeticii când își scria scrisorile, pentru spaima de la examene, când se gândea mai mult la el decât la Științele Naturale, deși nu-i prea venea să creadă că Florentino Ariza ar fi fost în stare de a o asemenea imprudență.

A doua zi de dimineață, la micul dejun, Lorenzo Daza abia își putea stăpâni curiozitatea. Mai întâi, pentru că nu știa ce semnificație avea o singură piesă muzicală în limbajul serenadelor, iar în al doilea rând, pentru că, deși o ascultase cu toată atenția, nu izbutise să-și dea seama de sub ferestrele cărei case se auzea. Cu o prezență de spirit care i-a luat nepoatei o piatră de pe inimă, mătușa Escolástica le-a mărturisit că-l zărise prin perdeluțele de la dormitor pe violonistul solitar de cealaltă parte a parcului, asigurându-i că, oricum, o singură piesă e o înștiințare de ruptură. În scrisoarea din aceeași zi, Florentino Ariza a confirmat că el era autorul serenadei, iar valsul, compus tot de el, purta numele pe care i-l dăduse în taină Ferminei Daza: *Zeița Încoronată.* N-a mai venit în parc, dar în nopțile cu lună cânta în locuri anume alese pentru ca ea să-l poată asculta din iatac fără nici o teamă. Unul din locurile lui preferate era cimitirul săracilor, aflat în bătaia soarelui și a ploilor, pe o măgură stearpă, unde își aveau sălașul vulturii *gallinazos* și unde muzica dobândea sonorități supranaturale. Ceva mai târziu, când a învățat cum poate fi stabilită direcția vânturilor, n-a mai avut nici o îndoială că mesajul lui ajungea acolo unde trebuia.

În luna august din același an, întrucât un nou război civil dintre nenumăratele care pustiau țara de peste o jumătate de secol amenința să se generalizeze, guvernatorul a decretat legea marțială și interdicția de a mai ieși pe stradă după ora șase în statele de pe litoralul Mării Caraibilor. Deși avuseseră loc unele incidente, iar militarii comiteau tot felul de abuzuri sub pretextul unor pedepse exemplare, Florentino Ariza, care umbla așa de năuc încât habar n-avea ce se întâmpla pe lume, a fost surprins de o patrulă militară tulburând în zorii zilei castitatea morților cu provocările lui amoroase. A scăpat ca prin farmec de o execuție sumară, fiind acuzat că e spion și că trimite mesaje în cheia sol vapoarelor liberale care mișunau în apele din jur.

— Spion pe dracu', s-a revoltat Florentino Ariza. Sunt doar un biet îndrăgostit.

A dormit trei nopți cu lanțuri la picioare în carcera garnizoanei locale. Dar când a fost eliberat, s-a simțit dezamăgit de captivitatea prea scurtă, iar la bătrânețe, când amintirile atâtor altor războaie i se învălmășeau în minte, tot mai credea că era singurul bărbat din oraș și poate din întreaga țară care târâse la picioare cătușe de cinci livre din cauza iubirii.

Trecuseră aproape doi ani de corespondență pătimașă, când Florentino Ariza i-a făcut Ferminei Daza propunerea solemnă de căsătorie într-o scrisoare ce cuprindea un singur paragraf. În ultimele șase luni, îi trimisese de mai multe ori o camelie albă, dar ea i-o înapoiase de fiecare dată cu scrisoarea următoare, dându-i de înțeles că era dispusă să-i scrie mai departe, dar că nu se gândea la ceva atât de serios precum logodna. La drept vorbind, totdeauna luase acel du-te-vino al cameliei ca pe o hârjoană între îndrăgostiți și nicidecum ca pe un moment de răscruce din viața ei. Când a primit însă cererea oficială, și-a simțit pentru prima dată inima sfâșiată de ghearele morții. Cuprinsă de panică, i-a povestit totul mătușii Escolástica, cerându-i sfatul, iar aceasta și-a asumat responsabilitatea cu un curaj și o luciditate pe care nu le avusese la douăzeci de ani, când trebuise să-și hotărască propria soartă.

— Răspunde-i că primești, i-a spus. Chiar dacă ești moartă de frică, chiar dacă mai târziu o să regreți, fiindcă, să știi de la mine, oricum o să te căiești toată viața dacă-l refuzi.

Fermina Daza era însă atât de descumpănită încât a cerut un răgaz de gândire. A cerut întâi o lună, apoi alta şi alta, iar când s-au împlinit patru luni fără să dea un răspuns, a primit din nou o camelie albă, de data aceasta însoțită de notificarea irevocabilă că era ultima: acum ori niciodată. A fost rândul lui Florentino Ariza să vadă moartea cu ochii când a primit chiar în aceeaşi zi un plic cu un petec de hârtie rupt dintr-un caiet, pe care era scris cu creionul un singur rând: *De acord, mă mărit cu dumneata dacă-mi promiți că n-o să mă sileşti să mănânc vinete.*

Florentino Ariza nu se aştepta la acest răspuns, dar maică-sa era pregătită pentru o asemenea posibilitate. Cu şase luni în urmă, când el îi mărturisise pentru prima dată că are de gând să se căsătorească, Tránsito Ariza începuse demersurile pentru a închiria în întregime casa, pe care o împărțeau cu încă două familii. Era o clădire din secolul al XVII-lea, cu două niveluri, care adăpostise pe vremea spaniolilor Regia Tutunului şi ai cărei proprietari actuali, ajunşi la sapă de lemn, fuseseră nevoiți s-o închirieze, nemaiavând cu ce s-o întrețină. Aripa unde fusese debitul de tutun dădea spre stradă, o alta, în care funcționase înainte fabrica, se afla în fundul unei curți pavate, iar între ele se întindea un grajd încăpător, folosit în comun de chiriaşi ca spălătorie şi uscătorie. Tránsito Ariza ocupa aripa din față, cea mai practică şi mai bine conservată, dar şi cea mai mică. În vechea tutungerie se afla merceria, cu o uşă mare spre stradă, iar alături, în vechiul depozit, aerisit printr-o lucarnă, dormea Tránsito Ariza. În partea din spate a prăvăliei, despărțită de aceasta printr-un grilaj de lemn, fusese amenajată o odăiță, unde se afla o masă cu patru scaune, folosită şi ca birou, şi unde Florentino Ariza îşi atârna hamacul când zorii nu-l prindeau scriind. Era un spațiu tocmai potrivit pentru ei doi, dar insuficient pentru încă o persoană, şi cu atât mai puțin pentru o domnişoară de la colegiul *Intrarea Preacuratei în Biserică,* al cărei tată renovase din temelii o casă dărăpănată, în vreme ce mulți alții, cu titluri şi nume răsunătoare, se culcau seara cu groaza că acoperişurile palatelor aveau să se prăbuşească peste ei în timp ce dormeau. Aşa că Tránsito Ariza l-a convins pe proprietar să-i închirieze şi galeria din jurul curții interioare, obligându-se în schimb să întrețină casa în bună stare timp de cinci ani.

Avea cu ce s-o facă. Pe lângă venitul sigur pe care i-l aduceau merceria şi câlții hemostatici, suficient pentru traiul ei modest, îşi sporise economiile împrumutând bani unei clientele de nobili scăpătați, care, stingheriți de situația lor, acceptau dobânzile exagerate în schimbul discreției. Doamne cu aere de regină, neînsoțite de dădace sau servitori incomozi, coborau din caleşti în fața merceriei şi, prefăcându-se că vor să cumpere dantele de Olanda sau paspoaluri, îşi amanetau printre hohote de plâns ultimele tinichele strălucitoare ale paradisului lor pierdut. Tránsito Ariza le scotea din încurcătură cu atâta considerație pentru obârşia lor înaltă, încât multe plecau de la ea mai recunoscătoare pentru respectul arătat decât pentru ajutorul primit. În mai puțin de zece ani, ajunsese să recunoască, de parcă i-ar fi aparținut, bijuteriile de atâtea ori răscumpărate şi iarăşi amanetate printre lacrimi, iar câştigurile astfel obținute, preschimbate în aur curat, se aflau puse la păstrare într-un ulcior îngropat sub pat când fiul a luat hotărârea să se însoare. Atunci şi-a făcut socotelile şi a descoperit nu numai că avea cu ce întreține casa străină timp de cinci ani, dar ar fi putut chiar şi s-o cumpere, înainte de a muri, pentru cei doisprezece nepoți pe care şi-i dorea. La rândul său, Florentino Ariza fusese numit, cu titlu provizoriu, prim-ajutor de telegrafist, iar Lotario Thugut intenționa să-l lase în loc, ca şef al oficiului, când el avea să devină director la Şcoala de Telegrafie şi Magnetism, prevăzută să ia ființă în anul următor.

Viața tinerei familii era, aşadar, asigurată sub aspect material. Cu toate acestea, Tránsito Ariza a socotit de cuviință să pună două condiții. Mai întâi, trebuia aflat cine era de fapt Lorenzo Daza, a cărei pronunție nu lăsa nici un dubiu asupra obârşiei lui,

dar despre care nu se ştia nimic sigur în privința identității şi a resurselor de existență. Apoi, logodna trebuia să fie lungă, pentru ca viitorii soți să se poată întâlni şi cunoaşte mai bine, păstrând însă cea mai mare discreție, până ce amândoi se vor simți foarte siguri de sentimentele lor. Atât din motivele expuse de maică-sa, dar şi datorită ermetismului firii lui, Florentino Ariza a fost de acord cu păstrarea secretului absolut. A acceptat chiar şi propunerea privind prelungirea logodnei, dar termenul i s-a părut nerealist, întrucât, în peste o jumătate de veac de viață independentă, țara nu cunoscuse nici măcar o singură zi de pace civilă.

— O să îmbătrânim tot aşteptând, a mai spus.

Naşul lui, homeopatul, aflat de față din întâmplare, a fost de părere că războaiele nu trebuiau luate în considerație, nefiind altceva decât înfruntări între calicii mânați de la spate de moşieri şi nişte bieți soldați desculți împinşi în luptă de guvern.

— Războiul se poartă de obicei în plin câmp sau prin cine ştie ce coclauri. Noi, ăştia de la oraş, nu murim de gloanțe, pe noi ne omoară decretele.

În orice caz, amănuntele privitoare la logodnă au fost stabilite în scrisorile din săptămâna următoare. Sfătuită de mătuşa ei, Fermina Daza a acceptat termenul de doi ani şi condiția de a păstra o discreție absolută, sugerând totodată ca Florentino Ariza să-i ceară mâna în vacanța de Crăciun, când ea urma să termine liceul. La momentul potrivit, se va găsi şi modalitatea de a încheia logodna, în funcție de răspunsul primit de la tatăl ei. Între timp, au continuat să-şi scrie cu aceeaşi înflăcărare şi la fel de des, dar fără spaimele de până atunci, scrisorile lor căpătând pe nesimțite tonul familiar obişnuit între soți. Nimeni nu le mai tulbura visele.

Viața lui Florentino Ariza se schimbase cu totul. Iubirea împărtăşită îi dăduse o siguranță de sine şi o forță necunoscute lui mai înainte, muncea acum cu atâta spor încât Lotario Thugut i-a obținut fără eforturi numirea cu drepturi de-pline în postul de locțiitor al său. Proiectul Şcolii de Telegrafíe şi Magnetism căzuse, iar neamțul îşi consacra tot timpul liber singurei ocupații care-i făcea plăcere: să se ducă în port, să cânte la acordeon, să bea cot la cot cu marinarii şi să-şi încheie ziua la hotelul de tranzit. Mult mai târziu, Florentino Ariza a înțeles că influența lui Lotario Thugut în acel lăcaş al plăcerilor se datora faptului că ajunsese nu numai proprietarul stabilimentului, dar şi impresarul păsărilor de noapte. Îl cumpărase treptat, din economiile strânse de-a lungul anilor, dar cel care îi slujea drept paravan era un omuleț sfrijit şi chior, cu părul ca o perie şi atât de cumsecade, încât nimeni nu pricepea cum de putea fi un bun administrator. Şi totuşi, era şi una şi alta. Cel puțin aşa gândea Florentino Ariza, căruia administratorul i-a oferit, fără ca el să i-o fi cerut, o cameră permanentă la hotel, nu doar pentru a-şi potoli poftele de bărbat tânăr, dacă se va hotărî vreodată să le aibă, dar şi ca să poată citi în voie sau să-şi compună netulburat scrisorile de dragoste. Aşteptând, aşadar, să treacă lungile luni care îl mai despărțeau de încheierea logodnei, îşi petrecea mai mult timp acolo decât la birou sau acasă, iar uneori se întâmpla ca, zile în şir, Tránsito Ariza să nu-l zărească decât când venea să se schimbe.

Cu timpul, lectura devenise pentru el un adevărat viciu. De când îl învățase să citească, maică-sa îi cumpăra tot felul de cărți ilustrate scrise de autori nordici, vândute drept povestiri pentru copii, dar care, în realitate, erau de o cruzime şi de o perversitate nemaiîntâlnite nici chiar în literatura pentru adulți. La cinci ani, Florentino Ariza le ştia pe de rost şi le recita fie la lecții, fie la serbările de la şcoală, dar familiaritatea cu ele nu-l ajuta să-şi învingă spaima. Dimpotrivă, i-o sporea. Iată de ce, întâlnirea cu poezia a însemnat pentru el descoperirea unei oaze de linişte şi pace. Încă de la vârsta pubertății, citise în întregime, în ordinea apariției, volumele din *Biblioteca Populară,* pe care Tránsito Ariza le cumpăra de la anticarii din Porticul Copiştilor şi care cuprindeau de toate, de la Homer până la cel mai neînsemnat poet

local. El însă nu alegea: citea volumul căruia îi venea rândul, ascultând parcă de o poruncă a fatalității, şi, în pofida nenumăraților ani de lectură, n-a reuşit să deosebească niciodată ce era bun de ce era rău în maldărele de cărți pe care le citise. Nu ştia altceva decât că prefera prozei versurile, iar dintre acestea, îi plăceau îndeosebi cele de dragoste, pe care le reținea chiar de la a doua lectură, cu atât mai uşor cu cât erau mai melodioase şi mai sfâşietoare.

Aceasta a fost sursa de inspirație pentru primele scrisori trimise Ferminei Daza, în care amestеca la întâmplare paragrafe întregi din romanticii spanioli, şi a continuat să fie până când realitatea l-a silit să se ocupe de probleme mai prozaice decât suferințele inimii. Încă de pe atunci mai făcuse un pas, descoperind foiletoanele lacrimogene şi alte proze mult mai profane ale vremii. Se obişnuise să plângă şi el odată cu maică-sa când îi citeau pe poeții locali, ale căror plachete de versuri se vindeau prin piețe şi portaluri pentru două centime. Dar tot atât de bine era în stare să recite pe dinafară cele mai alese poezii castiliene din Secolul de Aur. Citea, de fapt, tot ce-i cădea în mână, fără vreo ordine anume, aşa încât, chiar şi mai târziu, când anii zbuciumați ai primei iubiri trecuseră de mult, iar el nu mai era tânăr, avea să citească din scoarță în scoarță toate cele douăzeci de volume din seria *Comoara Tinereții*, operele complete ale clasicilor editate de Frații Garnier, în traducere, şi unele romane de duzină publicate de don Vicente Ibáñez în colecția *Prometeo.*

În orice caz, anii petrecuți la hotelul de tranzit nu s-au limitat doar la lecturi şi la redactarea scrisorilor febrile, ci l-au inițiat deopotrivă în tainele amorului fără iubire. Viața începea acolo după prânz, când prietenele lui, păsările de noapte, se sculau şi ieşeau din camere, fiecare cum o făcuse maică-sa, iar când se întorcea de la birou, Florentino Ariza se trezea într-un palat populat de nimfe despuiate, care comentau în gura mare secretele oraşului, divulgate chiar de protagonişti. Multe dintre ele îşi etalau pe trupul gol urmele trecutului: răni vechi de pumnal pe pântec, semne ca nişte stele, lăsate de gloanțe, crestături de cuțit drept mărturie a iubirii, cusături de cezariene făcute de măcelari. Unele îşi aduceau în timpul zilei copiii de vârste fragede, roade nefericite ale unor decepții sau ale unor neglijențe din tinerețe, şi-i dezbrăcau de cum păşeau pragul casei, ca să nu se simtă stingheri în paradisul nudității. Fiecare gătea separat şi nimeni nu mânca mai bine ca Florentino Ariza, care îşi alegea tot ce era mai bun de la fiecare. Era o sărbătoare reînnoită zilnic, care se sfârşea spre seară, când despuiatele defilau cântând până la baie, îşi împrumutau săpunul, periuța de dinți, forfecuța, îşi aranjau una alteia părul, şi-l tundeau, îşi schimbau între ele rochiile, se sulemeneau ca nişte paiațe lugubre şi ieşeau la vânătoare, pândindu-şi prima pradă a nopții. Din acel moment, viața casei devenea impersonală, dezumanizată, şi era cu neputință să participi la ea fără să plăteşti.

Florentino Ariza nu se simțea nicăieri atât de bine, pentru că, de când o cunoscuse pe Fermina Daza, era singurul loc unde nu se simțea stingher. Mai mult chiar: cu timpul ajunsese să fie singurul loc unde o simțea alături.

Tot acolo trăia, poate din aceleaşi motive, o femeie în vârstă, elegantă, cu un minunat păr argintiu, care nu participa la viața firească a despuiatelor şi căreia acestea îi arătau un respect sacru. Un logodnic cam pripit o adusese acolo când era tânără şi, după ce-şi făcuse poftele cu ea, o lăsase în voia soartei. În pofida stigmatului care o marca, făcuse până la urmă o căsătorie reuşită. La bătrânețe, când a rămas singură, doi băieți şi trei fete şi-au disputat plăcerea de-a o avea alături, dar ei i s-a părut că n-ar fi putut trăi în altă parte decât în acel hotel de deşucheate tandre. Odaia permanentă de care dispunea era singurul ei cămin, iar amănuntul acesta a identificat-o imediat cu Florentino Ariza, despre care spunea că va ajunge un înțelept vestit în lumea întreagă pentru că era în stare să-şi îmbogățească sufletul dedicându-se lecturii în paradisul destrăbălării. La rândul său, Florentino Ariza îi purta atâta afecțiune, încât o ajuta să-şi

facă tânguielile în piață, iar uneori, își petrecea după-amiezile stând de vorbă cu ea. Era încredințat că știa multe despre dragoste, pentru că îi dăduse multe sfaturi, fără să fie nevoie să-i dezvăluie taina lui.

Dacă înainte de a cunoaşte dragostea pentru Fermina Daza nu căzuse în multele ispite din jur, cu atât mai puțin avea s-o facă acum, când era logodnica lui. Astfel că Florentino Ariza conviețuia cu fetele, le împărtăşea bucuriile şi necazurile, dar nici lui, nici lor nu le-ar fi trecut prin minte să meargă mai departe. O întâmplare neprevăzută a dovedit cât de neclintită îi era hotărârea. Într-o bună zi, la şase seara, când fetele se îmbrăcau pentru a-şi primi clienții din noaptea aceea, în camera lui a intrat femeia de serviciu: o tânără îmbătrânită înainte de vreme şi ofilită, care arăta, în hainele ei obişnuite, ca o penitentă îmbrăcată, rătăcită în raiul despuiatelor. El o zărea zi de zi, fără a se simți privit: umbla prin camere cu mătura, cu un coş de gunoi şi o cârpă cu care strângea de pe jos prezervativele folosite. A intrat în odăița unde Florentino Ariza citea, ca de obicei, şi, tot ca de obicei, a măturat cu deosebită grijă, ca să nu-l tulbure. Pe neaşteptate, s-a apropiat de pat, iar el i-a simțit mâna caldă şi moale pe crucea pântecului, a simțit-o căutându-l, a simțit-o găsindu-l, a simțit-o descheindu-i nasturii, în timp ce răsuflarea ei umplea toată încăperea. El s-a prefăcut că citeşte, până când, nemaiputând suporta, şi-a ferit trupul într-o parte.

Ea s-a speriat, fiindcă prima condiție pusă la angajare fusese să nu încerce să se culce cu clienții. Nu mai trebuia să i se atragă atenția, pentru că era convinsă, ca şi alte femei, că prostituate nu sunt cele care se culcă pentru bani, ci acelea care o fac cu necunoscuți. Avea doi copii, fiecare de la un alt bărbat, şi nu pentru că ar fi fost aventuri întâmplătoare, ci pentru că nu reuşea să facă dragoste cu cineva care revenea a treia oară. Fusese până atunci o femeie fără dorințe năvalnice, pregătită, prin temperament, să aştepte fără să dispere, dar viața din casa aceea era mai puternică decât virtuțile ei. Îşi începea lucrul la şase seara şi-şi petrecea toată noaptea trecând din cameră în cameră, dând de câteva ori cu mătura, adunând prezervativele, schimbând cearşafurile. Nu era deloc uşor de imaginat câte lucruri puteau lăsa în urma lor bărbații după ce făceau dragoste. Lacrimi şi resturi de vomă, ceea ce, întrucâtva, pare de înțeles, dar şi multe alte enigme ale intimității: băltoace de sânge, pete de excremente, ochi de sticlă, ceasuri de aur, proteze dentare, medalioane cu şuvițe aurii de păr, scrisori de dragoste, de afaceri, de condoleanțe, scrisori de toate felurile. Unii se întorceau după lucrurile uitate, dar cele mai multe rămâneau acolo, iar Lotario Thugut le ținea sub cheie, convins că, odată şi-odată, acel palat decăzut avea să ajungă un muzeu al iubirii.

Era o muncă grea şi prost plătită, dar ea o făcea bine. O istoveau mai mult hohotele de plâns, scârțâitul paturilor, toate acele zgomote care i se adunau încet-încet în sânge, cu atâta pojar şi atâta chin, încât în zori, abia îşi putea stăpâni dorința de a se culca cu primul cerşetor care-i ieşea în cale sau cu un bețiv rătăcit care să-i facă pe plac fără alte pretenții sau întrebări. Apariția unui bărbat singur ca Florentino Ariza, tânăr şi curat, i s-a părut un adevărat dar ceresc, deoarece şi-a dat seama încă din primul moment că era ca şi ea: o ființă care tânjea după dragoste. Dar el a rămas insensibil la toate insistențele ei. Se păstrase neprihănit pentru Fermina Daza şi nu exista forță nici rațiune pe lumea asta care să-i poată schimba hotărârea.

Aşa arăta viața lui cu patru luni înainte de data prevăzută pentru încheierea logodnei, când, într-o bună zi, la ora şapte dimineața, Lorenzo Daza şi-a făcut apariția la oficiul de telegraf şi a întrebat de el. Cum nu sosise încă, s-a aşezat pe bancă şi l-a aşteptat până la opt şi zece, schimbându-şi de pe un deget pe altul ghiulul de aur încu-nunat de un opal nobil, iar când l-a văzut intrând, şi-a dat seama imediat că era telegrafistul pe care îl căuta şi l-a luat de braț.

— Vino cu mine, tinerelule, i-a spus. Noi doi avem ceva de vorbit, numai cinci

minute, ca de la bărbat la bărbat.

Florentino Ariza, palid ca un mort, nu s-a împotrivit. Nu era pregătit pentru această întâlnire, căci Fermina Daza nu găsise nici prilejul, nici modalitatea de a-l preveni. Totul se întâmplase cu o sâmbătă în urmă, când maica Franca de la Luz, directoarea colegiului *Intrarea Preacuratei în Biserică,* se strecurase pe nesimțite, ca un şarpe, în clasă, la ora de Noțiuni de Cosmogonie, şi spionând peste umăr elevele, descoperise că Fermina Daza, în loc să ia notițe, scria un bilețel de dragoste. Conform regulamentului şcolii, abaterea era pedepsită cu exmatricularea. Chemat de urgență la direcție, Lorenzo Daza a descoperit fisura din regimul de fier aplicat fiicei. Cu fermitatea şi onestitatea ce-i erau proprii, Fermina Daza şi-a recunoscut vina, dar a refuzat să dezvăluie identitatea logodnicului tainic, repetându-şi refuzul şi în fața consiliului de disciplină, care, din acest motiv, a confirmat verdictul de exmatriculare. Tatăl însă a percheziționat dormitorul, un sanctuar inviolabil până atunci, şi a descoperit într-un cufăr cu fundul dublu un pachet cu toate scrisorile primite timp de trei ani, ascunse cu aceeaşi iubire cu care fuseseră scrise. Semnătura era foarte clară, dar Lorenzo Daza n-a putut crede nici atunci, nici mai târziu că fata lui nu ştia nimic altceva despre logodnicul ei secret decât că era telegrafist şi că îi plăcea să cânte la vioară.

Convins că o relație atât de dificilă n-ar fi fost cu putință fără complicitatea surorii lui, nu i-a acordat acesteia nici măcar favoarea unei disculpe şi a îmbarcat-o fără drept de apel pe goeleta care mergea la San Juan de la Ciénaga. Fermina Daza a purtat toată viața în suflet amintirea dureroasă a despărțirii, când, arzând de febră în straiele ei monahale, trasă şi cenuşie la față, mătuşa Escolástica şi-a luat rămas-bun în pragul casei, dispărând pentru totdeauna în burnița din parc, cu singura avere ce-i mai rămânea pe lume: bocceaua de fată bătrână şi banii cu care putea supraviețui o lună de zile înfăşurați într-o batistă strânsă în pumn. Imediat ce s-a eliberat de sub tutela tatălui, a pus să fie căutată în toate provinciile de pe litoralul Mării Caraibilor, întrebând de ea pe oricine ar fi putut-o cunoaşte, dar nu i-a dat de urmă decât treizeci de ani mai târziu, când a primit o scrisoare ce trecuse prin multe mâini şi în care i se aducea la cunoştință că murise aproape centenară în lazaretul Apa Domnului. Lorenzo Daza nu-şi imaginase că fiica lui avea să reacționeze cu atâta ferocitate la pedeapsa nedreaptă a cărei victimă fusese mătuşa Escolástica, identificată dintotdeauna de ea cu mama pe care abia dacă şi-o amintea. S-a zăvorât în dormitor, refuzând să mănânce şi să bea, iar când el a reuşit, într-un târziu, s-o convingă să-i deschidă, mai întâi cu amenințări, apoi cu rugăminți prost disimulate, s-a trezit față-n față cu o panteră rănită, care niciodată n-avea să mai aibă cincisprezece ani.

A încercat s-o îmbuneze cu vorbe dulci, amăgitoare. S-a străduit să-i explice că, la vârsta ei, iubirea era un vis înşelător, a încercat s-o convingă cu duhul blândeții să înapoieze scrisorile şi să le ceară celor de la colegiu iertare în genunchi, făgăduindu-i sub jurământ că el va fi cel dintâi care o va ajuta să-şi găsească fericirea alături de un pretendent demn de ea. Dar parcă vorbea cu un mort. Neputincios, până la urmă şi-a ieşit din sărite la masa de prânz de luni, icnind un potop de sudălmi şi măscări, dar ea şi-a pus cuțitul de tăiat carne la gât, fără dramatism, fără să-i tremure mâna, cu o privire năucă pe care el nu s-a încumetat s-o înfrunte. Atunci şi-a asumat riscul unei discuții de numai cinci minute, ca între bărbați, cu blestematul ăla de venetic, pe care nu-şi amintea să-l fi văzut vreodată şi pe care ceasul rău i-l scosese în cale. Înainte de a pleca, şi-a luat, din obişnuință, şi revolverul, dar a avut grijă să-l ascundă sub cămaşă.

Florentino Ariza nu-şi venise încă în fire când Lorenzo Daza l-a apucat de braț şi l-a condus prin Piața Catedralei până la galeria cu arcade din fața Cafenelei Parohiei, invitându-l să ia loc pe terasă. Erau singurii clienți la ora aceea, doar o

negresă trupeşă spăla pe jos în salonul imens, cu vitrinele crăpate şi prăfuite, unde scaunele zăceau cu picioarele în sus pe mesele de marmură. Florentino Ariza îl zărise deseori acolo pe Lorenzo Daza, jucând ce se nimerea şi cinstindu-se cu vin de la butoi, cot la cot cu asturienii din piață, în timp ce se ciorovăiau în gura mare din pricina unor războaie care n-aveau nimic de-a face cu ale noastre. Conştient de fatalismul iubirii, se întrebase de nenumărate ori cum va fi întâlnirea pe care, mai curând sau mai târziu, trebuia s-o aibă cu el, convins că nimeni pe lume n-o putea împiedica, pentru că fusese rânduită dintru început în destinul fiecăruia dintre ei. Şi-o imagina ca pe o dispută inegală, nu numai din pricină că Fermina Daza îl avertizase în scrisori asupra temperamentului violent al tatălui său, dar şi pentru că el însuşi observase că avea o privire furioasă chiar şi atunci când râdea în hohote la masa de joc. Întreaga lui făptură părea un tribut adus grosolăniei: burdihanul dizgrațios, vocea bubuitoare, perciunii de linx, mâinile butucănoase cu inelarul sufocat de piatra de opal. Singura trăsătură înduioşătoare, pe care Florentino Daza a recunoscut-o de îndată ce l-a văzut umblând, era mersul de căprioară, acelaşi cu cel al fiicei lui. Şi totuşi, când l-a poftit să se aşeze pe un scaun, întrebându-l dacă nu voia să guste un păhărel cu rachiu de anason, nu i s-a mai părut atât de fioros cum îşi închipuia şi chiar şi-a mai venit în fire. Deşi până în ziua aceea nu băuse niciodată alcool la opt dimineața, Florentino Ariza a acceptat plin de recunoştință, pentru că simțea nevoia să dea pe gât ceva tare.

Aşa cum făgăduise, Lorenzo Daza n-a pierdut mai mult de cinci minute pentru a se explica şi a făcut-o cu o sinceritate dezarmantă, care, până la urmă, l-a descumpănit pe Florentino Ariza. La moartea soției, îşi propusese, ca unic țel în viață, să facă din fata lui o adevărată doamnă. Era un drum lung şi greu pentru un negustor de catâri care nu ştia nici să scrie, nici să citească, şi a cărui reputație de geambaş, chiar dacă nu pe deplin dovedită, era răspândită în toată provincia San Juan de la Ciénaga. Îşi aprinse o țigară ordinară de foi şi se lamentă: „În afară de boală, nimic nu e mai rău pe lume decât faima proastă." În realitate, continuă el, adevăratul secret al averii pe care o strânsese stătea în faptul că nici unul din catârii lui nu trudea atâta şi cu atâta râvnă ca el însuşi, chiar şi în vremurile cumplite de război, când satele erau prefăcute peste noapte în scrum, iar ogoarele pustiite. Deşi n-a fost niciodată la curent cu premeditarea propriului destin, fata lui se comporta ca un partener plin de entuziasm. Era inteligentă şi atât de metodică, încât imediat ce a învățat să citească, l-a învățat şi pe el, iar la doisprezece ani ştia atâtea lucruri si se descurca asa de bine, încât ar fi fost în stare să gospodărească singură casa, fără ajutorul mătuşii Escolástica. „E o catârcă de aur", spuse oftând. Când fata a terminat şcoala primară, cu media cinci la toate materiile şi o diplomă de onoare la serbarea de sfârşit de an, el a înțeles că lumea de la San Juan de la Ciénaga era prea îngustă pentru năzuințele lui. Şi-a vândut pământul şi animalele, şi-a luat cei şaptezeci de mii de *pesos* în aur strânşi cu atâta trudă şi, însuflețit de noi elanuri, s-a mutat în oraşul ăsta părăginit, cu gloria de mult spulberată, unde însă o femeie frumoasă, cu o educație aleasă, putea oricând să înceapă o viață nouă, dacă avea norocul să facă o căsătorie reuşită. Apariția lui Florentino Ariza era un obstacol neprevăzut în acel plan înverşunai. „Aşa că am venit să-ți fac o rugăminte", spuse Lorenzo Daza. Îşi înmuie capătul țigării în paharul cu rachiu, trase din ea fără să scoată fum şi încheie abătut:

— Nu ne mai sta în cale.

În timp ce-şi sorbea pe îndelete băutura, Florentino Ariza îl ascultase preocupat numai de dezvăluirile privind trecutul Ferminei Daza, fără să se mai gândească la ce ar fi putut spune când i-ar fi venit rândul să vorbească. Dar odată sosit momentul, şi-a dat seama că, orice ar fi spus, soarta îi era pecetluită.

— Dar cu ea ați vorbit? întrebă el.

— Asta nu te priveşte pe dumneata, răspunse Lorenzo Daza.

— Nu de altceva, dar cred că numai ea are dreptul să decidă.

— Da de unde, făcu Lorenzo Daza. Asta e treabă de bărbați si se rezolvă între bărbați.

Tonul devenise amenințător şi un client de la o masă vecină întoarse capul spre ei. Florentino Ariza vorbi aproape în şoaptă, dar cât putu de răspicat:

— Oricum, nu vă pot da nici un răspuns atâta timp cât nu ştiu ce crede ea. Ar fi o trădare din partea mea.

Atunci Lorenzo Daza se lăsă pe speteaza scaunului, cu pleoapele înroşite şi umede, iar ochiul stâng i se roti în orbită şi rămase strâmb într-o parte. Rosti, coborând şi el glasul:

— Nu mă sili să-ți zbor creierii.

Florentino Ariza simți un fior de gheață în măruntaie. Dar glasul nu-i tremură, pentru că se simți dintr-o dată iluminat de Sfântul Duh:

— Puteți s-o faceți, spuse el cu mâna pe piept. Nu există glorie mai mare pe lume decât să mori din dragoste.

Lorenzo Daza a trebuit să-l privească pieziş, ca papagalii, ca să-l poată găsi cu ochiul zbanghiu. Iar cele trei cuvinte cu care a încheiat nu le-a rostit, ci mai degrabă le-a împroşcat silabă cu silabă:

— Fe-cior-de-cur-viş-ti-nă.

Chiar în aceeaşi săptămână şi-a luat fata în călătoria uitării. Nu i-a dat nici o explicație, a năvălit în dormitor cu mustățile îmbăloşate de furie şi tutun morfolit între dinți, poruncindu-i să-şi facă bagajul. Ea l-a întrebat încotro plecau, iar el a spus: „La moarte." Speriată de acel răspuns care semăna prea bine cu adevărul, a încercat să-l înfrunte cu aceeaşi dârzenie ca în zilele precedente, dar el şi-a scos cureaua cu cataramă grea, de aramă, şi-a înfăşurat-o pe mână şi, când a izbit o dată cu ea în masă, a răsunat în casă ca detunătura unei puşti. Fermina Daza, care ştia foarte bine până unde putea merge cu încăpățânarea, a îndesat două rogojini şi un hamac într-o boccea şi şi-a pus în două cufere mari toate hainele, convinsă că era o călătorie fără întoarcere. Înainte de a se îmbrăca, s-a închis în baie şi a mai apucat să-i scrie lui Florentino Ariza un bilețel de adio pe o bucată de hârtie igienică. Apoi şi-a tăiat coada cu foarfecele de grădină, a făcut-o sul, a pus-o într-un etui de catifea brodată cu fir de aur şi i-a trimis-o împreună cu scrisoarea.

A fost o călătorie demențială. Au pornit la drum cu o caravană condusă de cărăuşi andini şi, timp de unsprezece zile, au străbătut, călare pe catâri, povârnişurile din Sierra Nevada, abrutizați de soarele ce dogorea pe cerul fără nori sau muiați până la piele de ploile piezişe din octombrie, dar mereu cu răsuflarea împietrită de aburul adormitor ce urca din prăpăstii. A treia zi, un catâr înnebunit de tăuni s-a prăbuşit în hău cu călăreț cu tot, târând după el şi convoiul de şapte animale legate unele de altele cu frânghia, iar răcnetul omului şi răgetele dobitoacelor au răsunat multe ore după dezastru prin strungi şi văgăuni, continuând să răsune ani la rând în mintea Ferminei Daza. Întreg bagajul ei s-a prăbuşit odată cu catârul, dar în clipa aceea cât veacurile, până ce urletul de spaimă s-a stins de tot în adâncuri, ea nu s-a gândit la bietul catârgiu mort, nici la animalele sfârtecate de țancuri, ci la nenorocul de a nu le fi putut împărtăşi soarta.

Călărea pentru prima dată, dar groaza şi lipsurile de tot felul din timpul călătoriei i s-ar fi părut mai uşor de îndurat dacă n-ar fi fost convingerea că niciodată nu-l va mai vedea pe Florentino Ariza şi nici măcar nu se va mai putea consola cu scrisorile primite de la el. De când plecaseră la drum, nu-i mai adresase nici un cuvânt tatălui ei, iar acesta părea atât de stingherit, încât îi vorbea doar dacă era silit de împrejurări sau îi trimitea mesaje prin catârgiu. Uneori, când aveau mai mult noroc,

dădeau peste câte un han, unde li se serveau mâncăruri ţărăneşti de care ea nici nu se atingea şi li se închiriau paturi de campanie îmbibate de urină şi sudori râncede. Cel mai adesea însă, înnoptau în sălaşuri de indieni, dormitoare publice în aer liber, înjghebate la marginea drumului din pari aşezaţi în şir, acoperiţi cu frunze de palmier, unde orice călător avea dreptul să rămână până în zori. Fermina Daza n-a izbutit să doarmă nici o noapte liniştită, asudând toată de frică, simţind prin întuneric vânzoleala călătorilor tăcuţi care îşi priponeau animalele de pari şi-şi atârnau hamacele pe unde nimereau.

Spre seară, locul era aproape pustiu şi liniştit, dar în zori, arăta ca un iarmaroc pestriţ, unde se învălmăşeau hamace agăţate peste tot, araucani care moţăiau pe vine, behăitul ţapilor legaţi de ţăruşi, larma cocoşilor de luptă în coşurile lor faraonice şi rânjetul mut al câinilor dezvăţaţi de stăpâni să mai latre în vremuri de război. Lorenzo Daza, care îşi petrecuse jumătate din viaţă cutreierând în lung şi-n lat ţinutul cu negustoria lui, era obişnuit cu astfel de neajunsuri, iar în zori i se întâmpla chiar să-şi întâlnească vechi prieteni printre călători. Pentru fata lui însă, era o agonie perpetuă. Tânjea după viaţa lăsată în urmă, nu mai avea poftă de nimic, iar duhoarea ce se răspândea din coşurile cu peşte sărat, cărate în spinare de catâri, o făcuse să-şi piardă cu totul obişnuinţa de a mânca, or, dacă nu-şi pierduse şi minţile era pentru că îşi găsea alinare în amintirea pe care i-o păstra în suflet lui Florentino Ariza. Nu mai avea nici o îndoială: acela era tărâmul uitării.

Mai era însă şi groaza de primejdiile războiului. Încă de la plecare se vorbise despre posibilitatea de a întâlni pe drum grupuri răzleţe de soldaţi, iar cărăuşii le explicaseră cum îşi puteau da seama cărei tabere îi aparţineau, ca să procedeze în consecinţă. Li s-a întâmplat deseori să se încrucişeze cu câte un pâlc de soldaţi călări, aflaţi sub comanda unui ofiţer în căutare de noi recruţi, pe care îi prindeau din goana calului cu arcanul, ca pe nişte juncani. Copleşită de atâtea grozăvii, Fermina Daza o uitase cu totul pe cea care i se păruse mai degrabă o născocire de legendă, până într-o noapte, când o patrulă fără filiaţie cunoscută a capturat doi călători din caravană şi i-a spânzurat de un copac, la o jumătate de leghe depărtare de locul de popas. Deşi nu-i cunoştea pe cei doi, Lorenzo Daza a pus să fie coborâţi din ştreang şi i-a îngropat creştineşte, în semn de mulţumire că nu le împărtăşise soarta. Avea şi motive s-o facă. Agresorii îl treziseră împungându-l cu ţeava puştii în burtă, iar un comandant zdrenţăros, mânjit cu funingine pe obraz şi cu o lampă aprinsă în mână, îl întrebase dacă era liberal ori conservator.

— Nici una, nici alta, a răspuns Lorenzo Daza. Sunt supus spaniol.

— Ce noroc! a exclamat comandantul şi s-a despărţit de el cu un salut milităresc. Trăiască regele!

Două zile mai târziu, coborau în câmpia însorită unde se afla vesela aşezare Valledupar. Ici şi colo, răzbătea de prin curţi larma luptelor de cocoşi, răsunau acordeoane la colţ de stradă, peste tot mişunau călăreţi pe bidivii de rasă, pocneau petarde şi băteau clopotele. Într-altă parte, oamenii înălţau un castel de pirotehnie, un fel de schelă pentru focurile de artificii. Fermina Daza însă trecea mai departe fără să vadă mulţimea în sărbătoare. Au fost găzduiţi în casa unchiului Lisímaco Sánchez, fratele mamei ei, care le ieşise în întâmpinare pe drum, în fruntea unei cete gălăgioase de tinere rubedenii călare pe cei mai focoşi armăsari din tot ţinutul, şi-i condusese apoi pe uliţele târgului care vuia de pocnetele artificiilor. Aflată în Piaţa Mare, lângă biserica în stil colonial, care fusese reparată şi modificată în repetate rânduri, casa, cu odăile ei mari, răcoroase, şi veranda mirosind a sirop cald de melasă, în faţa unei livezi de pomi roditori, semăna cu conacele de pe plantaţiile de trestie de zahăr.

Nici n-au apucat bine să descalece în grajd, şi saloanele s-au umplut de tot felul de rude necunoscute care s-au îmbulzit în jurul Ferminei Daza, sâcâind-o cu

efuziunile lor nesuferite, căci ea, biata, nu mai avea puterea să mai iubească pe nimeni în lumea asta, deşelată cum era de atâta călărit, cu pielea numai băşici, moartă de somn şi cu stomacul întors pe dos, iar singurul lucru pe care şi-l mai dorea era un loc retras şi liniştit, unde să poată plânge în voie. Verişoara ei, Hildebranda Sánchez, cu doi ani mai în vârstă şi cu aceeaşi ținută falnică de împărătească, a fost singura care i-a înțeles durerea de cum a văzut-o, pentru că şi pe ea o mistuia pojarul unei iubiri temerare. Când s-a înnoptat, a dus-o în dormitorul anume pregătit pentru amândouă şi s-a îngrozit, neputând înțelege cum de mai era în viață, când i-a văzut rănile în carne vie de pe fese. Ajutată de maică-sa, o femeie blajină, care semăna ca două picături de apă cu soțul ei, i-a pregătit o baie de şezut şi i-a mai alinat usturimile cu comprese de amică, în timp ce detunăturile castelului din praf de puşcă zguduiau casa din temelii.

Aproape de miezul nopții, musafirii au plecat, petrecerea de pe străzi s-a destrămat în grupuri răzlețe, iar verişoara Hildebranda i-a împrumutat Ferminei Daza o cămaşă de noapte din madipolan şi a ajutat-o să se culce într-un pat cu cearşafuri strălucitor de albe şi perne de puf, care i-au trezit brusc în suflet spaima instantanee de fericire. Când, în sfârşit, au rămas singure în dormitor, a pus zăvorul la uşă şi a scos de sub rogojina din patul ei un plic sigilat cu însemnele Telegrafului Național. Ferminei Daza i-a fost de ajuns să vadă zâmbetul şăgalnic al verişoarei pentru ca în inima ei să reînvie amintirea parfumului meditativ al cameliilor albe, chiar mai înainte de a rupe cu dinții sigiliul de ceară roşie şi de a se cufunda în băltoaca de lacrimi a celor unsprezece telegrame nesăbuite, care au ținut-o trează până în zori.

Abia atunci a aflat şi ea totul. Înainte de a porni în călătorie, Lorenzo Daza făcuse imprudența să-l anunțe telegrafic pe cumnatul său, Lisímaco Sánchez, iar acesta transmisese vestea mai departe, numeroaselor şi încâlcitelor rubedenii risipite prin târgurile şi satele provinciei. Aflând, aşadar, care era itinerarul complet, Florentino Ariza a avut grijă să organizeze o amplă confrerie a telegrafiştilor, cu ajutorul cărora s-o poată urmări pe Fermina Daza până în ultimul cătun de la Cabo de Vela. Aşa se face că au reuşit să comunice în permanență încă din clipa sosirii ei la Valledupar, unde a rămas trei luni, până la capătul călătoriei, un an şi jumătate mai târziu, când Lorenzo Daza, odată ajunşi la Riohacha, s-a hotărât să se întoarcă acasă, socotind că fiică-sa se vindecase de iubire. Poate că nici el singur nu-şi dădea seama cât de mult îi slăbise vigilența, într-atâta îl flatau dovezile de prețuire din partea rudelor prin alianță, care renunțaseră, după mulți ani, la prejudecățile tribale, primindu-l cu inima deschisă ca pe unul de-al lor. Vizita a însemnat o reconciliere tardivă, chiar dacă nu acesta fusese scopul. Într-adevăr, familia Ferminei Sánchez se împotrivise din răsputeri cusătoriei ei cu un imigrant de rând, flecar şi necioplit, mai tot timpul pe drumuri, învârtind o negustorie cu catâri sălbatici care părea prea simplă ca să fie curată. Lorenzo Daza şi-a aruncat toate auturile în joc, pentru că tânăra căreia îi făcea curte, cea mai frumoasă şi mai semeață, aparținea unei familii tipice din regiune: un trib încâlcit de femei aprige şi bărbați buni la inimă, dar gata oricând să apese pe trăgaci, obsedați până la demență de simțul onoarei. Cu îndărătnicia oarbă a îndrăgostiților care-şi văd iubirea zădărnicită, Fermina Sánchez n-a renunțat la capriciul ei şi, până la urmă, s-a căsătorit împotriva voinței familiei, în grabă şi cu cea mai mare discreție, de parcă n-ar fi făcut-o din dragoste, ci ca să acopere prin taina sfântă a cununiei o greşeală prematură.

Douăzeci şi cinci de ani mai târziu, neînțelegând că intransigența față de idila fiicei însemna, de fapt, repetarea vicioasă a poveştii sale de dragoste, Lorenzo Daza se plângea față de aceiaşi cumnați care i se împotriviseră lui, aşa cum şi aceştia se lamentaseră, la vremea lor, în fața propriilor cumnați. Dar timpul pe care îl irosea în lamentații era pentru fata lui un timp câştigat în favoarea iubirii. În vreme ce el colinda pământurile roditoare ale cumnaților, scopind juncani şi domesticind catâri, ea

se plimba în voie, înconjurată de o droaie de verişoare, în frunte cu Hildebranda Sánchez, cea mai frumoasă şi mai îndatoritoare dintre toate, a cărei pasiune fără speranță pentru un bărbat cu douăzeci de ani mai vârstnic, căsătorit şi cu copii, se limita la priviri aruncate pe furiş.

După vizita prelungită la Valledupar, şi-au continuat călătoria pe povârnişurile munților, străbătând pajişti smălțate de flori şi tăpşane de vis, întâmpinați peste tot cu muzică şi petarde, aşteptați de alte verişoare înțelese în taină, care păstrau, pentru a le înmâna cui se cuvenea, alte mesaje telegrafice sosite la vreme. Fermina Daza şi-a dat seama foarte curând că ziua sosirii lor la Valledupar nu fusese ceva neobişnuit şi că, în ținuturile acelea mănoase, fiecare zi a săptămânii era pentru oamenii locului prilej de sărbătoare. Musafirii dormeau unde îi apuca noaptea şi mâncau acolo unde îi întețea foamea, căci pretutindeni găseau o uşă deschisă, un hamac pregătit şi o oală cu mâncare fierbând pe foc, pentru cazul în care cineva sosea înaintea telegramei de înştiințare, aşa cum se întâmpla aproape întotdeauna. Hildebranda Sánchez şi-a însoțit verişoara până la capătul călătoriei, călăuzind-o cu tact şi voioşie prin hățişurile spiței până la obârşie. Fermina Daza şi-a descoperii identitatea, s-a simțit pentru prima dată stăpână pe propria-i viață, s-a simțit acompaniată şi ocrotită, respirând în voie un aer de libertate care i-a readus în suflet pacea şi i-a redat dorința de a trăi. Până în ultimii ani de viață avea să evoce acea călătorie, mereu mai vie în amintire, cu luciditatea perversă a nostalgiei.

Într-o seară, s-a întors din plimbarea zilnică uluită de revelația că fericirea era cu putință nu numai fără iubire, dar chiar împotriva ei. Descoperirea a speriat-o, pentru că una din verişoare surprinsese o convorbire între părinții ei şi Lorenzo Daza, care îşi exprimase dorința de a aranja căsătoria fiicei sale cu moştenitorul fabuloasei averi a lui Cleofás Moscote. Fermina Daza îl cunoştea. Îl văzuse strunindu-şi în piețe caii fără cusur, îmbrăcați în valtrapuri bogat împodobite, ca nişte altare de biserică. Era elegant şi îndemânatic şi avea nişte gene de visător care făceau să suspine până şi pietrele, dar ea l-a comparat cu imaginea lui Florentino Ariza aşezat la umbra migdalilor din parc, sărac şi pricăjit, cu cartea de versuri pe genunchi, şi n-a aflat în inima ei nici măcar umbra vreunei îndoieli.

Chiar în acele zile, Hildebranda Sánchez, nebună de fericire şi de noi speranțe, i-a mărturisit că fusese la o ghicitoare a cărei clarviziune o uluise. Alarmată de intențiile tatălui său, Fermina Daza s-a dus s-o consulte. Cărțile au arătat că în viitorul ei nu exista nici o piedică pentru o căsnicie lungă şi fericită, iar această previziune i-a redat curajul, deoarece nu concepea o soartă atât de norocoasă decât alături de bărbatul pe care îl iubea. Însuflețită de această certitudine, şi-a asumat responsabilitatea propriilor hotărâri. Şi astfel, corespondența telegrafică dintre ea şi Florentino Ariza a încetat să mai fie un proiect de intenții şi promisiuni iluzorii, devenind metodică, practică şi mai intensă ca oricând. Au fixat date, au stabilit modalități, făgăduind să-şi pună viața în slujba hotărârii comune de a se căsători fără a mai cere permisiunea nimănui, indiferent unde şi cum, de îndată ce aveau să se reîntâlnească. Fermina Daza privea cu atâta seriozitate acest legământ, încât, în seara în care taică-său i-a dat voie să meargă la primul ei bal, în localitatea Fonseca, a considerat că era o necuviință să accepte fără consimțământul logodnicului. Florentino Ariza se afla în seara aceea la hotelul de tranzit, unde tocmai începuse o partidă de cărți cu Lotario Thugut, când a fost chemat de urgență la telegraf.

Era telegrafistul din Fonseca: izbutise să facă legătura cu şapte stații intermediare, pentru ca Fermina Daza să poată cere permisiunea de a se duce la bal. Dar odată obținută, nu s-a mulțumit cu simplul răspuns afirmativ şi a cerut o dovadă că Florentino Ariza în persoană mânuia aparatul la celălalt capăt al liniei. Mai degrabă descumpănit decât măgulit, el a compus o frază de identificare: *Spuneți-i că mă jur pe*

zeița încoronată. Fermina Daza a recunoscut parola şi a rămas la primul ei bal până la şapte dimineața, când a trebuit să se schimbe în fugă, ca să nu întârzie la slujba de la biserică. Între timp, strânsese pe fundul cufărului mai multe scrisori şi telegrame decât îi confiscase tatăl ei şi începuse să se comporte ca o femeie măritată. Lorenzo Daza a interpretat această schimbare ca pe o dovadă clară că depărtarea şi timpul o vindecaseră de capriciile adolescentine, dar niciodată nu i-a vorbii de căsătoria pusă la cale. Relațiile dintre ei au devenit paşnice, dar de o reținută politețe, impusă de ea după alungarea mătuşii Escolástica, şi asta le-a permis o conviețuire atât de comodă, încât nimeni nu se îndoia că era întemeiată pe iubire.

În scrisorile pe care i le-a trimis în acele zile, Florentino Ariza i-a mărturisit că era ferm hotărât să recupereze pentru ea comoara de pe galionul scufundat. Nu exagera, iar ideea îi venise ca o inspirație divină într-o după-amiază când marea părea pavată cu aluminiu din pricina puzderiei de peşti care pluteau amețiți pe suprafața apei otrăvite cu semințe de lumânărică. Toate păsările cerului se năpustiseră asupra prăzii, iar pescarii trebuiau să le alunge cu vâstele, ca să nu piardă roadele acelui miracol interzis. Deşi pedepsită de lege încă de pe vremea spaniolilor, folosirea acestei otrăvi, care doar amorțea peştii, a continuat să fie o practică obişnuită, chiar şi în plină zi, printre pescarii din Marea Caraibilor, până ce a fost înlocuită cu dinamita. În timpul călătoriei Ferminei Daza, una din distracțiile preferate ale lui Florentino Ariza era să privească de pe stâncile digului cum îşi descărcau pescarii în bărci năvoadele pline cu peşti adormiți. În tot acest răstimp, o ceată de copii care înotau ca nişte rechini cereau curioşilor de pe țărm să arunce în apă monede pe care le recuperau apoi de pe fund. Erau aceiaşi copii care ieşeau înot, cu acelaşi scop, în calea transatlanticelor şi despre a căror iscusință în arta scufundării pomeneau atâtea cronici de călătorie, publicate în Statele Unite şi în Europa. Florentino Ariza îi ştia dintotdeauna, încă înainte de a şti ce e iubirea, dar niciodată nu-i trecuse prin minte că ar fi fost capabili să scoată la suprafață comoara de pe galion. Ideea i-a venit abia în acea după-amiază şi, începând cu duminica următoare, până la întoarcerea Ferminei Daza, aproape un an mai târziu, a avut încă un motiv de delir.

După o discuție care n-a durat mai mult de zece minute, Euclides, unul din micii înotători, a fost cuprins şi el de entuziasm la gândul unei explorări submarine. Florentino Ariza nu i-a dezvăluit scopul pe care îl urmărea, dar s-a informat în amănunt despre calitățile lui de scafandru şi navigator. L-a întrebat dacă putea coborî fără aer până la douăzeci de metri adâncime, iar Euclides a răspuns că putea. L-a întrebat dacă era în stare să conducă singur o luntre de pescuit în largul mării, pe furtună, fără alte instrumente la bord decât propriul lui instinct, iar Euclides a răspuns că era în stare. L-a întrebat dacă era capabil să găsească un loc anume, situat la şaisprezece mile marine spre nord-est de insula mare din arhipelagul Sotavento, şi Euclides a răspuns afirmativ. L-a întrebat dacă putea să navigheze noaptea, orientându-se după stele, şi Euclides a răspuns că putea. L-a întrebat dacă era dispus să facă toate astea pentru aceeaşi sumă pe care i-o plăteau pescarii ca să-i ajute la pescuit, iar Euclides a fost de acord, dar cu un supliment de cinci *reali* duminica. L-a întrebat dacă ştia să se apere de rechini, iar Euclides a răspuns că ştia şi chiar se folosea de nişte descântece împotriva lor. L-a întrebat dacă era în stare să păstreze un secret chiar dacă ar fi fost supus la cazne în palatul Inchiziției, iar Euclides a răspuns că era în stare, căci la toate întrebările el răspundea afirmativ şi, în plus, o făcea cu atâta naturalețe, încât nu te puteai îndoi de sinceritatea lui. La sfârşit, i-a făcut lui Florentino Ariza socoteala cheltuielilor: chiria pentru luntre, chiria pentru padelă, chiria pentru sculele de pescuit, ca nu cumva cineva să bănuiască adevărul despre incursiunile lor. Mai era nevoie de mâncare, de o damigeana mare cu apă dulce, o lampă cu ulei, câteva lumânări de seu şi un corn de vânătoare, ca să poată cere ajutor în caz de accident.

Avea vreo doisprezece ani şi era sprinten, şiret, flecar, cu un corp ca o anghi-lă, parcă anume făcut să se strecoare printr-un hublou. Soarele şi vântul îi tăbăciseră pielea până-ntr-atâta încât era imposibil să-ți dai seama ce culoare avea cu adevărat, şi asta îi făcea şi mai strălucitori ochii mari şi galbeni. Florentino Ariza a hotărât pe loc că era tovarăşul cel mai potrivit pentru o aventură ce se anunța atât de rodnică şi, fără să mai stea pe gânduri, a pornit la treabă duminica următoare.

Au ieşit în larg din portul pescarilor în zori, bine echipați şi încă mai bine dis-puşi. Euclides, aproape gol, doar cu slipul pe care îl purta mereu, iar Florentino Ariza, în redingotă, cu pălăria lui cernită, botinele de lac, lavaliera de poet la gât şi o carte cu care să-şi treacă vremea în timpul călătoriei până la insule. Încă din prima duminică şi-a dat seama că Euclides se dovedea un navigator tot atât de încercat pe cât de bun scufundător era, precum şi un cunoscător uluitor de avizat al mării şi al epavelor din adâncurile ei. Putea povesti cele mai nebănuite amănunte despre fiecare schelet de vapor mâncat de rugină, cunoştea vârsta fiecărei geamanduri, originea oricăror ruine de fortificații, numărul de verigi ale lanțului cu care spaniolii închideau intrarea în golf. Temându-se să nu ştie cumva şi care era scopul expediției, i-a pus câteva întrebări insidioase, dar şi-a dat repede seama că Euclides habar n-avea de existența galionului scufundat.

De când auzise prima oară la hotelul de tranzit povestea comorii scufundate, Florentino Ariza încercase să se informeze cât mai pe larg asupra istoriei galioanelor. Aflase, astfel, că San José nu zăcea singur pe fundul de corali. Într-adevăr, nava amiral a Flotei Ținuturilor de peste Marc ajunsese aici în anul 1708, venind de la târgul legendar ce se ținea în luna mai la Porlobello, în Panama, de unde încărcase o parte din comoară: trei sute de lăzi cu argint din Peru şi Veracruz şi o sută zece cufere cu perle din insula Contadora. Serbările s-au ținut lanț în răstimpul de o lună cât a rămas aici pentru a încărca şi restul comorii, menită să scape de sărăcie regatul Spaniei: o sută şaisprezece cufere cu smaralde aduse tocmai de la Muzo şi Somondoco, şi treizeci de milioane de monede de aur.

Flota Ținuturilor de peste Mare, alcătuită din douăsprezece ambarcațiuni de diferite dimensiuni, a ridicat ancora din acest port, escortată de câteva nave franceze foarte bine înarmate, dar care n-au fost în stare să apere expediția de ghiulelele bine țintite ale escadrei engleze, aflată sub comanda lui Charles Wagner, care aştepta în arhipelagul Sotavento, la ieşirea din golf. Aşa încât San José nu era singura navă scufundată, deşi nu existau documente care să certifice câte anume pieriseră şi câte reuşiseră să scape de tirul englezilor. Se ştia însă cu certitudine că vasul amiral, care transporta întreaga încărcătură prețioasă, se dusese printre primele la fund, cu tot echipajul la bord şi comandantul neclintit la pupa.

Florentino Ariza, care studiase ruta galioanelor pe hărțile de navigație ale vremii, era convins că a reuşit să stabilească exact locul naufragiului. Au ieşit din golf trecând printre cele două fortărețe de la Boca Chica şi, după patru ore, au pătruns în apele liniştite ale arhipelagului, pe al căror fund de corali puteau prinde cu mâna lan-gustele adormite. Văzduhul era atât de limpede, iar marea atât de liniştită şi de transparentă, încât Florentino Ariza a avut ciudata senzație că e propria sa imagine răsfrântă în apă. În celălalt capăt al acelui iaz imens, la o depărtare de două ceasuri de insula mare, se afla locul naufragiului.

Congestionat tot la față, sufocându-se în costumul lui funebru sub dogoarea soarelui infernal, Florentino Ariza l-a rugat pe Euclides să coboare la douăzeci de metri şi să-i aducă de pe fund ceva. Apa era atât de străvezie, încât l-a văzut mişcându-se ca un rechin răpănos printre rechinii albaştri care se încrucişau cu el fără să-l atingă. L-a văzut apoi dispărând într-un hățiş de corali şi chiar în clipa în care se gândea că era cu neputință să-i mai ajungă aerul, i-a auzit în spate vocea. Euclides

stătea în picioare, cu tălpile sprijinite pe fund, cu brațele ridicate, iar apa îi ajungea până la brâu. Aşa încât au căutat locuri mai adânci, tot mai spre nord, plutind peste pisicile de mare încălzite de soare, pe deasupra calamarilor sfielnici şi a trandafirilor din beznele adâncurilor, până când Euclides a înțeles că pierdeau vremea degeaba.

— N-am să găsesc nimic atâta vreme cât nu ştiu ce anume doriți să găsesc, i-a spus.

N-a primit răspunsul aşteptat. Atunci i-a propus să-şi scoată hainele şi să coboare împreună cu el chiar şi numai ca să vadă celălalt cer al lumii, din adâncurile de corali. Dar Florentino Ariza, care era convins, şi chiar o spunea, că Dumnezeu a făcut marea numai ca s-o privim de la fereastră, nu învățase niciodată să înoate. Curând cerul s-a înnorat, aerul a devenit rece şi umed, iar întunericul s-a lăsat atât de repede, încât au fost nevoiți să se orienteze după far ca să găsească portul. Înainte de a pătrunde în golf. pe lângă ei a trecut, cu toate luminile aprinse la bord, imens şi alb, un transatlantic venind din Franța, care lăsa în urmă o dâră de mazăre fragedă şi conopidă fiartă.

În felul acesta şi-au pierdut trei duminici la rând şi poate că le-ar fi pierdut mai departe pe toate dacă Florentino Ariza nu s-ar fi hotărât să-i dezvăluie lui Euclides taina. Acesta a modificat atunci planul inițial şi au început căutările pe vechiul canal al galioanelor, aflat la peste douăzeci de leghe marine către est de locul prevăzut de Florentino Ariza. Nici nu trecuseră bine două luni, când, într-o după amiază cu ploaie pe mare, Euclides a rămas mai mult timp ca de obicei la fund, iar când a revenit la suprafață, a trebuit să înoate aproape o jumătate de oră până la barca luată de curent, pe care Florentino Ariza nu fusese în stare s-o cârmească. Când, în sfârşit, a reuşit să ajungă lângă ea, a scos din gură, ca pe un trofeu al perseverenței, două bijuterii.

Tot ce a povestit era atât de fascinant, încât Florentino Ariza s-a hotărât să învețe să înoate şi să se scufunde cât mai adânc cu putință, numai ca să poată vedea cu ochii lui minunea. A povestit că. la optsprezece metri sub ei, zăceau printre corali, risipite până hăt departe, atâtea corăbii, încât era cu neputință să le numeri şi să le cuprinzi cu privirea. A povestit uluit că, dintre multele vapoare hodorogite care pluteau în golf, nici unul nu arăta aşa de bine ca navele scufundate. A povestit că multe caravele aveau pânzele neatinse, iar navele se desluşeau atât de limpede pe fundul mării, de parcă s-ar fi scufundat odată cu spațiul şi timpul lor, astfel încât acolo continuau să fie luminate de acelaşi soare de la unsprezece dimineața din acea sâmbătă, 9 iunie, când fuseseră înghițite de ape. A povestit, sufocat de impetuozitatea propriei imaginații, că galionul San José, al cărui nume apărea scris cu litere de aur la pupa, era cel mai vizibil dintre toate, dar şi cel mai lovit de artileria englezilor. A povestit că a văzut înăuntru o caracatiță bătrână de peste trei veacuri, cu tentaculele ieşindu-i prin gurile țevilor de tun şi care crescuse atâta în sufrageria vasului, încât nu mai putea fi scoasă de acolo decât dezmembrând mai întâi nava. A povestit că zărise corpul comandantului, în uniformă de război, plutind pe-o rină în cabina de comandă care arăta ca un acvariu, dar nu coborâse în calele unde era închisă comoara pentru că nu mai avea aer. Îi aducea chiar şi dovezile: un cercel cu piatră de smarald şi un medalion cu chipul Fecioarei, atârnat de un lanț mâncat de sarea mării.

Fermina Daza a aflat aceste prime amănunte despre comoară dintr-o scrisoare primită la Fonseca, nu cu mult timp înainte de întoarcerea ei. Povestea galionului scufundat nu-i era necunoscută, o auzise deseori de la tatăl ei, care pierduse timp şi bani încercând să cointereseze o companie germană de scafandri în recuperarea comorii.

Poate că n-ar fi renunțat, dar câțiva membri ai Academiei de Istorie l-au convins că legenda despre galionul naufragiat fusese născocită de vreun şarlatan de vicerege, care îşi însuşise bunurile ce reveneau de drept Coroanei. În orice caz, Fermina Daza ştia că galionul se afla la o adâncime de două sute de metri, unde nici o ființă

omenească nu putea ajunge, şi nu la douăzeci, cum susținea Florentino Ariza. Era însă atât de obişnuită cu exagerările lui poetice, încât aventura cu galionul i s-a părut una dintre cele mai izbutite. Şi totuşi, când a văzut că primeşte alte scrisori, cuprinzând detalii şi mai fantasmagorice, povestite cu seriozitatea cu care îi jura iubire, a simțit nevoia să-i des-tăinuie Hildebrandei teama că logodnicul lunatic îşi pierduse cu totul mințile.

Între timp, Euclides scosese la suprafață atâtea dovezi despre poveştile lui năstruşnice, încât nu se mai puteau mulțumi să culeagă de ici, de colo cercei şi inele risipite printre corali, fiind nevoie de o investiție mai serioasă pentru recuperarea celor cincizeci de nave încărcate cu o comoară babilonică. Atunci s-a întâmplat ceea ce, mai devreme sau mai târziu, trebuia să se întâmple: ca să-şi poată duce la bun sfârşit aventura, Florentino Ariza i-a cerut maică-sii sprijinul. Ei i-a fost de-ajuns să încerce între dinți metalul bijuteriilor şi să privească în lumină pietrele de sticlă, ca să-şi dea seama că cineva profita de pe urma naivității lui. Euclides i-a jurat în genunchi lui Florentino Ariza că nu era nimic necurat în afacerea aceea, dar duminica următoare n-a venit în portul pescarilor, iar de atunci, n-a mai fost de găsit nicăieri.

Din toată această păguboasă aventură Florentino Ariza nu s-a ales decât cu tainicul refugiu de la far, hărăzit iubirii. Nimerise acolo purtat de luntrea lui Euclides într-o noapte când i-a prins furtuna în larg şi, de atunci, luase obiceiul să se ducă în fiecare după-amiază, ca să asculte poveştile despre minunățiile fără număr de pe uscat şi de pe mare pe care le ştia paznicul. Aşa s-a înfiripat o prietenie care a rezistat nenumăratelor prefaceri din lume. Florentino Ariza a învățat să întrețină flacăra mai întâi cu stive de lemne, apoi cu chiupuri de ulei, într-o vreme când energia electrică nu ajunsese până la noi. A învățat să dirijeze şi să mărească lumina cu ajutorul oglinzilor, iar de câteva ori, când paznicul n-a putut veni, a rămas să vegheze din turn nopțile mării. A învățat să recunoască vapoarele după şuieratul sirenelor, după intensitatea luminilor la orizont, regăsind o părticică din ele în străfulgerările farului.

Ziua, distracția era alta, îndeosebi duminica. În cartierul Viceregilor, unde locuiau bogătaşii, plaja pentru femei era despărțită printr-un zid de cea pentru bărbați: una la dreapta, cealaltă la stânga farului. Paznicul instalase un ochean cu care oricine putea să privească, în schimbul unei centime, plaja femeilor. Neştiind că sunt spionate, domnişoarele de familie bună îşi etalau cum puteau mai bine nurii, îmbrăcate în costumele lor de baie pline de volane, cu papuci şi pălării de plajă, care ascundeau trupurile aproape tot atât cât şi hainele de stradă, fiind, în schimb, mai puțin atrăgătoare. Aşezate în balansoare de răchită, sub bătaia soarelui, cu aceleaşi rochii, aceleaşi pălării şi aceleaşi umbreluțe de organdi cu care fuseseră la biserică, mamele îşi păzeau de pe țărm odraslele, ca nu cumva bărbații de pe plaja alăturată să le seducă pe sub apă. La drept vorbind, prin ochean nu se putea vedea nimic mai mult sau mai excitant decât ce se vedea pe stradă, şi totuşi, erau destui amatori care se înghesuiau duminica în jurul ocheanului, din simpla plăcere de a gusta fructele searbede din ograda vecinului.

Florentino Ariza se număra şi el printre ei, mai degrabă de plictiseală decât din plăcere, dar nu din pricina acestei atracții suplimentare se împrietenise cu paznicul farului. Adevăratul motiv a fost că, după ce Fermina Daza l-a respins, iar el, încercând s-o înlocuiască, a fost cuprins de febra iubirilor risipite, nicăieri n-a trăit ceasuri mai fericite şi n-a găsit un refugiu mai potrivit pentru nefericirea lui ca la far. A fost locul pe care l-a îndrăgit cel mai mult. Într-atâta, încât ani la rând a încercat să-şi convingă mama, iar mai târziu pe unchiul León XII să-l ajute să-l cumpere. Căci farurile din Caraibi aparțineau în vremea aceea unor persoane particulare, care încasau o taxă pentru intrarea în port, în funcție de dimensiunile navelor. Florentino Ariza credea că acesta era singurul mijloc onorabil de a face din poezie o afacere profitabilă, dar nici

maică-sa, nici unchiul lui nu-i împărtăşeau părerea, iar când a ajuns să dispună de propriile sale mijloace, farurile trecuseră de mult în proprietatea statului.

Nici una din aceste iluzii n-a fost zadarnică, dar dintre toate, povestea galionului, iar mai apoi, descoperirea farului au reuşit încet-încet să-i aline dorul după Fermina Daza, când, pe neaşteptate, fără să fi avut nici cea mai mică presimțire, a aflat că se întorsese. Într-adevăr, după o vizită prelungită la Riohacha, Lorenzo Daza hotărâse să se întoarcă. Nu era perioada cea mai potrivită pentru o călătorie pe mare, din cauza alizeelor ce se porneau în decembrie, şi nu o dată goeleta istorică, singura care se aventura să facă astfel de curse, acostase în zori, târâtă de vânturile potrivnice, tot în portul de unde plecase. Aşa s-a şi întâmplat. Fermina Daza a petrecut o noapte de coşmar, cu stomacul întors pe dos, legată cu chingi de pat, într-o cabină care părea mai degrabă latrina unei cârciumi, nu numai pentru că era îngustă, dar şi din cauza mirosului pestilențial şi a căldurii înăbuşitoare. Balansul era atât de puternic, încât de câteva ori a avut impresia că o să plesnească chiar şi curelele patului, de pe covertă răzbăteau tânguiri ascuțite, ca într-un naufragiu, iar sforăitul de tigru al tatălui ei în patul de alături nu făcea decât să-i sporească groaza. Pentru prima dată în aproape trei ani, a petrecut o noapte albă fără să se gândească nici o clipă la Florentino Ariza, în timp ce el tânjea de dor în hamacul din odăița lui, numărând una câte una clipele eterne care mai rămâneau până la întoarcerea ei. În zori, vântul a încetat brusc şi marea s-a potolit, iar Fermina Daza, trezită de zăngănitul lanțurilor ancorei, şi-a dat seama că ațipise, în ciuda răului de mare. Şi-a desfăcut chingile şi a privit prin hublou, sperând să-l zărească pe Florentino Ariza în forfota din port, dar n-a văzut altceva decât magaziile vămii printre palmierii poleiți de primele raze ale soarelui şi scândurile putrezite ale cheiului din Riohacha, de unde goeleta ridicase ancora în seara precedentă.

Restul zilei a trecut ca o halucinație, în aceeaşi casă unde locuiseră până în ajun, în mijlocul aceloraşi rude şi prieteni care o însoțiseră în port, vorbind despre aceleaşi lucruri, cu senzația uluitoare că trăia un crâmpei de viață pe care îl mai trăise înainte. Era o repetare atât de fidelă, încât Fermina Daza se cutremurase de spaimă doar la gândul că la fel putea fi şi călătoria cu goeleta. Nu le mai rămânea altă posibilitate de a se întoarce acasă decât să străbată din nou, timp de două săptămâni, calare pe catâri, coastele munților, dar în condiții şi mai grele decât prima dată, întrucât un nou război civil izbucnit în statul andin Cauca se întindea pe litoralul Mării Caraibilor. Aşa se face că la ora opt seara a fost însoțită din nou în port de acelaşi alai de rubedenii gălăgioase, care s-au despărțit cu aceleaşi lacrimi de bun-rămas şi aceleaşi mormane de cadouri de ultimă oră care nu mai încăpeau în cabină. Când ancora a fost ridicată, bărbații din familie au salutat plecarea goeletei cu o salvă de focuri trase în aer, la care Lorenzo Daza a răspuns de pe covertă cu cinci gloanțe de revolver. Nelinişţea Ferminei Daza s-a risipit repede, pentru că au avut toată noaptea vânt prielnic, iar marea răspândea un miros de flori de câmp care a ajutat-o să doarmă bine, fără curelele de siguranță. A visat că se întâlnea din nou cu Florentino Ariza şi că acesta îşi scosese fața pe care i-o ştia dintotdeauna şi care, de fapt, era o mască, dar chipul lui adevărat nu se deosebea cu nimic de cel dinainte. S-a sculat foarte devreme, intrigată de visul enigmatic, şi l-a găsit pe tatăl ei bând cafea şi coniac în sufrageria căpitanului, cu ochiul strâmbat de alcool, dar convins că. În sfârşit, aveau să ajungă acasă.

Tocmai intrau în port. Goeleta luneca tăcută prin labirintul velierelor ancorate în dreptul pieței ce-şi răspândea miasmele până în largul mării, iar peste lumina palidă a zorilor se cernea o ploaie măruntă şi deasă care foarte curând a răbufnit într-o aversă torențială. Din balconul oficiului de telegraf, Florentino Ariza a recunoscut goeleta care, după ce a traversat golful Sufletelor cu pânzele pleoştite de ploaie, a ancorat în fața debarcaderului pieței. În ajun, aşteptase până la unsprezece dimineața, când atlase

dintr-o telegramă întâmplătoare despre întârzierea goeletei din pricina vânturilor potrivnice, iar în ziua aceea începuse să aştepte de la patru dimineaţa. A aşteptat în continuare, fără să-şi desprindă privirea de la şalupele care îi duceau la ţărm pe cei câţiva pasageri hotărâţi să debarce cu orice preţ, chiar şi pe furtună. Cei mai mulţi însă trebuiau să abandoneze la jumătatea drumului şalupa împotmolită şi să înoate prin noroaie până la debarcader. La ora opt, nefiind semne că o să se însenineze, un hamal negru, cu apa până la brâu, a luat-o pe Fermina Daza de pe goeletă şi a dus-o în braţe la mal, dar cum era udă leoarcă din cap până în picioare, Florentino Ariza n-a recunoscut-o.

Nici ea singură nu şi-a dat seama cât de mult se maturizase în timpul călătoriei decât în clipa când a intrat în casa pustie şi şi-a asumat sarcina eroică de a o face din nou locuibilă cu ajutorul Galei Placidia, servitoarea neagră, care a venit din străvechea şi gălăgioasa mahala a sclavilor îndată ce a fost anunţată că stăpânii s-au întors. Fermina Daza nu mai era acum copila răsfăţată şi, deopotrivă, tiranizată de tatăl ei, ci doamna şi stăpâna unui imperiu năpădit de praf şi pânze de păianjen, pe care numai forţa de neînvins a iubirii îl mai putea salva. Nu s-a înspăimântat, pentru că se simţea inspirată de un suflu de levitaţie cu care ar fi putut urni lumea din loc. Chiar în seara întoarcerii, în timp ce mâncau gogoşi şi beau ciocolată la masa mare din bucătărie, tatăl ei a împuternicit-o să se ocupe de gospodărie şi a făcut-o cu solemnitatea unui act sacramental.

— Îţi încredinţez cheile propriei tale vieţi, i-a spus.

La cei şaptesprezece ani ai săi, Fermina Daza şi-a asumat această răspundere fără să şovăie, conştientă că fiecare pas făcut în dobândirea libertăţii era, de fapt, în folosul iubirii. A doua zi, după o noapte bântuită de vise urâte, a simţit pentru prima dală o strângere de inimă când, deschizând fereastra de la balcon, a văzut din nou burniţa tristă din parc, statuia eroului decapitat, banca de marmură unde Florentino Ariza se aşeza cu cartea de versuri pe genunchi. Nu se mai gândea la el ca la un logodnic imposibil, ci ca la un soţ sigur căruia îi datora credinţă deplină. Îşi dădea seama cât de mult atârna în balanţă timpul irosit de când plecase, cât de greu îi venea să trăiască, de câtă dragoste avea nevoie pentru a-şi iubi bărbatul aşa cum se cuvenea. Se întreba uimită de ce nu era în parc, ca în atâtea alte rânduri, când venea chiar şi pe ploaie, de ce nu-i trimisese nici un semn de viaţă, nici măcar printr-o presimţire, şi brusc a înfiorat-o gândul că poate murise, dar numaidecât şi-a amintit că, în frenezia telegramelor schimbate cu câteva zile înainte de întoarcerea ei, uitaseră să stabilească o modalitate de a comunica în continuare.

De fapt, Florentino Ariza era convins că nu se întorsese, dar telegrafistul din Riohacha i-a confirmat că se îmbarcase vineri pe aceeaşi goeletă care nu ajunsese cu o zi mai înainte din cauza vânturilor potrivnice. Aşa că la sfârşitul săptămânii, a stat şi a pândit cel mai mic semn de viaţă din casa ei, iar în seara zilei de luni a văzut la ferestre o lumină rătăcitoare, care pe la ora nouă s-a stins în dormitorul cu balcon. N-a mai putut dormi, pradă aceloraşi nelinişti însoţite de greţuri care îi tulburaseră primele nopţi de iubire. Îngrijorată că fiul ei ieşise în curte la miezul nopţii şi nu se întorsese, Tránsito Ariza s-a trezit de la primul cântat al cocoşilor şi l-a căutat, dar nu l-a găsit în casă. Plecase pe ţărmul mării, unde a rătăcit recitind versuri de dragoste în bătaia vântului, plângând de fericire, până s-a luminat bine de ziuă. La ora opt, aşezat pe terasa Cafenelei Parohiei, buimăcit de nesomn, tocmai se gândea cum să facă să-i trimită Ferminei Daza urarea de bun-venit, când s-a simţit cutremurat de un fior care i-a sfâşiat măruntaiele.

Era ea. Traversa Piaţa Catedralei însoţită de Gala Placidia, care ducea coşurile pentru târguieli, şi pentru prima dată ieşise în oraş fără uniforma de şcoală. Era mai înaltă ca la plecare, mai bine conturată şi mai intensă, cu frumuseţea decantată de o

siguranță de sine proprie numai persoanelor adulte. Părul îi crescuse din nou, dar coada împletită nu-i mai atârna pe spate, ci pe umărul stâng, iar această schimbare neînsemnată o făcuse să-şi piardă aerul copilăresc. Florentino Ariza a rămas împietrit până când făptura ce se ivise ca o nălucire a ajuns în celălalt capăt al pieței, fără să-şi abată privirea de la drumul ei. Dar aceeaşi forță irezistibilă care-l țintuise pe scaun l-a silit să alerge pe urmele ei când a dispărut după colțul catedralei, pierzându-se în vălmăşagul zgomotos din cartierul comercial.

A urmărit-o ascuns în mulțime, descoperind gesturile obişnuite, maturitatea prematură, grația celei mai dragi ființe inimii lui, pe care o vedea pentru prima oară sub înfățişarea ei firească. A rămas uluit de uşurința cu care îşi croia drum prin mulțime. În vreme ce Gala Placidia se împiedica la tot pasul, încurcându-se în coşuri, şi trebuia să alerge ca să n-o piardă, ea plutea prin forfota străzii în propriul său spațiu şi într-un timp diferit, fără să se ciocnească de nimeni, ca un liliac în întuneric. Mai fusese de multe ori în cartierul comercial împreună cu mătuşa Escolástica, dar numai pentru târguieli mărunte, întrucât tatăl ei avea grijă să cumpere tot ce trebuia în casă, de la mobilă şi alimente, până la îmbrăcăminte de damă. Aşa încât acea primă ieşire în oraş a fost pentru ea o aventură fantastică, pe care o idealizase de atâtea ori în visele copilăriei.

Nu s-a lăsat ademenită de chemările insistente ale şarlatanilor care o îmbiau cu elixirul iubirii veşnice, nici de milogelile cerşetorilor culcați prin ganguri cu rănile lor aburinde, nici de indianul viclean care ținea morțiş să-i vândă un caiman dresat. A dat o raită peste tot, zăbovind ici şi colo, fără vreun motiv anume, doar din plăcerea de a putea contempla în voie esența lucrurilor. A intrat în toate prăvăliile, găsind peste tot câte ceva care-i sporea dorința fierbinte de viață. S-a bucurat simțind mireasma ca de levănțică a frunzelor de *vetiver* împrăştiate printre stofele din cufere, s-a înfăşurat în mătăsuri viu colorate, a râs de propriul ei râs când, costumată ca o *manola* madrilenă cu un pieptene înalt în păr şi un evantai pictat cu flori în mână, s-a privit în oglinda de la *Sârma de Aur*. La băcănie, a destupat un butoi cu scrumbii sărate, care i-au trezit amintirea serilor copilăriei petrecute în nord-est, la San Juan de la Ciénaga. A fost îndemnată să încerce caltaboşul de Alicante, cu gust de lemn-dulce, iar ea a cumpărat doi pentru micul dejun de sâmbătă, dar şi câteva fileuri de batog şi o sticlă cu coacăze conservate în alcool. În prăvălia cu mirodenii, a strivit între palme, din simpla plăcere de a le simți în nări mireasma, frunze de salvie şi de măghiran, a cumpărat un pumn de cuişoare, altul de anason înstelat şi încă două de ghimber şi enibahar, iar după ce a mirosit piperul de Cayenne, a ieşit râzând cu lacrimi de atâta strănutat. În drogheria franțuzească, de unde a cumpărat săpun Reuter şi colonie de smirnă, i-au picurat după ureche un strop din parfumul atât de căutat atunci la Paris şi a primit în dar o tabletă deodorantă pentru fumători.

Se juca de-a cumpărăturile, e drept, dar lucrurile de care avea cu adevărat nevoie le cumpăra fără să stea prea mult pe gânduri, cu o siguranță care nu lăsa deloc de înțeles că ar fi făcut-o pentru prima dată, fiind conştientă că nu cumpăra numai pentru ea, ci şi pentru el. doisprezece yarzi de pânză de in pentru fețele de masă ale amândurora, percalul pentru cearşafurile de nuntă umezite în zori de umorile lor amestecate, tot ce era mai bun din fiecare lucru, pentru a se putea bucura împreună de ele în casa iubirii. Se târguia la preț şi ştia s-o facă, discuta cu grație şi demnitate până când obținea tot ce dorea, plătind cu bani de aur pe care negustorii îi încercau din simpla plăcere de a le auzi clinchetul pe marmura tejghelei.

Florentino Ariza o privea fermecat, o urmărea cu răsuflarea tăiată, neatent la ce se întâmpla în jur, împiedicându-se. de câteva ori în coşurile servitoarei, care a răspuns cu un zâmbet la scuzele lui, şi chiar a simțit, ca o adiere, mireasma atât de cunoscută, când ea a trecut pe lângă el fără să-l vadă, şi nu pentru că n-ar fi avut cum,

ci din pricina mersului ei maiestuos. I se părea atât de frumoasă, atât de seducătoare, atât de diferită de oamenii obişnuiţi, încât nu pricepea cum de ceilalţi nu se tulburau auzind castanietele tocurilor ei pe caldarâm, cum de nu li se zbătea inima în piept la fiecare suspin al volanelor ei, cum de nu înnebunea de iubire lumea întreagă la foşnetul cosiţei ei, la zborul mâinilor ei, la clinchetul de aur al râsului ei. Nu-i scăpase nici un gest, nici cel mai neînsemnat indiciu al firii ei, dar nu îndrăznea să se apropie mai mult, de teamă să nu destrame vraja. Când a văzut-o însă dispărând în forfota din Porticul Copiştilor, şi-a dat seama că risca să piardă ocazia după care tânjea de atâţia ani.

Ca toate colegele ei de şcoală, Fermina Daza nutrea ciudata convingere că Porticul Copiştilor era un loc de pierzanie, interzis, de bună seamă, domnişoarelor binecrescute. Era o galerie cu arcade ce se întindea de-a lungul unei piaţete unde birjele şi harabalele trase de măgari îşi aşteptau clienţii, iar comerţul popular devenea mai intens şi mai zgomotos. Numele îi venea. Încă de pe vremea spaniolilor, de la caligrafii taciturni, cu jiletci de postav şi mânecuţe de conţopişti, care-şi făceau veacul acolo, întocmind tot felul de acte: reclamaţii, petiţii, întâmpinări judecătoreşti, scrisori de felicitare sau de condoleanţe, bileţele de amor pentru îndrăgostiţii de toate vârstele. Nu lor li se datora, fireşte, proasta reputaţie de care se bucura piaţa aceea fremătând de larmă, ci negustoraşilor de curând pripăşiţi în oraş, care vindeau pe sub mână toate marafeturile echivoce aduse prin contrabandă din Europa, de la ilustrate obscene şi alifii afrodisiace, până la celebrele prezervative catalane, cu creste ca de iguane, care se unduiau când era nevoie, ori cu flori în vârf, care-şi desfăceau petalele după bunul plac al beneficiarului. Nedeprinsă cu forfota străzii, Fermina Daza a intrat în portic fără să ia seama pe unde merge, căutând o umbră cât de mică pentru a se adăposti de soarele necruţător de la ceasurile unsprezece.

S-a cufundat în vacarmul clocotitor, printre lustragii şi vânzători de păsări, anticari şi vraci, printre vânzătoarele de cofeturi care-şi strigau marfa în gura mare, acoperind hărmălaia din jur, turte de cocos gustoase pentru fetele ochioase, marţipan cu ananas pentru băieţii poznaşi, dulci ca mierea, acadele pentru mândre subţirele. Dar ea a trecut nepăsătoare la zgomotul asurzitor, atrasă de un papetar care făcea demonstraţii cu cerneluri magice, cerneluri roşii ca sângele, cerneluri cu reflexe mohorâte pentru mesaje funebre, cerneluri fosforescente pentru a putea citi pe întuneric, cerneluri invizibile care ieşeau la iveală în sclipirea unei flăcări. Ea, una, şi le-ar fi dorit pe toate, ca să se joace cu Florentino Ariza, uimindu-l cu ingeniozitatea ei, dar, după ce a încercat câteva, s-a hotărât pentru o sticluţă cu cerneală de aur. S-a îndreptat apoi spre vânzătoarele de dulciuri, aşezate în spatele cheselelor uriaşe, şi a cumpărat câte şase cofeturi din fiecare fel, arătându-le cu degetul prin sticlă, pentru că nu reuşea să se facă auzită în larma din jur: şase jeleuri de pepene, şase şarlote mici, şase turtite de susan, şase bucăţele de turtă dulce cu manioc, şase bombonele de ciocolată învelite în poleială, şase prăjiturele cu cremă, şase guriţa reginei, şase dintr-astea şi şase din celelalte, şase din fiecare, aruncându-le pe rând în coşurile servitoarei, cu o graţie irezistibilă, nepăsătoare la roiurile de muşte ademenite de mirosul siropului de zahăr, nepăsătoare la vânzoleala din jur, nepăsătoare la damful de sudoare stătută care reverbera în căldura necruţătoare. A trezit-o din vrajă o negresă veselă, cu un tulpan colorat pe cap, rotofeie şi frumoasă, care i-a întins un triunghi de ananas înfipt în vârful unui cuţit de măcelar. Ea l-a luat, l-a băgat în gură, l-a savurat şi încă îi mai savura aroma, cu privirea pierdută pe deasupra mulţimii, când un fior i-a zgâlţâit tot trupul, ţintuind-o pe loc. Din spate, atât de aproape încât doar ea a putut-o desluşi în vacarmul din jur, a răsunat o voce:

— Ăsta nu e un loc potrivit pentru o zeiţă încoronată.

A întors capul şi a văzut, chiar lângă ochii ei, ceilalţi ochi glaciali, chipul livid,

buzele încremenite de spaimă, aşa cum le văzuse prima oară în învălmăşeala din noaptea de Crăciun, numai că de data aceasta, n-a mai simțit fiorul iubirii, ci abisul deziluziei. Într-o singură clipă a înțeles cât de mult se înşelase, întrebându-se îngrozită cum de putuse adăposti în inimă atâta timp şi cu atâta nemăsurată cruzime o asemenea himeră. Abia a mai avut putere să-şi spună: „Dumnezeule mare, bietul de el !" Florentino Ariza zâmbi, încercă să spună ceva, încercă s-o urmeze, dar ea îl şterse definitiv din viața ei cu un gest al mâinii:

— Vă rog, nu. Uitați tot ce-a fost.

În aceeaşi după-amiază, în timp ce tatăl ei îşi făcea siesta, i-a trimis prin Gala Placidia un bilet de două rânduri: *Azi, când v-am văzut, mi-am dat seama că povestea noastră nu e decât o iluzie.* Servitoarea i-a dus de asemenea telegramele, versurile şi cameliile uscate, cerându-i totodată să înapoieze scrisorile şi darurile primite: cartea de rugăciuni a mătuşii Escolástica, nervurile de frunze din ierbare, petecul din sutana Sfântului Pedro Claver, medalioanele cu sfinți, cosița împletită de la cei cincisprezece ani ai ei, legată cu panglica de mătase a uniformei de şcoală. Aflat în pragul nebuniei, el i-a scris în zilele următoare scrisori disperate, insistând pe lângă servitoare să i le ducă, dar aceasta a respectat întocmai instrucțiunile categorice de a nu primi nimic altceva decât darurile care trebuiau înapoiate. A stăruit cu atâta înverşunare, încât Florentino Ariza i le-a trimis pe toate, în afară de coada legată cu panglică, pe care nu voia s-o înapoieze decât Ferminei Daza în persoană, pentru a-i putea vorbi o clipă. N-a reuşit. De teamă să nu ia o hotărâre fatală, Tránsito Ariza a lăsat deoparte orice orgoliu şi a rugat-o pe Fermina Daza să-i acorde, măcar ei, favoarea unei întrevederi de cinci minute, iar Fermina Daza a primit-o la intrare, în picioare, fără s-o invite înăuntru şi fără să dea nici cel mai mic semn de şovăială. Două zile mai târziu, după o discuție aprinsă cu maică-sa, Florentino Ariza a dat jos de pe peretele din dormitor mica raclă de sticlă, plină de praf, unde păstra cosița ca pe o relicvă sfântă, iar Tránsito Ariza în persoană a înapoiat-o în etui-ul de catifea brodată cu fir de aur. Florentino Ariza n-a mai avut prilejul să rămână singur cu Fermina Daza sau să vorbească între patru ochi cu ea, în multele întâlniri din lunga lor viață, decât cincizeci şi unu de ani, nouă luni şi patru zile mai târziu, când i-a repetat legământul de fidelitate eternă şi de iubire pururi vie în prima ei seară de văduvie.

La douăzeci şi opt de ani, doctorul Juvenal Urbino fusese tânărul cel mai râvnit de domnişoarele aflate la vârsta măritişului. Revenea dintr-o lungă călătorie la Paris, unde urmase studii superioare de medicină şi chirurgie, iar din clipa în care a păşit din nou pe pământul natal, a dovedit cu prisosință că nu-şi irosise timpul în zadar. S-a întors mai elegant, mai sigur pe sine, iar dintre colegii lui de generație, nici unul nu părea mai serios, mai bine pregătit în domeniul lui, nici unul nu ştia aşa de bine dansurile la modă şi nu improviza cu atâta talent la pian. Seduse de aceste haruri personale şi de trăinicia averii familiei, tinerele din anturajul lui organizau tombole secrete trăgându-l la sorți, aşa cum şi el juca, la rândul său, acelaşi joc de societate, trăgându-le la sorți pe ele, deşi a reuşit multă vreme să se păstreze în stare de grație, intact şi ispititor, până în clipa în care s-a lăsat vrăjit, fără să opună nici o rezistență, de farmecele plebee ale Ferminei Daza.

Când îşi amintea, îi plăcea să spună că iubirea aceea fusese urmarea unui diagnostic greşit. Nici el singur nu putea înțelege cum de se întâmplase, mai ales în acel moment al vieții, când toate resursele lui afective erau absorbite de preocuparea pentru soarta oraşului natal, despre care afirma prea des şi cu destulă nechibzuință că nu-şi avea seamăn pe lume. La Paris, când se plimba, toamna târziu, la brațul vreunei

iubite întâmplătoare, i se părea de neconceput fericire mai pură decât cea trăită în acele după-amiezi aurii, cu mirosul ca de pădure al castanelor coapte, cu acordeoanele languroase şi îndrăgostiţii lacomi, care nu se mai saturau să se sărute pe terasele cafenelelor. Cu toate acestea, îşi spunea cu mâna pe inimă că pentru nimic în lume n-ar fi renunţat la Caraibii lui din aprilie. Era încă prea tânăr ca să ştie că memoria inimii evită amintirile dezagreabile, exaltându-le numai pe cele plăcute, artificiu grație căruia reuşim să ne suportăm trecutul. Abia când a zărit din nou, de pe puntea vaporului, promontoriul alb al cartierului colonial, vulturii pleşuvi încremeniţi pe acoperişuri, rufele săracilor întinse la uscat prin balcoane, a înţeles că fusese o victimă uşoară a capcanelor caritabile întinse de nostalgie.

Când vaporul şi-a croit drum în golf despicând stratul de animale înecate care pluteau la suprafaţă, cei mai mulţi pasageri s-au retras în cabine alungaţi de mirosurile pestilenţiale. Tânărul doctor a coborât pasarela îmbrăcat într-un costum impecabil de alpaca, cu jiletcă şi un pardesiu uşor, cu o barbă ca a lui Pasteur la tinereţe, cu părul despărţit de o cărare dreaptă şi palidă şi cu suficientă stăpânire de sine ca să-şi disimuleze nodul ce i se pusese în gât, nu atât de tristeţe, cât de groază. Pe cheiul pustiu, păzit de soldaţi desculţi şi fără uniforme, îl aşteptau surorile, mama şi prietenii lui cei mai dragi. I s-au părut palizi şi lipsiţi de speranţă, în ciuda aerelor mondene, şi deşi vorbeau despre criză şi despre războiul civil ca despre ceva îndepărtat şi străin, cu toţii aveau un tremur evaziv în voce şi o nesiguranţă în pupile care le contraziceau spusele. Mai mult decât toţi însă l-a impresionai mama sa, o femeie încă tânără, care se impusese în viaţă cu eleganţa şi cu entuziasmul ei social, dar care acum se ofilea încet, sub povara durerii înăbuşite, în adierea de camfor a vălurilor cernite de văduvă. Recunoscându-se probabil în tulburarea fiului, s-a grăbit să-l întrebe, parcă pentru a se apăra pe sine, de ce avea pielea aceea străvezie, ca de parafină.

— Asta e viaţa, mamă, a spus el. La Paris te înverzeşti.

Puţin după aceea, sufocându-se de căldură lângă ea în trăsura închisă, n-a mai putut suporta cruda realitate care năvălea bezmetică prin fereastră. Marea părea de cenuşă, vechile palate ale marchizilor abia mai puteau rezista proliferării cerşetorilor şi era cu neputinţă să regăseşti parfumul fierbinte al iasomiei în aburii ucigători ce se înălţau din şanţuri. Totul i se părea mai mic decât la plecare, mai sărăcăcios, mai lugubru, iar printre mormanele de gunoaie de pe străzi mişunau atâţia şobolani înfometaţi, încât caii de la trăsură se poticneau speriaţi. Pe lungul drum până acasă, în inima cartierului Viceregilor, n-a întâlnit nimic vrednic de nostalgiile lui. Copleşit, a întors capul ca să nu-l vadă maică-sa, şi şi-a lăsat lacrimile să curgă în voie.

Vechiul palat al Marchizului de Casalduero, reşedinţa istorică a familiei Urbino de la Calle, nu arăta deloc mai semeţ în mijlocul naufragiului. Doctorul Juvenal Urbino a înţeles asta, cu inima sfâşiată de durere, încă de când, intrând în gangul întunecos, a văzut havuzul plin de praf din curtea interioară, cotropită de bălăriile printre care se plimbau iguanele, şi şi-a dat seama că lipseau multe dale de marmură, iar altele erau ciobite pe marea scară cu balustradă de aramă care ducea la încăperile principale. Tatăl lui, un medic mai degrabă plin de abnegaţie decât eminent, murise în timpul epidemiei de holeră asiatică izbucnită cu şase ani în urmă, iar odată cu el pierise şi spiritul casei. Doña Blanca, mama sa, sufocată de un doliu prevăzut a fi etern, înlocuise cu rugăciuni şi slujbe renumitele serate lirice şi concertele de cameră organizate de răposatul ei soţ. Cele două surori, în ciuda drăgălăşeniei şi a firii lor vesele, nu păreau să aibă altă cale de ales decât mănăstirea.

Speriat de bezna şi tăcerea din jur, doctorul Juvenal Urbino n-a putut închide deloc ochii în noaptea sosirii, încercând să-şi alunge teama cu rugăciuni către Sfântul Duh precum şi cu altele pentru izbăvirea de calamităţi, de naufragii sau de atâtea primejdii neştiute ale nopţii, în vreme ce un bâtlan care intrase în dormitor pe uşa

rămasă întredeschisă clămpănea ora exactă ca un ceasornic. Îl exasperau țipetele delirante ale nebunelor de la ospiciul *Divina Pastora*, aflat în preajmă, țârâitul nemilos al apei filtrate ce se scurgea în ulcior, ale cărui ecouri răsunau în toată casa, paşii rari ai bâtlanului rătăcit în dormitor, teama lui congenitală de întuneric, prezența invizibilă a tatălui mort în vasta casă adormită. La cinci, când bâtlanul a dat ora exactă odată cu cocoşii din vecini, doctorul Juvenal Urbino s-a încredințat cu trup şi suflet Proniei Cereşti, simțind că nu va mai avea puterea să trăiască nici măcar o zi în patria lui părăginită. Şi totuşi, afecțiunea celor din jur, duminicile petrecute la iarbă verde, în împrejurimile oraşului, atențiile deloc dezinteresate cu care îl înconjurau tinerele din anturajul său i-au mai alinat amărăciunea primelor impresii. Încet-încet s-a obişnuit cu zăpuşeala din octombrie, cu mirosurile tari, cu judecățile pripite ale prietenilor, cu veşnicul mai vedem noi, domnule doctor, nu vă faceți griji, şi-n cele din urmă, s-a lăsat subjugat de farmecele obişnuinței. Foarte curând a găsit chiar şi o justificare facilă pentru delăsarea în care se complăcea: aceea era lumea lui, şi-a spus, lumea tristă şi apăsătoare pe care i-o hărăzise Domnul şi căreia îi datora credință până la capăt.

Primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia în stăpânire cabinetul de consultații al tatălui său. A păstrat la locul lor mobilele englezeşti, masive şi sobre, care trosneau în diminețile geroase, dar a surghiunit în pod tratatele ştiinței din vremea viceregilor şi pe cele ale medicinii romantice, aşezând în rafturile închise cu geamuri altele, ale noii şcoli din Franța. A dat jos de pe pereți stampele decolorate, păstrând-o numai pe aceea care reprezenta un medic luptându-se cu moartea, pentru a salva o femeie, precum şi jurământul hipocratic, tipărit cu caractere gotice, iar în locul lor a agățat, lângă diploma tatălui său, nenumăratele diplome pe care el însuşi le obținuse cu calificative maxime în diferite şcoli din Europa.

A încercat să introducă metode şi criterii moderne la Spitalul Filantropiei, deşi nu i-a fost atât de uşor cum îşi imaginase în entuziasmul său juvenil, căci în străvechiul aşezământ de sănătate erau respectate cu sfințenie tot felul de superstiții atavice, cum ar fi aceea de a pune picioarele paturilor în vase cu apă, pentru a împiedica bolile să urce, sau obligativitatea ținutei de gală şi a mănuşilor din piele de căprioară în sala de chirurgie, eleganța fiind considerată drept o condiție esențială a asepsiei. Tuturor li se părea inadmisibil faptul că tânărul de curând sosit gusta urina pentru a detecta prezența zahărului, că-i cita pe Charcot şi Trousseau de parcă i-ar fi fost colegi de cameră, că la cursuri atrăgea atenția asupra riscurilor mortale pe care le presupuneau vaccinurile, având în schimb o încredere suspectă în supozitoare, de curând descoperite. Totul îi ieşea pe dos: spiritul lui înnoitor, civismul lui obsesiv, umorul lui blajin în țara veşnicei băşcălii, într-un cuvânt, toate virtuțile lui cele mai de preț stârneau neîncrederea colegilor mai vârstnici şi glumele în doi peri ale celor tineri.

Mai presus de orice însă, îl îngrijora starea precară de igienă a oraşului. A insistat pe lângă cele mai înalte foruri pentru astuparea şanțurilor de scurgere, care erau un imens cuibar de şobolani, şi pentru construirea unor canale îngropate, care să nu mai fie deversate în golful pieței, cum se întâmpla dintotdeauna, ci într-un loc cât mai depărtat. Casele coloniale, bine dotate, aveau haznale septice, dar două treimi din locuitori, înghesuiți în cocioabele de pe marginea smârcurilor, îşi făceau nevoile în aer liber. Excrementele se uscau la soare, transformându-se în pulbere, şi erau respirate de toți cu sărbătorească bucurie odată cu adierile răcoroase, aducătoare de fericire şi prosperitate din decembrie. Doctorul Juvenal Urbino a încercat să-i convingă pe membrii Consiliului Municipal de necesitatea organizării unor cursuri obligatorii pentru cei nevoiaşi, în cadrul cărora să li se explice cum să-şi construiască propriile latrine. S-a luptat, fără succes, pentru ca gunoaiele să nu mai fie aruncate în crângurile

de mangrove, transformate de veacuri în bălți puturoase, ci să fie ridicate de cel puțin două ori pe săptămână şi arse pe terenuri virane.

Era conştient că apa de băut putea declanşa oricând epidemii mortale. Chiar şi ideea de a construi un apeduct părea de domeniul fanteziei, întrucât cei care ar fi putut s-o pună în practică dispuneau de bazine subterane unde apa de ploaie se aduna de-a lungul anilor sub o pojghiță groasă de mătasea broaştei. Printre mobilele cele mai căutate în vremea aceea erau dulapurile *tinajeros* din lemn sculptat, cu filtre de piatră care picurau zi şi noapte în chiupurile *tinajas,* de lut ars. Pentru ca nimeni să nu poată bea din carafa de aluminiu cu care se scotea apa, marginile ei erau zimțate ca o coroană de rege de carnaval. Apa era sticloasă şi rece în penumbra lutului ars, cu gust de flori de câmp. Dar doctorul Juvenal Urbino nu se lăsa amăgit de aceste metode de purificare, ştiind foarte bine că, în ciuda atâtor precauții, fundul vaselor de lut era un adevărat sanctuar al viermişorilor. Îşi petrecuse molcomele ceasuri ale copilăriei contemplându-i cu o uimire aproape mistică, încredințat, ca atâția alții, că viermişorii erau *animes,* un fel de spiriduşi, ființe supranaturale care, din mâlul de la fundul apelor încremenite, le făceau curte tinerelor fete, iar, uneori, se răzbunau cumplit când dragostea le era respinsă. Copil fiind, văzuse cu ochii lui ce stricăciuni provocaseră acasă la învățătoarea Lázara Conde, care se încumetase să nu-i bage în seamă, văzuse puzderia de cioburi pe stradă şi mormanul de pietre cu care aruncaseră trei zile şi trei nopți la rând în ferestre. A trebuit să treacă mult timp până când a învățat că viermişorii erau de fapt larve de țânțari anofeli, dar a învățat acest lucru ca să nu-l mai uite niciodată, pentru că, de atunci, a înțeles că nu numai ei, ci şi alte gângănii dăunătoare puteau trece nevătămate prin candidele noastre filtre de piatră.

Vreme îndelungată, apa din bazine a fost ținută la mare cinste, atribuindu-i-se hernia de scrot pe care atâția bărbați din oraş şi-o expuneau nu numai fără pic de pudoare, dar chiar cu oarecare insolență patriotică. În copilărie, când se ducea la şcoală, Juvenal Urbino nu-şi putea reprima un fior de groază văzând cum cei bolnavi, aşezați pe câte o bancă din fața casei în zilele toride, îşi răcoreau cu evantaiul testiculul enorm, ca pe un copil adormit între picioare. Se povestea că noaptea, pe timp de furtună, hernia scotea un şuierat de pasăre lugubră, iar dacă cineva ardea în preajmă o pană de vultur, se răsucea provocând o durere insuportabilă, dar nimeni nu se plângea de atare neajunsuri, pentru că o hernie mare şi bine tolerată era considerată, mai presus de orice, ca un semn al bărbăției. Când doctorul Juvenal Urbino a revenit din Europa, era edificat în ce priveşte netemeinicia acestor credințe atât de înrădăcinate în superstiția locală, încât mulți se opuneau mineralizării apei din bazine de teamă că, în acest fel, avea să-şi piardă puterea de a provoca o hernie onorabilă.

La fel de mult ca impuritatea apei, pe doctorul Juvenal Urbino îl îngrijora lipsa de igienă a pieței publice, un maidan imens pe malul golfului Sufletelor, unde acostau velierele din Antile. Un celebru călător al vremii a descris-o ca pe una din cele mai variate din lume. Era bogată, e drept, pestriță şi zgomotoasă, dar poate şi cea mai alarmantă. Aşezată pe propria groapă de gunoi, era în permanență supusă nestatorniciei mării furtunoase, exact în locul unde râgâielile golfului înapoiau uscatului dejecțiile din şanțurile de scurgere. Tot acolo erau aruncate rămăşițele de la abatorul din vecinătate, țeste hăcuite, măruntaie puturoase, resturi de animale care pluteau zi şi noapte într-o baltă de sânge. Vulturii *gallinazos* şi le disputau cu guzganii şi câinii într-o încăierare perpetuă, printre cerbii şi delicioşii claponi de Sotavento, atârnați de streşinile barăcilor, printre trufandalele de Arjona, înşirate jos, pe rogojini. Doctorul Juvenal Urbino propusese asanarea locului, mutarea abatorului în altă parte, construirea unei piețe acoperite cu cupole de sticlă, aşa cum văzuse în vechile *boquerías* din Barcelona, unde alimentele erau aşa de colorate, strălucitoare şi curate încât nu-ți venea să le mănânci. Dar chiar şi cei mai binevoitori dintre prietenii lui îl

compătimeau pentru pasiunea pe care o punea în aceste iluzii. Aşa erau toți: îşi treceau viața împăunându-se cu ascendența lor, cu meritele istorice ale oraşului, cu valoarea neasemuită a vestigiilor pe care le adăpostea, cu eroismul şi frumusețea lui, dar rămâneau orbi la paragina din jur. Doctorul Juvenal Urbino, în schimb, nutrea pentru locul său natal atât de multă iubire, încât se simțea dator să privească adevărul în față.

— Cât de nobil trebuie să fie oraşul acesta, spunea, dacă de patru sute de ani ne tot chinuim să-l dăm gata şi tot n-am reuşit.

Nu mai aveau mult însă. Epidemia de holeră asiatică, ale cărei prime victime au căzut fulgerate în băltoacele din piață, făcuse în numai unsprezece săptămâni cele mai multe victime din istoria noastră. Până atunci, cei câțiva morți iluştri ai oraşului îşi aflaseră odihna sub lespezile din biserici, în compania morocănoasă a episcopilor şi a canonicilor, alții, mai puțin bogați, erau îngropați în curțile mănăstirilor. Săracii sfârşeau la cimitirul colonial, pe o măgură bătută de vânturi, despărțită de oraş printr-un canal aproape secat, traversat de un pod de mortar pe a cărui copertină trona o inscripție cioplită în piatră din ordinul unui primar clarvăzător: *Lasciate ogni speranza voi ch'entrate.* În primele două săptămâni de la izbucnirea holerei, cimitirul s-a umplut până la refuz, iar în biserici n-a mai rămas nici un loc liber, deşi rămăşițele măcinate de vreme ale nenumăraților eroi anonimi ai neamului fuseseră mutate în osuarul comun. Otrăvit de aburii ce se înălțau din criptele prost pecetluite, aerul din catedrală devenise de nerespirat, iar uşile ei nu s-au mai deschis decât trei ani mai târziu, cam tot atunci când Fermina Daza l-a văzut prima oară de aproape pe Florentino Ariza la slujba din noaptea de Crăciun. Într-a treia săptămână, curtea interioară a mănăstirii Sfânta Clara era plină de morminte, chiar şi pe alei, aşa încât a fost amenajat un nou cimitir în livada obştii, de două ori mai mare. Au fost săpate gropi adânci, unde morții erau aşezați pe trei niveluri, în pripă şi fără coşciuge, dar, până la urmă, s-a renunțat la această soluție, pentru că pământul prea plin mustea ca un burete, iar de sub picioare țâşnea un sânge grețos. Atunci s-a luat hotărârea ca morții să fie îngropați la *Mina Domnului,* o fermă pentru creşterea vitelor aflată la mai puțin de o leghe de oraş şi care de atunci a rămas cunoscută drept Cimitirul Universal.

Din clipa în care a fost decretată starea de epidemie, în fortăreața garnizoanei locale s-a tras cu tunul din sfert în sfert de oră, zi şi noapte, potrivit credinței atât de răspândite printre civili că praful de puşcă purifică aerul. Holera s-a manifestat cu mai multă virulență printre negri, populația cea mai numeroasă şi mai săracă, deşi, în realitate, n-a ținut seama nici de culoarea pielii, nici de rang. A încetat la fel de brusc cum începuse, iar numărul victimelor n-a fost niciodată cunoscut, şi nu pentru că ar fi fost imposibil de stabilit, ci pentru că una din trăsăturile noastre dominante era pudoarea față de propriile nenorociri.

Doctorul Marco Aurelio Urbino, tatăl lui Juvenal, a fost un adevărat erou al acelor zile nefaste şi totodată cea mai celebră victimă a lor. Din însărcinarea oficialităților, a conceput şi a condus personal strategia sanitară, iar, în cele din urmă, s-a implicat într-atâta în acțiunile de natură socială, încât în momentele cele mai critice ale epidemiei, mai presus de el nu părea să existe nici o altă autoritate. Mulți ani mai târziu, revăzând cronica acelor zile, doctorul Juvenal Urbino a avut prilejul să constate că metodele tatălui său, mai degrabă caritabile decât ştiințifice, erau, sub multe aspecte, lipsite de logică, favorizând, în mare măsură, voracitatea molimei. A constatat toate astea cu acea compasiune a fiilor pe care viața îi transformă pe nesimțite în părinții propriilor părinți, şi pentru prima dată a regretat că nu i-a putut sta alături în singurătatea greşelilor. Dar nu i-a tăgăduit meritele: strădania, abnegația, dar mai ales curajul, răsplătite cu nenumărate onoruri când oraşul s-a refăcut după dezastru, şi grație cărora numele lui a rămas înscris, pe bună dreptate, alături de mulți

alți eroi din alte războaie mai puțin onorabile.

N-a mai apucat să se bucure de partea lui de glorie. Când a recunoscut la el însuşi schimbările ireparabile pe care le constatase şi compătimise la alții, a renunțat la orice bătălie inutilă şi s-a izolat de lume pentru a nu contamina pe nimeni. Retras într-o cameră de serviciu de la Spitalul Filantropiei, surd la apelurile colegilor şi la rugămințile fierbinți ale familiei, ignorând, îngrozit, agonia bolnavilor care zăceau de-a valma pe coridoare, a scris pentru soție şi copii o scrisoare de iubire febrilă, în care le mulțumea că existaseră şi care lăsa să se întrevadă cât de mult şi cu cât nesaț iubise viața. A fost un sfâşietor rămas bun de douăzeci de file, de-a lungul cărora efectele evoluției bolii puteau fi desluşite în treptata deformare a scrisului, şi nu era nevoie să-l fi cunoscut pe autorul lor ca să-ți dai seama că semnătura fusese aşternută odată cu ultima suflare. Potrivit propriilor dispoziții, trupul de culoarea cenuşii a fost aruncat în groapa comună şi nimeni dintre cei care l-au iubit nu l-a mai văzut vreodată.

Trei zile mai târziu, când a primit telegrama la Paris, doctorul Juvenal Urbino, care tocmai lua cina cu nişte amici, a închinat o cupă de şampanie în memoria tatălui său, spunând: „A fost un om bun." Mai târziu, avea să-şi reproşeze lipsa de maturitate: ocolea adevărul ca să nu izbucnească în plâns. După trei săptămâni însă, când a primit copia scrisorii postume, a trebuit să se plece în fața realității. Şi, dintr-o dată, a descoperit adevăratul chip al omului pe care îl cunoscuse până atunci ca pe nimeni altul, care îl crescuse şi-l educase, cu care maică-sa dormise în acelaşi pat şi făcuse dragoste timp de treizeci şi doi de ani, dar care niciodată până la această scrisoare nu-şi dezvăluise tainele trupului şi ale sufletului din pură şi simplă timiditate. Până atunci, doctorul Juvenal Urbino şi familia lui priviseră moartea ca pe o nenorocire care îi loveşte pe alții, pe părinții celorlalți, pe frații şi soții altora, dar nu pe ai lor. Erau oameni cu vieți domoale, pe care nu-i vedeai îmbătrânind, îmbolnăvindu-se sau murind, se stingeau pe nesimțite în propriul lor timp, ajungând năluci încețoşate din alte vremuri, până ce îi înghițea uitarea. Scrisoarea postumă, mai mult decât telegrama cu vestea cea proastă, l-a pus, într-un chip brutal, față în față cu realitatea morții. Şi totuşi, una din primele lui amintiri, de la nouă sau, poate, de la unsprezece ani, era, într-o anume privință, un semn prematur pe care moartea i-l trimitea prin tatăl său. Era o după-amiază ploioasă şi amândoi se aflau în birou, el desenând cu cretă colorată ciocârlii şi lanuri de floarea-soarelui pe dalele pardoselii, iar tatăl său citind la lumina ce pătrundea prin fereastră, cu jiletca descheiată şi mânecile strânse cu gumilastic. Pe neaşteptate, a pus cartea deoparte şi a început să se scarpine pe spate cu o mică mână de argint, prinsă la capătul unui mâner lung. N-a reuşit şi şi-a rugat fiul să-l scarpine cu unghiile, iar el i-a îndeplinit rugămintea, uimit că nu-şi simțea propriul corp în timp ce era scărpinat. La sfârşit, tatăl lui l-a privit peste umăr cu un zâmbet trist.

— Dacă aş muri în clipa asta, i-a spus, nici n-o să-ți mai poți aminti de mine când o să ai vârsta mea de acum.

A spus-o fără vreun motiv anume, iar îngerul morții a fâlfâit pentru o clipă în penumbra răcoroasă a încăperii şi a zburat din nou pe fereastră, lăsând în urma lui o trâmbă de fulgi, pe care însă copilul nu i-a zărit. Trecuseră peste douăzeci de ani de atunci, iar doctorul Juvenal Urbino urma să împlinească foarte curând vârsta tatălui său din acea după-amiază. Ştia că-i semăna întru totul, iar la această convingere se adăugase acum senzația înspăimântătoare că era, ca şi el, muritor.

Interesul lui pentru holeră deveni foarte curând o adevărată obsesie. Nu ştia prea multe despre această boală, doar atât cât se putea învăța la câte un curs marginal, şi i se părea de necrezut faptul că, doar cu treizeci de ani în urmă, ucisese în Franța şi chiar la Paris, peste o sută patruzeci de mii de oameni. După moartea tatălui său însă, a învățat, ca un fel de penitență pentru a-şi linişti conştiința, tot ce se putea învăța

despre diversele forme de holeră, fiind elevul celui mai renumit epidemiolog al vremii şi creator al cordoanelor sanitare, profesorul Adrien Proust, tatăl marelui romancier. Astfel încât atunci când, întorcându-se în ținuturile natale, a simțit încă din largul mării, duhoarea ce răzbătea dinspre piață şi a văzut şobolanii colcăind prin şanțuri, iar copiii tăvălindu-se goi în băltoacele de pe străzi, nu numai că a înțeles cum de s-a întâmplat nenorocirea, dar a fost sigur că se putea repeta oricând.

N-a trecut prea mult timp. Nici nu se împlinise un an, când elevii lui de la Spitalul Filantropiei l-au rugat să-i ajute în stabilirea diagnosticului unui amărât de pribeag, internat acolo din milă, care prezenta o ciudată colorație albăstruie a pielii. Doctorului Juvenal Urbino i-a fost de-ajuns să-l vadă din prag ca să recunoască duşmanul. Au avut noroc însă. Sosit cu trei zile în urmă la bordul unei goelete din Curaçao, bolnavul ajunsese la camera de gardă a spitalului pe propriile picioare şi, după toate probabilitățile, nu molipsise pe nimeni. Doctorul şi-a prevenit, pentru orice eventualitate, colegii, a convins autoritățile să dea alarma în porturile vecine, ca să fie localizată şi pusă în carantină goeleta contaminată, şi a potolit zelul comandantului fortăreței, care voia să decreteze legea marțială şi să aplice imediat terapia bubuiturilor de tun din sfert în sfert de ceas.

— Păstrați praful de puşcă pentru ziua când o să vină liberalii, i-a spus amuzat. Nu mai suntem în evul mediu.

Bolnavul a murit după patru zile, sufocat de o vomă albă şi grunjoasă, dar în cursul săptămânilor următoare, n-a mai fost depistat nici un alt caz, deşi starea de alertă s-a menținut în continuare. Nu mult după aceea, *Jurnalul Comerțului* a publicat ştirea că doi copii din zone diferite ale oraşului muriseră de holeră. S-a constatat că unul din ei avusese dizenterie, dar celălalt, o fetiță de cinci ani, părea să fi fost, într-adevăr, victima holerei. Părinții şi cei trei frați ai ei au fost izolați şi puşi în carantină, iar cartierul a fost ținut sub strictă supraveghere medicală. Unul din copii s-a îmbolnăvit de holeră, dar s-a însănătoşit foarte repede, iar când pericolul a trecut, familia a revenit acasă. Au mai fost înregistrate alte unsprezece cazuri în decurs de trei luni, iar într-a cincea a avut loc o recrudescență alarmantă a bolii, dar la sfârşitul anului s-a considerat că pericolul unei epidemii fusese înlăturat. Nimeni nu s-a mai îndoit că minunea se datora mai degrabă măsurilor riguroase ale doctorului Juvenal Urbino decât nenumăratelor rugăciuni ale tuturor. De atunci şi până târziu, în secolul nostru, holera a fost endemică nu numai în oraş, ci aproape pe tot litoralul Mării Caraibilor şi în bazinul fluviului Magdalena, dar n-a mai izbucnit ca epidemie. Pericolul a făcut ca avertismentele doctorului Juvenal Urbino să fie privite cu mai multă seriozitate de către autorități. A fost introdus un curs obligatoriu de holeră şi febră galbenă la Şcoala de Medicină, dar mai ales, s-a convenit asupra necesității urgente de a reface canalizarea şi de a construi o nouă piață, cât mai departe de groapa de gunoi. Doctorul Juvenal Urbino însă nu s-a mai preocupat să-şi reclame victoria, dar nici să persevereze în misiunile sale sociale nu s-a mai simțit în stare, pentru că exact atunci, derutat şi cu o aripă frântă, luase hotărârea să-şi schimbe viața şi să uite de orice altceva în schimbul iubirii Ferminei Daza. Într-adevăr, totul a pornit de la un diagnostic greşit. Convins că a desluşit simptomele premonitorii ale holerei la o pacientă de optsprezece ani, un prieten, medic ca şi el, l-a rugat pe doctorul Juvenal Urbino să treacă pe la ea pe acasă şi s-o consulte. S-a dus chiar în aceeaşi după-amiază, îngrijorat de posibilitatea ca molima să fi pătruns în sanctuarul oraşului vechi, căci toate cazurile de până atunci fuseseră depistate în mahalalele mărginaşe şi aproape toate în rândul populației de culoare. A dat peste alte surprize mai puțin neplăcute. Pe dinafară, casa adăpostită la umbra migdalilor din părculețul Evangheliilor părea la fel de părăginită ca şi celelalte din cartierul colonial, dar înăuntru domnea o lumină buimacă şi o frumusețe ca dintr-o altă vârstă a lumii.

Vestibulul lung dădea direct într-o curte interioară pătrată, aidoma celor din Sevilla, proaspăt văruită, cu portocali înfloriți şi pardoseala din cahle *azulejos,* ca şi pereții. Stăruia în aer un susur nevăzut ca de izvor, de streşini erau agățate ghivece cu muşcate, iar sub arcade atârnau colivii cu păsări ciudate. Cele mai ciudate dintre toate, într-o colivie foarte mare, erau trei corbi care, când fâlfâiau din aripi, umpleau curtea cu un parfum echivoc. Undeva, în casă, câțiva câini legați au început să latre înnebuniți de mirosul străinului, dar țipătul unei femei i-a făcut să amuțească pe loc, în timp ce o droaie de pisici au sărit de peste tot şi s-au ascuns printre flori, speriate de autoritatea glasului. Atunci s-a aşternut o tăcere atât de diafană încât dincolo de larma păsărilor şi de silabele apei pe piatră, se putea desluşi răsuflarea zbuciumată a mării.

Înfiorat de certitudinea prezenței fizice a lui Dumnezeu, doctorul Juvenal Urbino şi-a spus că într-o casă ca aceea molima nu putea pătrunde. A urmat-o pe Gala Placidia prin galeria boltită, a trecut prin dreptul ferestrei camerei de cusut unde Florentino Ariza o văzuse prima oară pe Fermina Daza, când curtea era încă în ruine, a urcat la etaj pe scara placată cu marmură nouă şi a aşteptat să fie anunțat înainte de a intra în dormitorul bolnavei. Dar Gala Placidia s-a întors aducând un mesaj:

— Domnişoara zice că nu puteți intra acuma, fiindcă taică-său nu e acasă.

Când s-a întors la cinci, aşa cum îl sfătuise servitoarea, Lorenzo Daza în persoană i-a deschis uşa şi l-a condus până la dormitorul fiicei, după care s-a aşezat într-un ungher întunecos, cu brațele încrucişate, făcând eforturi zadarnice să-şi stăpânească respirația şuierătoare în timpul consultului. Era greu de spus cine părea mai stânjenit, doctorul cu tuşeul lui pudic sau bolnava cu sfiiciunea-i feciorelnică, în cămaşa de noapte din mătase. Nici unul însă n-a privit în ochii celuilalt, el punând întrebările cu o voce impersonală, iar ea răspunzând cu glas sugrumat, preocupați amândoi mai degrabă de prezența bărbatului aşezat în penumbră. La sfârşit, doctorul Juvenal Urbino a rugat-o să se aşeze pe marginea patului şi, cu o neasemuită delicatețe, i-a desfăcut cămaşa de noapte până la brâu: sânii neprihăniți şi semeți, cu sfârcuri de copil, au fulgerat o clipă în umbra iatacului, mai înainte ca ea să şi-i ascundă în grabă cu mâinile încrucişate. Medicul n-a luat-o în seamă, i-a dat la o parte brațele, fără s-o privească, şi a ascultat-o cu urechea lipită de piept, iar apoi de spate.

Doctorul Juvenal Urbino povestea că n-a simțit nici o emoție când a cunoscut-o pe femeia alături de care avea să trăiască până în ziua morții. Îşi amintea cămaşa de noapte bleu, cu dantelă pe margini, ochii înfrigurați, părul lung, răsfirat pe umeri, dar era prea îngrijorat de posibilitatea izbucnirii epidemiei în sectorul colonial al oraşului ca să mai remarce şi altceva la acea adolescentă florală în afară de eventualele semne ale contagiunii. Ea a fost mai explicită: tânărul medic despre care auzise vorbindu-se atâta în legătură cu holera i se păruse un pedant incapabil să iubească pe altcineva decât pe sine însuşi. Diagnosticul a fost o infecție intestinală de origine alimentară, care a cedat după numai trei zile de tratament cu leacuri băbeşti. Bucuros că fata lui nu avea holeră, Lorenzo Daza l-a condus pe doctorul Juvenal Urbino până la scara trăsurii, i-a plătit un *peso* de aur pentru vizită, onorariu care i s-a părut exagerat chiar şi pentru un medic al bogătaşilor, dar şi-a luat rămas bun de la el cu dovezi nemăsurate de recunoştință. Impresionat de un nume atât de răsunător, nu numai că nu-şi ascundea admirația, dar ar fi făcut orice ca să-l poată întâlni din nou, în împrejurări mai puțin protocolare.

Lucrurile ar fi trebuit să se încheie aici. Dar marțea următoare, doctorul Juvenal Urbino a revenit pe neanunțate şi fără să fie solicitat, la trei după-amiază, oră cu totul nepotrivită. Fermina Daza se afla în camera de cusut, la lecția de pictură în ulei, împreună cu două prietene, când el a apărut la fereastră, în redingota albă, impecabilă cu jobenul lui alb, şi i-a făcut semn să se apropie. Ea şi-a lăsat pe scaun tabloul la care tocmai lucra şi s-a îndreptat spre fereastră pe vârful picioarelor, cu fusta plină de

volane ridicată până la glezne, ca să n-o târască pe jos. Purta o diademă cu un fel de pandantiv pe frunte, în a cărui piatră strălucitoare se răsfrângea culoarea rece, neprietenoasă a ochilor, şi întreaga ei făptură răspândea în jur un aer de prospeţime. Medicul a rămas intrigat de faptul că. pentru o lecţie obişnuită de pictură, se îmbrăcase ca pentru o petrecere. I-a luat pulsul prin fereastra deschisă, a pus-o să scoată limba, i-a examinat gâtul cu o spatulă din aluminiu, i-a privit pe dinăuntru pleoapa inferioară, schiţând de fiecare dată un gest satisfăcut. Se purta mai degajat decât la vizita precedentă, dar ea se simţea mai stingherită, pentru că nu înţelegea motivul acelui consult neaşteptat, după ce el însuşi îi asigurase că nu va mai reveni decât dacá va fi chemat pentru ceva neprevăzut. Mai mult chiar: nu mai voia să-l vadă în viaţa ei. După ce şi-a terminat consultul, doctorul băgă spatula în trusa burduşită cu instrumente şi flacoane de medicamente, pe care o închise cu un zgomot sec, şi spuse:

— Arătaţi ca o roză abia înflorită.

— Mulţumesc.

— Să-i mulţumim Domnului. Şi continuă, citându-l greşit pe Sfântul Toma: Să nu uităm că, de oriunde ar veni, tot binele pogoară de la Sfântul Duh. Vă place muzica ?

I-a pus cu totul întâmplător întrebarea, însoţind-o cu un zâmbet fermecător, dar n-a primit răspunsul aşteptat:

— Ce rost are întrebarea asta ? întrebă ea, la rândul ei.

— Muzica e foarte importantă pentru sănătate.

Credea cu adevărat acest lucru, iar ea avea să afle foarte curând şi pentru tot restul vieţii că muzica era subiectul pe care îl folosea aproape ca pe o formulă magică atunci când dorea să lege cu cineva o prietenie, dar în acel moment, a avut impresia că îşi bătea joc de ea. Pe deasupra, cele două prietene, care până atunci se prefăcuseră că pictează, în timp ce ei stăteau de vorbă, chiţăiră ca nişte guzgani, acoperindu-şi faţa cu tablourile la care lucrau, şi asta a înfuriat-o de-a binelea pe Fermina Daza. Fierbând de mânie, trânti fereastra cu un zgomot sec. Doctorul rămase o clipă descumpănit în faţa ferestrei, apoi încercă să găsească ieşirea, dar greşi drumul şi, în tulburarea lui, se lovi de colivia corbilor parfumaţi. Păsările scoaseră un ţipăt sordid, bătând din aripi, iar hainele doctorului rămaseră impregnate cu un parfum de femeie. Vocea tunătoare a lui Lorenzo Daza îl ţintui locului.

— Domnule doctor, vă rog să mă aşteptaţi puţin.

Văzuse toată scena de la etaj şi cobora scările încheindu-se la cămaşă, buhăit şi vânăt la faţă, cu perciunii zburliţi de un vis urât ce-i tulburase siesta. Doctorul încercă să-şi ascundă stânjeneala.

— I-am spus fiicei dumneavoastră că arată ca un trandafir.

— Aşa e, spuse Lorenzo Daza, dar cu prea mulţi spini.

Trecu pe lângă doctorul Urbino fără să-l salute. Împinse cele două canaturi ale ferestrei de la odaia de cusut şi-i porunci fiicei cu un răcnet sălbatic:

— Vino să-i ceri scuze domnului doctor.

Doctorul încercă să intervină împăciuitor, dar Lorenzo Daza nici nu-l băgă în seamă. Insistă: „Hai mai repede." Ea îşi privi prietenele, cerşindu-le parcă înţelegere, şi răspunse că nu avea de ce să se scuze, pentru că nu făcuse altceva decât să închidă fereastra, ca să nu mai intre soarele. Doctorul Urbino se declară mulţumit cu explicaţiile ei, dar Lorenzo Daza stăruia să-i fie respectat ordinul. Atunci Fermina Daza se întoarse la fereastră palidă de furie şi, ridicându-şi fusta cu vârful degetelor, îi făcu doctorului o reverenţă teatrală:

— Vă rog să primiţi scuzele mele cele mai umile, stimate domn, spuse.

Doctorul Juvenal Urbino o imită amuzat, schiţând cu jobenul un gest graţios de muşchetar, dar nu primi drept răspuns surâsul binevoitor la care se aştepta. Lorenzo

Daza îl invită apoi în birou, oferindu-i o cafea drept reparație a ofensei aduse, iar el acceptă bucuros, ca să risipească orice bănuială că mai păstra în suflet vreo urmă de resentiment.

De fapt, doctorul Urbino nu era obişnuit să bea decât o singură ceaşcă de cafea pe zi, şi numai pe stomacul gol. Nici alcool nu avea obicei să bea, doar un pahar de vin la ocazii solemne, dar de data aceasta, nu numai că a băut cafeaua oferită de Lorenzo Daza, dar a acceptat şi un pahar de rachiu de anason. Apoi, a acceptat încă un rând de cafea şi de rachiu, şi după aceea altul, deşi mai avea de consultat câțiva bolnavi. La început, a ascultat cu atenție scuzele prezentate de Lorenzo Daza în numele fiicei sale, pe care a descris-o ca pe o fată inteligentă şi serioasă, vrednică de un adevărat prinț, de aici sau de aiurea, dar al cărei unic defect, după cum a ținut să sublinieze, era firea ei îndărătnică de catâr. După al doilea pahar însă, a avut impresia că desluşeşte vocea Ferminei Daza în fundul curții şi imaginația i-a fugit pe urmele ei, prin întunericul care tocmai se lăsase asupra casei, însoțind-o în timp ce aprindea luminile în coridor, stropea prin dormitoare cu pompa de insecticid, lua capacul de pe oala care fierbea pe foc şi se uita să vadă dacă e gata supa pentru seara aceea, când ea şi tatăl ei, singuri la masă, vor mânca fără să-şi ridice ochii din farfurie, fără să soarbă din lingură, ca să nu destrame vraja supărării, până când, într-un târziu, el o să se dea bătut şi o să-i ceară iertare pentru severitatea cu care se purtase mai înainte.

Doctorul Urbino cunoştea destul de bine femeile ca să-şi dea seama că Fermina Daza nu se va mai arăta prin birou atâta timp cât el va rămâne acolo, şi totuşi, nu se îndura să plece, simțind că, după afrontul din seara aceea, orgoliul său rănit nu-i va mai da pace. Lorenzo Daza, amețit de băutură, nu părea să ia în seamă lipsa lui de atenție, era fericit că putea flecări în voie. Vorbea ca o moară stricată, molfăia între buze trabucul stins, tuşind tare, hârâind ca să-şi dreagă glasul, foindu-se ca să-şi găsească locul în fotoliul giratoriu ale cărui arcuri chelălăiau ca un animal în călduri. Băuse de trei ori mai mult decât invitatul său şi nu s-a oprit decât atunci când, dându-şi seama că nu se mai vedeau unul pe altul prin întuneric, s-a ridicat să aprindă lampa. Când doctorul Juvenal Urbino l-a privit în noua lumină, a văzut că avea un ochi zbanghiu, ca de peşte mort, iar vorbele care-i ieşeau din gură nu se potriveau deloc cu mişcările buzelor şi se gândi că avea halucinații din cauza abuzului de alcool. Atunci s-a ridicat cu senzația fascinantă că se afla în trupul unui străin care continua să stea pe locul lui şi a trebuit să facă un mare efort ca să nu-şi piardă mințile.

Trecuse de ora şapte când a ieşit din birou precedat de Lorenzo Daza. Era o noapte cu lună plină. Curtea idealizată de rachiul de anason plutea pe fundul unui acvariu, iar coliviile acoperite cu pânze păreau nişte fantome ațipite în mireasma învăluitoare a portocalilor abia înfloriți. Fereastra de la camera de cusut era deschisă, pe masă veghea o lampă aprinsă, iar tablourile neterminate erau aşezate pe şevalete ca într-o expoziție. „Unde eşti de nu apari nicăieri", spuse doctorul Urbino trecând mai departe, dar Fermina Daza nu l-a auzit, nu-l putea auzi, pentru că ea plângea de ciudă, trântită cu fața în jos pe pat, aşteptându-şi tatăl, ca să-şi poată lua revanşa pentru umilința din acea zi. Doctorul încă mai spera s-o poată vedea înainte de plecare, dar Lorenzo Daza n-a pomenit nimic despre aşa ceva. I se făcuse dor de pulsul ei, de limba ei de pisică, de amigdalele ei gingaşe, deşi ştia că ea n-o să mai vrea să-l vadă în veci si nici n-o să-i mai îngăduie s-o caute. Când Lorenzo Daza pătrunse în vestibul, corbii treji sub cearşafuri sloboziră un țipăt funebru. „O să-ți scoată ochii", rosti doctorul cu glas tare, gândindu-se la ea, şi Lorenzo Daza se întoarse să-l întrebe ce-a spus.

— N-am vorbit eu, răspunse el. A fost rachiul de anason.

Lorenzo Daza l-a condus până la trăsură, insistând să primească alt *peso* de aur pentru a doua vizită, dar el n-a acceptat. I-a dat vizitiului adresele exacte ale celor doi

bolnavi pe care îi mai avea de consultat şi s-a urcat în trăsură singur, fără să fie ajutat. Dar când trăsura a început să se hurducăie pe caldarâm, a simţit că i se face rău şi i-a cerut vizitiului să întoarcă. Când s-a privit în oglindă, a văzut că până şi imaginea lui se gândea tot la Fermina Daza. A ridicat din umeri. Într-un târziu, a scos un râgâit nisipos, şi-a lăsat capul în piept şi a adormit, iar în somn, a început să audă clopotele trăgând a mort. Le-a auzit mai întâi pe cele de la catedrală, urmate, rând pe rând, de toate celelalte, chiar şi de hârburile hodorogite de la Sfântul Julián Ospitalierul.

— Ei drăcia dracului, mormăi el în somn, au murit morţii.

Mama şi surorile lui tocmai îşi luau cafeaua cu lapte şi nelipsitele gogoşi la masa mare din sufragerie, când l-au zărit în prag, cu chipul răvăşit şi întreaga făptură dezonorată de parfumul de cocote al corbilor. Clopotul cel mare al catedralei din preajmă răsună în aerul neclintit al casei. Maică-sa îl întrebă îngrijorată unde dispăruse, fiindcă îl căutaseră peste tot ca să se ducă la căpătâiul generalului Ignacio María, ultimul nepot al Marchizului de Jaraíz de la Vera, doborât în acea după-amiază de o congestie cerebrală: pentru el trăgeau clopotele. Doctorul Juvenal Urbino o ascultă fără s-o audă, ţinându-se strâns de tocul uşii, apoi se răsuci pe călcâie, cu intenţia să ajungă în dormitor, dar se prăbuşi pe brânci, într-o explozie de vomă de anason înstelat.

— Sfântă Fecioară, ţipă maică-sa. Trebuie că s-a întâmplat ceva cu totul neobişnuit de-ai venit acasă în halul ăsta.

Şi totuşi, lucrul cel mai neobişnuit nu se întâmplase încă. Profitând de prezenţa renumitului pianist Romeo Lussich, care a interpretat un ciclu de sonate de Mozart îndată ce oraşul şi-a mai revenit după doliul pricinuit de moartea generalului Ignacio María, doctorul Juvenal Urbino a pus să fie urcat pianul de la Şcoala de Muzică într-o teleagă trasă de doi catâri şi i-a oferit Ferminei Daza o serenadă care a făcut mare vâlvă. Ea s-a trezit încă de la primele măsuri şi n-a avut nevoie să se uite prin perdelele de dantelă de la balcon ca să ştie cine era promotorul acelui omagiu insolit. A regretat doar că-i lipsea curajul altor codane furioase, care îşi goliseră oala de noapte în capul pretendentului nedorit. Lorenzo Daza, în schimb, s-a îmbrăcat în grabă, iar când serenada a luat sfârşit, i-a invitat în salon pe doctorul Juvenal Urbino şi pe pianist, care veniseră direct de la concert, îmbrăcaţi în ţinută de seară, şi le-a mulţumit pentru serenadă oferindu-le un pahar de coniac bun.

Fermina Daza a înţeles foarte curând că tatăl ei încerca să-i înmoaie inima şi s-o facă să-şi schimbe gândurile. A doua zi după serenadă, îi spusese ca din întâmplare: „Ia gândeşte-te ce-ar simţi maică-ta dacă ar şti că un Urbino de la Calle îţi face curte." Ea i-a răspuns scurt: „S-ar răsuci în groapă." Prietenele care pictau cu ea i-au povestit că Lorenzo Daza fusese invitat să ia masa la Clubul Social de doctorul Juvenal Urbino, care, în urma acestui gest nechibzuit, primise un sever avertisment pentru încălcarea regulamentului. Şi tot atunci a mai aflat că tatăl ei solicitase în repetate rânduri să fie primit în Clubul Social, dar de fiecare dată fusese respins cu atât de multe bile negre, încât, pentru altcineva, o nouă încercare ar fi părut cu neputinţă. Lorenzo Daza însă, care avea stomac de bun băutor, înghiţea afronturile fără să-i pese, neştiind ce să mai inventeze ca să-l poată întâlni pe Juvenal Urbino ca din întâmplare, fără să-şi dea seama că, la rândul său, însuşi Juvenal Urbino făcea pe dracu-n patru ca să se lase întâlnit. Îşi petreceau câteodată ore în şir în birou, stând de vorbă, iar casa rămânea parcă suspendată în afara timpului, pentru că Fermina Daza n-ar fi îngăduit ca lucrurile să-şi urmeze cursul lor firesc atâta vreme cât el se afla acolo. Uneori, făceau câte o escală la Cafeneaua Parohiei. Acolo i-a dat Lorenzo Daza primele lecţii de şah lui Juvenal Urbino, iar acesta s-a dovedit un elev atât de silitor, încât şahul a devenit pentru el o adevărată obsesie, care l-a urmărit până în ziua morţii.

Într-o seară, la scurt timp după serenada de piano solo, Lorenzo Daza a găsit în

vestibulul casei un plic sigilat, cu monograma J.U.C. imprimată în ceară roşie, adresat fiicei sale. L-a strecurat pe sub uşă când a trecut prin dreptul dormitorului Ferminei, iar ea n-a putut înțelege cum de ajunsese acolo, fiindcă i se părea de neconceput ca tatăl ei să se fi schimbat într-atâta încât să-i aducă o scrisoare de la un pretendent. Neştiind ce să facă, a lăsat plicul pe noptieră, unde a rămas nedeschis mai multe zile, până într-o după-amiază ploioasă, când a visat că Juvenal Urbino venise din nou, aducându-i în dar spatula cu care îi examinase gâtul. Spatula nu era din aluminiu, ci dintr-un metal apetisant pe care ea îl mai savurase şi în alte vise, astfel că a rupt-o în două bucăți inegale şi i-a dat-o lui pe cea mai mică.

Când s-a trezit, a deschis plicul. Era o scrisoare scurtă şi politicoasă, cuprinzând o singură rugăminte: să-i permită să-i ceară tatălui ei permisiunea de a o vizita. A impresionat-o sobrietatea şi seriozitatea lui, iar înverşunarea cultivată cu atâta dragoste timp de atâtea zile i s-a spulberat dintr-o dată. A băgat scrisoarea într-o casetă şi s-a gândit s-o ascundă pe fundul cufărului, dar şi-a adus aminte că tot acolo păstrase scrisorile parfumate de la Florentino Ariza şi, cuprinsă de un val de ruşine, a scos-o ca s-o pună într-altă parte. I s-a părut mai înțelept să considere că nici n-o primise, aşa că a ars-o la flacăra lămpii, privind în tot acest răstimp cum se umflau picăturile de ceară şi plesneau de căldură. Suspină: „Bietul de el." Brusc, dându-şi seama că era a doua oară, într-un an şi ceva, când rostea aceste cuvinte, gândul îi zbură la Florentino Ariza şi rămase uimită cât de străin i se părea bietul de el.

În octombrie, când ploile erau pe sfârşite, au mai sosit încă trei scrisori, cea dintâi, însoțită şi de o cutiuță cu pastile de violete de la abația din Flavigny. Două din ele fuseseră aduse la poarta casei chiar de vizitiul doctorului Juvenal Urbino, iar acesta o salutase intenționat pe Gala Placidia de la fereastra trăsurii, pe de o parte, ca să nu mai existe nici un dubiu că el era autorul scrisorilor, iar pe de alta, pentru ca nimeni să nu-i poată spune vreodată că se rătăciseră pe drum. În plus, amândouă purtau sigiliul de ceară roşie cu monogramă şi erau scrise cu mâzgăliturile acelea criptice pe care Fermina Daza le cunoştea prea bine: scris de medic. Amândouă cuprindeau, în esență, acelaşi lucru ca şi prima, fiind redactate în acelaşi stil reverențios, dar în spatele tonului prevenitor se simțea o nerăbdare nicicând desluşită în scrisorile atât de rezervate ale lui Florentino Ariza. Fermina Daza le-a citit imediat ce le-a primit, la un interval de două săptămâni una după alta, dar în clipa în care a vrut să le arunce pe foc, fără să ştie de ce, s-a răzgândit. Nici o clipă însă nu i-a trecut prin minte să răspundă la ele.

A treia scrisoare, primită tot în luna octombrie, fusese strecurată pe sub uşa de la intrare şi era complet diferită de cele precedente. Literele strâmbe şi tremurate dovedeau limpede că fusese scrisă cu mâna stângă, dar Fermina Daza n-a remarcat acest lucru decât după ce a citit-o şi a înțeles că era vorba de o anonimă abjectă. Autorul era convins că Fermina Daza îi făcuse farmece doctorului Juvenal Urbino şi, pornind de la această presupunere, trăgea concluzii dezgustătoare. Scrisoarea se încheia cu o amenințare: dacă Fermina Daza nu renunța la intenția ei de a pune gheara pe bărbatul cel mai râvnit din oraş, avea să fie supusă oprobiului public.

Deşi se considera victima unei nedreptăți strigătoare la cer, reacția ei n-a fost vindicativă, dimpotrivă: ar fi vrut să-l poată descoperi pe autorul anonimei, ca să-l convingă, cu oricât de multe explicații, că se înşela amarnic, fiind sigură că pentru nimic în lume nu s-ar fi lăsat impresionată de avansurile lui Juvenal Urbino. În zilele următoare, a mai primit încă două scrisori nesemnate, la fel de perfide ca şi prima, deşi nici una din ele nu părea scrisă de aceeaşi persoană. Poate că era victima unui complot, sau poate că povestea despre aşa-zisa idilă secretă a ei fusese deformată mai mult decât era de presupus. Se întreba îngrijorată dacă întâmplarea nu se datora cumva indiscreției lui Juvenal Urbino. Era posibil ca sub înfățişarea lui respectabilă să se

ascundă alt om, incapabil să-şi ţină gura faţă de bolnavii pe care îi vizita, gata oricând să se împăuneze cu tot felul de cuceriri imaginare, ca atâţia alţii din cercul lui de prieteni. Avea chiar intenţia să-i scrie şi să-i reproşeze faptul că-i fusese terfelită onoarea, dar, până la urmă, a renunţat, de teamă că el nici nu urmărea altceva decât să primească un răspuns. A încercat să afle mai multe amănunte de la prietenele cu care picta în camera de cusut, dar nici ele nu auziseră altceva decât comentarii nevinovate despre serenada de piano solo. Simţea că turbează de furie, ştiindu-se neputincioasă, umilită. Dacă la început şi-ar fi dorit să-l întâlnească pe duşmanul nevăzut ca să-l convingă de eroarea lui, de data aceasta, nu-şi mai dorea altceva decât să-l facă bucăţele cu foarfecele de grădină. Se perpelea toată noaptea în aşternut, întorcând pe toate feţele detalii şi fraze din scrisorile anonime, sperând să-şi găsească pe această cale alinarea. Speranţă deşartă: străină, prin însăşi firea ei, de lumea familiei Urbino de la Calle, Fermina Daza ştia cum să se apere de ispite, dar nu şi de intrigile perfide.

Această amară constatare i-a fost confirmată de înspăimântătoarea întâmplare cu păpuşa neagră, primită într-una din acele zile, neînsoţită de nici o scrisoare, dar a cărei provenienţă nu părea greu de imaginat: numai doctorul Juvenal Urbino i-ar fi putut-o trimite. Fusese cumpărată din Martinica, aşa cum scria pe etichetă, avea o rochie superbă, părul inelat, împletit cu fire de aur, şi închidea ochii când era culcată. Ferminei Daza i s-a părut atât de amuzantă, încât, învingându-şi scrupulele, s-a hotărât s-o lase în timpul zilei pe perna din pat. Până la urmă, s-a obişnuit să doarmă cu ea. La câteva zile însă, după un somn epuizant, şi-a dat seama că păpuşa creştea: rochia minunată cu care era îmbrăcată abia dacă îi mai acoperea coapsele, iar pantofiorii crăpaseră sub presiunea picioarelor. Fermina Daza auzise de farmece şi descântece africane, dar nici unul atât de înspăimântător ca acesta. Pe de altă parte, i se părea de neconceput ca Juvenal Urbino să fie în stare de o asemenea atrocitate. Avea dreptate: păpuşa nu fusese adusă de vizitiu, ci de un vânzător de creveţi, necunoscut în cartier şi despre care nimeni nu putea da o informaţie exactă. Încercând să dezlege enigma, Fermina Daza s-a gândit pentru o cupă la Florentino Ariza, a cărui fire taciturnă o speria uneori, dar viaţa a avut grijă să-i demonstreze cât de mult se înşela. Misterul n-a fost lămurit niciodată, iar simpla lui evocare îi stârnea fiori de groază chiar şi mai târziu, când, căsătorită şi cu copii, se considera răsfăţată de soartă: cea mai fericită femeie din lume.

Într-o ultimă tentativă de a o convinge, doctorul Juvenal Urbino a apelat la serviciile maicii Franca de la Luz, care, în calitate de directoare a colegiului *Intrarea Precuratei în Biserică*, nu putea refuza solicitarea venită din partea unei familii ce-şi arătase de atâtea ori bunăvoinţa faţă de ordinul ei monahal încă de pe când acesta se stabilise în America. Şi-a făcut apariţia la nouă dimineaţa, însoţită de o novice, şi amândouă au fost nevoite să aştepte o jumătate de oră, privind în tot acest răstimp coliviile cu păsări, până ce Fermina Daza şi-a terminat baia. Era o nemţoaică virilă, cu un glas metalic şi o privire autoritară care contrastau cu pasiunile ei puerile. Fermina Daza o ura mai mult decât orice pe lume, aşa cum ura tot ce avea de-a face cu ea, iar când se gândea la făţărnicia ei de mironosiţă, parcă-i trecea un şarpe rece prin sân. I-a fost de-ajuns s-o recunoască din uşa băii, ca să retrăiască într-o singură clipă toate chinurile îndurate la colegiu, coşmarul liturghiei de fiecare zi, teroarea examenelor, zelul servil al novicelor, viaţa întreagă, în toată bogăţia ei, denaturată de nişte suflete mărginite. Maica Franca de la Luz, în schimb, a salutat-o cu o bucurie ce părea sinceră. Se arătă uimită văzând cât de mult crescuse şi se maturizase, lăudând totodată chibzuinţă cu care gospodărea casa, bunul gust cu care aranjase grădina, mireasma învăluitoare a florilor de portocal încinse de soare. Îi porunci apoi novicei s-o aştepte acolo, dar să nu se apropie prea mult de corbi, care, într-o clipă de neatenţie, ar fi fost în stare să-i scoată ochii, şi căută din priviri un loc retras unde să poată sta de vorbă

între patru ochi cu Fermina. Ea a invitat-o în salon.

A fost o întrevedere scurtă şi dură. Maica Franca de la Luz a trecut direct la subiect şi i-a propus Ferminei Daza o reabilitare onorabilă. Motivul exmatriculării urma să fie şters nu numai din documente, dar chiar şi din memoria comunității, ceea ce i-ar fi permis să-şi termine studiile şi să obțină bacalaureatul în litere. Uluită, Fermina Daza a vrut să afle motivul.

— E vorba de rugămintea unei persoane vrednice de toată stima, care nu-şi doreşte altceva în viață decât să te facă fericită, spuse călugărița. Nu bănuieşti cine poate fi ?

Abia în clipa aceea înțelese totul. Se întrebă în sinea ei cu ce drept acceptase rolul de mesager al iubirii o femeie care îi răsturnase temeiurile vieții din pricina unei scrisori nevinovate, dar nu se încumetă să i-o spună în față. Răspunse, în schimb, că, într-adevăr, îl cunoştea pe bărbatul acela, şi tocmai de aceea ştia că nu avea nici un drept să se amestece în viața ei.

— Nu vrea să te roage altceva decât să-i acorzi o întrevedere de cinci minute, spuse călugărița. Sunt sigură că tatăl tău o să fie de acord.

Furia Ferminei Daza spori numai la gândul că tatăl ei putea fi amestecat în toată povestea.

— Ne-am întâlnit doar de două ori, când am fost bolnavă, spuse. Acum nu văd de ce aş face-o.

— Pentru orice femeie cu ceva mai multă minte, bărbatul ăsta e un adevărat dar trimis de Pronia Cerească, spuse călugărița.

Şi îi povesti despre virtuțile lui, despre pioşenia lui, despre dăruirea cu care îşi închinase viața celor suferinzi, în timp ce vorbea , scoase din mânecă un şirag de mătănii din aur, cu un Crist pe cruce cizelat în fildeş, şi i-l legănă prin fața ochilor. Era o bijuterie de familie, veche de peste o sută de ani, lucrată de un orfevru din Siena şi sfințită de papa Clement IV.

— Ea a ta, spuse.

Fermina Daza îşi simți tot sângele clocotind de mânie si atunci îndrăzni:

— Nu pot înțelege cum de vă pretați la aşa ceva tocmai dumneavoastră, care credeți că iubirea e un păcat.

Maica Franca de la Luz se prefăcu a nu lua în seamă observația, dar pleoapele i se înroşiră. Continuă să-i legene prin fața ochilor mătăniile.

— Cred că ar fi mai înțelept să cazi la învoială cu mine, spuse, pentru că după aceea s-ar putea să vină chiar domnul arhiepiscop, şi cu el lucrurile stau altfel.

— N-are decât să vină, răspunse Fermina Daza.

Maica Franca de la Luz ascunse mătăniile de aur în mânecă. Apoi scoase din cealaltă o batistă ponosită şi boțită, o strânse în pumn şi o privi pe Fermina de sus, cu un surâs compătimitor.

— Biata mea copilă, suspină, tot te mai gândeşti la bărbatul acela.

Fermina Daza înghiți obrăznicia, privind-o pe călugăriță în față, fără să clipească, rumegându-şi în tăcere mânia, până când îi văzu ochii de bărbat înecați în lacrimi. Maica Franca de la Luz şi le şterse cu batista făcută ghemotoc şi se ridică în picioare.

— Are dreptate tatăl tău când spune că eşti mai încăpățînată decât o catârcă, zise.

Arhiepiscopul nu şi-a făcut apariția. Şi poate că asediul s-ar fi sfârşit chiar în aceeaşi zi, dacă n-ar fi fost Hildebranda Sánchez, care a venit să petreacă sărbătorile Crăciunului cu verişoara ei, şi astfel, viața şi-a schimbat pentru amândouă cursul. Au aşteptat-o în port la cinci dimineața, când sosea goeleta de Riohacha, şi au zărit-o prin mulțimea de pasageri vlăguiți de răul de mare, dar ea a coborât zâmbitoare, de parcă

nu s-ar fi întâmplat nimic, arzând de nerăbdare să le povestească dintr-o răsuflare despre călătoria pe talazurile înfuriate. Aducea în dar o grămadă de coşuri încărcate cu curcani şi tot soiul de roade de pe mănoasele ei ogoare, pentru ca nimeni să nu le ducă dorul în răstimpul cât avea să rămână acolo. Lisímaco Sánchez, tatăl ei, voia să ştie dacă nu cumva aveau nevoie de muzicanți pentru sărbători, fiindcă el le putea face rost de cei mai buni, şi le promitea să trimită cât de curând o cantitate suficientă de artificii şi petarde. Îi mai anunța că nu putea veni să-şi ia fata mai înainte de luna martie, aşa că, până atunci, aveau tot timpul să se bucure de viață.

Cele două verişoare au început numaidecât. S-au îmbăiat împreună încă din prima zi, făcându-şi ablațiuni reciproce cu apa din rezervor. Se săpuneau, se căutau de lindini, își comparau fesele, sânii tari, privindu-se fiecare în oglinda celeilalte, ca să vadă cât de necruțător fusese timpul cu ele de când nu se mai văzuseră goale. Hildebranda era înaltă şi robustă, cu pielea aurie, dar părul de pe trupul ei era de mulatră, scurt şi sârmos. Fermina Daza, în schimb, avea o goliciune palidă, cu linii prelungi, cu pielea luminoasă şi părul neted şi moale. Gala Placidia le pregătise în dormitor două paturi identice, dar, uneori, se culcau amândouă într-unul din ele şi le prindeau zorii stând de vorbă cu lumina aprinsă. Fumau, ca tâlharii de drumul mare, nişte trabucuri ordinare, aduse de Hildebranda, care le ascunsese în căptuşeala cufărului, iar după aceea ardeau hârtie de Armenia ca să înlăture mirosul de tavernă din dormitor. Fermina Daza încercase prima țigară la Valledupar, desăvârşindu-şi ucenicia mai întâi la Fonseca, apoi la Riohacha, unde se închideau chiar şi câte zece verişoare într-o cameră, ca să vorbească despre bărbați şi să fumeze pe ascuns. Învățase să tragă din țigară cu capătul aprins în gură, aşa cum făceau bărbații în vreme de război ca să nu se dea de gol prin întunericul nopții. Dar niciodată nu fumase singură. De la venirea Hildebrandei, fumau în fiecare seară, înainte de culcare, şi de atunci, a rămas cu acest obicei, deşi totdeauna o făcea pe ascuns chiar şi de soț şi de copii, nu numai din pricină că o femeie care fuma în public era privită cu ochi răi, dar şi pentru că, în felul acesta, clandestinitatea îi sporea plăcerea.

Şi călătoria Hildebrandei fusese aranjată de părinți, în încercarea de a o îndepărta de iubirea ei imposibilă, deşi o convinseseră că numai ea o putea ajuta pe Fermina să se hotărască pentru o partidă excelentă. Hildebranda acceptase, cu speranța că va putea amăgi uitarea, aşa cum făcuse, la vremea respectivă, vara ei, dar se înțelesese cu telegrafistul din Fonseca să transmită cui i se cuvenea şi cu cea mai mare discreție mesajele primite de la ea. Aşa se face că a fost cumplit de dezamăgită când a aflat că Fermina Daza îl repudiase pe Florentino Ariza. Cu atât mai mult, cu cât Hildebranda se călăuzea în dragoste după o concepție universalistă, fiind convinsă că cea mai măruntă neînțelegere dintre doi îndrăgostiți avea repercusiuni asupra iubirilor din lumea întreagă. N-a renunțat însă la planurile ei. Cu o îndrăzneală care a umplut-o de groază pe Fermina Daza, s-a dus singură la oficiul de telegraf, hotărâtă să-l câştige de partea ei pe Florentino Ariza.

Nu l-ar fi recunoscut, întrucât nimic din înfățişarea lui nu se potrivea cu imaginea pe care şi-o făcuse din relatările Ferminei Daza. La prima vedere, i s-a părut cu neputință ca verişoara ei să fi fost îndrăgostită, până în pragul nebuniei, de un biet conțopist nebăgat în seamă de nimeni, cu aerul lui de câine hăituit, cu hainele lui de rabin în dizgrație şi manierele lui ceremonioase, care n-aveau cum tulbura inima vreunei fete. A regretat însă această primă impresie, pentru că Florentino Ariza s-a oferit imediat să-i vină în ajutor, fără să-i pună nici o condiție, fără să ştie măcar cine era: şi nici n-a aflat vreodată. Nimeni n-o putea înțelege mai bine ca el, aşa că nu i-a cerut să-şi decline identitatea şi nici măcar n-a vrut să ştie adresa. Soluția pe care i-a propus-o era foarte simplă: trebuia să treacă în fiecare miercuri după-amiază pe la oficiul de telegraf să ia de la el răspunsurile, atât şi nimic mai mult. Pe de altă parte,

când a citit mesajul scris de Hildebranda, a întrebat-o dacă accepta o sugestie, iar ea a răspuns afirmativ. Florentino Ariza a făcut mai întâi câteva corecturi printre rânduri, le-a tăiat, le-a scris din nou, iar când a văzut că nu-i mai rămâne loc pentru altele, a rupt foaia de hârtie şi a scris alt mesaj, complet diferit, care ei i s-a părut înduioşător. Când a ieşit de la telegraf, Hildebranda abia îşi putea stăpâni lacrimile.

— E slut şi nici prea vesel nu pare, i-a spus Ferminei Daza, dar e plin de iubire.

Mai mult decât orice, pe Hildebranda a impresionat-o singurătatea în care trăia verişoara ei. Se purta, după cum i-a spus, ca o fată bătrână, măcar că avea douăzeci de ani. Obişnuită cu o familie numeroasă, răspândită în tot ținutul, prin case în care nimeni nu ştia cu siguranță câți locuiau sau de câte tacâmuri era nevoie la masă, Hildebranda nici nu-şi imagina că o fată de vârsta ei putea să-şi ducă viața închisă ca într-o mănăstire. Acesta era însă adevărul: de la şase dimineața, când se scula, şi până când stingea lumina în dormitor, nu făcea altceva decât să piardă vremea. Viața îi era rânduită de alții. Mai întâi, lăptarul, care o trezea bătând la poartă când ultimii cocoşi anunțau o nouă zi. Veneau la rând vânzătoarea de peşte, cu lada în care grămezile de *pargos* agonizau pe un strat de alge, negresele somptuoase cu zarzavaturi de la María la Baja şi fructe de la San Jacinto. Şi tot aşa, se perindau de dimineața până seara cerşetorii, fetele care vindeau bilete de loterie, surorile de caritate, tocilarul cu maşina lui hârâitoare, cel care cumpăra sticle goale, negustorul ambulant care cumpăra resturi de aur, cel care cumpăra ziare vechi, țigăncile fățarnice care se ofereau să citească destinul în cărți, în liniile palmei, în zațul de cafea, în apa din ulcele. Gala Placidia îşi pierdea toată săptămâna deschizând şi închizând uşa de la intrare, ca să spună nu, acuma nu, vino altă dată, sau strigând înfuriată de la balcon fir-ar să fie, ia nu ne mai bateți capu' atâta, ce dracu', am cumpărat de toate, nu mai avem nevoie de nimic. O înlocuia cu atâta zel şi cu atâta har pe mătuşa Escolástica, încât Fermina le confunda chiar şi în dragostea pe care le-o purta. Avea obsesii de sclavă. Cum găsea o clipă de răgaz, dădea fuga la oficiul de lângă bucătărie şi se apuca să calce rufele până când le lăsa fără nici o cută, apoi le aşeza, cu levănțică printre ele, în dulapuri, dar nu se mulțumea numai cu atât, pe lângă lenjeria abia spălată, o mai călca şi pe cea nefolosită, care, de atâta stat, putea să-şi piardă strălucirea. Cu aceeaşi râvnă se îngrijea şi de garderoba Ferminei Sánchez, mama Ferminei, care murise cu paisprezece ani în urmă. Deciziile mai importante le lua însă Fermina Daza. Ea hotăra ce anume aveau să mănânce la masă, ce trebuia cumpărat, ce trebuia făcut în fiecare împrejurare, rostuind în acest fel viața unei case în care, de fapt, nu era nimic de ostuit. După ce spăla coliviile, punea mâncare la păsări, şi se convingea că florile nu mai aveau nevoie de nimic, rătăcea la întâmplare prin casă. De când fusese exmatriculată, i se întâmpla deseori să se culce după prânz şi să se trezească abia a doua zi. Lecțiile de pictură n-au fost altceva decât un mod mai amuzant de a pierde timpul.

De la surghiunul mătuşii Escolástica, relațiile cu tatăl ei erau lipsite de afecțiune, deşi amândoi găsiseră modalitatea de a convieţui fără să se stingherească unul pe celălalt. Când ea se scula, el era de mult plecat la treburile lui. Rareori i se întâmpla să lipsească de la ritualul mesei de prânz, deşi aproape niciodată nu mânca, fiindcă se sătura cu aperitivele şi gustările galiciene de la Cafeneaua Parohiei. Nici seara nu mânca acasă: îi lăsau cina pe masă, într-o farfurie acoperită, deşi ştiau că el n-o să se atingă de ea până a doua zi, când i-o încălzeau pentru micul dejun. O dată pe săptămână îi dădea Ferminei banii necesari pentru cheltuielile casei, calculați până la ultima centimă şi administrați de ea cu scrupulozitate, dar îi satisfăcea orice rugăminte pentru cumpărături neprevăzute. Niciodată n-o refuza, niciodată nu-i cerea socoteala, dar ea se comporta ca şi cum ar fi trebuit să dea seama în fața Tribunalului Inchiziției. Niciodată nu-i vorbise despre afacerile pe care le învârtea, niciodată n-o luase cu el ca să-i arate agențiile din port, aflate într-un loc unde domnişoarelor bine crescute nu le

era îngăduit să calce nici chiar însoțite de părinții lor. Lorenzo Daza nu se întorcea acasă mai devreme de zece seara, ora stingerii în perioadele mai puțin încordate ale războaielor civile. Rămânea până atunci la Cafeneaua Parohiei, jucând ce se nimerea, pentru că era specialist în toate jocurile de cafenea şi, pe deasupra, un un profesor pentru începători. Totdeauna ajungea acasă cu mintea trează, fără să-şi scoale din somn fiica, deşi se cinstea cu rachiu de anason îndată ce se dădea jos din pat şi o ținea aşa, morfolind între dinți chiştocul stins şi sorbind pe îndelete pahar după pahar, toată ziua. Într-o seară însă, Fermina l-a simțit când s-a întors. I-a auzit paşii de cazac pe scări, răsuflarea uriaşă pe coridorul de la etaj, bătăile în uşa dormitorului. I-a deschis şi, pentru prima oară, s-a speriat de ochiul zbanghiu şi de vorbele lui împleticite.

— Suntem ruinați, i-a spus. Am ajuns la fundul sacului, ca să ştii şi tu.

Au fost singurele cuvinte pe care le-a spus, dar de atunci nu le-a mai repetat niciodată şi nimic din ce s-a întâmplat mai târziu nu i-a adeverit spusele, dar din seara aceea, Fermina Daza a devenit conştientă că e singură pe lume. Trăia într-un adevărat limb social. Fostele ei colege de scoală duceau o altă viată, într-un paradis care îi era inaccesibil, cu atât mai mult după acea dezonorantă exmatriculare, dar nici vecina vecinilor ei nu se putea socoti, întrucât, pentru aceştia, era doar o elevă fără trecut, îmbrăcată în uniforma de la colegiul *Intrarea Precuratei în Biserică.* Lumea în care se învârtea taică-său era alcătuită din traficanți, hamali şi pribegi scăpați din cine ştie ce războaie, care se aciuaseră în bârlogul public de la Cafeneaua Parohiei, într-un cuvânt, o lume de burlaci. În ultimul an, lecțiile de pictură o ajutaseră întrucâtva să mai uite de claustrarea în care trăia, pentru că profesoara, care prefera lecțiile în grup, aducea şi alte eleve în odaia de cusut. Erau însă fete de condiții sociale atât de diferite şi îndoielnice, încât pentru Fermina Daza nu puteau fi ecât nişte prietene trecătoare, a căror afecțiune se sfârşea odată cu fiecare lecție. Hildebranda voia să deschidă larg uşile casei, s-o înviorează, să aducă muzicanții şi petardele şi castelele din praf de puşcă ale tatălui său şi să organizeze un bal mascat al cărui iureş să spulbere apatia verişoarei, dar şi-a dat seama curând că planurile ei erau zadarnice. Dintr-un motiv foarte simplu: nu avea cu cine să le pună în aplicare.

În orice caz, ea a fost cea care a aruncat-o în vâltoarea vieții. Spre seară, după ce se terminau lecțiile de pictură, o lua la plimbare, pretextând că vrea să cunoască oraşul. Fermina Daza i-a arătat drumul pe care îl străbătea zi de zi împreună cu mătuşa Escolástica, banca din parc unde Florentino Ariza o aştepta prefăcându-se că citeşte, străduțele pe unde o urmărea, ascunzătorile pentru scrisori, palatul lugubru ce adăpostise pe vremuri temnița Inchiziției, restaurat mai apoi şi transformat în colegiul *Intrarea Precuratei în Biserică,* pe care ea îl ura din tot sufletul. Au urcat până la cimitirul săracilor, unde, până nu de mult, Florentino Ariza cânta la vioară, atent la direcția de unde bătea vântul, pentru ca ea să-l poată auzi din pat, şi au zăbovit o clipă, îmbrățişând cu privirea oraşul istoric, acoperişurile sparte, zidurile măcinate de vreme, ruinele fortărețelor cotropite de bălării, noianul de insule din golf, cocioabele de pe malul mlaştinilor, întregul ținut nemărginit al Caraibilor.

De Crăciun, s-au dus la slujba de la catedrală. Fermina s-a aşezat pe banca de unde altă dată putea auzi mai bine muzica tainică a lui Florentino Ariza şi i-a arătat verişoarei locul exact în care, într-o noapte aidoma aceleia, îi zărise prima dată ochii înspăimântați. S-au aventurat singure ână la Porticul Copiştilor, au cumpărat dulciuri, s-au amuzat în prăvălia cu hârtii multicolore, iar Fermina Daza i-a arătat unde anume descoperise dintr-o dată că iubirea ei nu era decât un vis amăgitor. Nu-şi dădea seama că fiecare pas făcut de acasă până la şcoală, fiecare loc din oraş, fiecare clipă din trecutul ei cel mai recent nu păreau să existe decât prin harul lui Florentino Ariza. Hildebranda a încercat să-i amintească toate acestea, dar ea n-a vrut să admită, pentru că niciodată n-ar fi admis adevărul că iubirea lui Florentino Ariza era singurul lucru,

bun sau rău, care i se întâmplase în viață.

Nu de mult, un fotograf belgian își instalase studioul la etajul clădirii unde se afla Porticul Copiștilor, și toți cei care aveau cu ce plăti au profitat de ocazie ca să-și facă o poză. Fermina și Hildebranda s-au numărat printre cei dintâi amatori. Au scos din șifonier lucrurile Ferminei Sánchez, și-au împărțit rochiile cele mai elegante, umbrelușele de soare, pantofii de sărbătoare, pălăriile și s-au îmbrăcat ca niște cuconițe de la mijlocul veacului. Gala Placidia le-a ajutat să-și strângă corsetele, le-a învățat cum să se miște în armăturile de sârmă ale malacoafelor, să-și pună mănușile, să-și încheie botinele cu tocuri înalte. Hildebranda a ales o pălărie cu boruri mari și pene de struț, care-i atârnau pe spate. Fermina și-a pus una ceva mai modernă, împodobită cu fructe din ghips vopsit și flori de etamină. După ce s-au îmbrăcat, s-au amuzat privindu-se în oglindă, descoperind cât de mult semănau cu propriile lor bunici, și au plecat fericite, moarte de râs, să-și facă fotografia vieții lor. Gala Placidia, care le-a privit din balcon cum traversau parcul sub umbrelușele deschise, abia ținându-se pe tocuri, chinuindu-se să-și împingă malacoafele cu tot trupul, ca niște bebeluși care învață să meargă cu țarcul pe rotile, le-a binecuvântat, rugându-se să iasă bine în poze.

În fața studioului domnea o însuflețire neobișnuită, pentru că belgianul tocmai îl fotografia pe Beny Centeno, care, cu câteva zile în urmă, câștigase campionatul de box din Panama. Era în chiloți de sport, cu mănușile în mâini și coroana pe cap, dar nu reușea deloc să rămână în poziție de atac timp de un minut, ținându-și respirația, ca să fie fotografiat, pentru că era destul să ridice pumnul, și toți suporterii lui izbucneau în urale, iar el nu putea rezista tentației de a le face pe plac, etalându-și măiestria. Când, în sfârșit, le-a venit rândul și celor două verișoare, cerul se înnorase, iar ploaia stătea să înceapă din clipă în clipă, dar ele s-au lăsat pudrate cu amidon și s-au sprijinit cu atâta naturalețe de o coloană de alabastru, încât au reușit să rămână nemișcate mai mult decât părea cu putință. A fost o fotografie eternă. Când Hildebranda a murit, aproape centenară, la ferma din localitatea Flores de María, exemplarul ei a fost găsit în șifonierul din dormitor, printre cearșafurile împăturite și parfumate, alături de resturile unei pansele, ascunse între filele unei scrisori decolorate de trecerea anilor. Fermina și-a păstrat fotografia pe prima pagină a unui album de familie, de unde a dispărut mult mai târziu, fără ca nimeni să știe când anume și cum, ajungând până la urmă, printr-o serie de întâmplări neverosimile, în mâinile lui Florentino Ariza, când amândoi trecuseră de mult pragul celor șaizeci de ani.

Când Fermina și Hildebranda au ieșit din studioul belgianului, piața din fața Porticului Copiștilor gemea de lume. Uitaseră că aveau obrazul alb de amidon, buzele opsite cu o pomadă de culoarea ciocolatei și că toaletele lor nu erau deloc potrivite nici pentru ora, nici pentru timpurile acelea. Strada le-a primit cu un val de zeflemele. Erau încolțite și nu știau cum să scape de batjocura mulțimii, când prin învălmășeală și-a croit drum landoul cu roibii aurii. Zeflemelele au încetat și grupurile ostile s-au împrăștiat. Hildebranda n-avea să uite toată viața imaginea bărbatului care s-a ivit pe scara trăsurii, jobenul lui de atlaz, jiletca de brocart, gesturile calme, blândețea din priviri, prestanța lui.

Deși nu-l mai văzuse până atunci, l-a recunoscut imediat. Fermina Daza îi vorbise despre el, mai degrabă în treacăt și fără pic de interes, cu o lună înainte, într-o după-amiază când refuzase să treacă prin dreptul palatului Marchizului de Casalduero pentru că landoul cu caii de aur era oprit în fața porții. Îi povestise cine era stăpânul și încercase să-i explice motivele antipatiei ei, fără a pomeni însă nimic de avansurile lui. Hildebranda uitase tot. Dar când l-a recunoscut în pragul trăsurii ca pe o apariție de basm, cu un picior pe pământ și altul pe scară, n-a înțeles motivele verișoarei.

— Vă rog să-mi faceți plăcerea și să urcați, le-a spus doctorul Juvenal Urbino.

Vă conduc oriunde doriți.

Fermina Daza a încercat să schițeze un gest de refuz, dar Hildebranda apucase deja să accepte. Doctorul Juvenal Urbino a coborât şi, abia atingând-o cu vârful degetelor, a ajutat-o să urce în trăsură. Fermina n-a mai avut ce face şi a urmat-o, îmbujorată de ruşine.

Nu aveau mult de mers, iar celor două verişoare nu le-a trecut nici o clipă prin minte că doctorul Urbino putea fi înțeles cu vizitiul, dar probabil că acesta a fost motivul entru care trăsura a făcut mai mult de o jumătate de oră până în parcul Evangheliilor. Stăteau pe bancheta principală, iar el, în fața lor, cu spatele la sensul de mers al trăsurii. Fermina privea în gol pe fereastră. Hildebranda, în schimb, era încântată, iar doctorul Urbino şi mai încântat de încântarea ei. Imediat ce trăsura a pornit din loc, impresionată de mirosul învăluitor de piele naturală al canapelelor şi de intimitatea interiorului capitonat, ea i-a mărturisit că ar fi putut trăi toată viața într-un loc atât de minunat. S-au împrietenit foarte repede, au început să râdă, să-şi arunce unul altuia înțepături, ca între vechi prieteni, şi, ca să se amuze, au început să vorbească într-o păsărească uşor de descifrat, intercalând între silabele fiecărui cuvânt o alta stabilită în mod convențional. Se prefăceau că o ignoră pe Fermina, dar continuau jocul tocmai pentru că ştiau foarte bine că înțelegea tot şi îi urmărea cu atenția încordată. Foarte curând însă, după ce s-au săturat de atâta râs, Hildebranda a mărturisit că o strângeau botinele şi nu le mai putea suporta.

— Nimic mai simplu, spuse doctorul Urbino. Să vedem cine termină mai repede.

Și începu să-şi desfacă şireturile ghetelor, iar Hildebranda acceptă sfidarea. Nu i-a fost prea uşor să se aplece, din cauza corsetului, dar doctorul Urbino nu s-a grăbit să termine, aşteptând dinadins până când ea şi-a scos botinele de sub fustă cu un hohot de râs triumfător, de parcă tocmai le pescuise dintr-un iaz. Când şi-au întors privirile către Fermina, i-au văzut minunatul profil de mierlă galbenă, mai ascuțit ca niciodată, desenat pe văpaia amurgului. Era de trei ori furioasă: din cauza situației nemeritate în care se afla, din pricina purtării libertine a Hildebrandei şi pentru că era sigură că trăsura se învârtea fără rost pe străzi, prelungind astfel plimbarea. Dar Hildebranda se dezlănțuise şi nu mai putea fi ținută în frâu.

— Acum îmi dau eu seama, spuse, că nu pantofii mă jenau, ci colivia asta de sârmă.

Înțelegând că vorbea de malacof, doctorul Urbino prinse ocazia din zbor.

— Nimic mai simplu. Puteți scăpa de el chiar acum.

Şi cu un gest rapid de prestidigitator îşi scoase batista din buzunar şi se legă la ochi

— Eu, unul, nu mă uit, spuse.

Bandajul alb îi sublinia şi mai mult puritatea buzelor, între barba neagră, rotunjită, şi mustățile cu vârfurile ascuțite, iar ea se simți înfiorată de o răbufnire de panică. Se întoarse spre Fermina, care, de data aceasta n-o mai privea furioasă, ci îngrozită la gândul că ar fi fost în stare să-şi scoată fusta. Hildebranda redeveni serioasă şi o întrebă pe muteşte, folosindu-se de alfabetul mâinilor: „Ce facem ?" Fermina Daza îi răspunse, folosind acelaşi cod, că ea avea de gând să sară din trăsură dacă nu ajungeau mai repede acasă.

— Eu aştept, spuse doctorul.

— Puteți să vă uitați, răspunse Hildebranda.

Când şi-a scos batista de la ochi, doctorul Juvenal Urbino a înțeles că jocul se sfârşise, şi încă prost. La un semn al său, vizitiul a întors în loc trăsura şi a intrat în parcul Evangheliilor, unde lampagiul tocmai aprindea felinarele. Toate clopotele băteau de vecernie, Hildebranda a coborât repede, oarecum speriată la gândul că-şi

supărase verişoara, şi şi-a luat rămas-bun de la doctor cu o strângere de mână prietenească. Fermina a imitat-o, dar când a vrut să-şi tragă mâna îmbrăcată în mănuşă de atlaz, doctorul Urbino i-a strâns degetul mijlociu, cel al inimii.

— Aştept un răspuns, i-a spus.

Fermina s-a smucit, iar mănuşa a rămas atârnată în mâna medicului, dar ea nu s-a mai întors să şi-o recupereze. S-a culcat nemâncată. După ce a cinat cu Gala Placidia în bucătărie, Hildebranda a intrat veselă în dormitor, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, şi a comentat cu hazul ei înnăscut întâmplările zilei. Nu şi-a ascuns entuziasmul pentru doctorul Urbino, pentru eleganța şi cordialitatea lui, dar Fermina n-a făcut nici un comentariu, deşi îi trecuse supărarea. La un moment dat, Hildebranda i-a mărturisit: când doctorul Urbino s-a legat la ochi şi i-a văzut dantura desăvârşită strălucind între buzele trandafirii, a simțit o dorință irezistibilă să i le acopere cu sărutări. Fermina Daza s-a întors cu fața la perete şi a pus capăt conversației, fără intenția de a jigni, mai degrabă zâmbitoare, dar cu glas răspicat:

— Eşti o stricată.

A avut un somn agitat, urmărită tot timpul de imaginea doctorului Juvenal Urbino, care i se arăta pretutindeni, râzând, cântând, scoțând scântei de pucioasă printre dinți, cu ochii legați, luând-o peste picior, provocând-o cu vorbe fără nici o noimă, într-o trăsură necunoscută ce urca spre cimitirul săracilor. S-a trezit cu noaptea în cap, extenuată, şi a rămas în pat cu ochii deschişi, gândindu-se la anii fără număr pe care îi mai avea de trăit. Apoi, în timp ce Hildebranda era la baie, a scris la repezeală un bilet, l-a împăturit în grabă, l-a băgat iute în plic şi, înainte ca Hildebranda să se întoarcă în cameră, l-a trimis prin Gala Placidia doctorului Juvenal Urbino. Era una din scrisorile ei tipice, fără nici o literă în plus sau în minus, în care nu-i spunea decât de acord, domnule doctor, putea vorbi, aşadar, cu tatăl ei.

Când Florentino Ariza a aflat că Fermina Daza urma să se mărite cu un medic de. neam nobil şi bogat, educat în Europa şi cu o reputație puțin obişnuită pentru anii lui, nimeni şi nimic nu l-a putut clinti din starea de deprimare în care se prăbuşise. Când a văzut că-i pierise cheful de vorbă, nu mai mânca şi-şi petrecea nopțile plângând întruna, Tránsito Ariza a făcut mai mult decât era cu putință ca să-i aline durerea, consolându-l ca o adevărată îndrăgostită, iar după o săptămână a reuşit să-l convingă să mănânce din nou. A vorbit atunci cu don León XII Loayza, singurul dintre cei trei frați care mai rămăsese în viață, şi fără să-i mărturisească adevăratul motiv, l-a implorat să-i dea nepotului o slujbă oarecare la compania lui de navigație, numai să fie cât mai departe, într-un port pierdut prin pădurile de pe valea fluviului La Magdalena, unde să nu ajungă nici scrisorile, nici telegramele şi unde să nu se poată întâlni cu nimeni care să-i spună ceva despre oraşul ăsta, adevărat loc de pierzanie. Din considerație pentru văduva fratelui său, care nu suporta nici măcar ideea existenței unui bastard, unchiul nu i-a dat slujba, dar i-a găsit un post de telegrafist la Villa de Leyva, un oraş de vis, aflat la douăzeci de zile de drum şi la aproape trei mii de metri altitudine deasupra nivelului Străzii Ferestrelor.

Florentino Ariza nu şi-a dat niciodată seama că era vorba de o călătorie cu efect terapeutic. Avea să şi-o amintească mereu, ca tot ce i s-a întâmplat în acea perioadă, prin lentilele împăienjenite ale nefericirii. Când a primit telegrama care-i anunța numirea, nu s-a gândit nici o clipă s-o ia în serios, dar Lotario Thugut l-a convins cu argumente nemțeşti că putea face o carieră strălucită în administrație. „Telegrafia e p meserie de viitor", i-a spus. I-a dăruit o pereche de mănuşi căptuşite cu blană de iepure, o căciulă căzăcească şi un palton cu guler de pluş, care-i fusese de mare folos în timpul iernilor geroase din Bavaria. Unchiul León XII i-a dat două costume de stofă şi nişte ghete impermeabile ale fratelui său mai mare, dar şi un bilet pentru o cabină la bordul primului vapor ce urma să plece din port. Tránsito Ariza i-a ajustat hainele,

pentru că era mai puțin corpolent decât taică-său şi mult mai scund decât neamțul, şi i-a cumpărat ciorapi de lână şi izmene groase, ca să fie pregătit pentru iernile aspre de pe podişurile înalte. Florentino Ariza, călit la şcoala suferinței, asista nepăsător la pregătirile de călătorie, întocmai ca un mort la propria-i înmormântare. N-a suflat nimănui nici o vorbă despre plecare, nu şi-a luat rămas bun de la nimeni, apărându-şi intimitatea cu aceeaşi hotărâre de fier cu care păstrase şi taina iubirii lui înăbuşite, dar, în ajunul plecării, a comis cu bună ştiință o ultimă nebunie a inimii, care l-ar fi putut costa chiar viața. La miezul nopții, îmbrăcat în hainele lui cele mai bune, a cântat de unul singur sub balconul Ferminei Daza valsul de iubire compus anume pentru ea, ştiut numai de ei doi şi care, timp de trei ani, fusese emblema complicității lor. I l-a cântat pe strunele viorii scăldate în lacrimi, abia murmurând cuvintele, cu o inspirație atât de intensă, încât şi câinii, care, după primele măsuri, se porniseră pe lătrat, mai întâi pe stradă, apoi în tot oraşul, au amuțit sub vraja adâncă a melodiei, iar valsul s-a încheiat într-o tăcere supranaturală. Fereastra de la balcon nu s-a deschis, nimeni nu s-a arătat prin preajmă, nici măcar paznicul de noapte, care altădată venea să asculte ultimele note ale serenadei. Aventura aceasta a fost ca un descântec de alinare, pentru că din clipa în care Florentino Ariza şi-a pus vioara în cutie şi s-a îndepărtat pe străzile amorțite fără să mai privească înapoi, n-a mai avut senzația că pleca în dimineața următoare, ci că plecase de mulți ani, cu hotărârea irevocabilă de a nu se mai întoarce în veci.

Vaporul pe care urma să se îmbarce, identic cu alte două, aparținând Companiei Fluviale a Caraibilor, fusese rebotezat, în amintirea întemeietorului său, *Pío Quinto Loayza*. Era o adevărată casă plutitoare din lemn, cu două caturi, înălțată pe o carcasă plată din metal, cu un pescaj de cel mult cinci picioare, care-i permitea să străbată mai uşor albia denivelată a fluviului. Vapoarele mai vechi, fabricate pe la jumătatea veacului la Cincinnati, după modelul legendar al celor care făceau cursa între Ohio şi Mississippi, aveau de-o parte şi de alta câte o roată propulsoare, pusă în mişcare de un cazan încălzit cu lemne. Ca şi acestea, vapoarele Companiei Fluviale a Caraibilor aveau maşinile cu aburi şi bucătăriile pe puntea inferioară, aproape de suprafața apei, iar marile țarcuri unde echipajul îşi atârna hamacele se încrucişau la diferite niveluri. La etajul superior se aflau cabina de comandă, cabina căpitanului şi cele ale ofițerilor, un salon şi o sufragerie, unde pasagerii mai importanți erau invitați cel puțin o dată în cursul călătoriei să cineze şi să joace cărți. La etajul intermediar, existau şase cabine de clasa întâi, dispuse pe laturile unui culoar care servea drept sufragerie comună, iar la prora, un fel de salon, deschis spre fluviu, cu balustrade din lemn dantelat şi stâlpi de fier, unde noaptea pasagerii de rând îşi atârnau hamacele. Spre deosebire de ambarcațiunile mai vechi, acest tip de vapoare avea doar o uriaşă roată cu palete orizontale la pupa, sub closetele înăbuşitoare de sub coverta pasagerilor. Florentino Ariza nu se grăbise să exploreze vaporul îndată ce urcase la bord, aşa cum făceau, aproape din instinct, cei care călătoreau prima oară. A devenit conştient de noua realitate care îl înconjura abia spre seară, în timp ce treceau prin dreptul cătunului Calamar, când s-a dus să urineze la pupa şi a văzut prin gaura closetului roata uriaşă din scânduri învârtindu-se sub picioarele lui cu un vuiet vulcanic de ape înspumegate şi aburi clocotitori.

Nu mai călătorise niciodată până atunci. Îşi luase într-un cufăr de tablă hainele groase, foiletoanele ilustrate cumpărate lună de lună, pe care şi le cosea singur între coperți de carton, şi cărțile cu versuri de dragoste ştiute pe de rost, ferfenițite de atâta citit. Renunțase la vioară, care se identifica prea mult cu nefericirea lui, în schimb maică-sa îl obligase să-şi ia nelipsitul *petate*, atât de practic şi atât de răspândit prin partea locului, o boccea cu o pernă, un cearşaf, o oală de noapte din cositor şi o plasă contra țânțarilor, toate înfăşurate într-o rogojină legată cu două frânghii, din care se

putea înjgheba la nevoie un hamac. Florentino Ariza nu voia să le ia, convins că n-avea ce face cu ele într-o cabină cu pal şi aşternuturi, dar încă din prima noapte a trebuit să fie recunoscător simțului practic al mamei sale. Într-adevăr, în ultimul moment, la bord a urcat un pasager în ținută de gală, care sosise chiar în acea dimineață din Europa şi pe care îl însoțea guvernatorul în persoană. Voia să-şi continue drumul imediat, împreună cu soția, fiica, servitorul în livrea şi cele şapte cufere cu chenare aurite care abia încăpuseră pe scări. Apelând la sentimentele patriotice ale creolilor, căpitanul, un uriaş din Curaçao, a reuşit până la urmă să-i instaleze pe călătorii neprevăzuți. Lui Florentino Ariza i-a explicat într-o castiliană stâlcită, presărată cu cuvinte franțuzeşti, că bărbatul în haine de gală era noul ministru plenipotențiar al Angliei, în drum spre capitala republicii, amintindu-i totodată că regatul pe care îl reprezenta contribuise în mod decisiv la eliberarea noastră de sub dominația spaniolilor, aşa încât nici un sacrificiu nu era prea mare pentru ca o familie de rang atât de înalt să se simtă la noi ca acasă şi chiar mai bine, dacă se putea. Florentino Ariza, fireşte, a renunțat la cabină.

La început, n-a regretat, întrucât debitul apelor era foarte bogat în acea perioadă a anului, iar vaporul a înaintat fără oprelişti în primele două nopți. Pe la ora cinci, după cină, echipajul distribuia paturi pliante din pânză de cort, pe care pasagerii şi le întindeau pe unde apucau, cu aşternutul şi plasa contra țânțarilor aduse de acasă în boccea. Cine avea hamac şi-l atârna în salon, iar cei care n-aveau de nici unele dormeau pe mesele din sufragerie, înveliți cu fețele de masă, schimbate doar de două ori în tot cursul călătoriei. Florentino Ariza rămânea treaz aproape toată noaptea, convins că desluşeşte glasul Ferminei Daza în briza răcoroasă, amăgindu-şi singurătatea cu amintirea ei, auzind-o cântând în răsuflarea vaporului ce înainta cu paşi de sălbăticiune uriaşă prin beznă, până când primele dungi trandafirii se desenau în zare, iar noua zi se revărsa dintr-o dată peste imaşurile pustii şi mlaştinile înecate în ceață.

Călătoria i se părea atunci o dovadă în plus a înțelepciunii mamei sale şi, în cele din urmă, simțind cum creşteau în el noi puteri, îşi spunea că va reuşi să supraviețuiască uitării.

După trei zile însă, călătoria a devenit mai anevoioasă printre bancurile de nisip ivite pe neaşteptate şi bulboanele înşelătoare. Apele erau mai tulburi, iar albia se îngustase, strecurându-se printre păduri cu copaci uriaşi, unde rareori se mai zărea câte o colibă de paie lângă stivele de lemne pregătite pentru cazanele cu aburi de pe vapoare. Larma papagalilor şi hărmălaia maimuțelor nevăzute sporea parcă arşița amiezii. Dar noaptea, când vaporul era tras la mal, până şi simplul fapt de a fi în viață părea de nesuportat. Nu numai din pricina căldurii şi a țânțarilor, dar şi a duhorii pe care o răspândeau bucățile de carne sărată puse la uscat pe balustrade. Cei mai mulți pasageri, şi îndeosebi europenii, abandonau cloaca din cabine şi îşi petreceau noaptea plimbându-se pe coverte, alungând gângăniile ce năvăleau de peste tot cu acelaşi prosop cu care îşi ştergeau broboanele de sudoare, iar zorii îi prindeau sleiți de puteri şi umflați de înțepături.

Pe deasupra, în anul acela începuse încă un episod al războiului civil intermitent dintre liberali şi conservatori, iar căpitanul luase măsuri foarte severe pentru asigurarea ordinii interne şi a securității pasagerilor. Ca să evite orice neînțelegeri şi provocări, a interzis vânarea caimanilor ce se soreau pe țărmurile nisipoase, una din distracțiile preferate ale celor care călătoreau în acea vreme pe fluviu. Ceva mai târziu, când, în cursul unei altercații, o parte dintre călători s-au împărțit în două tabere opuse, a confiscat toate armele, promițând solemn să le restituie la sfârşitul călătoriei. S-a arătat neînduplecat chiar şi față de ministrul britanic, care încă de la începutul călătoriei apăruse îmbrăcat în costum de vânătoare, cu o carabină şi o puşcă cu două

țevi pentru vânat tigri. Restricțiile s-au înăsprit în dreptul portului Tenerife, unde s-au încrucişat cu un vapor care avea arborat pavilionul galben, semn al epidemiei. Căpitanul n-a putut obține nici o informație, pentru că celălalt vapor n-a răspuns la semnale. Dar în aceeaşi zi, s-au întâlnit cu altă navă, care încărca vite pentru Jamaica, şi echipajul i-a informat că vaporul cu steagul galben avea la bord doi bolnavi de holeră, iar molima făcea ravagii pe toată porțiunea fluviului care le mai rămânea de străbătut. Atunci li s-a interzis pasagerilor să coboare nu numai în porturi, dar chiar şi în locurile nepopulate unde acostau ca să încarce lemne. Astfel că în timpul celor şase zile rămase până la sfârşitul călătoriei, pasagerii au căpătat deprinderi de puşcăriaşi. Printre acestea, contemplarea pernicioasă a unui teanc de fotografii pornografice olandeze, care au circulat din mână în mână, fără ca cineva să poată spune de unde apăruseră, deşi orice veteran al fluviului ştia prea bine că reprezentau doar o mostră din legendara colecție a căpitanului. Dar chiar şi această distracție fără nici un viitor n-a făcut altceva decât să sporească plictiseala.

Florentino Ariza a suportat neplăcerile călătoriei cu acea răbdare minerală care o îndurera pe maică-sa şi îi exaspera pe prietenii lui. Nu şi-a făcut cunoştințe printre călători, nu a intrat în vorbă cu nimeni. Îşi petrecea zilele privind de pe punte caimanii care se soreau pe nisip şi pândeau cu fălcile căscate fluturii ce roiau în jur, contemplând îngândurat stolurile de stârci care îşi luau zborul speriați, pe deasupra mlaştinilor, lamantinii care îşi alăptau puii cu mameloanele lor maternale şi îi uimeau pe călători cu plânsul lor de femeie. Într-una din zile, a văzut plutind pe apă trei cadavre umflate şi verzi, deasupra cărora se înghesuiau câțiva vulturi *gallinazos.* Au trecut mai întâi cadavrele a doi bărbați, unul dintre ele fără cap, apoi cel al unei fetițe de câțiva ani, ale cărei plete de meduză se unduiau în siajul navei. N-a aflat niciodată, pentru că niciodată nu se putea afla, dacă erau victimele holerei sau ale războiului, dar duhoarea lor grețoasă i-a pângărit în amintire imaginea Ferminei Daza.

Aşa i se întâmpla de fiecare dată: orice fapt, plăcut sau neplăcut. Îi purta gândul către ea. Noaptea, când vaporul trăgea la țărm şi cei mai mulți călători se plimbau neconsolați pe coverte, el răsfoia sub lampa cu carbid din sufragerie, singura care rămânea aprinsă până în zori, foiletoanele ilustrate, ştiute aproape pe de rost, iar dramele de atâtea ori citite şi răscitite îşi redobândeau puterea magică de la început, când el înlocuia protagoniştii imaginari cu prieteni şi cunoscuți din viața reală, rezervându-şi pentru sine şi pentru Fermina Daza rolurile îndrăgostiților fără speranță. Alteori, compunea scrisori înflăcărate, pe care le rupea şi le arunca în valurile ce lunecau necontenit spre ea. Aşa îşi petrecea cele mai grele ceasuri, întrupat uneori într-un prinț timid sau într-un paladin al iubirii, alteori, în propria-i piele, de iubit părăsit, până când se stârneau primele adieri răcoroase şi se ducea să moțăie într-un fotoliu de pe punte.

Într-o noapte, şi-a întrerupt lectura mai devreme ca de obicei şi tocmai trecea adâncit în gânduri prin sufrageria pustie, îndreptându-se spre closete, când brusc s-a deschis o uşă, iar o mână ca o gheară de şoim l-a înşfăcat de mânecă şi l-a tras într-o cabină. Abia a mai apucat să simtă prin întuneric trupul fără vârstă al unei femei goale, scăldată într-o sudoare caldă, cu respirația sacadată, care l-a trântit cu fața în sus pe pat, i-a desfăcut catarama de la curea, i-a descheiat nasturii şi, aruncându-se călare peste el, zvârcolindu-se şi icnind, l-a deposedat fără glorie de virginitate. Amândoi s-au prăvălit agonizând într-un hău fără fund, mirosind a mâl şi creveți. Ea rămase o clipă întinsă peste el, respirând cu greu, şi încetă să mai existe în întuneric.

— Pleacă acum şi uită tot, îi spuse. Între noi nu s-a întâmplat nimic.

Atacul fusese atât de rapid şi de triumfător, încât nu putea fi vorba de o nebunie subită, efect al plictiselii, ci de un plan elaborat din timp până în cele mai mici detalii. Această certitudine măgulitoare l-a neliniştit cu atât mai mult pe Florentino Ariza, cu

cât, atingând culmea plăcerii, avusese o revelație căreia nu-i putea da crezare, pe care refuza s-o admită, anume că iubirea iluzorie pentru Fermina Daza putea fi înlocuită cu o pasiune lumească. A încercat, aşadar, să afle identitatea violatoarei-magistru, în al cărei instinct de panteră ar fi putut afla un remediu pentru nefericirea lui. Dar n-a avut sorți de izbândă. Dimpotrivă, pe măsură ce înainta în cercetări, avea senzația că se depărtează tot mai mult dea adevăr.

Asaltul se petrecuse în ultima cabină, care comunica printr-o uşă cu penultima, transformându-se astfel într-un dormitor cu două paturi, foarte potrivit pentru o familie numeroasă. Acolo călătoreau două femei tinere, o alta ceva mai în vârstă, dar care se ținea încă bine, şi un copil de câteva luni. Se îmbarcaseră la Barranco de Loba, portul care deservea oraşul Mompox de când nestatornicia fluviului îl izolase de căile de acces pe apă, iar Florentino Ariza le remarcase numai pentru că duceau copilul adormit într-o colivie mare.

Erau îmbrăcate ca pasagerele de pe transatlanticele la modă, cu fuste de mătase şi jupoane, cu colerete de dantelă şi pălării cu boruri mari, garnisite cu flori de etamină, iar cele mai tinere îşi schimbau toaletele de câteva ori pe zi, aducând un aer primăvăratic printre călătorii sufocați de căldură. Mânuiau umbreluțele de soare şi evantaiele din pene cu o deosebită iscusință, dar şi cu intențiile indescifrabile ale momposinelor vremii. Florentino Ariza n-a izbutit să descopere ce relații existau între ele, deşi nu se îndoia că făceau parte din aceeaşi familie. La început, s-a gândit că cea mai în vârstă putea fi mama celorlalte două, dar curând şi-a dat seama că era prea tânără şi, în plus, dintre toate, numai ea purta doliu. Nu putea crede că una dintre ele îndrăznise să facă tot ce făcuse ştiind că tovarăşele ei dormeau în paturile de alături, singura explicație plauzibilă fiind aceea că profitase de un moment întâmplător sau, poate, dinainte aranjat, în care a rămas singură în cabină. Uneori, două dintre ele ieşeau să se răcorească pe covertă, unde rămâneau până târziu, în timp ce a treia avea grijă de copil înăuntru, dar într-o noapte mai călduroasă, au ieşit toate, cu copilul adormit în colivia de răchită acoperită cu un voal.

În ciuda atâtor indicii încâlcite, Florentino Ariza s-a grăbit să înlăture posibilitatea ca cea mai în vârstă să fie autoarea asaltului, absolvind-o imediat şi pe cea mai tânără, mai fermecătoare şi mai îndrăzneață dintre ele. A făcut-o fără un motiv întemeiat, numai şi numai pentru că vigilența lor neobosită îl îndemna să ia drept reală dorința lui fierbinte ca amanta de-o clipă să fie mama copilului închis în colivie. Atât de mult l-a sedus această idee, încât a început să se gândească la ea mai mult decât la Fermina Daza, fără să țină seama de faptul atât de evident că acea mamă tânără nu trăia decât pentru copilul ei. Nu avea mai mult de douăzeci şi cinci de ani, era zveltă şi aurie, cu nişte pleoape portugheze care o făceau să pară şi mai distantă, şi orice bărbat s-ar fi mulțumit numai cu firimiturile dragostei cu care îşi înconjura fiul. De la micul dejun până la culcare, se ocupa de el în salonul de pe covertă, în timp ce tovarăşele ei jucau dame, iar când reuşea să-l adoarmă, agăța colivia de tavan, în locul cel mai răcoros. Dar nici măcar când era adormit nu se depărta de el, legănând colivia, fredonând cântece de îndrăgostită, în timp ce gândurile îi zburau pe deasupra privațiunilor călătoriei. Florentino Ariza se agăța de iluzia că, mai devreme sau mai târziu, tot avea să se dea de gol, măcar printr-un gest. Îi urmărea până şi ritmul respirației în tresărirea medalionului ce-i atârna peste bluza de batist, privind-o fără jenă pe deasupra cărții pe care se prefăcea că o citeşte, şi chiar a comis impertinența calculată de a-şi schimba locul la masa din sufragerie, ca să poată sta în fața ei. Dar nimic nu i-a confirmat bănuiala că era depozitara celeilalte jumătăți a tainei lui. Singura amintire care i-a rămas de la ea, şi asta numai pentru că tovarăşa ei mai tânără a strigat-o, a fost numele de botez: Rosalba.

Într-a opta zi de călătorie, vaporul a străbătut o strâmtoare cu ape învolburate,

înaintând cu greu printre pereții înalți de marmură, iar după prânz, a acostat la Puerto Nare. Acolo coborau pasagerii care îşi continuau drumul spre interiorul provinciei Antioquia, una dintre cele mai afectate de noul război civil. Cele şase colibe din frunze de palmier şi cârciuma de lemn cu acoperiş de tablă care alcătuiau portul erau păzite de câteva patrule de soldați desculți şi prost înarmați, întrucât se zvonise că răsculații aveau de gând să atace şi să jefuiască vapoarele. În spatele caselor, se înălțau până la cer culmile unor munți prăpăstioşi, cu o cornişă pe unde şerpuia un drum de cai tăiat chiar la marginea prăpastiei. Nimeni n-a dormit liniştit la bord, dar atacul nu s-a produs, iar spre dimineață, locul arăta ca un iarmaroc, cu indieni care vindeau amulete din lemn de palmier *ragua* şi filtre de amor, printre catârii gata pregătiți pentru urcuşul de şase zile spre jungla cu orhidee din cordiliera centrală.

Florentino Ariza îşi petrecuse timpul privindu-i pe negrii care cărau în spate mărfurile de pe vapor, văzuse cum erau descărcate coşurile cu faianță chinezească, pianele cu coadă pentru domnişoarele din Envigado şi doar foarte târziu a observat că, printre pasagerii rămaşi pe țărm, se număra şi grupul Rosalbei. Le-a zărit tocmai când se pregăteau de plecare, aşezate pieziş în şa, cu cizme de amazoane şi umbreluțe în culori ecuatoriale, şi atunci, cu o îndrăzneală ce-i lipsise în zilele precedente, i-a făcut Rosalbei un semn de adio cu mâna, iar ele i-au răspuns toate la fel, cu o familiaritate care l-a răscolit până în măruntaie, făcându-l să-şi regrete îndrăzneala tardivă. Le-a văzut cotind prin spatele cârciumii, urmate de catârii care duceau în spinare cuferele, cutiile de pălării şi colivia copilului, apoi le-a zărit cățărându-se ca un şir de furnici cărăuşe pe marginea abisului şi, în cele din urmă, au pierit din viața lui. Atunci, s-a simții singur pe lume, iar amintirea Ferminei Daza, rămasă la pândă în ultimele zile, i-a dat lovitura de grație.

Ştia că urma să se căsătorească chiar în sâmbăta aceea, iar nunta stârnise încă dinainte multă vâlvă, dar ființei care o iubea cel mai mult pe lume şi care avea s-o iubească în veci nu-i mai era îngăduit nici măcar să moară de dragul ei. Înăbuşită până atunci în lacrimi, gelozia a pus dintr-o dată stăpânire pe sufletul lui. Se ruga fierbinte ca trăsnetul dreptății divine s-o doboare pe Fermina Daza chiar în clipa când se va pregăti să jure iubire şi supunere unui bărbat care nu şi-o dorea drept soție decât ca pe un obiect de decor şi, cuprins de extaz, îşi imagina mireasa, a lui sau a nimănui, prăbuşită pe dalele catedralei, cu cununița din flori de portocal ninsă de roua morții şi cu torentul înspumat al vălului revărsat peste lespezile de marmură ale celor paisprezece episcopi înmormântați în fața altarului principal. Dar odată împlinită răzbunarea, se căia de propria-i răutate şi atunci, o vedea pe Fermina Daza ridicându-se teafără de jos, străină, dar vie, căci îi era cu neputință să-şi închipuie lumea fără ea. N-a mai putut dormi, iar dacă uneori se aşeza la masă şi mai ciugulea câte ceva, o făcea imaginându-şi că Fermina Daza se afla alături de el sau, dimpotrivă, pentru a-i refuza omagiul ajunării. Se consola câteodată cu gândul că, în euforia nunții şi chiar în nopțile pătimaşe ale lunii de miere, Fermina Daza avea să sufere o clipă sau chiar mai multe, dar, în mod sigur, una, când năluca iubitului înşelat, umilit, scuipat, o să-i apară în minte, tulburându-i fericirea.

Cu o seară înainte de a ajunge în portul Caracoli, capătul călătoriei, căpitanul a oferit petrecerea tradițională de rămas-bun, cu o orchestră de suflători alcătuită din membrii echipajului şi focuri de artificii colorate lansate din cabina de comandă. Ministrul Marii Britanii supraviețuise odiseei cu un stoicism exemplar, vânând cu aparatul de fotografiat animalele pe care nu avea voie să le omoare cu puşca, iar seara venea de fiecare dată în sufragerie îmbrăcat în ținuta lui impecabilă. Dar la petrecerea de la sfârşit, şi-a făcut apariția în costumul clanului MacTavish şi a cântat din cimpoi după pofta inimii, învățându-i pe toți cei care erau amatori dansurile lui naționale, iar înainte de a se lumina de ziuă, l-au dus mai mult târâş în cabină. Copleşit de durere,

Florentino Ariza s-a retras în ungherul cel mai îndepărtat de pe covertă, ca să nu-i ajungă la urechi nici măcar ecourile chiolhanului, şi şi-a pus pe el paltonul lui Lotario Thugut, încercând să-şi învingă frigul din oase. Se trezise la cinci dimineaţa ca un condamnat în zorii execuţiei şi toată sâmbăta nu făcuse altceva decât să-şi imagineze minut cu minut nunta Ferminei Daza. Mai târziu, când s-a întors acasă, dându-şi seama că încurcase orele şi că totul fusese altfel de cum îşi imaginase el, a avut bunul simţ să-şi bată joc de propria-i fantezie.

A fost, oricum, o sâmbătă a patimilor, care a culminat cu un nou acces de febră, când i s-a părut că era momentul în care tinerii căsătoriţi plecau pe furiş de la nuntă, pe o uşă secretă, pentru a gusta deliciile primei nopţi. Văzându-l tremurând de friguri, cineva l-a anunţat pe comandant, care a lăsat petrecerea baltă şi, temându-se să nu fíe vorba de un caz de holeră, l-a luat cu el şi pe medicul de bord, ca să-l consulte, iar acesta i-a dat o doză bună de bromură şi l-a trimis în cabina de carantină. A doua zi însă, când în zare s-au ivit de sub apă colţii de stâncă din dreptul portului Caracoli, febra îi dispăruse şi se simţea plin de speranţe, pentru că în marasmul sedativelor, se hotărâse o dată pentru totdeauna şi fără să stea prea mult pe gânduri, să dea dracului strălucitul viitor al telegrafiei şi să se întoarcă, la bordul aceluiaşi vapor, în străvechea Stradă a Ferestrelor.

Nu i-a fost greu să găsească un loc la înapoiere în schimbul cabinei cedate reprezentantului reginei Victoria. La început, căpitanul a încercat să-l convingă să renunţe cu argumentul binecunoscut că telegrafia era ştiinţa viitorului. Exista chiar un proiect, i-a mai spus, pentru instalarea unui astfel de sistem de comunicare pe vapoare. Dar el a rezistat oricăror argumente, iar căpitanul n-a avut încotro şi, până la urmă, i-a făcut pe plac, nu atât din pricina cabinei, cât mai ales pentru că ştia foarte bine care erau adevăratele lui legături cu Compania Fluvială a Caraibilor.

Călătoria în josul fluviului a durat mai puţin de şase zile, iar Florentino Ariza s-a simţit din nou acasă când au intrat în laguna Las Mercedes şi a văzut şiragul de lumini de pe luntrile pescăreşti legănându-se în siajul vasului. Nu se luminase bine de ziuă când au acostat în micul golf Niño Perdido, aflat la nouă leghe depărtare de oraş şi ultimul port pentru vapoarele fluviale mai înainte de a fi fost dragat şi dat din nou în folosinţă vechiul canal de trecere de pe vremea spaniolilor. Călătorii trebuiau să aştepte până la şase dimineaţa şalupele închiriate care urmau să-i ducă la destinaţie. Dar Florentino Ariza era atât de nerăbdător, încât a plecat mai înainte cu şalupa poştei, ai cărei funcţionari îl socoteau ca pe unul de-ai lor. Înainte de a coborî de pe vapor, a cedat tentaţiei de a face un gest simbolic: şi-a aruncat în apă bocceaua cu aşternutul şi a urmărit-o cu privirea cum se depărta printre torţele pescarilor nevăzuţi, până când a ieşit din lagună şi a dispărut în ocean. Era sigur că n-o să mai aibă nevoie de ea până la capătul vieţii. Niciodată, pentru că niciodată n-avea să mai părăsească oraşul Ferminei Daza.

Golful arăta în zori ca un iaz cu luciul neted. Pe deasupra negurilor care pluteau peste ape, Florentino Ariza a zărit turla catedralei poleită de primele raze, hulubăriile de pe acoperişuri şi, orientându-se după ele. a reuşit să localizeze balconul palatului Marchizului de Casalduero unde şi-o imagina pe femeia nenorocirii lui dormind cu capul pe umărul soţului satisfăcut. Această presupunere i-a sfâşiat inima, dar n-a făcut nimic ca să şi-o şteargă din minte, dimpotrivă: s-a complăcut în suferinţă. Soarele se înălţase de mult pe cer când şalupa poştei şi-a croit drum prin labirintul velierelor ancorate în port, unde mirosurile nenumărate din piaţă se învălmăşeau cu împuţiciunea de pe fundul mării, contopindu-se în aceeaşi duhoare. Tocmai sosise goeleta de la Riohacha, iar hamalii cu apa până la brâu luau călătorii de la bord şi îi duceau în cârcă până la ţărm. Florentino Ariza a fost primul care a sărit pe uscat de pe şalupa poştei, iar din clipa aceea n-a mai simţit în nări miasmele fetide ale golfului, ci

mirosul personal al Ferminei Daza, care îmbălsăma oraşul. Totul mirosea a ea.

Nu s-a mai întors la oficiul de telegraf. Singura lui preocupare păreau să fie foiletoanele de dragoste şi volumele din colecția *Biblioteca Populară,* pe care maică-sa i le cumpăra în continuare şi pe care el le citea şi le recitea tolănit în hamac, până când le învăța pe dinafară. N-a întrebat nici măcar unde era vioara. Şi-a reluat legăturile cu prietenii mai apropiați, cu care juca biliard sau stătea de vorbă pe terasele cafenelelor de sub arcadele Pieții Catedralei, dar nu s-a mai dus la balurile de sâmbătă seara: nu şi le putea imagina fără ea.

În dimineața în care s-a întors din călătoria neterminată, a aflat că Fermina Daza îşi petrecea luna de miere în Europa, iar inima lui îndurerată parcă îi spunea că va rămâne acolo, dacă nu pentru totdeauna, oricum pentru mulți ani. Această convingere i-a dat şi primele speranțe că va putea uita totul. Se gândea la Rosalba, a cărei amintire devenea tot mai vie, pe măsură ce se stingeau celelalte. Şi tot atunci şi-a lăsat să-i crească mustața cu vârfuri pomădate, la care n-avea să renunțe până la sfârşitul vieții şi care i-a schimbat nu numai înfățişarea, dar şi firea, iar gândul că iubirea putea fi înlocuită oricând cu alta, i-a călăuzit paşii pe cărări până atunci nebănuite. Încet-încet, mirosul Ferminei Daza deveni mai puțin intens şi frecvent, iar în cele din urmă, rămase numai în gardeniile albe.

Era derutat, neştiind încotro să-şi îndrepte viața, când, într-o noapte de război, vestita văduvă a lui Nazaret le-a cerut înspăimântată adăpost, deoarece casa ei fusese distrusă de o ghiulea de tun în timpul asediului generalului rebel Ricardo Gaitán Obeso. Tránsito Ariza a prins ocazia din zbor şi a trimis-o pe văduvă în camera fiului, pretextând că în dormitorul ei nu era loc suficient, dar, în realitate, cu speranța că o altă iubire îl va putea vindeca de cea care îi făcea viața un chin. De când fusese dezvirginat de Rosalba în cabina de pe vapor, Florentino Ariza nu mai făcuse dragoste şi i s-a părut firesc ca într-o noapte atât de cumplită văduva să doarmă în pat, iar el în hamac. Numai că ea hotărâse dinainte şi pentru el. Aşezată pe marginea patului unde Florentino Ariza stătea întins şi se întreba, descumpănit, ce anume ar fi trebuit să facă, a început să-i vorbească despre dorul ei nestins după soțul mort cu trei ani în urmă, în timp ce-şi arunca rând pe rând prin odaie vălurile cernite ale văduviei, până când nu i-a mai rămas nici măcar verigheta pe deget. Şi-a scos mai întâi bluza de tafta brodată cu mărgele şi a aruncat-o pe fotoliul din colț, şi-a azvârlit brasiera peste umăr, de cealaltă parte a patului, apoi şi-a tras dintr-o singură mişcare fusta lungă, monahală, juponul cu volane, portjartierul de atlaz şi funebrii ciorapi de mătase, risipindu-le pe jos ca pe nişte zdrențe, iar camera s-a înnegurat dintr-o dată sub ultimele rămăşițe ale doliului ei. A făcut-o cu atâta entuziasm şi cu nişte pauze aşa de bine chibzuite, încât fiecare gest părea întâmpinat de trupele de asalt cu salve de tun care zguduiau oraşul din temelii. Florentino Ariza a încercat s-o ajute să-şi desfacă sutienul, dar ea i-a luat-o înainte cu o manevră abilă, căci de-a lungul a cinci ani de devoțiune matrimonială, învățase aşa de bine să se descurce singură în timp ce făcea dragoste, încât nici chiar pentru preambuluri nu mai avea nevoie de vreun ajutor. În cele din urmă, şi-a scos pantalonaşii de dantelă, lăsându-i să alunece cu o mişcare rapidă de înotătoare, şi a rămas în pielea goală.

Avea douăzeci şi opt de ani şi născuse de trei ori, dar trupul ei îşi păstra nealterat farmecul ameţitor de fecioară. Florentino Ariza n-avea să înțeleagă niciodată cum de fusese cu putință ca nişte veşminte de penitentă să domolească neastâmpărul de iapă sireapă al acelei femei pătimaşe, care l-a dezbrăcat sufocată de propria-i nerăbdare, aşa cum nu îndrăznise s-o facă vreodată cu soțul ei, de teamă să n-o ia drept o desfrânată, şi care a încercat să-şi potolească într-un singur asalt, cu uimirea şi inocența celor cinci ani de fidelitate conjugală, dorința înăbuşită în timpul doliului. Înainte de această noapte şi din ceasul de grație în care maică-sa o adusese pe lume,

nu se culcase niciodată, nici măcar în acelaşi pat, cu alt bărbat în afară de soțul ei.

Nu şi-a permis prostul gust de a avea remuşcări. Dimpotrivă. Neputând dormi din pricina mingilor de foc care zburau țiuind pe deasupra acoperişurilor, a evocat până în zori excelentele calități ale soțului ei, fără să-i reproşeze altă infidelitate decât aceea de a fi murit fără ea, dar împăcată la gândul că niciodată nu-i aparținuse pe de-a-ntregul aşa cum era atunci, închis într-o ladă cu capacul bătut în douăsprezece cuie de trei țoli şi la doi metri sub pământ.

— Sunt fericită, i-a spus, pentru că numai acum ştiu sigur unde e când nu e acasă.

Din noaptea aceea, când şi-a lepădat pentru totdeauna doliul, renunțând la perioada inutilă a bluzelor cu floricele gri, viața i s-a umplut de cântece de iubire şi rochii provocatoare, cu papagali şi fluturi pictați, iar toți cei care pofteau la trupul ei puteau să-l aibă oricând doreau. Când, după şaizeci şi trei de zile de asediu, trupele generalului Gaitán Obeso au fost învinse, şi-a refăcut casa dărâmată de tunuri şi a construit deasupra stâncilor de pe țărm o terasă unde se spărgeau pe timp de furtună talazurile înfuriate ale mării. Acesta a fost cuibuşorul ei de nebunii, cum se amuza să spună fără nici o ironie, unde îi primea numai pe cei care îi erau pe plac, când avea chef şi cum avea chef, fără să ceară de la nimeni nici un bănuț, considerând că, de fapt, bărbații îi făceau o favoare. Doar rareori accepta un dar, cu condiția să nu fie de aur, şi proceda cu atâta discreție, încât nimeni n-ar fi putut dovedi că avea o purtare necuviincioasă. O singură dată a fost pe punctul de a stârni un adevărat scandal public, când s-a zvonit că arhiepiscopul Dante de Luna nu murise otrăvit din greşeală cu ciuperci, ci le mâncase intenționat, după ce ea îl amenințase că-şi taie gâtul dacă mai insistă cu avansurile lui sacrilege. Nimeni n-a întrebat-o dacă era adevărat, iar ea n-a vorbit niciodată despre această întâmplare, dar nici felul de viață nu şi l-a schimbat. Era, aşa cum mărturisea chiar ea, moartă de râs, singura femeie liberă din ținut.

Văduva lui Nazaret n-a lipsit niciodată de la întâlnirile sporadice cu Florentino Ariza, oricât de ocupată ar fi fost, şi totdeauna o făcea fără pretenția de a iubi sau de a fi iubită, deşi totdeauna spera să descopere ceva care să semene cu iubirea, dar fără inconvenientele iubirii. Uneori, când se întâlneau la ea acasă, le plăcea să rămână pe terasa de pe țărmul mării, sub ploaia de spumă sărată, şi să contemple în zare zorii lumii întregi. El s-a străduit s-o învețe toate trucurile pe care le văzuse la alții prin găurile din pereții cămăruțelor de la hotelul de tranzit, dar şi soluțiile teoretice trâmbițate în gura mare de Lotario Thugut în nopțile când era cu chef. A convins-o să se lase privită în timp ce făceau dragoste, să schimbe poziția convențională a misionarului cu cea a bicicletei de apă, sau cu cea a puilor la frigare, sau a îngerului ciopârțit, iar odată au fost cât pe ce să-şi frângă gâtul când, chinuindu-se să născocească altceva cu totul nou, s-a rupt hamacul cu ei. Dar toate s-au dovedit până la urmă lecții inutile, pentru că, deşi era o elevă plină de îndrăzneală, ei îi lipsea orice talent pentru fornicația bine controlată. Niciodată n-a putut înțelege farmecul seninătății în pat, niciodată n-a avut o cât de mică inspirație, iar orgasmele ei erau inoportune şi epidermice: o dezolantă împreunare şi atâta tot. Mult timp, Florentino Ariza a fost convins că era singurul, iar ea l-a. lăsat să trăiască cu această iluzie, până când a avut ghinionul să vorbească în somn. Încet-încet, el a reconstituit din frânturi harta de navigație a visurilor şi s-a strecurat printre numeroasele insule ale vieții ei tainice. Aşa a aflat că nu avea de gând să se mărite cu el, deşi îi purta o vie recunoştință pentru faptul că o pervertise. Şi chiar i-a mărturisit-o de câteva ori:

— Te ador, fiindcă ai făcut din mine o târfă.

Fapt care, exprimat sub o altă formă, nu era lipsit de temei. Florentino Ariza o făcuse să-şi piardă virginitatea unei căsnicii convenționale, mai nocivă decât virginitatea congenitală sau decât abstinența văduviei. Îi explicase că nimic din ceea

ce fac un bărbat şi o femeie în pat nu este imoral, dacă în acest fel contribuie la perpetuarea iubirii. Şi încă un lucru care avea să devină de atunci temeiul întregii ei vieți, anume, că fiecare vine pe lume înzestrat cu anumite aptitudini pentru amor, iar cele nefolosite de bună voie sau prin forța împrejurărilor, din motive de ordin personal sau nu, se pierd pe veci. Meritul ei a fost că i-a aplicat sfatul întocmai, fără să schimbe o iotă. Cu toate acestea, convins că o cunoaşte mai bine ca oricine, Florentino Ariza nu putea înțelege de ce era atât de solicitată o femeie aşa de puerilă, care, pe deasupra, sporovăia întruna în pat despre răposatul ei soț. După el, singura explicație posibilă şi care n-a putut fi dezmințită de nimeni, era că tot ce-i lipsea văduvei lui Nazaret în materie de arte marțiale îi prisosea în tandrețe. Pe măsură ce ea îşi extindea domeniile, iar el şi le explora pe ale sale, încercând să-şi găsească alinare pentru mai vechea lui durere în alte inimi risipite ici şi colo, au început să se întâlnească tot mai rar, până când, în cele din urmă, s-au despărțit fără suferință.

A fost primul amor de pat al lui Florentino Ariza. Dar. În loc să-şi lege viețile într-o relație statornică, aşa cum visa maică-sa, amândoi au profitat de ocazie ca să se arunce în vâltoarea vieții. Florentino Ariza a dezvoltat metode ce păreau neverosimile la un bărbat ca el, taciturn, pricăjit şi, pe deasupra, îmbrăcat ca un babalâc din alte timpuri. Avea, în schimb, două calități care îl favorizau. Mai întâi, faptul că putea recunoaşte cu precizie, chiar dintr-o mulțime de oameni, femeia care îl aştepta, deşi îi făcea curte cu multă prudență, conştient că nimic nu era mai ruşinos şi mai umilitor decât un refuz. Pe de altă parte, şi ele îl identificau imediat ca pe un singuratic care cerşea iubire cu o umilință de câine hăituit, şi asta le făcea să cedeze fără condiții, fără să pretindă nimic, fără să urmărească altă satisfacție decât sentimentul datoriei împlinite față de un milog al străzii. Erau singurele lui arme, dar cu ele a purtat bătălii istorice, deşi învăluite în cel mai mare secret, pe care le-a înregistrat cu o scrupulozitate de notar într-un caiet cifrat, uşor de recunoscut dintre multe altele după titlul care vorbea de la sine: *Ele.* Prima însemnare a fost cea privitoare la văduva lui Nazaret. Cincizeci de ani mai târziu, când Fermina Daza a fost absolvită de sfânta osândă a cununiei, avea vreo douăzeci şi cinci de caiete, unde înregistrase şase sute douăzeci şi două de amoruri de mai lungă durată, fără a mai pune la socoteală nenumăratele aventuri trecătoare, pe care nu le învrednicise nici măcar cu o notă cât de neînsemnată.

După şase luni de amor bezmetic cu văduva lui Nazaret, Florentino Ariza a fost ferm convins că reuşise să supraviețuiască chinurilor dragostei pentru Fermina Daza. Atât de convins, încât s-a sfătuit şi cu Tránsito Ariza de câteva ori, de-a lungul celor doi ani cât a durat voiajul de nuntă, şi a continuat să creadă acest lucru cu o senzație de nemărginită uşurare până în duminica blestemată când, fără să fi avut vreo presimțire, a zărit-o ieşind de la biserică la brațul soțului ei, asaltată de curiozitatea şi admirația noii lumi în care se învârtea. Aceleaşi doamne de nobilă stirpe care o luaseră în derâdere la început, disprețuind-o pentru că era o venetică fără nume, se întreceau acum să-i câştige bunăvoința, amețite de farmecul ei. Îşi juca atât de bine rolul de soție mondenă, încât lui Florentino Ariza i-au trebuit câteva minute bune ca s-o recunoască. Se schimbase complet: prestanța şi aerul de femeie matură, botinele cu tocuri înalte, pălăria cu voaletă, împodobită cu pana unei păsări orientale, totul la ea era diferit, dar atât de firesc, de parcă nici nu dusese altă viață de când se născuse. I s-a părut mai frumoasă şi mai tânără ca niciodată, dar, ca niciodată, irecuperabilă, deşi n-a înțeles motivul decât când i-a zărit rotunjimea pântecului sub rochia largă de mătase: era însărcinată în luna a şasea. Mai mult ca orice însă, l-a impresionat faptul că alcătuia împreună cu soțul ei o pereche încântătoare, care se purta cu dezinvoltură şi fluiditate, plutind parcă pe deasupra oricăror stavile ale realității. Florentino Ariza n-a simțit nici gelozie, nici furie, ci un cumplit dispreț față de sine însuşi. Se simțea sărac, urât, inferior, nedemn nu numai de ea, ci de orice altă femeie de pe fața

pământului.

Aşadar, se întorsese. Revenea fără să regrete cotitura din viața ei. Dimpotrivă: avea din ce în ce mai puține motive s-o facă, mai ales după ce supraviețuise încercărilor din primii ani. Fapt cu atât mai vrednic de admirație în cazul unei tinere ca ea, care, până în noaptea nunții, încă mai bâjbâia prin negurile inocenței. Începuse să şi-o piardă în cursul călătoriei prin ținutul verişoarei Hildebranda. La Valledupar a înțeles, în sfârşit, de ce cocoşii aleargă găinile, a asistat la nuntirea brutală a măgarilor, a văzut născându-se viţeii şi şi-a auzit verişoarele comentând ca pe un lucru firesc care dintre rudele lor căsătorite continuau să facă dragoste şi care, de când şi de ce nu se mai culcau împreună, deşi trăiau sub acelaşi acoperiş. Şi tot atunci şi-a început inițierea în amorul solitar, cu ciudata senzație că nu era ceva nou pentru instinctele ei: mai întâi în pat, ținându-şi răsuflarea, ca să nu se dea de gol în dormitorul împărțit cu alte şase verişoare, apoi, fără nici o reținere, tolănită pe pardoseala băii, cu părul despletit şi fumând primele chiştoace de căruțaş. Totdeauna o făcea răscolită de mustrări de cuget şi îndoieli, de care n-a reuşit să scape decât după ce s-a căsătorit, şi totdeauna în cel mai mare secret, în timp ce verişoarele ei se întreceau care mai de care să povestească nu numai de câte ori pe zi şi cum li se întâmpla, dar şi cât de intense orgasme aveau. În ciuda atracției pe care o exercitau asupra ei acele ritualuri inițiatice, a continuat să fie convinsă că pierderea virginității era un sacrificiu sângeros.

Astfel că propria-i nuntă, care se anunța a fi printre cele mai răsunătoare din ultimii ani ai veacului trecut, s-a desfăşurat pentru ea sub semnul groazei. Luna de miere o înspăimânta mai mult decât scandalul social stârnit de căsătoria cu un june care nu-şi avea seamăn pe lume. Din clipa în care au început strigările de căsătorie la catedrală, Fermina a fost din nou asaltată de biletele anonime, unele cuprinzând chiar amenințări cu moartea, dar ea abia dacă le lua în seamă, căci, înspăimântată de iminența violării, nu mai avea putere să se mai teamă şi de altceva. Chiar dacă ea n-o făcea în mod conştient, indiferența era cea mai nimerită atitudine pe care o putea adopta față de anonime o categorie socială deprinsă, din cauza festelor pe care i le jucase istoria, să-şi plece capul în fața faptului împlinit. Aşa încât, pe măsură ce se răspândea zvonul că nunta era irevocabilă, tot ceea ce până atunci îi fusese potrivnic părea să treacă de partea ei. Putea constata aceste schimbări în alaiul mereu mai numeros de femei livide, şubrezite de artrită şi resentimente, care, convingându-se într-o bună zi de inutilitatea intrigilor, îşi făceau apariția pe neaşteptate şi fără nici o jenă în casa din Parcul Evangheliilor, cu brațele încărcate de rețete de bucătărie şi daruri augurale. Tránsito Ariza, care cunoştea prea bine lumea aceea, deşi abia atunci a văzut pe propria-i piele de ce era în stare, ştia că în ajunul unor evenimente mai importante, clientele veneau s-o roage să-şi dezgroape ulcioarele şi să le împrumute bijuteriile amanetate, doar pentru douăzeci şi patru de ore, în schimbul unei dobânzi suplimentare. De mult nu se mai întâmplase ca ulcioarele să rămână goale, iar doamnele cu nume răsunătoare să-şi abandoneze cuferele în umbră şi să apară surâzătoare, purtându-şi propriile bijuterii luate cu împrumut, la o nuntă cum nu se mai văzuse alta în tot veacul şi a cărei încununare glorioasă a fost participarea în calitate de naş a doctorului Rafael Núñez, de trei ori preşedinte al Republicii, filozof, poet şi autor al textului imnului național, după cum se putea afla încă de pe atunci din unele dicționare mai recente. Fermina Daza a fost condusă la altar de tatăl său, căruia ținuta de gală i-a împrumutat pentru o zi un aer echivoc de respectabilitate. A fost cununată pe viață, în fața altarului principal al catedralei, de trei episcopi, la unsprezece dimineața, în preaînălțata vineri a Sfintei Treimi, iar în tot acest răstimp, n-a avut nici un gând milostiv pentru Florentino Ariza, care, la ora aceea, delira de febră, murind de dorul ei, pe puntea bătută de soare şi vânt a unui vapor ce n-avea să-l

poarte spre uitare. În timpul ceremoniei religioase şi mai târziu, la petrecere, a arborat un surâs îngheţat, ca de clovn, gest interpretat de unii drept zâmbetul zeflemitor al victoriei, dar care nu era decât un mijloc de a-şi disimula spaima de fecioară abia căsătorită.

Din fericire, împrejurările neprevăzute, precum şi solicitudinea soţului au făcut ca primele nopţi să treacă pentru ea fără durere. A fost o întâmplare providenţială. Din cauza furtunii care bântuia în Marea Caraibilor, vaporul cunoscutei Compagnie Générale Transatlantique şi-a modificat itinerarul, amintind doar cu trei zile mai înainte că-şi devansa plecarea spre portul La Rochelle, aşa încât avea să ridice ancora chiar în noaptea nunţii, şi nu a doua zi, cum fusese prevăzut cu şase luni în urmă. Toată lumea a fost convinsă că schimbarea nu reprezenta decât una din multele surprize elegante ale nunţii, căci petrecerea s-a terminat după miezul nopţii, la bordul transatlanticului luminat feeric, unde o orchestră din Viena a cântat pentru prima dată în acel voiaj valsurile cele mai recente ale lui Johann Strauss. Aşa încât cei câţiva nuntaşi ameţiţi de şampanie care începuseră să-i întrebe pe chelneri dacă nu existau cumva cabine disponibile, ca să-şi poată continua bairamul până la Paris, au fost târâţi cu chiu cu vai pe ţărm de nevestele speriate. Cei care au coborât ultimii l-au văzut pe Lorenzo Daza în dreptul cârciumii din port, aşezat pe jos, în mijlocul străzii, cu hainele ferfeniţă. Plângea şi se tânguia cât îl ţinea gura, aşa cum fac arabii când îşi bocesc morţii, ghemuit într-o băltoacă puturoasă, care putea fi la fel de bine o băltoacă de lacrimi.

Nici în prima noapte de furtună, nici în următoarele, când marea s-a potolit, niciodată în lunga ei viaţă matrimonială, nu s-au petrecut actele brutale de care se temea atâta Fermina Daza. În ciuda dimensiunilor vaporului şi a luxului din cabine, prima noapte a fost o repetare îngrozitoare a călătoriei cu goeleta de Riohacha, iar soţul ei s-a comportat ca un medic prevenitor şi n-a dormit nici o clipă, pentru a-i sta alături şi a o consola, singurul lucru pe care o somitate în medicină ştia să-l facă împotriva răului de mare. Furtuna s-a domolit a treia zi, după ce au trecut de portul Guayra, dar atunci petrecuseră aşa de mult timp împreună şi vorbiseră despre atâtea lucruri, încât se simţeau ca nişte prieteni vechi. Într-a patra seară, când amândoi şi-au reluat tabieturile, doctorul Juvenal Urbino a fost surprins că tânăra sa soţie nu-şi făcea rugăciunile înainte de culcare. Ea i-a mărturisit sincer: făţărnicia călugăriţelor îi provocase o repulsie faţă de orice fel de rituri, dar credinţa îi rămăsese neştirbită şi învăţase să şi-o păstreze în tăcere. „Prefer să mă înţeleg cu Dumnezeu fără intermediari", i-a spus. El i-a înţeles motivele şi, de atunci, deşi practicau aceeaşi religie, fiecare a făcut-o în felul său. Logodna lor fusese scurtă şi destul de neconvenţională pentru epoca aceea, căci doctorul Juvenal Urbino o vizita în fiecare zi spre seară, dar fără ca la întâlniri să mai fie şi altcineva de faţă. Ea nu i-ar fi îngăduit să-i atingă nici măcar vârful degetelor înainte de binecuvântarea episcopală, dar nici el nu şi-ar fi permis s-o facă. Abia în prima seară fără ploaie şi vânt pe mare, în timp ce stăteau întinşi în pat, încă îmbrăcaţi, el a încercat s-o mângâie, dar a făcut-o cu atâta delicateţe, încât ei i s-a părut firească sugestia de a-şi pune cămaşa de noapte. S-a dus să se schimbe în baie, dar mai înainte, a stins lumina din cabină, iar când a ieşit, a înfundat crăpăturile uşii cu cârpe, ca să fie întuneric beznă când se întorcea în pat. Între timp, i-a spus amuzată:

— Ce vrei, doctore. E prima oară că dorm cu un necunoscut.

Doctorul Juvenal Urbino a simţit-o cum se strecura sub cearşaf ca o mică vietate speriată, încercând să rămână cât mai departe de el, într-un pat unde era cu neputinţă să nu se atingă. I-a luat mâna rece şi crispată de groază, i-a înlănţuit degetele şi a început să-i susure la ureche amintiri din alte călătorii pe mare. Ea era din nou încordată, deoarece, întorcându-se în pat, descoperise că, în lipsa ei, el se dezbrăcase

complet, şi asta i-a redeşteptat spaima de pasul următor. Dar pasul următor a întârziat mai multe ore, pentru că doctorul Urbino a continuat să vorbească pe acelaşi ton potolit, în timp ce câştiga, milimetru cu milimetru, încrederea trupului ei. I-a vorbit despre Paris, despre îndrăgostiții din Paris care se sărutau pe stradă, pe terasele pline de flori ale cafenelelor deschise răsuflării de foc şi acordeoanelor languroase ale verii, pe cheiurile Senei, unde făceau dragoste în picioare, fără ca nimeni să-i deranjeze. În timp ce-i vorbea pe întuneric, îi mângâia cu vârful degetelor dulcea arcuire a gâtului, puful mătăsos de pe brațe, pântecul evaziv, iar când simți că tensiunea scade, încercă să-i ridice cămaşa de noapte, dar ea îl opri cu un gest brusc, atât de caracteristic pentru felul ei de a fi, şi-i spuse: „Pot s-o fac şi singură." Şi-a scos-o, într-adevăr, dar după aceea n-a mai făcut nici o mişcare, încât doctorul Urbino ar fi putut crede că nici nu se mai afla acolo, de n-ar fi fost căldura pe care o iradia trupul ei.

După un timp, când i-a luat din nou mâna, i-a simțit-o caldă şi relaxată, dar încă umedă de o rouă gingaşă. Au rămas câteva clipe tăcuți şi nemişcați, el aşteptând prilejul potrivit pentru pasul următor, ea pândindu-l fără să ştie din ce parte avea să vină, în timp ce întunericul se lățea sub presiunea respirației ei tot mai intense. El i-a dat brusc drumul şi a făcut saltul în gol: şi-a umezit pe limbă vârful degetului mijlociu şi i-a atins uşor sfârcul luat prin surprindere, iar ea a simțit un fior ucigător zgâlțâindu-i tot trupul, de parcă i-ar fi atins un nerv pe viu. S-a bucurat că el nu-i putea vedea pe întuneric focul dogoritor din obraji, care îi zguduise creierii. „Stai liniştită, i-a spus el foarte calm. Nu uita că-i cunosc." A simțit-o zâmbind, iar glasul ei a răsunat în beznă mai dulce şi parcă schimbat.

— Îmi aduc foarte bine aminte şi încă nu mi-a trecut furia.

Atunci el a înțeles că depăşiseră capul bunei speranțe şi i-a prins din nou mâna mare şi plinuță, acoperindu-i-o cu sărutări stângace, mai întâi metacarpul aspru, lungile degete clarvăzătoare, unghiile străvezii, apoi hieroglifa destinului în palma transpirată. Ea n-a putut înțelege cum de-i ajunsese mâna pe pieptul lui, lovindu-se de ceva nedesluşit. El îi spuse: „E un scapular."

Ea i-a mângâiat părul de piept, apoi a apucat tot smocul cu cele cinci degete şi a tras, ca şi cum ar fi vrut să-l smulgă din rădăcină. „Mai tare", i-a spus el.

Ea a încercat doar atâta cât să nu-l doară şi numaidecât a început să-i caute mâna rătăcită în întuneric. El n-a mai lăsat-o să-i înlănțuie degetele şi, apucând-o de încheietură, i-a plimbat mâna pe propriul lui corp, cu o forță nevăzută, dar sigură, până când ea a simțit răsuflarea fierbinte a unui animal golaş, fără formă corporală, dar ținându-se drept şi fremătând de nerăbdare. Spre uimirea lui şi chiar a ei, nu şi-a retras mâna, nici n-a lăsat-o inertă acolo unde i-o pusese el, ci, încredințându-se cu trup şi suflet Sfintei Fecioare, a strâns din dinți, ca să nu râdă de propria-i nebunie, şi a început să pipăie animalul cabrat, cercetându-i dimensiunea, forța, amploarea aripilor, speriată de îndârjirea lui, dar şi înduioşată de singurătatea ce-l copleşea, punând stăpânire pe el cu o curiozitate minuțioasă, pe care altcineva mai puțin versat decât soțul ei ar fi putut-o confunda cu mângâierile. Cu un ultim efort, el a încercat să-şi învingă amețeala şi să reziste acelei investigații ucigătoare, până când ea i-a dat drumul cu o drăgălăşenie copilărească, de parcă l-ar fi aruncat la gunoi.

— Niciodată n-am putut înțelege cum funcționează maşinăria asta, spuse.

Atunci el şi-a început lecția metodic, cu binecunoscuta-i meticulozitate de magistru, purtându-i mâna prin locurile pe care le menționa, în timp ce ea se lăsa călăuzită cu docilitatea unei şcolărițe silitoare. Prinzând un moment favorabil, el i-a sugerat că era mai uşor să-i dea acele explicații cu lumina aprinsă. Tocmai se pregătea s-o aprindă, când ea i-a oprit brațul, spunând: „Eu văd mai bine cu mâinile." De fapt, şi ea voia să aprindă lumina, dar avea ambiția s-o facă singură, aşa cum s-a şi întâmplat. În lumina țâşnită brusc, el o văzu ghemuită în poziție fetală sub cearşaf. Şi

imediat o văzu apucând din nou, fără multe fasoane, animalul care-i stârnise curiozitatea, întorcându-l pe toate fețele, observându-l cu un interes mai mult ştiințific, iar la sfârşit, o auzi rostind drept încheiere: „Pfui, ce urât e, mai urât decât chestia femeilor." El a fost de acord, adăugând şi alte inconveniente mai grave decât urîțenia. Spuse: „E ca un copil, trudeşti toată viața, te sacrifici ca să-l creşti, iar când ajunge mare, tot ce are el chef face." Ea îl examină mai departe, întrebând la ce folosea asta, dar cealaltă, până când, considerându-se îndeajuns de bine informată, îl cuprinse cu amândouă mâinile şi-l cântări, ca să-şi demonstreze singură că nici măcar în privința greutății nu era mare lucru de el, lăsându-l apoi să cadă cu o strâmbătură de dispreț:

— Nu mai spun că sunt şi prea multe fleacuri de prisos. El rămase stupefiat. Subiectul pe care îl propusese

pentru teza lui de licență fusese tocmai oportunitatea simplificării organismului uman. I se părea depăşit, cu multe funcții inutile sau repetate, absolut necesare la alte vârste ale speciei umane, dar nu în stadiul de dezvoltare în care ne găseam noi. Da: putea fi mai simplu şi, tocmai de aceea, mai puțin vulnerabil. Iar în încheiere spuse: „Bineînțeles că numai Dumnezeu poate face aşa ceva. Nu strică, totuşi, să stabilim măcar teoretic acest lucru." Ea râse atât de amuzată şi cu atâta naturalețe, încât el profită de ocazie ca să o îmbrățişeze şi să-i dea primul sărut pe gură. Ea i-a răspuns, iar el a continuat s-o sărute uşor pe obraz, pe nas, pe pleoape, în timp ce-şi strecura mâna pe sub cearşaf şi-i mângâia pubisul rotund şi moale: un pubis de japoneză. Ea nu i-a îndepărtat mâna, dar a rămas în alertă, aşteptând pasul următor.

— Sper că n-o să mai continuăm cu lecția de medicină, spuse.

— Nu, îi răspunse el. Asta o să fie de amor.

I-a dat cearşaful la o parte, iar ea nu numai că nu s-a împotrivit, dar l-a aruncat cât mai departe de pat cu o mişcare rapidă a picioarelor, pentru că nu mai suporta căldura. Trupul ei mlădios şi elastic, cu linii mult mai sobre decât atunci când era îmbrăcat, răspândea un miros atât de personal, ca de viețuitoare a pădurii, încât putea fi recunoscută cu uşurință dintre toate femeile lumii. Lipsită de apărare sub lumina puternică şi simțind un val de sânge fierbinte urcându-i în obraji, n-a găsit altceva mai bun ca să-şi ascundă îmbujorarea decât să se agațe de grumazul bărbatului şi să-l sărute prelung şi apăsat, până când au simțit amândoi că se sufocă.

El era conştient că n-o iubea. Se căsătorise pentru că îi plăceau trufia, seriozitatea, forța ei, dar şi dintr-un soi de vanitate, deşi, în timp ce ea îl săruta, era din ce în ce mai convins că nimic nu-i va împiedica să descopere o dragoste izbutită. N-au vorbit despre aşa ceva în acea primă noapte în care au vorbit despre atâtea alte lucruri până în zori şi nici n-aveau să vorbească vreodată. Dar timpul a demonstrat că nu se înşelase.

În zori, când au adormit, ea continua să fie virgină, dar nu pentru mult timp. În noaptea următoare, după ce a învățat-o să danseze valsurile vieneze sub cerul sideral al Caraibilor, el a trebuit să se ducă la baie după ea, iar când s-a întors în cabină, a găsit-o aşteptându-l goală în pat. De data aceasta, chiar ea a luat inițiativa, dăruindu-i-se fără teamă, fără durere, cu bucuria unei aventuri în largul mării şi fără alte urme de ceremonial sângeros decât roza onoarei pe cearşaf. Amândoi s-au descurcat bine, aproape ca printr-o minune, şi au continuat s-o facă mereu mai bine, zi şi noapte, până la capătul călătoriei, iar când au ajuns în portul La Rochelle, se înțelegeau ca nişte vechi amanți.

Au rămas şaisprezece luni în Europa, stabilindu-se la Paris, de unde făceau scurte călătorii prin țările vecine. În tot acest timp au făcut dragoste zilnic şi chiar de mai multe ori pe zi în duminicile de iarnă, când se hârjoneau în aşternut până la prânz. El era un bărbat plin de vigoare şi, în plus, bine antrenat, iar ea nu era făcută ca să

rămână mai prejos, aşa că au fost nevoiţi să-şi împartă puterea în pat. După trei luni de amor pătimaş, dându-şi seama că unul dintre ei era steril, el s-a gândit să se supună amândoi unor examene minuţioase la Hôpital de la Salpêtrière, unde îşi făcuse stagiul după terminarea facultăţii. Demersurile au fost obositoare, dar fără rezultat. Pierduseră orice speranţă, când, pe neaşteptate şi fără intervenţia ştiinţei, s-a întâmplat minunea. La sfârşitul anului următor, când s-a întors acasă, Fermina era însărcinată în luna a şasea şi se socotea cea mai fericită femeie de pe faţa pământului. Copilul pe care şi-l doriseră atât de mult, s-a născut fără probleme în zodia Vărsătorului şi a primit numele bunicului mort de holeră.

Era greu de spus dacă iubirea sau călătoria în Europa îi făcuse să arate altfel, căci amândouă au coincis în timp. Se schimbaseră profund, nu numai faţă de cum erau înainte, dar chiar şi în relaţiile cu ceilalţi, după câte a putut constata Florentino Ariza când i-a zărit ieşind de la biserică, la două săptămâni după ce reveniseră în ţară, în acea duminică nefericită pentru el. Se întorceau animaţi de o nouă concepţie asupra vieţii, aducând cu ei noutăţi din lumea largă, pregătiţi să dea tonul în toate. El, cu noutăţile din literatură, muzică, dar mai ales din ştiinţa care îl preocupa. Se abonase la *Le Figaro*, ca să nu piardă contactul cu realitatea, şi la *Revue des Deux Mondes*, ca să nu piardă contactul cu poezia. Stabilise cu librarul său de la Paris să-i trimită tot ce publicau scriitorii cei mai populari ai vremii, printre alţii, Anatole France şi Pierre Loti, dar şi cei pentru care avea o slăbiciune aparte, cum ar fi Rémy de Gourmont şi Paul Bourget, în nici un caz Émile Zola, care i se părea insuportabil, în ciuda curajoasei sale intervenţii în procesul Dreyfus. Acelaşi librar se oferise să-i trimită prin poştă noutăţile cele mai atrăgătoare din catalogul Ricordi, mai ales discuri cu muzică de cameră, pentru ca, astfel, să poată păstra titlul de promotor al concertelor din oraş, câştigat pe merit de tatăl său.

Fermina Daza, care nu s-a putut împăca niciodată cu rigorile modei, şi-a adus şase cufere cu toalete din anii anteriori, întrucât ceea ce văzuse la marile magazine n-o impresionase deloc. Asistase la Tuileries, în plină iarnă, la prezentarea creaţiilor lui Worth, tiran absolut în lumea croitorilor de lux, şi nu s-a ales cu altceva decât cu o bronşită care a ţintuit-o cinci zile în pat. Laferrière i se păruse mai puţin pretenţios şi vorace, dar ea a luat înţeleapta hotărâre de a devasta prăvăliile cu solduri, cumpărând tot ce-i era pe plac, în ciuda împotrivirilor soţului, care jura că erau haine de mort. Şi-a mai adus maldăre de încălţăminte italienească, fabricată în ateliere obscure, dar pe care o prefera renumiţilor şi extravaganţilor pantofi Ferry, precum şi o umbreluţă de soare Dupuy, roşie ca flăcările iadului, care le-a dat mult de furcă şi de scris pudibunzilor noştri cronicari mondeni. N-a cumpărat decât o pălărie de la Madame Reboux, în schimb, a îndesat într-un cufăr ciorchini de cireşe artificiale, nenumărate bucheţele de flori din fetru, rămurele din pene de struţ, panaşuri de păuni, cozi de cocoşi asiatici, fazani întregi, păsări colibri şi o nesfârşită varietate de păsări exotice disecate în plin zbor, în plin ţipăt, în plină agonie: tot ceea ce fusese folosit în ultimii douăzeci de ani pentru a face din aceleaşi pălării altele noi. Şi-a adus o întreagă colecţie de evantaie din diverse ţări ale lumii, câte unul pentru fiecare ocazie. A adus o esenţă tulburătoare, cumpărată, după ce a răscolit toată parfumeria, de la celebrul *Bazar de la Charité*, mai înainte ca vânturile primăverii să-i spulbere în cele patru zări cenuşa, dar n-a folosit-o decât o singură dată, pentru că nici chiar ea nu s-a mai recunoscut cu alt parfum. A adus şi o trusă de cosmetice, ultima noutate pe piaţa seducţiei, fiind prima femeie care a folosit-o la sindrofii pentru a-şi retuşa machiajul în public, când acest gest era considerat indecent.

Mai aduceau cu ei trei amintiri de neşters: de la Paris premiera fără precedent a *Povestirilor lui Hoffmann*, apoi, incendiul devastator din faţa Pieţei San Marco, în care au pierit aproape toate gondolele din Veneţia şi pe care ei îl văzuseră cu inima

strânsă de durere de la fereastra hotelului, şi, în sfârşit, imaginea lui Oscar Wilde, întrezărită o clipă, o dată cu prima ninsoare din ianuarie. Dar printre aceste amintiri şi printre multe altele ca ele, exista una pe care, spre regretul său, doctorul Juvenal Urbino n-o putea împărtăşi cu soția, fiindcă data din perioada studenției la Paris. Era vorba de Victor Hugo care, la noi în țară, se bucura de o celebritate înduioşătoare, fără nici o legătură cu cărțile lui, numai şi numai pentru că cineva îi atribuise afirmația, de nimeni confirmată, că o constituție ca a noastră era făcută pentru un popor de îngeri, nu pentru un popor de oameni obişnuiți. De atunci, exista un adevărat cult pentru el, iar majoritatea numeroşilor compatrioți care călătoreau în Franța se făceau luntre şi punte ca să-l vadă. Juvenal Urbino s-a numărat şi el printre cei şase studenți care au făcut un timp de gardă în fața reşedinței poetului de pe bulevardul Eyleau şi l-au pândit în cafenelele unde se spunea că urma să vină negreşit, dar n-a venit niciodată, pentru ca, în cele din urmă să-i solicite în scris o audiență particulară în numele îngerilor Constituției de la Rionegro. N-au primit însă nici un răspuns. Într-o bună zi, trecând întâmplător prin fața Grădinii Luxembourg, Juvenal Urbino l-a văzut ieşind de la Senat împreună cu o tânără care îl sprijinea de braț. Arăta mult mai bătrân, abia se mişca, părul şi barba lui nu mai aveau strălucirea din portrete, iar paltonul cu care era îmbrăcat părea prea mare pentru el. N-a vrut să întineze această amintire cu un salut impertinent: era mulțumit cu acea imagine ireală care avea să-i ajungă pentru tot restul vieții. Când a revenit la Paris, proaspăt căsătorit şi pregătit să-l întâlnească într-un cadru oficial, Victor Hugo nu mai era în viață.

Ca o consolare, Juvenal şi Fermina păstrau amintirea comună a unei după-amiezi cu fulgi mari, când atenția le-a fost atrasă de un grup care, în ciuda viscolului de afară, se adunase în fața unei mici librării de pe bulevardul Capucinilor, unde se afla Oscar Wilde. Când, într-un târziu, a ieşit îmbrăcat foarte elegant, dar poate prea conştient de acest fapt, grupul l-a înconjurat cerându-i autografe pe cărțile lui. Doctorul Urbino se oprise numai ca să-l vadă, dar impulsiva lui soție a vrut să traverseze bulevardul ca să-l roage să-şi pună semnătura pe sigurul obiect care i se părea mai potrivit în lipsa unei cărți: o frumoasă mănuşă de gazelă, lungă, netedă, moale, de aceeaşi culoare cu pielea ei de tânără căsătorită. Era sigură că un bărbat atât de rafinat avea să-i aprecieze gestul. Soțul ei însă s-a opus categoric, iar când ea a încercat totuşi s-o facă, nesocotindu-i părerea, el nu s-a simțit în stare să supraviețuiască ruşinii.

— Dacă traversezi strada, i-a spus, când o să te întorci, o să mă găseşti mort.

Era ceva atât de firesc la ea. Nici nu se împlinise bine un an de la nuntă şi se mişca prin lume cu dezinvoltura cu care o făcea pe când era doar o copilă, în văgăuna de la San Juan de la Ciénaga, de parcă ştia încă de la naştere cum să se poarte, uluindu-şi soțul cu aerul ei degajat şi cu misteriosul talent de a se înțelege în spaniolă cu oricine, în orice parte a lumii. „De limbi străine ai nevoie numai dacă vrei să vinzi ceva, spunea ea în glumă. Dar când vrei doar să cumperi, lumea te înțelege oricum." Era greu de imaginat că altcineva s-ar fi putut adapta aşa de repede şi cu atâta entuziasm la viața cotidiană din Paris, oraş pe care învățase să-l iubească în amintire, în pofida ploilor eterne. Cu toate acestea, când s-a întors acasă, copleşită de atâtea experiențe învălmăşite, obosită de călătorie, moleşită de sarcină, şi a fost întrebată chiar de la sosirea în port cum i se păruseră minunățiile din Europa, ea a expediat şaisprezece luni de fericire în patru cuvinte:

— Multă zarvă pentru nimic.

Când a văzut-o în fața catedralei, însărcinată în luna a şasea, cu aerul ei de adevărată femeie de lume, Florentino Ariza a luat vajnica hotărâre de a dobândi nume şi avere pentru a putea fi vrednic de ea. Puțin îi păsa că era căsătorită, pentru că, în acelaşi timp, şi-a spus, ca şi cum totul ar fi depins de el, că doctorul Juvenal Urbino trebuia să moară. Nu ştia nici când, nici cum, dar era hotărât să aştepte acest eveniment inevitabil cu răbdare şi calm până la sfârşitul veacurilor.

A început cu începutul. S-a înființat pe nepusă masă în biroul unchiului León XII, preşedintele consiliului de conducere şi directorul general al Companiei Fluviale a Caraibilor, comunicându-i că este dispus să se supună hotărârilor sale. Unchiul era supărat pe el de când renunțase la postul avantajos de telegrafist de la Villa de Leyva, dar, până la urmă, l-a iertat, convins că oamenii nu se nasc o dată pentru totdeauna în ziua când vin pe lume, viața obligându-i să se nască din nou, chiar de mai multe ori. În plus, văduva fratelui său murise în anul precedent cu inima înveninată de ură, dar fără să lase moştenitori. Aşa că i-a dat o slujbă nepotului rătăcitor.

Era o hotărâre tipică pentru don León XII Loayza. Sub carapacea de negustor fără suflet se ascundea un lunatic genial, care putea face să țâşnească un izvor de limonada în deşertul Guajira, dar şi să înece în lacrimi o adunare funebră cântând sfâşietoarea arie *In questa tomba oscura.* Cu părul lui creț şi buzele-i groase, de faun, nu-i mai lipseau decât lira şi cununa de lauri ca să arate aidoma incendiatorului Nero din mitologia creştină. Între administrarea vapoarelor lui hodorogite şi rezolvarea problemelor tot mai alarmante ale navigației fluviale, nu-i prea rămâneau multe clipe de răgaz, dar şi pe acelea şi le consacra îmbogățirii repertoriului liric. Nimic nu-i făcea mai mare plăcere decât să cânte la înmormântări. Avea o voce ca de condamnat la galere, necultivată, dar care putea cuprinde registre impresionante. Cineva îi povestise că Enrico Caruso era în stare să facă zob o glastră când cânta şi, de atunci, ani în şir, încercase să-l imite chiar şi cu geamurile de la ferestre. Prietenii îi aduceau vazele cele mai fine pe care le găseau în călătoriile lor prin lume şi organizau serate speciale pentru ca el să-şi poată vedea visul cu ochii. N-a reuşit niciodată. Dar în adâncul glasului său tunător, pâlpâia un licăr de duioşie care sfărâma inimile la fel cum făcea marele Caruso cu amforele de cristal şi tocmai de aceea era atât de solicitat şi admirat la înmormântări. Cu o singură excepție, când a avut năstruşnica idee de a cânta *When wake up in Glory,* un imn funebru, frumos şi înduioşător, din Louisiana, şi a fost întrerupt de capelan, care n-a putut înțelege acea imixtiune luterană în biserica sa.

Dar mai presus de nenumăratele „ancora" din opere şi de serenadele napolitane, inventivitatea şi spiritul întreprinzător de nestăvilit au făcut din el personalitatea cea mai de seamă a navigației fluviale exact în epoca ei de mai mare strălucire. O pornise de jos, ca de altfel şi frații săi, ajungând cu toții acolo unde îşi propuseseră, în ciuda stigmatului de a fi copii nelegitimi şi, pe deasupra, nerecunoscuți. Alcătuiau elita unei pături sociale cunoscute pe atunci sub numele de *aristocrația de tejghea,* al cărei sanctuar era Clubul Comerțului. Dar chiar şi după ce adunase destulă avere ca să-şi poată permite să trăiască precum împăratul roman cu care semăna, unchiul León XII a continuat să locuiască împreună cu soția şi cei trei copii tot în oraşul vechi, aflat mai aproape de birou, ducând o viață atât de austeră, într-o casă aşa de sărăcăcioasă, încât niciodată n-a putut scăpa de nemeritata reputație de avar. Singurul lux pe care şi-l permitea era şi mai modest: o casă pe țărmul mării, la două leghe de clădirea firmei, fără alte mobile decât şase taburete artizanale, un dulap *tinajero* şi un hamac pe terasă, unde duminica îi plăcea să se întindă ca să-şi mai limpezească gândurile. Nimeni nu l-a definit mai bine decât a făcut-o el însuşi atunci când, răspunzând acuzației că e bogat, spusese:

— Bogat, nu. Sunt un sărăntoc cu bani, ceea ce e cu totul altceva.

Acest comportament bizar, pe care cineva îl elogiase într-un discurs ca pe o

demență lucidă, i-a permis să întrevadă numaidecât la Florentino Ariza ceea ce nimeni nu bănuise până atunci şi nici n-avea s-o facă vreodată. Din ziua în care acesta a venit să-i solicite o slujbă, cu mutra lui lugubră şi cei douăzeci şi şapte de ani inutili ai săi, l-a pus la încercare cu rigoarea unui regim cazon, în stare să înmoaie cerbicia chiar şi celui mai năbădăios ipochimen. Dar n-a reuşit să-l înspăimânte. Unchiul León XII n-a bănuit niciodată că motivul dârzeniei lui nu era nevoia de a-şi asigura existența, nici nesimțirea moştenită de la tembelul de taică-său, ci ambiția născută din iubire, căreia nici o stavilă din lumea asta sau de pe cealaltă nu-i putea sta în cale.

Cei mai grei ani au fost cei de la început, când a ocupat funcția de conțopist la Direcția Generală, un post inventat anume pentru el. Ca fost profesor de muzică al unchiului León XII, Lotario Thugut şi-a permis să-i sugereze că cea mai potrivită ocupație pentru nepot era aceea de a scrie, fiindcă citea literatură cu toptanul, chiar dacă nu atât din cea mai bună, cât, mai degrabă, din cea mai proastă. Unchiul León XII a trecut peste observația privind calitatea lecturilor nepotului, pentru că şi despre el spunea Lotario Thugut că fusese cel mai prost elev al său la canto şi cu toate astea, făcea să plângă până şi lespezile de pe morminte. Într-un fel, neamțul a avut dreptate, deşi el se gândise la altceva, căci Florentino Ariza punea atâta pasiune în tot ce scria, încât până şi documentele oficiale păreau scrisori de dragoste. În ciuda strădaniilor sale, avizele de expediere a mărfurilor îi ieşeau totdeauna rimate, iar scrisorile comerciale obişnuite aveau un suflu liric care le ştirbea autoritatea. Unchiul în persoană a venit într-o bună zi la el în birou cu un teanc de documente pe care nu avusese curajul să le semneze şi i-a acordat ultima şansă de a-şi salva sufletul.

— Dacă nu eşti în stare să redactezi nici măcar o scrisoare comercială, o să te trimit să mături cheiul, i-a spus.

Florentino Ariza a acceptat sfidarea. A făcut un efort suprem ca să învețe simplitatea terestră a prozei mercantile, imitând modele din arhivele notariale cu aceeaşi sârguință cu care îi imitase mai înainte pe poeții la modă. Era epoca în care îşi petrecea ceasurile libere în Porticul Copiştilor, ajutându-i pe îndrăgostiții mai tineri şi nu prea deprinşi cu condeiul să-şi scrie bilețelele parfumate, uşurându-şi astfel inima de povara atâtor cuvinte de iubire pe care n-avea cum să le folosească în facturile vamale. Dar după şase luni, oricât i-a sucit şi i-a răsucit gâtul, tot n-a reuşit să-i vină de hac lebedei îndărătnice. Aşa că, atunci când unchiul León XII i-a făcut din nou observație, s-a declarat învins, nu însă fără o oarecare trufie.

— Singurul lucru care mă interesează e iubirea, i-a spus.

— Nenorocirea, i-a răspuns unchiul, e că fără navigație fluvială, nu poate exista iubire.

S-a ținut de cuvânt şi l-a trimis să adune gunoiul de pe chei, dar i-a promis să-l ajute să urce încet-încet toate treptele ierarhiei funcționăreşti, până ce îşi va găsi locul care i se potrivea. Şi chiar aşa s-a şi întâmplat. Nici un fel de muncă, oricât de grea şi de umilitoare, n-a reuşit să-l doboare, nici chiar salariul de mizerie nu l-a descurajat, nu şi-a pierdut nici o clipă nepăsarea funciară în fața insolențelor superiorilor săi. Dar nici naiv n-a fost: toți cei care i-au stat în cale au suferit consecințele unei voințe nimicitoare, care, la adăpostul unei aparente stângăcii, era în stare de orice. Aşa după cum prevăzuse şi dorise unchiul León XII, nici un secret al firmei nu i-a rămas necunoscut în cei treizeci de ani de devotament şi tenacitate în fața oricăror încercări, de-a lungul cărora a ocupat, rând pe rând, toate funcțiile, îndeplinindu-le pe toate cu o competență admirabilă, studiind fiecare fir din acea urzeală misterioasă care avea atâtea lucruri în comun cu meşteşugul poeziei, dar n-a reuşit să câştige cea mai râvnită medalie de război, anume, să poată redacta o scrisoare comercială acceptabilă: una singură măcar. Fără să vrea, fără să-şi dea măcar seama de acest lucru, a demonstrat cu propria-i viață câtă dreptate avea taică-său, care repetase întruna, până la ultima

suflare, că nu există pe lume oameni cu mai mult simț practic, nici cioplitori în piatră mai îndârjiți, nici administratori mai lucizi şi mai periculoşi decât poeții. Cel puțin aşa i-a povestit unchiul León XII, care, uneori, când îl cuprindea aleanul, îi vorbea despre taică-său, descriindu-l mai degrabă ca pe un visător decât ca pe un om de acțiune.

I-a povestit că Pío Quinto dădea birourilor o întrebuințare mai agreabilă decât aceea ştiută de toată lumea şi aranja în aşa fel lucrurile ca s-o poată şterge duminica de acasă, pretextând că trebuie să fie de față la plecarea sau la sosirea unui vapor. Mai mult chiar: pusese să fie instalat în curtea unde se aflau magaziile de mărfuri un cazan cu aburi scos din uz şi o sirenă, cu care, la nevoie, puteau fi date semnalele marinăreşti de cuviință, ca să le audă nevastă-sa dacă stătea cumva cu urechea la pândă. După socotelile unchiului León XII, Florentino Ariza fusese conceput, mai mult ca sigur, pe masa din vreun birou lăsat descuiat în vreo după-amiază de caniculă duminicală, în timp ce nevasta tatălui asculta de acasă şuieratul de rămas-bun al unui vapor care n-a ridicat ancora niciodată. Când a descoperit şi ea toată tărăşenia, era prea târziu ca să se mai răzbune pentru atare infamie, întrucât soțul murise. I-a supraviețuit încă mulți ani, cu sufletul zdrobit de durerea de a nu avea urmaşi, dar implorându-l pe Dumnezeu să arunce blestemul veşnic asupra bastardului.

Când încerca să şi-l imagineze pe taică-său, Florentino Ariza era descumpănit. Maică-sa i-l descria ca pe un om deosebit, fără înclinații negustoreşti, dar care se apucase de afaceri pentru că fratele lui mai mare fusese un colaborator foarte apropiat al comandorului german Johann B. Elbers, întemeietorul navigației fluviale. Mama celor trei frați, bucătăreasă de meserie, îi avusese cu bărbați diferiți, aşa că toți purtau numele ei de familie, iar la botez primiseră numele unui papă ales la întâmplare din calendar sau, în cazul unchiului León XII, al celui care domnea când s-a născut el. Florentino îl chema pe bunicul matern, iar numele ajunsese până la fiul lui Tránsito Ariza sărind peste o întreagă generație de pontifi.

Florentino păstra un caiet în care taică-său scria poezii de dragoste, unele inspirate de Tránsito Ariza, şi pe ale cărui file erau desenate inimi străpunse de săgeți. Încă de la început îl intrigaseră două lucruri. Mai întâi, caligrafia tatălui, întru totul asemănătoare cu a lui, deşi el şi-o alesese, pentru că îi plăcuse mai mult, dintr-un manual. Apoi. un aforism despre care credea că-i aparține, dar pe care taică-său îl notase într-un caiet încă înainte de a se naşte el: *Când mă gândesc la moarte, singurul lucru de care-mi pare rău e că s-ar putea să nu mor din dragoste.*

Văzuse şi singurele două fotografii ale tatălui său. Una fusese făcută la Santa Fe, la vârsta pe care o avea el când a văzut-o prima oară. Purta un palton ca o blană de urs şi se sprijinea de un piedestal din a cărui statuie nu mai rămăseseră decât jambierele goale. Băiețelul de lângă el era unchiul León XII, cu o şepcuță de căpitan de vapor pe cap. În cealaltă fotografie, taică-său, aflat într-un grup de luptători din nenumăratele noastre războaie, avea flinta cea mai lungă şi nişte mustăți al căror miros de praf de puşcă se mai simțea încă. Deşi era liberal şi mason, ca şi frații săi, ar fi dorit ca băiatul să intre la seminar. Florentino Ariza nu credea că asemănarea care li se atribuia era reală, dar, după câte povestea unchiul León XII, şi lui Pío Quinto i se reproşa lirismul documentelor. Aşa cum arăta în poze însă, nu semăna deloc cu el, dar nu se potrivea nici cu amintirile lui, nici cu imaginea pe care, transfigurată de iubire, i-o zugrăvea maică-sa, iar unchiul León XII o pocea cu umorul lui brutal. Florentino Ariza a descoperit această asemănare mult mai târziu şi abia atunci a înțeles că un bărbat simte cât de aproape e bătrânețea când îşi dă seama că începe să semene cu propriul său tată.

Nu-şi amintea să-l fi văzut pe Strada Ferestrelor. După câte auzise, se pare că o vreme, la începutul idilei cu Tránsito Ariza, dormise totuşi acolo, dar după naşterea lui, nu mai călcase pragul casei. Timp de mulți ani, singurul nostru document de

identitate a fost certificatul de botez, iar cel al lui Florentino Ariza, înregistrat în parohia Sfântul Toribio, nu menționa decât că era fiul natural al altei fiice naturale, nemăritată, cu numele de Tránsito Ariza. Nicăieri nu era pomenit numele tatălui, deşi, până în ultima zi a vieții, acesta a avut grijă să nu-i lipsească nimic. Această condiție socială i-a închis lui Florentino Ariza porțile seminarului, dar, în acelaşi timp, fiind singurul copil al unei femei nemăritate, l-a scăpat de armată chiar în perioada cea mai sângeroasă a războaielor civile.

În fiecare vineri, după ce se întorcea de la şcoală, se aşeza în fața birourilor Companiei Fluviale a Caraibilor şi se uita la pozele cu animale dintr-o carte ferfenițită de atâta răsfoit. Îmbrăcat în redingotele de stofă pe care Tránsito Ariza avea să le ajusteze mai târziu pentru el şi semănând la chip cu Sfântul loan Evanghelistul din icoane, taică-său intra în clădire fără să-i arunce nici măcar o privire. După multe ceasuri, ieşea pe furiş, ca să nu-l vadă nici chiar vizitiul, şi îi dădea banii de cheltuială pentru o săptămână. Nu-şi vorbeau, nu numai din pricină că tatăl nu încerca s-o facă, dar şi pentru că lui îi era teamă de el. Într-o bună zi, după ce a aşteptat mai mult ca de obicei, taică-său i-a dat banii şi i-a spus:

— Ține şi să nu mai calci pe aici.

A fost ultima oară când l-a văzut. Cu timpul însă, avea să afle că unchiul León XII, care era cu vreo zece ani mai tânăr, a continuat să le aducă banii acasă şi s-a ocupat de ei când Pío Quinto a murit de o colică prost tratată, fără să lase nimic scris şi fără să mai aibă răgazul să dea vreo dispoziție în favoarea singurului său copil: un copil al străzii.

Cât timp a fost caligraful Companiei Fluviale a Caraibilor, Florentino Ariza a trăit drama de a nu-şi putea birui lirismul, pentru că nu reuşea să scrie nimic fără să se gândească la Fermina Daza. Mai târziu, când a fost mutat în alte posturi, neştiind ce să facă cu iubirea care-i prisosea, s-a hotărât s-o dăruiască tinerilor îndrăgostiți fără harul scrisului, compunând pentru ei, pe gratis, scrisori de dragoste în Porticul Copiştilor. După ce-şi încheia ziua de muncă, se ducea întins acolo. Îşi scotea redingota cu gesturile lui cumpătate şi o aşeza pe spătarul scaunului, îşi trăgea mânecuțele ca să nu-şi murdărească manşetele cămăşii, se descheia la vestă, ca să poată gândi mai bine, şi rămânea uneori până noaptea târziu, redeşteptând speranța în inimile celor sfielnici cu nişte scrisori tulburătoare. Când şi când, se mai întâmpla să-i ceară sprijinul câte o biată femeie care avea un necaz cu un băiat de-al ei, vreun veteran de război care insista să i se plătească pensia, ori un păgubaş care voia să reclame furtul la guvern, dar, oricât se străduia, nu-i putea ajuta, pentru că numai în scrisorile de dragoste reuşea să fie convingător. Clienților noi nici măcar nu le punea întrebări, îi era de ajuns să le vadă albul ochilor ca să-şi dea seama ce era în inima lor, aşa că se apuca să aştearnă pagini întregi cu declarații înflăcărate de dragoste, după o metodă infailibilă: totdeauna scria gândindu-se numai şi numai la Fermina Daza. După prima lună, a fost nevoit să întocmească o listă cu rezervări anticipate, ca să poată face față nerăbdării îndrăgostiților.

Cea mai plăcută amintire din acea perioadă a fost întâmplarea cu o fetişcană timidă, aproape o copilă, care i-a cerut speriată să-i scrie un răspuns la o scrisoare irezistibilă, pe care tocmai o primise şi pe care Florentino Ariza a recunoscut-o ca fiind scrisă de el în ajun. A redactat răspunsul folosind un stil diferit, cât mai potrivit cu emoția şi vârsta copilei, dar şi o caligrafie care să semene cu a ei, căci ştia să-şi schimbe scrisul după împrejurare şi după caracterul fiecăruia. A făcut-o imaginându-şi ce i-ar fi răspuns Fermina Daza dacă l-ar fi iubit tot atât de mult cât îşi iubea acea făptură neajutorată pretendentul. Bineînțeles că, două zile mai târziu, a trebuit să scrie şi replica băiatului, cu caligrafia, stilul şi genul de iubire pe care i le atribuise în prima epistolă, şi uite aşa, s-a trezit întreținând o corespondență pătimaşă cu sine însuşi. Nici

n-a trecut bine o lună, şi cei doi au venit pe rând să-i mulţumească pentru ceea ce chiar el propusese în scrisoarea băiatului, iar mai apoi acceptase cu devoţiune răspunsul fetei: se căsătoreau.

Numai când au avut primul copil şi-au dat seama, dintr-o discuţie întâmplătoare, că scrisorile lor fuseseră scrise de aceeaşi persoană şi pentru prima dată au venit împreună să-l roage să le boteze băiatul. Florentino Ariza a fost atât de entuziasmat de evidenţa practică a reveriilor sale, încât şi-a făcut timp şi a scris printre picături un *Secretar al îndrăgostiţilor*, mai poetic şi mai cuprinzător decât cel care se vindea până atunci prin portaluri pentru numai douăzeci de centime şi pe care jumătate din oraş îl ştia pe dinafară. A înşirat toate situaţiile imaginabile în care se puteau afla Fermina Daza şi el, scriind pentru fiecare atâtea modele câte alternative dus-întors erau cu putinţă. Când a terminat, se strânseseră cam o mie de scrisori, în trei volume la fel de groase ca dicţionarul lui Covarrubias, dar nici un tipograf din oraş nu şi-a asumat riscul să le publice, aşa încât, până la urmă, au ajuns în podul casei, printre alte hârtii vechi. Tránsito Ariza a refuzat categoric să-şi dezgroape ulcioarele ca să-şi cheltuiască economiile de-o viaţă pe o trăsnaie editorială. Mulţi ani mai târziu, când Florentino Ariza a avut cu ce să publice cartea, nu i-a venit să creadă că scrisorile de dragoste nu mai erau la modă.

În timp ce el făcea primii paşi la Compania Fluvială a Caraibilor şi compunea, pe gratis, scrisori în Porticul Copiştilor, prietenii lui din tinereţe erau convinşi că, până la urmă, avea să-i părăsească. Nu se înşelau. După ce s-a întors din călătoria pe fluviu, se mai întâlnea cu câte unii, sperând s-o uite pe Fermina Daza, juca biliard cu ei, se ducea la baluri, accepta să fie tras la sorţi de fete, făcea tot ce-i stătea în putere ca să fie iarăşi cel de dinainte. Mai târziu, când unchiul León XII l-a angajat ca funcţionar, se ducea la Clubul Comerţului şi juca domino cu colegii de birou, iar aceştia au început să-l trateze ca pe unul de-al lor tot auzindu-l vorbind întruna de compania de navigaţie, pe care n-o mai pomenea decât cu iniţialele: C.F.C.. Îşi schimbase chiar şi deprinderile alimentare. Dacă mai înainte mânca orice şi când se nimerea, cu timpul a devenit foarte riguros şi cumpătat, şi aşa a rămas până la sfârşitul vieţii: o ceaşcă mare de cafea la micul dejun, o bucată de peşte fiert cu orez, la prânz, iar înainte de culcare, o ceaşcă de cafea cu lapte şi o bucată de brânză. Se obişnuise să bea cafea la orice oră, oriunde s-ar fi aflat şi în orice împrejurare, chiar şi câte treizeci de ceşcuţe pe zi: o infuzie de culoarea şi consistenţa ţiţeiului, pe care prefera să şi-o prepare singur şi pe care o păstra într-un termos, ca s-o aibă la îndemână. Se schimbase, în ciuda hotărârii ferme şi a eforturilor îndârjite de a rămâne aşa cum fusese înainte de a-l birui iubirea.

La drept vorbind, niciodată n-avea să mai fie acelaşi. Nu mai urmărea alt ţel în viaţă decât recuperarea Ferminei Daza şi era atât de sigur că, mai devreme sau mai târziu, şi-l va atinge, încât o convinsese pe Tránsito Ariza să continue reparaţia casei, ca să fie gata s-o primească oricând s-ar fi întâmplat minunea. Spre deosebire de felul în care reacţionase faţă de propunerea de editare a *Secretarului Îndrăgostiţilor,* de data aceasta, Tránsito Ariza a mers mai departe: a cumpărat casa cu bani peşin şi s-a apucat s-o renoveze din temelii. Au transformat vechiul iatac în salon, au construit la etaj un dormitor pentru viitorii soţi şi altul pentru copiii pe care urmau să-i aibă, amândouă foarte mari şi luminoase, iar în spaţiul vechii fabrici de tutun, au amenajat o grădină cu trandafiri de cele mai variate specii, căreia Florentino Ariza îi consacra ceasurile libere din zori. Singurul loc care a rămas neschimbat, ca o mărturie a gratitudinii faţă de trecut, a fost merceria. Odăiţa din fundul prăvăliei, unde dormea Florentino Ariza, au lăsat-o aşa cum fusese întotdeauna, cu hamacul atârnat şi masa plină de cărţi îngrămădite de-a valma, dar el s-a mutat în dormitorul de la etaj. Nu numai pentru că era camera cea mai mare şi mai răcoroasă din toată casa, cu o terasă interioară unde, noaptea, se simţea briza dinspre mare şi mirosul îmbătător al

trandafirilor, dar se şi potrivea întru totul cu austeritatea monahală a lui Florentino Ariza. Pereții goi şi zgrunțuroşi erau dați cu var, iar mobilierul se reducea la un pat ca de puşcăriaş, o noptieră cu o lumânare înfiptă într-o sticlă, un şifonier vechi, un lavoar cu un lighean şi o carafă.

Lucrările au durat aproape trei ani şi au coincis cu un oarecare reviriment în viata oraşului, datorat atât avântului luat de navigația fluvială cât şi comerțului de tranzit, aceiaşi factori care, sub spanioli, îi sporiseră măreția, transformându-l vreme de peste două veacuri într-o adevărată poartă a Americii. A fost însă şi epoca în care Tránsito Ariza a avut primele simptome ale bolii ei incurabile. Clientele de altădată continuau să vină la mercerie, dar arătau tot mai îmbătrânite, mai palide şi sfrijite, iar ea fie că nu le mai recunoştea, fie le confunda, lucru foarte grav în afaceri de acest soi, în care pentru a proteja onoarea ambelor părți, nu se semnau nici un fel de hârtii, iar cuvântul dat era acceptat ca o garanție suficientă. La început, se părea că avea să rămână surdă, dar curând s-a văzut limpede că nu auzul o lăsa, ci memoria. A lichidat aşadar afacerea cu amaneturi, iar cu comoara din ulcioare a reuşit să termine şi să mobileze casa, ba chiar i-au mai rămas multe din cele mai vechi şi mai de preț bijuterii din oraş, ai căror stăpâni n-au avut cu ce să le răscumpere.

Deşi nu-şi mai vedea capul de treburi, Florentino Ariza n-a pregetat să-şi întețească escapadele de vânător mereu la pândă. După eratica experiență cu văduva lui Nazaret, care i-a deschis gustul pentru aventurile întâmplătoare, întâlnite pe stradă, a continuat mulți ani la rând să vâneze păsărele rătăcite în bezna nopții, amăgit de iluzia că, astfel, va găsi alinare pentru durerea pricinuită de Fermina Daza. După un timp însă, nici el n-a mai ştiut dacă preacurvia fără speranțe era o nevoie a conştiinței sau un simplu viciu al trupului. Trecea din ce în ce mai rar pe la hotelul de tranzit, nu numai din pricină că interesele lui urmau alte făgaşe, dar şi pentru că nu-i făcea plăcere să se afle că avea şi alte preocupări decât cele domestice şi caste pe care toată lumea i le cunoştea. Au fost însă câteva situații presante în care a trebuit să apeleze la o metodă comodă într-o epocă pe care el n-o cunoscuse: îşi îmbrăca în haine bărbăteşti prietenele care se temeau să nu fie recunoscute şi intrau în hotel cu aerul unor cheflii hotărâți să-şi facă de cap toată noaptea. Cu toate acestea, unii şi-au dat imediat seama că nu-şi ducea aşa-zisul tovarăş de beție la cârciumă, ci într-una din odăițe, şi astfel reputația deja şubrezită a lui Florentino Ariza a primit lovitura de grație. Până la urmă, a renunțat să se mai ducă la hotel, iar în rarele ocazii când mai dădea pe acolo, o făcea nu ca să-şi completeze educația, recuperând restanțele, ci dimpotrivă: căutând un refugiu pentru a se restabili după excese.

Avea şi de ce. Îndată ce pleca de la birou, pe la cinci după-amiază, o şi pornea la vânătoare de puicuțe în fuste. La început, se mulțumea cu ce îi scotea în cale noaptea. Agăța servitoare prin parcuri, negrese în piață, cuconițe fandosite pe plajă, americance de pe vapoarele care veneau de la New Orleans. Le ducea unde putea, iar, câteodată, chiar şi unde nu putea, căci nu de puține ori, a trebuit să intre într-un gang întunecos şi să facă la repezeală ce se putea face în spatele porții.

Turnul farului a fost un refugiu plăcut, pe care îl evoca cu nostalgie în pragul bătrâneții, când viața îi era de mult rostuită, pentru că acolo se simțise totdeauna fericit, mai ales noaptea, iar câteodată îşi imagina că o fărâmă din iubirile lui ajungea până la marinarii de pe vapoare odată cu fiecare străfulgerare rotitoare. Aşa încât a continuat să se ducă acolo mai des decât în altă parte, iar paznicul, bunul său prieten, îl primea totdeauna cu brațele deschise şi cu un aer tâmp, care era cea mai bună garanție de discreție pentru păsărelele speriate. Jos, lângă vuietul valurilor care se spărgeau de țărmul stâncos, se afla o căsuță, unde iubirea era mai intensă, pentru că avea ceva de naufragiu. După prima noapte însă, Florentino Ariza prefera turnul farului, de unde putea zări întreg oraşul şi trâmba de lumini ale pescarilor de pe mare

şi chiar de pe mlaştinile ce se pierdeau în zare.

Din acea perioadă datau teoriile lui mai degrabă simpliste despre relația dintre fizicul femeilor şi aptitudinile lor pentru dragoste. Nu avea încredere în tipul senzual, muieruştile acelea care păreau în stare să înghită de viu chiar şi un caiman, dar care, de obicei, erau cele mai pasive în pat. Tipul lui era cel opus: aschimodiile costelive după care nimeni nu se ostenea să-şi întoarcă privirea pe stradă, din care nu mai rămânea parcă nimic când se dezbrăcau, care îi stârneau mila când auzea cum le pârâie oasele la primul impact, dar care erau în stare să-i dea gata chiar şi pe cei mai plini de vlagă şi mai fanfaroni bărbați.

Îşi notase toate aceste observații premature cu intenția de a scrie un supliment practic la *Secretarul Îndrăgostiților*, dar proiectul a avut aceeaşi soartă ca şi cel anterior, după ce Ausencia Santander l-a sucit şi l-a răsucit pe toate părțile cu dibăcia ei de vulpe bătrână, l-a întors cu capul în jos, l-a înălțat şi l-a coborât, l-a lăsat ca un nou-născut, i-a făcut praf virtuozitatea teoretică şi l-a învățat singurul lucru pe care trebuia să-l ştie în dragoste: că viața nu are nevoie de lecții de la nimeni.

Timp de douăzeci de ani, Ausencia Santander avusese o căsnicie convențională, de pe urma căreia se alesese cu trei fii, de mult căsătoriți şi cu copii, motiv pentru care se lăuda, şi pe bună dreptate, că era bunica cu cel mai grozav pat din oraş. Niciodată n-a fost limpede dacă ea şi-a părăsit bărbatul sau dacă acesta a părăsit-o pe ea, ori amândoi s-au părăsit în acelaşi timp, când el s-a dus să locuiască la amanta lui dintotdeauna, iar ea a socotit că-l poate primi ziua în amiaza mare, pe uşa principală, pe Rosendo de la Rosa, căpitan pe un vapor fluvial, care se furişase de multe ori noaptea pe uşa din dos. Chiar el a fost cel care, fără să stea prea mult pe gânduri, l-a adus pe Florentino Ariza şi i l-a prezentat.

L-a invitat la prânz. Ca atare, a adus o damigeană cu rachiu de casă şi toate ingredientele necesare pentru un ghiveci epic, care nu putea fi pregătit decât cu găini de curte, rasoale cu osul fraged, carne de porc crescut la cocină, legume şi zarzavaturi din satele de pe malul fluviului. Florentino Ariza s-a arătat la început mai puțin entuziasmat de calitatea excelentă a mâncării sau de exuberanța stăpânei, cât de frumusețea locuinței. Îi plăcea casa în sine, scăldată toată în lumină, răcoroasă, cu patru ferestre mari prin care se vedea oraşul vechi. Îi plăceau obiectele splendide, înghesuite peste tot, care dădeau salonului un aspect confuz şi, deopotrivă, riguros, minunățiile artizanale pe care căpitanul Rosendo de la Rosa le adusese rând pe rând din fiecare călătorie, până când n-a mai rămas nici un colțişor liber. Pe terasa dinspre mare, trona un papagal cu penajul neverosimil de alb, împietrit pe cercul lui într-o imobilitate meditativă care dădea mult de gândit: cel mai frumos animal pe care îl văzuse vreodată Florentino Ariza.

Încântat de încântarea musafirului, căpitanul Rosendo de la Rosa i-a povestit amănunțit istoria fiecărui obiect. Între timp, nu uita să soarbă tacticos din paharul cu rachiu. Părea clădit din beton armat: uriaş, cu păr pe tot trupul, dar chel, cu o mustață ca o bidinea şi un glas ca huruitul unui cabestan, cum numai el putea avea, dar de o distinsă amabilitate. Nici un corp însă n-ar fi putut rezista la atâta băutură. Terminase deja jumătate din damigeană şi când s-au aşezat la masă, s-a prăbuşit pe brânci, cu un vuiet asurzitor de năruire năprasnică, peste o tavă cu pahare şi sticle. Ausencia Santander l-a rugat pe Florentino Ariza s-o ajute să ducă târâş până la pat corpul inert de balenă eşuată şi să-i scoată hainele. Apoi, într-o străfulgerare de inspirație, pentru care amândoi au fost recunoscători conjuncției propriilor astre, s-au dezbrăcat în camera de alături, fără să şi-o fi propus, fără să se fi înțeles mai dinainte, fără s-o sugereze măcar, şi au continuat mai bine de şapte ani să se dezbrace ori de câte ori au avut prilejul, când căpitanul era plecat. Nu exista pericolul să fie luați prin surprindere, pentru că acesta avea bunul obicei de adevărat navigator să-şi anunțe

sosirea mai întâi cu trei şuierături lungi, pentru soție şi cei nouă copii, iar apoi, cu două întretăiate şi melancolice, pentru amantă.

Ausencia Santander avea, şi chiar îi arăta, cam cincizeci de ani, dar, în acelaşi timp, poseda un instinct atât de personal în ceea ce priveşte dragostea, încât nu existau teorii artizanale sau ştiințifice capabile s-o pună în încurcătură. Florentino Ariza, care era la curent cu itinerarele vapoarelor, ştia când o putea vizita şi totdeauna se ducea fără s-o anunțe, la orice oră din zi sau din noapte, iar ea îl primea de fiecare dată bucuroasă, parcă ştiind că are să vină. Îi deschidea uşa aşa cum o crescuse maică-sa până la vârsta de şapte ani: în pielea goală, dar cu o fundă de organdi în păr. Nu-l lăsa să facă nici un pas înainte de a-i scoate hainele, convinsă că orice bărbat îmbrăcat cu care rămânea câtva timp în casă îi putea aduce ghinion. Acesta era un motiv de permanente neînțelegeri cu căpitanul Rosendo de la Rosa, la fel de superstițios şi el, care credea că e de rău augur să fumezi dezbrăcat şi, uneori, prefera să amâne amorul decât să-şi stingă nelipsitul trabuc cubanez. Florentino Ariza, în schimb, era un mare admirator al farmecelor nudității, iar ea începea să-l dezbrace cu o adevărată desfătare imediat ce închidea uşa în urma lui, fără să-i mai lase răgaz s-o salute sau să-şi scoată pălăria şi ochelarii, sărutându-l şi lăsându-se sărutată cu săruturi întretăiate, în timp ce-l descheia la haine de jos în sus. mai întâi nasturii de la prohab, unul câte unul, după fiecare sărutare, apoi cureaua, iar la sfârşit, jiletca şi cămaşa, până când rămânea ca un peşte despicat de viu pe burtă. După care, îl aşeza în salon, îi scotea ghetele, îi trăgea pantalonii o dată cu izmenele, iar, la sfârşit, îi desfăcea jartierele din jurul pulpelor şi-i scotea ciorapii. Florentino Ariza renunța pentru o clipă la sărutări şi făcea singurul lucru care îi revenea în acel ceremonial atât de riguros: îşi scotea ceasul prins cu lanțul de butoniera jiletcii, apoi ochelarii şi le punea pe toate în ghete, ca să fie sigur că n-o să le uite. Totdeauna, dar absolut totdeauna, îşi lua această precauție, ori de câte ori se dezbrăca într-o casă străină.

Imediat ce termina, ea se năpustea asupra lui, fie pe sofaua unde tocmai îl dezbrăcase, fie, deşi mai rar, în pat. I se strecura pe dedesubt, punând stăpânire cu tot trupul pe trupul lui, cufundată în sine, bâjbâind cu ochii închişi prin bezna ei lăuntrică, înaintând, revenind imediat, schimbând direcția pentru a încerca altă cale, mai intensă, altă formă de a continua fără a se scufunda în mlaştina de mucilagiu ce i se scurgea din pântece, întrebându-se şi răspunzându-şi singură în graiul ei matern, cu un bâzâit ca de bondar, unde putea găsi prin întuneric acel ceva pe care numai ea îl ştia şi pe care şi-l dorea numai pentru sine, până când se prăbuşea de una singură în propriul ei abis, cu o explozie de fericire triumfătoare, care făcea să se zguduie lumea. Florentino Ariza rămânea epuizat, nesatisfăcut, plutind în băltoaca propriilor sudori, copleşit de impresia că nu era decât un instrument al plăcerii. Şi chiar i-o spunea: „Mă tratezi de parcă aş fi unul mai mult." Ea izbucnea într-un râs de femeie lipsită de prejudecăți şi-i răspundea: „Dimpotrivă: ca şi cum ai fi unul mai puțin." Cu toate astea, el continua să creadă că ea nu urmărea altceva decât să-şi satisfacă propria plăcere cu o voracitate meschină şi, simțindu-se ofensat, pleca ferm hotărât să nu mai revină niciodată. Acasă însă, se trezea fără nici un motiv în toiul nopții şi, amintindu-şi de amorul cufundat în sine al Ausenciei Santander, înțelegea, cu luciditatea cumplită a singurătății, că, în realitate, era o capcană a fericirii pe care o detesta şi o dorea deopotrivă, dar din care îi era cu neputință să scape.

Într-o duminică, la vreo doi ani după ce se cunoscuseră, în loc să se grăbească să-l dezbrace încă de la uşă, aşa cum făcea de obicei, ea i-a scos ochelarii ca să-l poată săruta mai bine, iar Florentino Ariza şi-a dat seama astfel că începuse să-l iubească. Deşi, încă din prima zi, se simțise bine în casa aceea, pe care ajunsese s-o îndrăgească de parcă ar fi fost a lui, niciodată nu stătea mai mult de două ore, niciodată nu dormise acolo şi numai o dată acceptase să rămână la masă, când ea l-a invitat în mod special.

În fond, o vizita cu un singur scop, ducându-i de fiecare dată în dar un trandafir solitar, şi dispărea până la următoarea întâlnire, mereu imprevizibilă. Dar în duminica în care ea i-a scos ochelarii ca să-l sărute, în parte din acest motiv, în parte pentru că au adormit după un amor potolit, şi-au petrecut toată după-amiaza goi în patul uriaş al căpitanului. Când s-a trezit, lui Florentino Ariza îi mai răsunau în urechi țipetele papagalului, ale cărui alămuri stridente contrastau cu frumusețea lui. În zăpuşeala de la ora patru, peste casă se aşternuse o tăcere străvezie, iar pe fereastra dormitorului se zărea oraşul vechi, luminat din spate de soarele după-amiezii, cu turlele lui poleite şi marea în flăcări, până hăt-departe, în Jamaica. Ausencia Santander întinse mâna hoinară, bâjbâind după animalul care zăcea nemişcat, dar Florentino Ariza i-o îndepărtă şi-i spuse: „Acuma, nu: nu ştiu de ce, dar am o senzație ciudată, de parcă ne-ar privi cineva." Ea stârni din nou papagalul cu râsul ei fericit şi-i răspunse: „Pretextul ăsta nu-l înghite nici măcar femeia lui lona." Şi nici ea, fireşte, dar i s-a părut amuzant şi amândoi s-au iubit o vreme în tăcere, fără să repete amorul. La cinci, când soarele mai era încă pe cer, ea se dădu jos din pat, goală pentru eternitate, dar cu funda de organdi în păr, şi se duse să caute ceva de băut în bucătărie. N-a apucat însă să iasă bine din dormitor şi a scos un țipăt de groază.

Nu-şi putea crede ochilor. Singurele obiecte care mai rămăseseră în casă erau lămpile atârnate de tavan. Restul, mobilele unicat, covoarele indiene, statuile şi goblenurile, nenumăratele bibelouri din pietre şi metale prețioase, tot ceea ce făcuse din casa ei una din cele mai încântătoare şi mai bine înzestrate din oraş, tot, chiar şi papagalul sacru, totul, se evaporase. Hoții pătrunseseră şi ieşiseră pe uşa ce dădea spre terasa de pe țărmul mării, fără să le tulbure iubirea. Nu mai rămăseseră decât odăile pustii, cele patru ferestre deschise şi câteva cuvinte scrise cu bidineaua pe peretele din fund : *Aşa pățeşte cine se regulează toată ziua.* Căpitanul Rosendo de la Rosa n-a putut înțelege niciodată de ce Ausencia Santander n-a reclamat jaful sau n-a luat măcar legătura cu traficanții de lucruri furate şi nici de ce n-a mai vrut să audă vorbindu-se de nenorocirea ei.

Florentino Ariza a continuat s-o viziteze în casa jefuită, unde nu mai exista alt mobilier decât cel din dormitorul în care se aflaseră ei şi trei taburete de piele, uitate de hoți în bucătărie. Şi-a rărit însă vizitele, nu pentru că l-ar fi deprimat casa pustie, aşa cum bănuia şi chiar i-a spus-o ea, ci din pricina tramvaiului cu catâri, o noutate a începutului de secol, care a reprezentat pentru el un cuib original şi plin de păsărele slobode. Îl lua de patru ori pe zi: de două ori când se ducea la birou şi de două ori când se întorcea acasă, iar câteodată, în timp ce citea cu adevărat, dar, de cele mai multe ori, prefăcându-se că citeşte, reuşea să stabilească măcar primele contacte pentru o întâlnire ulterioară. Mai târziu, când unchiul León XII i-a pus la dispoziție o trăsură trasă de doi catâri cafenii, cu valtrapuri aurite, aşa cum avea chiar preşedintele Rafael Núñez, a regretat acei ani, cei mai bogați în vânat. Şi pe bună dreptate: nu exista duşman mai cumplit pentru iubirile tăinuite decât o trăsură aşteptând în fața porții. Aşa încât prefera s-o lase acasă şi s-o pornească pe jos în escapadele lui, ca să nu rămână nici măcar urma roților în praful de pe străzi. Tocmai de aceea se gândea cu atâta nostalgie la vechiul tramvai, cu catârii lui costelivi şi răpănoşi, în interiorul căruia era de ajuns să arunce o privire piezişă, ca să ştie unde se ascundea iubirea. Dintre atâtea amintiri înduioşătoare însă, îi era cu neputință să treacă peste imaginea unei păsărele rătăcite, căreia nu i-a aflat niciodată numele şi alături de care abia dacă a izbutit să petreacă o jumătate de noapte frenetică, dar suficientă ca să-l dezguste pentru tot restul vieții de babilonia inofensivă a carnavalului.

O remarcase în tramvai, impresionat de totala ei indiferență față de hărmălaia din jur. Arăta cam de douăzeci de ani şi nu părea să-i ardă de carnaval, doar dacă nu se gândise cumva să se travestească îmbrăcându-se ca o bolnavă neajutorată: părul

gălbui şi lins îi atârna pe umeri, iar rochia lălâie, din pânză ordinară, nu avea nici o podoabă. Părea surdă la cântecele care vuiau în tot oraşul şi nici nu-i păsa că mulțimea de pe stradă arunca în călători cu făină de orez sau îi stropea cu cerneală violetă când trecea tramvaiul tras de bieții catâri, care, timp de trei zile, cât ținea nebunia, umblau plini de pulbere albă şi cu pălării de flori pe căpățână. Profitând de învălmăşeală, Florentino Ariza a invitat-o la o îngherțată, gândindu-se că mai mult nici nu merita. Ea îl privi fără să se arate mirată şi îi spuse: „Accept cu mare plăcere, dar vă avertizez că sunt nebună." El a râs ca de o glumă bună şi a dus-o să vadă din balconul cofetăriei parada caleştilor. A închiriat apoi un domino şi s-au alăturat mulțimii care dansa în Piața Vămii, unde s-au distrat ca nişte îndrăgostiți, pentru că, pe măsură ce creştea vacarmul nopții, indiferența ei se risipea: dansa ca o profesionistă, era plină de imaginație, ştia să se distreze şi avea un farmec copleşitor.

— Nici nu ştii în ce bucluc ai intrat cu mine, striga printre hohote de râs, cuprinsă de frenezia carnavalului. Am scăpat de la balamuc.

Lui Florentino Ariza noaptea aceea îi amintea de nebuniile nevinovate din adolescență, când încă nu aflase ce înseamnă să suferi din dragoste. Ştia însă, mai degrabă din nenumăratele pățanii decât din experiențele reuşite, că o fericire atât de uşor dobândită nu putea dura mult. Aşa că, înainte de a se lumina de ziuă, când se decernau de obicei premiile pentru cele mai izbutite costume de carnaval, i-a propus fetei să meargă împreună la far, ca să contemple de acolo răsăritul soarelui. Ea a acceptat imediat, dar l-a rugat să mai aştepte până când se termina decernarea premiilor.

Florentino Ariza a rămas încredințat că întârzierea aceea i-a salvat viața. Într-adevăr, fata tocmai îi făcuse semn că e gata să-l însoțească la far, când doi cerberi şi o infirmieră de la ospiciul Divina Pastora s-au năpustit asupra ei. Era căutată de toate forțele de ordine încă de la trei după-amiază, când fugise. Decapitase un gardian şi rănise grav alți doi cu un cuțit *machete*, pe care i-l smulsese grădinarului din mână, pentru că voia să plece în oraş şi să danseze la carnaval. Au percheziționat o grămadă de case, cotrobăind chiar şi prin rezervoarele de apă, dar nimănui nu i-a trecut prin cap că putea fi pe stradă, dansând în văzul tuturor.

Nu s-a lăsat uşor prinsă. S-a apărat cu un foarfece de grădină ascuns în sân şi a fost nevoie de şase bărbați ca să-i pună cămaşa de forță, în timp ce mulțimea înghesuită în Piața Vămii aplauda şi fluiera înveselită, crezând că acea captură sângeroasă era una din multele farse din timpul carnavalului. Florentino Ariza a rămas cu inima sfâşiată şi chiar din Miercurea de Cenuşă a început să treacă pe strada Divina Pastora cu o cutie de ciocolată englezească pentru ea. Se oprea în fața clădirii şi se uita la bolnavele care îi strigau pe fereastră tot felul de măscări, le arăta cutia de ciocolată, ca să le trezească astfel curiozitatea, sperând să aibă norocul s-o vadă şi pe ea în spatele gratiilor de fier. Dar n-a zărit-o niciodată. Câteva luni mai târziu, când a coborât din tramvaiul cu catâri, o fetiță care tocmai trecea pe stradă cu tatăl ei i-a cerut o bomboană de ciocolată din cutia pe care o avea în mână. Tatăl a certat-o şi şi-a cerut scuze, dar Florentino Ariza i-a dăruit fetiței cutia, sperând ca acel gest să-l izbăvească de toată tristețea, şi l-a liniştit pe tăticul stingherit bătându-l uşor cu palma pe umăr.

— Erau pentru o iubită, dar acum s-a dus dracului tot, i-a spus.

Ca o compensație a destinului, tot în tramvaiul cu catâri a cunoscut-o şi pe Leona Cassiani, care a fost adevărata femeie a vieții lui, deşi nici unul n-a ştiut-o vreodată şi nici dragoste n-au făcut. Se întorcea acasă cu tramvaiul de la ora cinci, când, deodată, a simțit-o chiar înainte de a o vedea: a fost o privire materială, care l-a atins ca un deget. Şi-a ridicat privirea şi a văzut-o foarte desluşit printre călătorii din celălalt capăt. Ea nu şi-a plecat ochii. Dimpotrivă: l-a privit țintă, cu atâta neruşinare, încât el nu putea gândi decât ceea ce a şi gândit: negresă, tânără şi drăguță, dar târfă,

fără nici o îndoială. Şi şi-a şters-o imediat din minte, pentru că nu putea concepe nimic mai nedemn decât să plătească iubirea: n-a făcut-o niciodată.

Florentino Ariza a coborât în Piața Birjelor, unde era capătul tramvaiului. S-a strecurat repede prin labirintul tarabelor, pentru că maică-sa îl aştepta la ora şase, iar când a ajuns de cealaltă parte a mulțimii, auzind țăcănitul tocurilor pe caldarâm, a întors capul ca să se convingă de ceea ce ştia mai dinainte: era ea. Arăta întocmai ca sclavele din gravuri, purta o fustă cu volane, pe care şi-o ridica cu un gest ca de dans când sărea peste băltoacele de pe stradă, o bluză decoltată care îi lăsa umerii descoperiți, mai multe şiraguri de mărgele colorate la gât şi un turban alb. Le ştia de la hotelul de tranzit. Nu de puține ori, li se întâmpla să nu aibă ce mânca la prânz, aşa încât, seara, nu le mai rămânea altceva de făcut decât să iasă ca tâlharii la drumul mare şi să se folosească de sex ca de un cuțit, punându-l la gâtul primului trecător întâlnit pe stradă: sexul sau viața. Ca să se convingă definitiv, Florentino Ariza a cotit pe ulicioara Gazorniței, care era pustie la ora aceea, iar ea a grăbit pasul pe urmele lui. Atunci el se întoarse şi îi tăie calea pe trotuar, sprijinindu-se cu ambele mâini pe umbrelă. Ea se opri în fața lui.

— Te înşeli, frumoaso, spuse el. Nu ți-o dau.

— Bineînțeles că nu, răspunse ea. Se vede pe fața ta.

Florentino Ariza îşi aminti de o frază auzită în copilărie de la medicul familiei, naşul lui, care tot încerca să-l vindece de constipada cronică: „Lumea se împarte în două: cei care se cacă uşor şi cei care se cacă greu." Pornind de la această dogmă, doctorul elaborase o întreagă teorie asupra caracterului oamenilor, pe care o considera mai reuşită şi mai riguroasă decât astrologia. După experiența căpătată de-a lungul anilor, Florentino Ariza a reformulat-o în alți termeni: „Lumea se împarte în două: cei care se regulează şi cei care nu se regulează." Nu avea încredere în aceştia din urmă: când li se întâmpla să calce pe de lături, totul li se părea atât de neobişnuit, încât se lăudau cu aventura lor de parcă tocmai inventaseră amorul. În schimb, cei care făceau dragoste des trăiau numai pentru asta. Se simțeau aşa de bine, încât, ştiind că viața lor depindea de discreția cu care se comportau, erau muți ca mormântul. Nu vorbeau niciodată de isprăvile lor, nu se destăinuiau nimănui, se arătau indiferenți la comentariile altora, dobândind astfel faimă de impotenți, de frigizi, dar mai ales de poponari timizi, cum i se întâmplase, de pildă, lui Florentino Ariza. Lor însă le convenea, pentru că această situație ambiguă îi proteja. Alcătuiau un fel de lojă secretă, ai cărei membri se recunoşteau între ei în orice loc, fără să aibă nevoie de o limbă comună. Iată de ce, Florentino Ariza n-a fost surprins de răspunsul fetei: era una de-a lor şi, ca atare, ştia că el ştia că ea ştie.

A fost greşeala vieții lui, pe care avea să şi-o reproşeze la fiecare oră din fiecare zi, până în ultima clipă a vieții. Nu de dragoste avea ea nevoie, şi cu atât mai puțin de amor plătit, ci de o slujbă de orice fel, în orice condiții şi pentru un salariu oricât de mic, la Compania Fluvială a Caraibilor. Florentino Ariza s-a simțit atât de ruşinat de propria-i comportare, încât a dus-o la şeful personalului, iar acesta i-a dat un post modest în cadrul secției generale, unde ea a rămas timp de trei ani, muncind cu seriozitate, modestie şi devotament.

Birourile C.F.C. se aflau, încă de la înființare, aproape de cheiul fluviului, fără nici o legătură cu portul pentru transatlantice, de pe țărmul celălalt al golfului, sau cu debarcaderul pieței din golful Sufletelor. Era o clădire de lemn, cu acoperiş de tablă în două ape, cu un cerdac ce se întindea pe toată fațada şi mai multe ferestre cu plasă de sârmă prin care vapoarele ancorate la chei se zăreau ca nişte tablouri atârnate pe pereți. Când au construit-o, precursorii nemți au vopsit acoperişul în roşu, iar pereții de lemn într-un alb strălucitor, aşa încât clădirea însăşi semăna cu un vapor fluvial. Mai târziu, a fost vopsită toată în albastru, iar când Florentino Ariza a început să

lucreze acolo, era o şandrama prăfuită, de o culoare nedefinită, cu acoperişul ruginit, cârpit ici-colo cu bucăți de tablă nouă. În spatele clădirii, într-o curte albită de salpetru, împrejmuită cu sârmă ca o poiată, se înălțau două magazii mari, mai noi, iar dincolo de ele, se întindea un canal părăsit, cu ape murdare şi rău mirositoare, unde putrezeau toate vechiturile adunate într-o jumătate de secol de navigație fluvială: epavele unor vapoare istorice, de la cele primitive, cu un singur coş, inaugurate de Simón Bolívar, până la unele atât de recente, încât mai aveau în cabine ventilatoarele electrice. Cele mai multe fuseseră demontate pentru că materialele puteau fi folosite la alte nave, dar unele erau încă în bună stare şi ar fi fost de ajuns un strat de vopsea ca să poată pluti din nou pe fluviu, fără a mai tulbura iguanele care mişunau pe punte şi fără a tăia din rădăcină hățişul presărat cu flori mari, galbene, care le făceau şi mai nostalgice.

La etajul clădirii se afla secția administrativă, cu birouri mici, dar comode şi bine echipate, ca nişte cabine de vapor, care nu fuseseră proiectate de arhitecți civili, ci de ingineri navali. La capătul coridorului, unchiul León XII ocupa, ca un funcționar oarecare, un birou identic cu celelalte, cu singura deosebire că, în fiecare dimineață, el găsea în vaza de sticlă de pe masa de lucru flori proaspete şi plăcut mirositoare. La parter se aflau sala de aşteptare pentru călători, cu un ghişeu pentru bilete şi pentru bagaje, iar undeva, în fund, controversata secție generală, al cărei nume vorbea de la sine despre rolul vag ce-i revenea în cadrul companiei şi unde sfârşeau uitate de Dumnezeu problemele rămase fără soluție în celelalte secții. Acolo, pierdută în spatele unui pupitru de şcolar, printre grămezile de saci cu porumb şi maldărele de hârtii nerezolvate, se afla Leona Cassiani în ziua când unchiul León XII în persoană a venit să vadă ce dracu' ar mai putea născoci ca să pună secția generală pe roate. După trei ore de întrebări, de presupuneri teoretice şi verificări concrete cu toți funcționarii adunați în plen, s-a întors în biroul lui îngrijorat de constatarea că nu găsise nici măcar o soluție pentru atâtea probleme, dimpotrivă: noi şi variate probleme pentru nici o soluție.

A doua zi, când Florentino Ariza a venit la birou, a găsit un referat al Leonei Cassiani, însoțit de o notă prin care îl ruga să-l studieze şi, dacă i se părea oportun, să i-l arate şi unchiului său. Era singura care nu scosese nici o vorbă în timpul inspecției din ajun. Se ținuse intenționat deoparte, în demna ei condiție de funcționară angajată din milă, dar în referat atrăgea atenția că nu o făcuse din dezinteres, ci din respect față de superiorii ei ierarhici. Soluția era de o simplitate alarmantă. Unchiul León XII îşi propusese o reorganizare profundă, dar Leona Cassiani vedea lucrurile exact invers, susținând, după o logică foarte simplă, că secția generală nici nu exista în realitate: era coşul de gunoi unde sfârşeau problemele stânjenitoare, dar lipsite de importanță, de care voiau să scape celelalte secții. În consecință, soluția era desființarea secției generale şi returnarea problemelor, spre a fi rezolvate, la secțiile de unde plecaseră.

Unchiul León XII habar n-avea cine era Leona Cassiani şi nici nu-şi amintea să fi văzut la reuniunea din ajun pe cineva cu numele ăsta, dar după ce a citit referatul, a chemat-o în birou şi a stat de vorbă cu ea, cu uşa închisă, timp de două ore. Au discutat cam despre toate câte puțin, metodă de care el se folosea întotdeauna când voia să cunoască mai bine oamenii. Cele cuprinse în referat erau lucruri de bun simț, iar soluția a dat până la urmă rezultatele scontate. Dar unchiului León XII nu prea îi păsa de asta: pe el nu-l interesa decât ea. Remarcase, printre altele, că, în afară de clasele primare şi cursurile de la Şcoala pentru Pălărieri, nu mai urmase alte studii. Se apucase însă să învețe singură engleza, după o metodă rapidă, fără profesor, iar de trei luni urma un curs seral de dactilografie, o meserie nouă, de mare viitor, aşa cum mai înainte se spusese despre telegrafie, iar şi mai înainte se afirmase despre maşinile cu aburi.

Când s-a încheiat întrevederea, unchiul León XII începuse deja să-i spună aşa cum avea să-i spună mereu: tiza mea Leona. Luase hotărârea să elimine dintr-o trăsătură de condei secţia generatoare de conflicte, iar problemele să fie rezolvate chiar de cei care le creau, conform sugestiilor Leonei Cassiani, şi inventase pentru ea un post fără o denumire anume şi fără atribuţii specifice, dar care echivala, de fapt, cu funcţia de asistentă personală a sa. În aceeaşi zi, după ce secţia generală a fost îngropată fără onoruri, unchiul León XII l-a întrebat pe Florentino Ariza de unde o scosese pe Leona Cassiani, iar el i-a spus adevărul.

— Ei, atunci, întoarce-te iar la tramvai şi adu-mi toate fetele ca ea pe care le găseşti, i-a spus unchiul. Cu încă două, trei ca asta, o să-ţi punem pe linia de plutire galionul.

Florentino Ariza a luat-o ca pe una din glumele obişnuite ale unchiului León XII, dar a doua zi s-a trezit fără trăsura care îi fusese pusă la dispoziţie cu şase luni în urmă şi care acum îi era luată ca să umble şi să caute talente ascunse prin tramvaie. Pe de altă parte, Leona Cassiani a renunţai foarte repede la scrupulele ei de la început, scoţând la iveală tot ce ţinuse ascuns cu atâta şiretenie în primii trei ani. După încă trei, controla tot, iar în următorii patru a ajuns în pragul secretariatului general, unde a refuzat să intre, pentru că era doar cu o treaptă mai jos decât Florentino Ariza. Până atunci fusese subordonata lui şi voia să rămână pe mai departe astfel, deşi realitatea era cu totul alta: nici chiar Florentino Ariza nu-şi dădea seama că nu făcuse altceva decât să pună în practică sugestiile ei, menite să-l ajute să urce tot mai sus, în pofida intrigilor urzite de duşmanii lui ascunşi.

Leona Cassiani avea un talent diabolic în manipularea secretelor şi totdeauna ştia să fie unde trebuia la momentul potrivit. Era dinamică, tăcută, de o înţeleaptă amabilitate. Dar când nu se putea altfel, oricât o durea sufletul, dovedea o voinţă de fier. De care însă nu s-a folosit niciodată în propriul său interes. Singurul ţel pe care l-a urmărit în viaţă a fost să mature scara cu orice preţ, chiar şi cu preţul sângelui, dacă era nevoie, pentru ca Florentino Ariza să urce până acolo unde îşi propusese, fără să-şi fi calculat prea bine propriile forţe. Ar fi făcut-o oricum, fireşte, mânată de o nestăvilită sete de putere, dar, de fapt, a făcut-o în mod conştient, din pură gratitudine. Era atât de hotărâtă să meargă până la capăt, încât însuşi Florentino Ariza s-a încurcat în urzelile ei şi, într-un moment nefericit, a încercat să i se pună de-a curmezişul, convins că ea era cea care făcea tot ce putea ca să-i oprească înaintarea. Leona Cassiani l-a pus însă la punct.

— Cred că greşiţi, i-a spus. Eu pot să mă dau la o parte şi să las totul baltă oricând doriţi, dar înainte, ar trebui să vă gândiţi mai bine.

Florentino Ariza, care. Într-adevăr, nu se gândise la aşa ceva, s-a gândit atunci cât a putut de bine şi a depus armele. La drept vorbind, prins cum era în viitoarea acelui război sordid, într-o întreprindere aflată în permanentă criză, obsedat de eşecurile lui de vânător mereu la pândă şi de recuperarea tot mai incertă a Ferminei Daza, impasibilul Florentino Ariza nu avusese nici o clipă de linişte interioară în faţa spectacolului fascinant al acelei negrese dezlănţuite, mânjită toată de rahat şi de amor în încleştarea luptei. Dar după ce i-a înţeles purtarea, a regretat adeseori că nu era cea pe care şi-o închipuise când o cunoscuse, altfel s-ar fi şters la fund cu toate principiile lui prosteşti şi ar fi făcut dragoste cu ea chiar dacă ar fi trebuit s-o plătească cu pepite de aur. Căci Leona Cassiani nu se schimbase deloc de atunci, purta aceleaşi rochii de sclavă fremătând de neastâmpăr, aceleaşi turbane fistichii, cerceii şi brăţările ei de os, şiragurile de mărgele şi inelele cu pietre false pe toate degetele: o leoaică a străzii. Imperceptibilele detalii pe care le adăugase trecerea anilor nu făceau decât s-o avantajeze. Plutea într-o maturitate splendidă, farmecul ei feminin era şi mai neliniştitor, iar corpul ardent de africană devenea tot mai dens. Timp de zece ani,

Florentino Ariza nu-i mai făcuse avansuri, ispăşindu-şi cu o aspră penitenţă păcatul originar, iar ea, care îl ajutase în toate celelalte împrejurări, nu l-a încurajat în nici un fel.

Într-o seară, când tocmai se pregătea să plece, Florentino Ariza, care rămăsese să lucreze până târziu, aşa cum i se întâmpla destul de des după moartea mamei sale. a zărit lumină în biroul Leonei Cassiani. A deschis uşa fără să mai bată şi, într-adevăr, era acolo: singură la masa de lucru, preocupată, serioasă, cu nişte ochelari noi care îi dădeau un aer profesoral. Florentino Ariza şi-a dat seama înfiorat de fericire că se aflau singuri în toată clădirea, cheiurile erau pustii, oraşul adormit, noaptea eternă se aşternuse peste marea tenebroasă, iar în depărtare răsuna sirena unui vapor care avea să ajungă abia după o oră. Florentino Ariza se sprijini cu mâinile pe umbrelă, aşa cum făcuse pe ulicioara Gazorniţei când îi tăiase calea, numai că de data aceasta a făcut-o ca să nu se observe că-i tremurau genunchii.

— Spune-mi, leoaica mea dragă, i se adresă el, când o să ieşim din încurcătura asta ?

Ea îşi scoase ochelarii fără să se arate surprinsă, cu un calm desăvârşit, fermecându-l cu râsul ei solar. Niciodată nu-l tutuise până atunci.

— Ah, Florentino Ariza, îi spuse, de zece ani tot aştept să-mi pui întrebarea asta.

Era însă prea târziu: prilejul se ivise o dată cu ea în tramvaiul cu catâri, se aflase tot timpul în preajma ei, dar acum pierise pentru totdeauna. Căci după atâtea ticăloşii pe care le săvârşise din umbră pentru el, după atâta abjecţie suportată de dragul lui, ea i-o luase înainte şi se afla dincolo de cei douăzeci de ani de viaţă cu care el o depăşea în vârstă: îmbătrânise pentru el. Dragostea ei era atât de mare, încât prefera să-l iubească mai departe decât să-l amăgească, chiar dacă, pentru a se justifica, ar fi fost nevoită să i-o mărturisească în chipul cel mai brutal.

— Nu, îi spuse. Mi s-ar părea că mă culc cu fiul pe care nu l-am avut niciodată.

Florentino Ariza a simţit un ghimpe în inimă la gândul că nu el avusese ultimul cuvânt. Era convins că o femeie care spune nu aşteaptă, de fapt, să fie rugată înainte de a lua hotărârea finală, dar cu ea lucrurile stăteau altfel: nu putea risca să greşească a doua oară. S-a retras fără să se arate supărat şi chiar a glumit, deşi nu-i venea prea uşor. Dar din noaptea aceea, orice umbră ce s-ar fi putut strecura între ei s-a risipit fără a lăsa nici o urmă de tristeţe, iar Florentino Ariza a înţeles, în sfârşit, că poţi fi prieten cu o femeie fără să te culci cu ea.

Leona Cassiani a fost singura fiinţă căreia Florentino Ariza s-a simţit tentat să-i dezvăluie secretul iubirii lui pentru Fermina Daza. Puţinele persoane care îl aflaseră începuseră să-l uite din motive de forţă majoră. Mai mult ca sigur că trei dintre acestea îl luaseră cu ele în mormânt: maică-sa, care încă înainte de a muri nu-şi mai aducea aminte de nimic, Gala Placidia, care se sfârşise de bătrâneţe în casa celei ce-i fusese ca o fiică, şi Escolástica Daza, căreia îi era veşnic recunoscător pentru că îi adusese într-o carte de rugăciuni prima scrisoare de dragoste din viaţa lui, dar care, după atâţia ani, probabil că nu mai trăia. Poate că Lorenzo Daza, despre care nu ştia dacă mai era în viaţă, i-l dezvăluise maicii Franca de la Luz, ca să evite exmatricularea, dar părea puţin probabil ca vreunul dintre ei să-l fi divulgat. Mai rămâneau cei unsprezece telegrafişti din provincia Hildebrandei Sánchez, prin mâna cărora trecuseră toate telegramele, cu numele şi adresele exacte, şi, în sfârşit, Hildebranda Sánchez, cu întregul alai de verişoare zvăpăiate.

Florentino Ariza habar n-avea că trebuia să-l pună la socoteală şi pe doctorul Urbino. Hildebranda Sánchez îi dezvăluise secretul încă din primii ani. Într-una din numeroasele ei vizite. O făcuse cu totul întâmplător şi într-un moment atât de nepotrivit, încât doctorului Urbino nu numai că nu i-a intrat pe o ureche ca să-i iasă pe

cealaltă, aşa cum îşi închipuise ea, dar nu i-a intrat pe nici una. Hildebranda îi vorbise despre Florentino Ariza convinsă că era unul din poeții anonimi care aveau mari şanse de a câştiga Jocurile Florale. Doctorul Urbino nu-şi amintea să fi cunoscut o astfel de persoană, dar ea i-a explicat fără nici o urmă de răutate că fusese singurul iubit al Ferminei Daza înainte de a se căsători. A făcut-o convinsă că o legătură atât de nevinovată şi de efemeră nu putea decât să-l înduioşeze. Doctorul Urbino i-a răspuns fără s-o privească: „Nu ştiam că individul e poet." Dar imediat şi l-a şters din minte, printre altele, pentru că, prin însăşi profesia sa, era obişnuit să-şi controleze în funcție de criterii etice uitarea

După câte îşi putea da seama Florentino Ariza, în afară de maică-sa, cei care îi cunoşteau taina făceau cu toții parte din anturajul Ferminei Daza. Din lumea lui nu mai rămăsese decât el, singur cu povara copleşitoare pe care de atâtea ori simțise nevoia s-o împartă cu altcineva, dar nimeni nu-i câştigase până atunci încrederea. Leonei Cassiani însă ştia că-i putea spune ce avea pe inimă, mai rămânea să vadă cum şi când o va face. Tocmai la asta se gândea în după-amiaza caniculară de vară când doctorul Juvenal Urbino, după ce a urcat scara abruptă din clădirea C.F.C., oprindu-se la fiecare treaptă, ca să-şi mai tragă sufletul în zăpuşeala de la ceasurile trei, a intrat gâfâind în birou, cu hainele leoarcă de transpirație şi i-a spus abia mai respirând: „Cred că ne paşte un ciclon." Florentino Ariza îl zărise de câteva ori, când venise să-l caute pe León XII, dar niciodată până atunci nu simțise cu atâta claritate că apariția aceea nedorită avea totuşi de a face cu viața lui.

Era epoca în care doctorul Juvenal Urbino, odată biruite toate primejdiile care îi amenințau cariera, umbla din poartă în poartă, cu pălăria în mână, ca un milog, în căutare de subvenții pentru proiectele sale artistice. Unul din cei mai statornici şi mai generoşi contribuabili era unchiul León XII, care chiar în clipa aceea îşi începuse obişnuita siestă de zece minute, tolănit în fotoliul din birou. Florentino Ariza l-a invitat pe doctorul Juvenal Urbino să aştepte în biroul său, aflat alături de cel al unchiului León XII şi care, într-un anume fel, servea drept anticameră.

Se mai întâlniseră şi cu alte ocazii, dar de data aceasta, văzându-l atât de aproape şi auzindu-l vorbind, Florentino Ariza se simți din nou dezgustat de propria-i inferioritate. Pentru el, au fost zece minute eterne, răstimp în care s-a dus de trei ori să vadă dacă nu cumva unchiul León XII se sculase mai devreme şi a băut un termos întreg de cafea. În schimb, doctorul Juvenal Urbino n-a acceptat nici măcar o ceşcuță. „Cafeaua e o adevărată otravă" a ținut el să precizeze. Şi a continuat să vorbească, trecând de la un subiect la altul, fără să se sinchisească dacă era ascultat sau nu. Pe Florentino Ariza îl irita distincția lui firească, uşurința şi siguranța cu care vorbea, mirosul discret de camfor, farmecul lui personal, dezinvoltura şi eleganța cu care debita cele mai banale lucruri, făcându-le să pară, numai pentru că le spunea el, esențiale. Pe neaşteptate, doctorul trecu la alt subiect:

— Vă place muzica ?

Întrebarea l-a luat prin surprindere. Deşi nu lăsa să-i scape nici unul din concertele sau spectacolele de operă care aveau loc în oraş, Florentino Ariza nu se simțea în stare să întrețină o conversație şi să-şi expună părerile personale despre acest subiect. Sufletul lui duios se simțea atras de muzica la modă, îndeosebi de valsurile sentimentale, a căror afinitate cu cele pe care el însuşi le compusese în adolescență sau cu versurile pe care le scria în taină nu putea fi tăgăduită. Îi era de ajuns să le audă o singură dată, chiar şi în treacăt, pentru ca nopți în şir să nu şi le mai poată scoate din minte. Dar acesta, fireşte, nu era un răspuns serios la o întrebare atât de serioasă pusă de un specialist.

— Îmi place Gardel, spuse în cele din urmă.

Doctorul Urbino îşi dădu seama imediat cu cine avea de a face: „Ah, da, înțeleg.

E la modă." Şi trecu discret peste acel moment stânjenitor povestindu-i despre noile şi numeroasele sale proiecte, pe care, ca de obicei, urma să le realizeze fără nici un sprijin din partea oficialităţilor. În ultima vreme era dezamăgit de proasta calitate a spectacolelor organizate în oraş, care nici pe departe nu le puteau egala în strălucire pe cele din veacul precedent. Avea dreptate: de un an se chinuia să vândă abonamente pentru a putea invita trioul Cortot-Casals-Thibaud să dea un concert la Teatrul de Comedie, dar cei din guvern nu auziseră în viaţa lor de aceste nume, în schimb, chiar în cursul acelei luni fuseseră epuizate biletele pentru piesele poliţiste interpretate de compania Ramón Caralt, pentru Compania de Operetă şi Zarzuela a lui don Manolo de la Presa, pentru Los Santanelas, inefabili iluzionişti, care îşi schimbau costumaţia direct pe scenă, într-o clipă cât o străfulgerare fosforescentă, pentru Danyse D'Alteine, prezentată ca fostă dansatoare la Folies Bergères, şi chiar pentru abominabilul Ursus, un energumen basc care înfrunta cu mâinile goale taurul în arenă. Nici nu era de mirare, dacă europenii înşişi se lăsaseră antrenaţi într-un război barbar, tocmai acum, când noi începeam să trăim în pace, după ce vreme de o jumătate de secol trecusem prin două războaie civile, care, la urma urmei, puteau fi socotite drept unul singur: mereu acelaşi. Din tot discursul acela fascinant, Florentino Ariza a reţinut îndeosebi posibilitatea reluării Jocurilor Florale, cea mai răsunătoare şi de mai lungă durată acţiune promovată până atunci de doctorul Juvenal Urbino. Cu greu s-a putut abţine să nu-i spună că şi el fusese un participant statornic la acel concurs, care ajunsese să trezească interesul unor mari poeţi din ţară, dar şi din alte zone ale Caraibilor.

Stăteau de vorbă doar de câteva minute, când aerul cald şi umed se răci brusc şi o furtună cu vânturi încrucişate zgâlţâi din balamale uşile şi ferestrele în bubuit de tunete, iar camera începu să trosnească din încheieturi ca o corabie aflată în derivă. Doctorul Juvenal Urbino însă nu părea să observe nimic. Spuse ceva despre cicloanele lunatice din iunie şi imediat, fără nici o legătură, se apucă să vorbească despre soţia lui. Pentru el. nu era numai cea mai entuziastă colaboratoare, ci însuşi sufletul acţiunilor pe care le promovase până atunci. Şi adăugă: „Fără ea, n-ar fi nimic de capul meu." Florentino Ariza îl ascultă impasibil. aprobându-l cu o uşoară mişcare a capului, dar neîndrăznind să spună nimic, de teamă să nu-l trădeze vocea. I-au fost de ajuns însă câteva fraze, ca să-şi dea seama că, deşi solicitat de atâtea obligaţii, doctorul Juvenal Urbino găsea răgaz să-şi adore soţia cu aceeaşi înflăcărare ca şi el, iar această constatare l-a lovit ca un trăsnet. N-a putut reacţiona aşa cum şi-ar fi dorit, pentru că blestemata de inimă i-a jucat o festă urâtă, cum numai inimii i se năzare câteodată, dezvăluindu-i că atât el, cât şi bărbatul pe care îl considerase dintotdeauna duşmanul său personal erau victimele aceluiaşi destin şi împărţeau hazardul unei pasiuni comune: două vite de povară trăgând la acelaşi jug. Pentru prima dată în cei douăzeci şi şapte de ani necurmaţi de când tot aştepta, Florentino Ariza nu s-a putut împiedica să-şi spună cu inima sfâşiată de durere că acel bărbat vrednic de întreaga lui admiraţie trebuia să moară pentru ca el să fie fericit.

Ciclonul a trecut repede, dar vijelia a devastat în doar cincisprezece minute mahalalele de pe malul mlaştinilor, provocând stricăciuni în mare parte din oraş. Mulţumit o dată mai mult de generozitatea unchiului León XII, doctorul Juvenal Urbino n-a mai aşteptat să se însenineze şi a plecat, luând din greşeală umbrela pe care Florentino Ariza i-o împrumutase ca să poată ajunge până la trăsură. Dar acestuia nici nu-i păsa. Dimpotrivă: se bucura, încercând să-şi imagineze reacţia Ferminei Daza când avea să afle a cui e umbrela. Nu-şi revenise încă din şocul provocat de întâlnire, când în birou îşi făcu apariţia Leona Cassiani şi, ca atare, se gândi să profite de acea ocazie unică, dezvăluindu-i chiar atunci secretul, ca să spargă o dată pentru totdeauna buboiul care îl chinuia atâta: acum sau niciodată. Pentru început, o întrebă ce părerea avea despre doctorul Juvenal Urbino. Ea îi răspunse fără să stea prea mult

pe gânduri: „E un om care face multe lucruri, prea multe poate, dar cred că nimeni nu ştie ce gândeşte." Apoi rămase pe gânduri şi începu să roadă guma creionului cu dinții ei ascuțiți şi mari de negresă, iar după un timp, ridică din umeri, ca pentru a pune capăt unei discuții care n-o interesa câtuşi de puțin.

— Poate că tocmai de aceea face atâtea lucruri, încheie ea. Ca să nu fie nevoit să gândească.

Florentino Ariza încercă s-o mai rețină.

— Mă doare sufletul când mă gândesc că trebuie să moară.

— Toți oamenii trebuie să moară odată şi odată, replică ea.

— Da, dar acesta mai mult decât oricare altul.

Neînțelegând ce anume voia să spună, ea ridică doar din umeri şi plecă. În clipa aceea, Florentino Ariza a ştiut că, într-o noapte incertă din viitor, avea să-i povestească Ferminei Daza, în timp ce vor sta întinşi alături în patul fericirii, că nu încredințase nimănui taina iubirii lor, nici măcar singurei persoane care îşi câştigase dreptul de a o afla. Nu: n-avea s-o dezvăluie niciodată, nici chiar Leonei Cassiani, dar nu din pricină că n-ar fi vrut să deschidă pentru ea sipetul în care o păstrase cu atâta străşnicie mai bine de o jumătate din viață, ci pentru că abia atunci şi-a dat seama că pierduse cheia.

Şi totuşi, întâmplarea din după-amiaza aceea nu-l tulburase atât de mult, cât, mai curând, îi răscolise nostalgia după anii tinereții, amintirea de neuitat a Jocurilor Florale, ale căror ecouri răsunau în fiecare an la 15 aprilie pe tot cuprinsul Antilelor. Şi el era unul din protagoniştii lor nelipsiți, dar de fiecare dată, ca de altfel în tot ce făcea, rămânea în umbră. Participase de mai multe ori, chiar de la inaugurarea lor, cu douăzeci şi patru de ani în urmă, dar niciodată nu câştigase nici măcar ultima mențiune. Lui însă nu-i păsa, întrucât n-o făcea din ambiție, pentru el concursul avea o atracție suplimentară: la prima ediție, Ferminei Daza îi revenise rolul de a deschide plicurile sigilate şi de a citi numele câştigătorilor, iar de atunci, rămăsese stabilit s-o facă şi în anii următori.

Ascuns în penumbra sălii, cu o camelie încă vie palpitând la reverul hainei din pricina emoției, Florentino Ariza a văzut-o în seara primului concurs pe Fermina Daza deschizând pe scena vechiului Teatru Național cele trei plicuri sigilate. Se întreba curios ce avea să se întâmple în inima ei când va descoperi că el era câştigătorul Orhideei de Aur. Nu se îndoia că-i va recunoaşte scrisul şi că în acea clipă avea să evoce după-amiezile când broda la umbra migdalilor din parc, mireasma gardeniilor ofilite între filele scrisorilor, valsul confidențial al zeiței încoronate, purtat în zorii zilei pe aripile vântului. N-a fost să fie însă. Se poate spune că a fost chiar mai rău: Orhideea de Aur, premiul cel mai râvnit al poeziei noastre naționale, a revenit unui imigrant chinez. Scandalul public provocat de acest rezultat a pus la îndoială seriozitatea concursului, deşi decizia era corectă, iar unanimitatea membrilor îşi avea justificarea în calitatea excepțională a sonetului.

Nimeni n-a putut crede că autorul era chiar chinezul premiat. Sosise în ultimii ani din secolul precedent, alungat de flagelul febrei galbene, care a pustiit ținuturi întregi din Panama în timpul construirii căii ferate dintre cele două oceane, şi nu mai plecase. La fel procedaseră atâția alții ca el, care au rămas aici toată viața, trăind chinezeşte, proliferând chinezeşte, semănând aşa de mult între ei, încât nimeni nu-i putea deosebi. La început n-au fost mai mulți de zece, unii cu neveste, copii şi nelipsiții câini de mâncat, dar în numai câțiva ani, patru ulițe din mahalalele portului s-au umplut cu noi chinezi intempestivi, care intrau în țară fără să lase nici o urmă în registrele vamale. Unii dintre cei tineri ajungeau aşa de repede patriarhi venerabili, încât nimeni nu pricepea când avuseseră timp să îmbătrânească. Intuiția populară i-a împărțit în două categorii: chinezii răi şi chinezii buni. Cei răi erau patronii tavernelor

lugubre din port, unde puteai la fel de bine să fii ospătat împărăteşte sau să cazi lat în fața unei farfurii cu mâncare din carne de şobolan şi semințe de floarea soarelui, iar despre ei se zvonea că făceau trafic nu numai cu femei, ci cu orice se nimerea. Cei buni erau chinezii de la spălătorii, moştenitori ai unei ştiințe sacre, care îți înapoiau cămăşile mai curate decât atunci când fuseseră noi, cu gulerele şi manşetele scrobite şi netede ca hârtia. Unul din aceşti chinezi învinsese la Jocurile Florale alți şaptezeci şi doi de adversari înzestrați cu harul poeziei.

Nimeni nu a înțeles numele când Fermina Daza l-a citit oarecum descumpănită. Nu numai din pricină că era neobişnuit, dar şi pentru că nimeni n-avea habar cum trebuiau pronunțate numele chinezilor. Până să se dumirească publicul, chinezul premiat a țâşnit din fundul sălii, cu obrazul luminat de surâsul acela serafic pe care îl arborează chinezii când se întorc devreme acasă. Era aşa de sigur de victorie, încât îşi pusese cămaşa din mătase galbenă hărăzită riturilor de primăvară. A primit Orhideea de Aur de optsprezece carate şi a sărutat-o fericit în vacarmul stârnit de huiduielile şi fluierăturile celor mai puțin creduli. Nu şi-a pierdut cumpătul, a rămas neclintit pe scenă, ca un apostol trimis de o Divină Providență mai puțin dramatică decât a noastră, iar când s-a aşternut tăcerea, a citit poemul premiat. Nimeni n-a înțeles nimic. Dar când a trecut noua salvă de huiduieli, Fermina Daza l-a citit din nou, impasibilă, cu vocea ei joasă, învăluitoare, şi încă de la primul vers, sala a rămas încremenită de uimire. Era un sonet perfect, de cea mai pură stirpe parnasiană, străbătut de un suflu de inspirație care trăda complicitatea condeiului unui maestru. Singura explicație posibilă era că vreunul din marii poeți ai vremii pusese la cale toată farsa aceea ca să ridiculizeze Jocurile Florale, iar chinezul îşi acceptase rolul hotărât să păstreze secretul până la moarte. *Jurnalul Comerțului,* ziarul nostru tradițional, a încercat să dreagă lucrurile şi să salveze prestigiul oraşului publicând un eseu erudit, mai curând indigest, despre tradiția şi influența culturală a chinezilor în Caraibi, factori care îi îndreptățeau să participe la Jocurile Florale. Autorul articolului era convins că sonetul aparținea, într-adevăr, aceluia care susținea că-l scrisese, justificându-şi răspicat opinia

Încă din titlu: Chinezii sunt toți poeți. Cei care puseseră la cale complotul, dacă, într-adevăr, existase un complot, au putrezit în mormânt cu secret cu tot. În ce-l priveşte, chinezul premiat a murit nespovedit, la o vârstă orientală, şi a fost îngropat cu Orhideea de Aur în coşciug, dar şi cu regretul de a nu fi obținut în viață singurul lucru pe care şi-l dorise din tot sufletul, anume, faima de poet. La moartea sa, în presă a fost evocat incidentul de mult uitat de la Jocurile Florale şi a fost reprodus sonetul, însoțit de o vinietă modernistă, cu fecioare dolofane şi cornuri ale abundenței poleite, iar zeii tutelari ai poeziei au profitat de ocazie pentru a pune lucrurile la punct: tânăra generație găsea sonetul atât de nereuşit, încât nimeni nu mai punea la îndoială faptul că autorul era chiar chinezul mort.

Pentru Florentino Ariza, amintirea acelui scandal era legată de imaginea unei necunoscute opulente, aşezată pe fotoliul de lângă el. O remarcase încă de la început, dar, cuprins de înfrigurarea aşteptării premiilor, uitase imediat de existența ei. Îl impresionase tenul sidefiu, mireasma de grăsană fericită, pieptul imens de soprană, încununat de o magnolie artificială. Purta o rochie mulată pe corp, dintr-o catifea neagră, ca şi ochii ei cu priviri îmbietoare, iar părul, şi mai negru, era prins la ceafă cu un pieptene mare, ca de gitană. Avea nişte cercei mari, asortați cu colierul, câteva inele identice, cu pietre rotunde şi strălucitoare, pe degete, şi o aluniță făcută cu creionul, pe obrazul drept. În hărmălaia aplauzelor finale, îl privise pe Florentino Ariza cu o compasiune nedisimulată.

— Vă rog să mă credeți că vă înțeleg şi-mi pare sincer rău, îi spuse.

Pe Florentino Ariza nu l-au impresionat atât de mult condoleanțele pe care,

oricum, le merita, cât faptul că cineva îi descoperise secretul. Ea îl lămuri: „Mi-am dat seama când am văzut cum vă tremura floarea de la rever în timp ce erau deschise plicurile." Îi arătă magnolia de pluş pe care o ţinea în mână şi-şi deschise inima:

— Eu mi-am scos-o pe a mea.

Era gata să izbucnească în plâns din cauza înfrângerii suferite, dar Florentino Ariza o îmbărbătă cu instinctul său de vânător nocturn:

— Ce-aţi spune dacă am merge undeva şi am plânge împreună.

O conduse acasă. Când au ajuns în faţa uşii, era aproape miezul nopţii, iar pe stradă nu se zărea nici ţipenie, aşa că el o convinse să-l invite la un coniac şi să-i arate albumele în care, după cum spunea, adunase timp de zece ani tăieturi din ziare şi fotografii legate de cele mai importante evenimente din viaţa publică. Era un truc vechi, dar de data aceasta, îi făcuse propunerea fără nici o intenţie ascunsă, numai pentru că ea însăşi îi povestise despre albume în timp ce se întorceau pe jos de la Teatrul Naţional. Primul lucru pe care l-a remarcat Florentino Ariza când a intrat în salon a fost dormitorul alăturat, unde trona un pat mare şi somptuos, cu o cuvertură de brocart şi cu tăblii împodobite cu ramuri de bronz. Priveliştea l-a tulburat. Ea şi-a dat probabil seama şi s-a grăbit să închidă uşa. Apoi l-a invitat să ia loc pe o canapea îmbrăcată în creton înflorat, unde dormea o pisică, şi i-a pus pe masa din mijloc colecţia de albume. Florentino Ariza a început să le răsfoiască în grabă, preocupat mai degrabă de următorii paşi pe care îi avea de făcut decât de fotografiile din faţa lui, şi, după un timp, ridicându-şi brusc privirea, îi văzu ochii înecaţi în lacrimi. O sfătui să nu se jeneze de el şi să plângă oricât avea chef, fiindcă nimic nu era mai liniştitor decât plânsul, dar îi sugeră să-şi dea drumul la corsaj, ca să se simtă mai comod. Şi se grăbi s-o ajute să-şi desfacă lunga împletitură de şireturi încrucişate de la spate. N-a fost prea greu, pentru că, sub presiunea interioară, corsajul a cedat singur, iar ţâţele astronomice au putut respira, în sfârşit, în voie.

Florentino Ariza, care n-a putut uita niciodată spaima primei sale experienţe, nici chiar în împrejurări mai puţin complicate, riscă o mângâiere epidermică pe gât, cu vârful degetelor, iar ea se răsuci de plăcere, cu un scâncet de fetiţă răsfăţată, dar fără să se oprească din plâns. Atunci el o sărută în acelaşi loc, abia atingând-o cu buzele, aşa cum făcuse mai înainte cu degetele, dar când încercă s-o sărute din nou, ea îşi întoarse spre el trupul monumental, nesăţios şi fierbinte, şi amândoi se rostogoliră îmbrăţişaţi pe jos. Trezită din somn, pisica se năpusti mieunând asupra lor, în timp ce ei se căutau pe pipăite, grăbiţi şi neîndemânatici, ca nişte începători, găsindu-se într-un târziu, tăvălindu-se peste albumele rupte, îmbrăcaţi, transpiraţi, preocupaţi mai degrabă să evite ghearele pisicii furioase decât dezastrele provocate de iubire. Dar începând din noaptea următoare, cu rănile încă sângerânde, au continuat s-o facă încă mulţi ani la rând.

Când şi-a dat seama că a început s-o iubească, ea se afla în plenitudinea celor patruzeci de ani, iar el urma să împlinească treizeci. Se numea Sara Noriega, iar în tinereţe cunoscuse timp de un sfert de ceas celebritatea, când câştigase un concurs cu un volum de versuri despre iubirea pentru săraci, care n-a fost publicat niciodată. Preda bunele maniere şi educaţia civică la şcolile profesionale şi se întreţinea singură, locuind împreună cu mulţi alţi chiriaşi într-o casă aflată în pestriţul Pasaj al Logodnicilor din vechiul cartier Ghetsimani. Avusese câţiva amanţi întâmplători, dar nici unul nu manifestase intenţii matrimoniale, căci un bărbat din mediul şi din vremea ei cu greu se hotăra să ia de nevastă o femeie cu care se culcase. Nici ea n-a mai nutrit această speranţă după ce logodnicul pe care îl iubise cu pasiunea aproape dementă de la optsprezece ani s-a răzgândit cu o săptămână înainte de nuntă, lăsând-o să rătăcească într-un limb de logodnică părăsită sau de domnişoară păţită, cum se spunea pe atunci. Deşi brutală şi efemeră, această primă experienţă, în loc s-o dezguste pentru

toată viața, i-a dezvăluit uluitorul adevăr că, măritată sau nu, chiar şi fără binecuvântarea lui Dumnezeu sau a legii oamenilor, nu merita să trăiască dacă n-avea un bărbat în pat. În timp ce făcea dragoste, trebuia să sugă o suzetă ca să atingă divina fericire a voluptății, iar Florentino găsea acest obicei încântător. Cumpăraseră de la piață un şirag întreg, de toate dimensiunile, formele şi culorile, iar Sara Noriega le atârna la capul patului, ca să le poată găsi pe pipăite în momentele de extremă urgență.

Deşi ea nu s-ar fi opus, probabil, ca relațiile dintre ei să devină publice, fiind la fel de lipsită de prejudecăți ca şi el, Florentino Ariza a privit de la bun început această legătură ca pe o aventură clandestină. Totdeauna venea noaptea târziu, furişându-se pe uşa de serviciu, şi o ştergea pe vârful picioarelor înainte de a se lumina de ziuă. Amândoi erau conştienți că, într-o casă de raport ca aceea, plină de lume la orice oră, vecinii ştiau probabil mult mai multe lucruri decât lăsau să se înțeleagă. Dar chiar dacă era vorba doar de o soluție de compromis, Florentino Ariza nu se putea schimba, aşa era firea lui şi aşa avea să rămână până la sfârşitul vieții. Niciodată nu şi-a permis să facă vreo greşeală, cu nici o femeie, niciodată n-a comis indiscreții. Şi nu era vorba de precauții exagerate: o singură dată a făcut imprudența să lase o urmă compromițătoare sau o dovadă scrisă, iar pentru asta ar fi putut plăti cu viața. În realitate, se comporta ca şi cum ar fi fost soțul etern al Ferminei Daza, un soț infidel, dar tenace, care lupta din răsputeri să scape din robia ei, cruțând-o însă de suferința pe care i-ar fi pricinuit-o bănuiala că el o înşela.

Un asemenea ermetism nu putea prospera fără a genera echivocuri. Însăşi Tránsito Ariza a murit încredințată că fiul născut din iubire şi crescut pentru iubire era imunizat împotriva oricărei forme de iubire de primul lui eşec din tinerețe. Cu toate acestea, multe persoane din anturajul lui, care îi cunoşteau firea misterioasă şi înclinațiile pentru veşmintele mistice sau pentru loțiunile bizare, împărtăşeau părerea că nu era imun la iubire, ci la femei. Florentino Ariza era la curent cu aceste cleveteli, dar niciodată n-a întreprins nimic ca să le dezmintă. Nici pe Sara Noriega n-o preocupau. Asemenea nenumăratelor femei din viața lui, care îi făceau pe plac, satisfăcându-şi, e drept, o dorință trecătoare, dar fără să-l iubească, l-a acceptat aşa cum era de fapt: un bărbat mereu în trecere.

Ajunsese s-o viziteze la orice oră, dar mai ales duminica dimineața, când era mai puțin ocupat. Ea lăsa baltă orice altă treabă şi se dedica cu tot trupul fericirii lui, în imensul pat înzorzonat, care era oricând pregătit pentru el, dar în care nu i-a permis niciodată să recurgă la ritualuri liturgice. Florentino Ariza nu reuşea să priceapă cum putea fi atât de pricepută la bărbați o femeie nemăritată şi fără trecut, cum de era în stare să-şi mişte trupul dolofan de marsuin cu atâta uşurință şi gingăşie, de parcă ar fi înotat pe sub apă. Ea se apăra susținând că amorul este, înainte de toate, un har natural. Avea obiceiul să spună: „Ori ştii asta din născare, ori n-ajungi să ştii în veci". Florentino Ariza se zvârcolea de gelozie, bănuind că avea mai multă căutare la bărbați decât lăsa să se înțeleagă, dar trebuia să tacă şi să înghită, pentru că şi el îi spunea, aşa cum o făcea cu toate, că era singura lui amantă. Dintre multele lucruri care nu prea îi conveneau, a trebuit până la urmă să se resemneze şi să accepte în pat pisica înfuriată, căreia Sara Noriega îi tăia ghearele ca să nu-i sfâşie în bucăți în timp ce făceau dragoste.

Dar aproape la fel de mult ca hârjonelile epuizante din pat, ei îi plăceau ceasurile pe care, obosită de atâta amor, le consacra cultului poeziei. Nu numai că putea reproduce cu o precizie uluitoare cele mai recente versuri sentimentale ale vremii, publicate în broşuri ce se vindeau pe stradă pentru două centime, dar avea obiceiul să prindă cu bolduri pe pereți poemele care îi plăceau mai mult, ca să le poată citi în gura mare la orice oră. Compusese o versiune în endecasilabi pari a manualelor de bune maniere şi educație civică, aşa cum exista, de pildă, pentru ortografie, dar n-a

reuşit să obțină autorizația de publicare. Patosul ei declamator era atât de năvalnic, încât uneori, continua să-şi turuie versurile în timp ce făcea dragoste, iar Florentino Ariza trebuia să-i vâre cu forța suzeta în gură, ca unui copil pe care vrei să-l faci să tacă.

Nu o dată, Florentino Ariza se întrebase care anume era dragostea adevărată, cea din aşternutul răvăşit şi tumultuos, sau aceea din după-amiezile molcome de duminică, dar Sara Noriega l-a liniştit cu argumentul de bun simț că tot ce făceau ei în pielea goală era iubire. Şi adăugase: „Dragoste sufletească de la mijloc în sus şi dragoste trupească de la mijloc în jos." Definiția i s-a părut foarte potrivită pentru un poem dedicat iubirii divizate, pe care l-au scris la patru mâini şi pe care ea l-a prezentat la cea de-a cincea ediție a Jocurilor Florale, convinsă că nimeni nu participase până atunci cu un poem atât de original. A pierdut însă din nou.

Era furibundă, iar pe drumul spre casă s-a dezlănțuit. Dintr-un motiv pe care nu şi-l putea explica, era convinsă că Fermina Daza urzise un complot împotriva ei, ca să nu-i fie premiat poemul. Florentino Ariza nici nu i-a dat atenție. Era prost dispus încă de la înmânarea premiilor, când avusese impresia că Fermina Daza, pe care n-o mai văzuse de mult, se schimbase profund: pentru prima dată, înfățişarea îi trăda condiția de mamă. Nu era, fireşte, o noutate pentru el, aflase că băiatul mergea de-acum la şcoală. Cu toate acestea, vârsta ei nu i se păruse până atunci atât de evidentă ca în seara aceea, nu numai pentru că mijlocul i se îngroşase, iar mersul era mai nesigur, dar chiar şi glasul, când a citit lista premiilor, nu mai suna atât de răspicat.

A încercat să-şi împrospăteze amintirile răsfoind albumele Jocurilor Florale, în timp ce Sara Noriega pregătea ceva de mâncare. Privind pozele din reviste, ilustratele îngălbenite de vreme care se vindeau altădată sub bolțile porticurilor ca amintiri, revăzând lumea aceea fantomatică, şi-a descoperit nălucirile propriei vieți. Până atunci se hrănise cu iluzia că numai lumea se schimba, se schimbau obiceiurile, moda: totul, în afară de ea. Dar în seara aceea şi-a dat pentru prima dată seama că viața Ferminei Daza îşi urma cursul, aşa cum trecea chiar propria lui viață, în timp ce el nu făcea altceva decât să aştepte. Până atunci nu îndrăznise să vorbească despre ea cu nimeni, ştiind că era incapabil să-i rostească numele fără ca paloarea buzelor să-l trădeze. În seara aceea însă, în timp ce răsfoia albumele ca în atâtea alte seri de plictis duminical, Sara Noriega a avut una din acele intuiții întâmplătoare care îți îngheață sângele în vine:

— E o târfă.

A spus-o în treacăt, văzând o poză a Ferminei Daza travestită în panteră neagră la un bal mascat, şi n-a fost nevoie să-i rostească numele pentru ca Florentino Ariza să-şi dea seama despre cine vorbea. Temându-se de o dezvăluire care i-ar fi putut schimba întreaga viață, s-a grăbii să-i ia prudent apărarea. A ținut să precizeze încă de la început că o cunoaşte foarte puțin pe Fermina Daza, că niciodată nu trecuse de obişnuitele saluturi politicoase şi nu ştia nimic despre viața ei intimă, dar nu se îndoia că era o femeie admirabilă, care o pornise de jos, ajungând să câştige respectul tuturor numai prin propriile sale merite.

— Grație unei căsătorii din interes cu un bărbat care n-o iubeşte, îl întrerupse Sara Noriega. E modul cel mai josnic de a fi târfă.

Cu mai puțină brutalitate, dar cu aceeaşi rigiditate morală, maică-sa îi spusese acelaşi lucru, încercând să-i aline suferința. Tulburat până în măduva oaselor, n-a fost în stare să găsească o replică potrivită pentru înverşunarea Sarei Noriega şi încercă să schimbe subiectul. Dar Sara Noriega nu s-a lăsat până nu şi-a vărsat toată furia împotriva Ferminei Daza. Într-un moment de inspirație pe care nu putea să şi-o explice, înțelesese brusc că numai ea trăsese sforile şi-i suflase premiul. Nu putea aduce nici o dovadă în sprijinul acestei presupuneri: nu se cunoşteau, nu se văzuseră niciodată, iar

Fermina Daza nu avea nici un cuvânt de spus în atribuirea premiilor, deşi era la curent cu hotărârile secrete ale juriului. Sara Noriega spuse pe un ton categoric: „Noi, femeile, avem darul de a ghici adevărul." Şi puse capăt discuției.

Din acel moment, Florentino Ariza o privi cu alți ochi. Şi peste ea treceau anii. Natura ei îmbelşugată se ofilea fără glorie, iubirea i se irosea în hohote de plâns, pe pleoape începeau să-şi arate umbra vechile nefericiri. Era o floare de ieri. În plus, în furia înfrângerii, uitase să mai țină socoteala paharelor de coniac. Hotărât lucru, nu era noaptea ei cea mai bună: în timp ce mâncau pilaful de nucă de cocos încălzit din nou, se apucă să calculeze contribuția fiecăruia dintre ei la poemul învins în lupta pentru premiu, ca să ştie câte petale din Orhideea de Aur le-ar fi revenit de căciulă. Nu era prima oară că-şi pierdeau timpul cu astfel de ciorovăieli, dar el profită de ocazie ca să-şi verse năduful şi astfel discuția lor degeneră într-o dispută meschină, care le răscoli toate ranchiunele din cei cinci ani de iubire divizată.

Mai erau zece minute până la miezul nopții, iar Sara Noriega se urcă pe un scaun ca să întoarcă ceasul cu pendulă, pe care îl potrivi fără să mai verifice ora exactă, încercând, poate, să-i sugereze că ar cam fi fost timpul să plece. Florentino Ariza simți atunci nevoia imperioasă de a rupe legătura aceea lipsită de dragoste şi căută s-o facă astfel încât inițiativa să-i aparțină: aşa cum avea să procedeze totdeauna. Rugându-se în sinea lui ca Sara Noriega să-l lase în patul ei, pentru ca el să-i poată spune nu, totul s-a sfârşit între noi, o invită să se aşeze alături, pe canapea, după ce termină de întors ceasul. Dar ea preferă să rămână la distanță, pe fotoliul destinat musafirilor. Florentino Ariza îi întinse degetul arătător înmuiat în coniac, ca să-l sugă, aşa cum îi plăcea s-o facă în preambulurile amorului.

— Acum nu, spuse. Aştept pe cineva.

De când fusese respins de Fermina Daza, Florentino Ariza învățase să-şi rezerve totdeauna ultimul cuvânt. Dacă n-ar fi fost atât de scârbit, ar fi insistat pe lângă Sara Noriega, sigur că îşi va sfârşi noaptea tăvălindu-se cu ea în pat. deoarece era absolut convins că o femeie care se culcă o dată cu un bărbat va continua s-o facă ori de câte ori el i-o va cere, cu condiția să ştie s-o înduioşeze de fiecare dată. Suportase totul în numele acestei convingeri, trecuse cu vederea totul, chiar şi cele mai abjecte istorii de amor, numai ca să nu-i acorde nici unei femei născute din femeie oportunitatea de a lua decizia finală. Dar în noaptea aceea s-a simțit atât de umilit, încât a dat pe gât coniacul, făcând tot ce putea ca să i se observe supărarea, şi a plecat fără să-şi ia rămas bun. Nu s-au mai văzut niciodată.

Legătura cu Sara Noriega, una dintre cele mai lungi şi mai stabile în viața lui Florentino Ariza, n-a fost totuşi singura din acei cinci ani. Când a înțeles că, deşi se simțeau bine împreună, mai ales în pat, n-o va putea înlocui niciodată cu ea pe Fermina Daza, şi-a reluat pânda nocturnă de vânător solitar, făcând în aşa fel încât să-i ajungă şi timpul, şi puterile pentru toate. Şi totuşi, Sara Noriega a reuşit ca prin minune să-l consoleze pentru o vreme. Cel puțin a putut rezista fără s-o vadă pe Fermina Daza, cum nu i se mai întâmplase înainte, când îşi lăsa baltă treburile la orice oră, ca s-o caute pe făgaşurile incerte ale presimțirilor, pe străzile cele mai neaşteptate, în locuri inimaginabile, unde era cu neputință s-o găsească, rătăcind la întâmplare, cu pieptul zbuciumat de chin, până când reuşea s-o vadă măcar o clipă. Ruptura cu Sara Noriega i-a răscolit dorurile ațipite şi s-a simțit din nou ca în vremea lecturilor interminabile din parc, numai că de data aceasta nerăbdarea lui creştea la gândul că doctorul Juvenal Urbino trebuia să moară.

Ştia de multă vreme că era ursit să facă fericită o văduvă, care, la rândul ei, urma să-l facă fericit, şi nu era îngrijorat în privința asta. Dimpotrivă: era pregătit. Cunoscuse atât de multe în incursiunile lui de vânător solitar, încât până la urmă a aflat că lumea era plină de văduve fericite. Le văzuse veghind înnebunite de durere la

catafalcul soțului, rugându-se să fie îngropate de vii în acelaşi coşciug, ca să nu înfrunte singure neprevăzutul vieții, dar pe măsură ce se împăcau cu realitatea noii lor situații, renăşteau din cenuşă cu o vitalitate mereu sporită. La început lâncezeau ca nişte plante parazite în umbra hardughiilor pustii, deveneau confidentele servitoarelor, amantele pernei, rătăcind fără rost, după atâția ani de captivitate stearpă. Îşi iroseau ceasurile de prisos îngrijind hainele răposatului, punând nasturii pe care niciodată nu avuseseră timp să-i coasă mai înainte, călcând cămăşile cu manşete şi gulere ca parafina până ce nu mai rămânea nici o cută. Continuau să-i pună săpun în baie, perna cu inițialele lui în pat, farfuria şi tacâmurile la masă, ca să le poată găsi dacă s-ar fi întâmplat să se întoarcă din moarte fără să le anunțe, aşa cum avea obiceiul când trăia. Dar de-a lungul acelor liturghii închinate singurătății deveneau treptat conştiente că erau din nou stăpâne pe viața lor, după ce renunțaseră nu numai la numele de familie, ci chiar la propria identitate, şi toate astea în schimbul unei siguranțe care se dovedise a nu fi altceva decât unul din multele visuri amăgitoare de logodnice. Numai ele ştiau ce grea povară era bărbatul pe care îl iubeau cu patimă şi care poate că le iubea şi el, dar de care trebuiau să aibă grijă ca de un copil până la ultimul suspin, dându-i să sugă, schimbându-i scutecele murdare, ducându-l cu zăhărelul ca să-i risipească groaza care îl cuprindea dimineața, când pleca să înfrunte realitatea. Şi totuşi, când îl vedeau ieşind din casă, îndemnat chiar de ele să dea piept cu lumea, le cuprindea spaima că bărbatul nu se va mai întoarce niciodată. Asta era viața. Dragostea, dacă exista, era cu totul altceva: altă viață.

În schimb. În reconfortantele ceasuri de răgaz ale singurătății, văduvele descopereau singurul mod de a trăi cu adevărat, lăsându-se în voia propriului trup, mâncând numai când le era foame, iubind fără a minți, dormind fără să fie nevoie să se prefacă adormite ca să scape de indecența amorului oficial, stăpâne, în sfârşit, pe dreptul de a avea un pat întreg numai pentru ele, în care nimeni nu le disputa jumătate din cearşaful lor, jumătate din aerul lor de respirat, jumătate din noaptea lor, până ce trupul, sătul să-şi viseze propriile-i vise, se trezea, dintr-o dată, singur. În diminețile lui de braconier, Florentino Ariza le întâlnea când ieşeau de la slujba de utrenie, înfăşurate în lințoliul negru şi cu corbul destinului pe umăr. De cum îl zăreau în lumina strălucitoare a zorilor, traversau strada pe celălalt trotuar, cu paşi mărunți şi țopăiți, paşi de păsărele, căci numai şi faptul de a trece pe lângă un bărbat le putea compromite. Cu toate acestea, el era convins că o văduvă neconsolată, mai mult decât oricare altă femeie, putea ascunde în adâncul sufletului sământa fericirii.

Nenumăratele văduve din viața lui, începând cu văduva lui Nazaret, îl ajutaseră să descopere cât de fericite erau femeile după ce le murea bărbatul. Ceea ce până atunci fusese pentru el o simplă iluzie devenise, grație lor, o posibilitate reală şi la îndemână. Nu vedea de ce Fermina Daza n-ar fi fost o văduvă ca toate celelalte, pregătită de viață să-l accepte aşa cum era, eliberată de orice sentiment imaginar de vinovăție față de soțul mort, hotărâtă să descopere alături de el fericirea de a fi fericită de două ori, mai întâi cu iubirea de zi cu zi, care să preschimbe fiecare clipă a vieții într-un miracol, apoi, cu altă iubire, numai a ei, ferită de orice contagiune grație imunității morții.

Poate că n-ar mai fi fost atât de entuziasmat dacă ar fi bănuit cât de departe era Fermina Daza de aceste calcule fanteziste, când ea abia începea să întrezărească orizontul unei lumi în care fusese prevăzut totul, în afară de nenorocire. Deşi în acele timpuri bogăția avea, pe lângă nenumărate avantaje, şi multe dezavantaje, jumătate din omenire şi-o dorea cu orice preț, considerând că era singura posibilitate de a-şi asigura eternitatea. Fermina Daza îl respinsese pe Florentino Ariza într-o străfulgerare de maturitate pe care a plătit-o imediat cu un acces de compasiune, dar niciodată nu s-a îndoit că hotărârea ei fusese cea mai potrivită. La vremea aceea nu şi-a putut da

seama ce mobiluri oculte ale rațiunii o făceau să fie atât de încrezătoare în perspicacitatea ei, dar mulți ani mai târziu, când ajunsese în pragul bătrâneții, le-a descoperit pe neaşteptate în cursul unei discuții întâmplătoare despre Florentino Ariza. Toți cei de față ştiau că era un fel de „delfin" al tot mai prosperei Companii Fluviale a Caraibilor, toți erau siguri că-l văzuseră de multe ori şi chiar vorbiseră cu el, dar nici unul nu reuşea să-l identifice în amintire. Atunci Fermina Daza a avut revelația motivelor inconştiente care o împiedicaseră să-l iubească. Şi comentase: „Parcă nici n-ar fi o persoană în carne şi oase, ci doar o umbră." Avea dreptate: umbra cuiva pe care nimeni nu l-a putut cunoaşte cu adevărat niciodată. Dar în timp ce rezista asediilor doctorului Juvenal Urbino, care era exact tipul opus de bărbat, se simțea terorizată de fantasma vinovăției: singurul Sentiment pe care era incapabilă să-l suporte. Ori de câte ori o simțea apropiindu-se, o cuprindea un soi de panică pe care nu reuşea să şi-o stăpânească decât dacă găsea prin preajmă pe cineva care să-i uşureze conştiința. Când era mică, dacă se spărgea o farfurie în bucătărie, dacă cineva cădea, dacă ea însăşi îşi prindea degetul în uşă, se întorcea spre adultul aflat prin apropiere şi se grăbea să-l acuze: „Tu eşti de vină." Deşi. În realitate, nu ținea să afle cine era vinovatul sau să se convingă de propria-i vinovăție: se mulțumea doar să pună lucrurile la punct.

Doctorul Juvenal Urbino şi-a dat seama la timp că armonia căminului lor era amenințată de această fantasmă notorie şi, de cum o zărea, se grăbea să-i spună soției: „Fii liniştită, draga mea, eu sunt vinovat." Căci de nimic nu se temea atât de mult ca de hotărârile subite şi definitive ale soției sale, fiind convins că totdeauna îşi aveau originea într-un sentiment de vinovăție. Cu toate acestea, tulburarea care a cuprins-o după ce l-a respins pe Florentino Ariza n-a putut fi spulberată cu câteva cuvinte de consolare. Luni în şir, Fermina Daza deschidea în fiecare dimineață fereastra de la balcon sperând să zărească fantoma solitară care altădată o pândea din parcul pustiu, vedea copacul care fusese al lui, banca ferită de priviri indiscrete unde el citea gândindu-se la ea, suferind de dragul ei, şi, până la urmă, trebuia să închidă fereastra la loc, suspinând: „Bietul de el." La un moment dat, când era prea târziu ca să mai îndrepte trecutul, s-a simțit chiar dezamăgită că el nu se dovedea atât de insistent cum îşi închipuise ea, iar uneori simțea dorința tardivă de a primi o scrisoare care n-a sosit niciodată. Dar când a fost nevoită să se confrunte cu posibilitatea de a se căsători cu Juvenal Urbino, deruta ei a sporit, întrucât îşi dădea seama că nu avea motive reale ca să-l prefere, după ce-l refuzase fără motive reale pe Florentino Ariza. În fond, îl iubea tot atât de puțin ca şi pe celălalt, în schimb nu-l cunoştea aproape deloc, scrisorile lui nu aveau febrilitatea scrisorilor celuilalt şi nici nu-i dăduse atâtea înduioşătoare dovezi ale hotărârii sale. La drept vorbind, Juvenal Urbino o curtase fără a-i pomeni niciodată de dragoste şi era destul de ciudat că un catolic militant ca el îi oferea numai bunuri pământeşti: siguranță, ordine, cifre imediate care, odată adunate, ar putea avea o oarecare asemănare cu iubirea, fără să fie totuşi cu adevărat iubire. Îndoielile acestea o puneau şi mai mult în încurcătură, pentru că nici măcar nu era convinsă că n-ar fi putut trăi fără iubire.

În orice caz, argumentul principal împotriva doctorului Juvenal Urbino era asemănarea sa mai mult decât suspectă cu bărbatul ideal pe care Lorenzo Daza îl visa pentru fiica sa. Era cu neputință să nu-l priveşti ca pe o creație a unui complot patern, chiar dacă realitatea arăta cu totul altfel, iar Fermina Daza a fost încredințată de acest lucru încă din clipa când l-a văzut revenind pentru un consult medical care nu-i fusese solicitat. Discuțiile cu verişoara Hildebranda au derutat-o şi mai mult. Prin însăşi poziția ei de victimă, aceasta avea tendința să se identifice cu Floretino Ariza, uitând că Lorenzo Daza o invitase probabil în speranța că va interveni în favoarea doctorului Urbino. Numai Dumnezeu ştie cât a luptat Fermina Daza împotriva tendinței de a-şi

însoţi verişoara când aceasta s-a dus la oficiul de telegraf ca să-l cunoască pe Florentino Ariza. Ar fi vrut să-l revadă, ca să-l confrunte cu propriile sale îndoieli, să-i poată vorbi între patru ochi, să-l cunoască mai bine, ca să fie sigură că decizia ei impulsivă n-avea s-o precipite spre alta mult mai gravă, determinând-o să capituleze în războiul personal împotriva tatălui său. Până la urmă, aşa a şi făcut, într-un moment crucial al vieții, dar nu pentru că ar fi impresionat-o frumusețea virilă a pretendentului, bogăția lui legendară, faima lui timpurie sau vreunul din meritele sale reale, ci din pricina spaimei că putea pierde ocazia şi a iminenței celor douăzeci şi unu de ani, limita confidențială pe care şi-o stabilise pentru a se pleca în fața destinului. A fost de ajuns acel moment unic pentru a lua hotărârea întocmai cum era scris în legile Domnului şi în cele ale oamenilor: până la moarte. Atunci i s-au risipit toate îndoielile şi a putut face fără remuşcări singurul gest decent pe care i-l dicta rațiunea: a trecut cu un burete fără lacrimi peste amintirea lui Florentino Ariza, iar în locul ei a lăsat să înflorească un câmp de maci. Nu şi-a permis decât un suspin mai adânc ca de obicei, ultimul: „Bietul de el!".

Dar îndoielile cele mai cumplite au început s-o cuprindă abia după ce s-a întors din voiajul de nuntă. Nici nu terminase bine de deschis cuferele, de despachetat mobilele şi de golit cele unsprezece lăzi pe care le adusese ca să se instaleze ca doamnă şi stăpână în vechiul palat al Marchizului de Casalduero, când şi-a dat seama cu o spaimă de moarte că era prizonieră într-o casă diferită de cea pe care şi-o imaginase, şi ceea ce era mai grav, alături de un bărbat asupra căruia se înşelase. I-au trebuit şase ani ca să scape. Şase ani îngrozitori, pe care i-a petrecut, ca niciodată în viață, exasperată de purtarea arțăgoasă a doñei Blanca, soacra ei, şi de imbecilitatea cumnatelor, care, dacă nu putreziseră până atunci în sihăstria unei chilii era pentru că o aveau de multă vreme în suflet.

Doctorul Urbino, care se resemnase să aducă spiței tributul cuvenit, rămânea surd la rugămințile ei, încredințat că înțelepciunea Celui de Sus şi nețărmurita capacitate de adaptare a soției sale aveau să aranjeze totul. I se rupea sufletul când vedea în ce stare ajunsese maică-sa, a cărei poftă de viață insufla altădată dorința de a trăi până şi celor mai pesimişti dintre oameni. Într-adevăr: femeia aceea frumoasă, inteligentă, de o sensibilitate rar întâlnită în mediul său, fusese vreme de aproape patruzeci de ani sufletul paradisului ei social. Văduvia o schimbase într-atâta încât nu-ți venea să crezi că era aceeaşi de mai înainte, făcând din ea o femeie puhavă şi ursuză, care ura întreaga omenire. Singura explicație posibilă a acestei degradări era resentimentul provocat de convingerea că soțul se sacrificase de bunăvoie pentru o liotă de negrotei, cum avea obiceiul să spună, când, de fapt, singurul sacrificiu cuvenit ar fi fost acela de a supraviețui de dragul ei. În orice caz, căsnicia fericită aSerminei Daza s-a sfârşit o dată cu voiajul de nuntă, iar singurul om din lume care o putea ajuta să împiedice naufragiul final era paralizat de teroare în fața autorității materne. Lui, nu cumnatelor cretine şi soacrei pe jumătate nebune, îi atribuia Fermina Daza vina pentru capcana ucigătoare în care era prinsă. Înțelesese prea târziu că, în ciuda prestigiului profesional şi a fascinației sale mondene, bărbatul cu care se măritase era un om lipsit de voință: un poltron care se împăuna cu faima numelui său.

Şi-a căutat un refugiu în copilul abia născut. Îl simțise ieşind din trupul ei cu un sentiment de uşurare, de parcă s-ar fi eliberat de ceva ce nu-i aparținea, şi se îngrozise constatând că nu simțea nici cea mai mică afecțiune pentru vițeluşul acela de lapte pe care moaşa i l-a arătat gol, mânjit de grăsime şi de sânge, cu cordonul ombilical înfăşurat în jurul gâtului. Dar în singurătatea palatului, a învățat să-l cunoască, s-au cunoscut unul pe celălalt şi astfel a descoperit că părinții îşi iubesc copiii nu pentru că sunt copiii lor, ci pentru că, purtându-le de grijă, între ei se înfiripă o adâncă prietenie. În afară de el, nu mai suporta nimic şi pe nimeni în casa care îi adusese nefericirea. O

deprimau singurătatea, grădina ca un cimitir, urmele necruțătoare lăsate de trecerea vremii în enormele iatacuri fără ferestre. Simțea că-şi pierde mințile în nopțile dilatate de țipetele nebunelor de la ospiciul din preajmă. O exaspera obiceiul de a pune masa în sufragerie, cu fețe de masă brodate, tacâmuri de argint şi candelabre ca la înmormântare, pentru ca cinci fantome să mănânce gogoşi şi să bea câte o ceaşcă de cafea cu lapte la cină. Detesta rugăciunile rostite pe înserate, sclifoselile de la masă, eternele comentarii răutăcioase despre felul cum ținea tacâmurile, despre mersul ei aproape mistic, cu paşii aceia mari de femeie simplă, despre rochiile de circăreasă, leacurile băbeşti cu care îşi trata bărbatul şi obiceiul mitocănesc de a-i da copilului să sugă fără să-şi acopere sânul cu scutecul. Când şi-a invitat prima dată prietenele la ceaiul de la cinci după-amiază, pentru care avea de gând să pregătească biscuiți imperiali şi dulceață de flori, după o modă recentă, venită din Anglia, doña Blanca s-a opus categoric ca în casă la ea să fie servite medicamente pentru febră, în loc de ciocolată, brânză topită şi pâine de manioc. Nici măcar visurile n-au scăpat de cenzura ei. Într-o dimineață, când Fermina Daza a povestit că visase un necunoscut care se plimba în pielea goală prin odăile palatului, împrăştiind pe unde trecea pumni de cenuşă, doña Blanca a întrerupt-o brusc:

— O femeie decentă nu poate avea asemenea visuri.

Senzației că se afla într-o casă străină i s-au adăugat alte două nenorociri şi mai mari. Una era dieta aproape zilnică de vinete preparate în toate felurile posibile, la care doña Blanca nu admitea să renunțe din respect pentru răposatul ei soț şi pe care Fermina Daza refuza să le mănânce. Ura vinetele încă din copilărie, chiar înainte de a le fi gustat, pentru că îi aminteau de culoarea veninului. De data aceasta însă, a trebuit să admită că în viața ei se schimbase totuşi ceva în bine, pentru că pe vremuri, când avea cinci ani, spusese acelaşi lucru la masă, iar taică-său o obligase să înghită toată mâncarea pregătită pentru şase persoane. A crezut că o să-şi dea duhul, mai întâi când a vărsat vinetele mistuite, iar apoi din cauza ceştii cu ulei de ricin, pe care i l-au băgat pe gât cu sila, ca s-o vindece de pedeapsă. Gustul acesta şi spaima de otravă i-au rămas de atunci întipărite în minte ca un singur purgativ, iar la prânzurile abominabile de la palatul Marchizului de Casalduero, îngrețoşată de amintirea uleiului de ricin, trebuia să-şi întoarcă privirea de la farfuria cu care era îmbiată, ca să nu comită necuviința de a voma peste ea.

Cealaltă nenorocire a fost harfa. Într-o bună zi, doña Blanca spusese cu subînțeles: „Nu cred că pot exista femei decente care să nu ştie să cânte la pian." A fost un ordin pe care chiar şi fiul ei a încercat să-l discute, ca unul care-şi petrecuse cei mai frumoşi ani ai vieții osândit la caznele lecțiilor de pian, deşi la maturitate a recunoscut că îi prinseseră bine. Nu şi-o putea imagina însă pe soția sa supusă aceloraşi chinuri la douăzeci şi cinci de ani şi cu un caracter ca al ei. N-a reuşit să obțină de la maică-sa altă concesie decât înlocuirea pianului cu harfa, aducându-i argumentul pueril că acesta este instrumentul îngerilor. Au comandat, aşadar, la Viena o harfă superbă, care arăta şi chiar suna de parcă ar fi fost din aur şi care a reprezentat una din relicvele cele mai prețioase de la Muzeul Oraşului până când au mistuit-o flăcările cu tot ce avea înăuntru. Fermina Daza s-a supus acestui supliciu de lux, încercând să împiedice naufragiul cu un sacrificiu final. A început lecțiile cu un maestru al maeştrilor adus special din oraşul Mompox, dar care s-a prăpădii pe neaşteptate după numai cincisprezece zile, şi a continuat încă mulți ani după aceea cu capelmaistrul de la seminar, a cărui răsuflare de gropar distorsiona arpegiile.

Chiar şi ea era surprinsă de obediența pe care o arăta. Căci deşi nu voia să recunoască în forul său interior şi nici în disputele surde pe care le avea cu soțul ei în ceasurile hărăzite până atunci iubirii, se încurcase mai repede decât credea în plasa convențiilor şi a prejudecăților noii sale lumi. La început, obişnuia să-şi afirme

libertatea de opinie cu o frază rituală: „Ia mai dă-l dracului de evantai, că acum bate vântul." Dar mai târziu, de teamă să nu-şi piardă privilegiile câştigate pe merit şi să ajungă în gura lumii, s-a arătat dispusă să suporte orice umilință, cu speranța că, până la urmă, Dumnezeu o să asculte rugile doñei Blanca şi o s-o ia la el mai repede.

Doctorul Urbino îşi justifica propria slăbiciune cu argumente de criză, uitând să se întrebe dacă nu cumva erau împotriva rânduielilor bisericii căreia îi aparținea. Nu admitea că neînțelegerile dintre ei şi-ar fi putut avea originea în aerul rarefiat al casei şi le punea numai pe seama naturii căsătoriei: o invenție absurdă, care nu putea exista decât grație bunătății nețărmurite a lui Dumnezeu. Era împotriva oricărei rațiuni ştiințifice ca două persoane care abia se cunoşteau, neînrudite, cu caractere diferite, cu educații diferite şi chiar de sex diferit, să fie obligate dintr-o dată să trăiască împreună, să doarmă în acelaşi pat, să-şi unească destinele, uneori, opuse. Avea obiceiul să spună: „Partea proastă într-o căsnicie e că se sfârşeşte în fiecare noapte după ce faci dragoste şi trebuie s-o iei de la capăt în fiecare dimineață, înainte de micul dejun." În ce-i privea pe ei, lucrurile stăteau şi mai rău, căci proveneau din două clase antagonice şi locuiau într-un oraş care tot mai visa la întoarcerea viceregilor. Singurul liant posibil era, atunci când exista, ceva atât de improbabil şi nestatornic precum dragostea, dar în cazul lor, nu existase când s-au căsătorit, iar destinul nu făcuse altceva decât să-i oblige să înfrunte realitatea când tocmai erau gata să-l descopere.

Aşa arăta viața lor în anii harfei. Fuseseră de mult uitate momentele încântătoare când ea intra din întâmplare peste el în timp ce făcea baie şi, în ciuda certurilor, a vinetelor veninoase, în ciuda surorilor țicnite cu mama care le făcuse cu tot, el îi mai purta destulă dragoste încât s-o roage să-l săpunească. Ea accepta, cu fărâmele de iubire care îi mai rămăseseră din Europa, şi, lăsându-se amăgiți de amintiri, cedând fără să vrea, iubindu-se fără să şi-o spună, până la urmă se tăvăleau, topiți de dragoste, pe pardoseală, în timp ce le auzeau pe servitoare vorbind despre ei în spălătorie: „Cum să mai aibă copii dacă nu mai fac dragoste." Uneori, după ce se întorceau de la o petrecere nebună, nostalgia ghemuită în spatele uşii îi dobora dintr-o lovitură şi atunci se petrecea o explozie miraculoasă în care totul era din nou ca mai înainte, iar pentru cinci minute, redeveneau amanții deşănțați din luna de miere.

Dar în afară de aceste rare ocazii, unul dintre ei era totdeauna mai obosit decât celălalt când se culcau. Ea întârzia în baie, răsucindu-şi țigările de hârtie parfumată, fumând singură, recidivând în amorul ei de consolare, ca atunci când era tânără, liberă în casa ei şi stăpână pe propriul său corp. Totdeauna o durea capul sau era prea cald, totdeauna, sau se prefăcea că doarme, sau avea ciclul din nou, ciclul, mereu ciclul. Până-ntr-atâta încât doctorul Urbino îndrăznise să spună la cursuri, numai ca să-şi poată uşura sufletul fără a se mai spovedi, că, după zece ani de căsnicie, femeile ajung să aibă ciclul chiar şi de trei ori pe săptămână.

Şi cum un necaz nu vine niciodată singur, Fermina Daza a trebuit să se confrunte în cel mai cumplit an din viața ei cu ceea ce, mai devreme sau mai târziu, tot trebuia să afle: adevărul despre afacerile fabuloase şi niciodată cunoscute ale tatălui său. Guvernatorul provinciei, care l-a convocat pe Juvenal Urbino la cabinetul său ca să-l pună la curent cu ticăloşiile socrului, le-a rezumat într-o singură frază: „Nu există lege divină sau omenească pe care ipochimenul ăsta să n-o fi încălcat." Unele din matrapazlâcurile cele mai grave le făcuse la umbra autorității de care se bucura ginerele şi ar fi fost greu de crezut că acesta şi soția sa nu erau la curent. Preocupat să-şi protejeze propria reputație, singura care mai rămânea în picioare, doctorul Juvenal Urbino a uzat de întreaga sa influență şi a reuşit să înăbuşe scandalul punându-şi cuvântul de onoare în joc. Aşa că Lorenzo Daza s-a îmbarcat pe primul vapor şi nu s-a mai întors niciodată. A plecat în ținutul său de baştină ca şi cum ar fi fost vorba de una din acele călătorii de plăcere pe care le faci când şi când pentru a

amăgi nostalgia, dar, în fond, în spatele acestei aparențe se ascundea un sâmbure de adevăr: de câtăva vreme se urca la bordul vapoarelor din țara lui numai ca să bea un pahar cu apă din rezervoarele navei, umplute la izvoarele din satul său natal. A plecat fără să se dea bătut, clamându-şi inocența şi încercând până în ultima clipă să-şi convingă ginerele că fusese victima unei intrigi politice. A plecat plângând după fetița lui, cum îi spunea Ferminei Daza de când se căsătorise, plângând după nepot, după țara unde ajunsese bogat şi liber şi unde reuşise să facă din fiica lui o doamnă distinsă, după ce biruise toate stavilele cu ajutorul unor afaceri destul de tulburi. Când a plecat, era bătrân şi bolnav, dar a trăit mult mai mult decât şi-ar fi dorit oricare din victimele sale. Fermina Daza nu şi-a putut înăbuşi un oftat de uşurare când a aflat că murise şi nici n-a ținut doliu, ca să evite orice întrebare stânjenitoare, dar luni în şir, ori de câte ori se închidea să fumeze în baie, plângea pe înfundate, cu o furie surdă, fără să ştie de ce: de fapt, plângea după el.

Partea cea mai absurdă a situației celor doi soți era că niciodată nu au arătat mai fericiți în public ca în acei ani de restrişte. În realitate, au fost anii celor mai mari victorii asupra ostilității înăbuşite a unui mediu care nu se resemna să-i accepte aşa cum erau: diferiți, moderni şi, ca atare, uzurpatori ai ordinii tradiționale. Pentru Fermina Daza însă, a fost cea mai uşoară bătălie. Viața mondenă, care îi stârnea atâta îngrijorare înainte de a o cunoaşte, nu era altceva decât un sistem de pacte atavice, de ceremonii banale, de cuvinte dinainte stabilite cu care se amăgeau în societate unii pe alții ca să nu se sfâşie între ei. Nota dominantă a acestui paradis al frivolității provinciale era teama de necunoscut. Ea găsise o definiție mai simplă: „Ca să te poți descurca în viața publică, nu trebuie decât să-ți învingi teama, iar ca s-o scoți la capăt în viața conjugală, trebuie să-ți învingi plictisul." Descoperise acest lucru brusc, cu claritatea unei revelații, încă din clipa în care şi-a făcut intrarea, târând după ea imensa trenă a rochiei de mireasă, în vastul salon al Clubului Social, cu aerul rarefiat de miresmele învălmăşite ale atâtor flori, de învolburarea strălucitoare a valsurilor, de învălmăşeala bărbaților transpirați şi a femeilor care o priveau înfricoşate, neştiind cum anume ar fi putut îndepărta amenințarea aceea orbitoare pe care le-o trimitea lumea din afară. Tocmai împlinise douăzeci şi unu de ani şi aproape că nu ieşise din casă decât ca să se ducă la şcoală, dar i-a fost de-ajuns să-şi rotească privirea în jur, ca să-şi dea seama că adversarii ei nu erau împietriți de ură, ci paralizați de frică. În loc să-i înspăimânte şi mai mult, aşa cum era chiar ea, le-a făcut favoarea de a-i ajuta să o cunoască. Nimeni n-a fost altfel de cum a vrut ea să fie, la fel cum i se întâmpla, de pildă, cu oraşele, care nu i se păreau mai frumoase sau mai urâte, ci numai aşa cum şi le imagina ea în inimă. Parisul, în ciuda ploii necontenite, a prăvăliaşilor sordizi, în ciuda grosolăniei homerice a birjarilor, avea să-i rămână în amintire ca cel mai frumos oraş din lume, şi nu din pricină că era astfel în realitate, ci pentru că acolo îşi petrecuse cei mai fericiți ani din viață. La rândul său, doctorul Urbino s-a impus cu ajutorul aceloraşi arme care fuseseră folosite împotriva sa, numai că manevrate cu mai multă inteligență şi cu o solemnitate calculată. Nimic nu se întâmpla în oraş fără ei: defilările, Jocurile Florale, evenimentele artistice, tombolele filantropice, festivitățile patriotice, prima călătorie cu balonul. Erau prezenți peste tot şi aproape totdeauna se aflau la originea şi în fruntea tuturor acțiunilor publice. Nimeni nu-şi imagina, în anii lor de mare cumpănă, că putea exista pe lume cineva mai fericit decât ei sau o căsnicie mai armonioasă decât a lor.

Casa abandonată de tatăl ei a fost pentru Fermina Daza limanul unde fugea să se ascundă de atmosfera înăbuşitoare din palatul familiei Urbino. De câte ori putea scăpa de privirea iscoditoare a celor din jur, se ducea pe ascuns acolo, primind când şi când vizita prietenelor mai noi sau mai vechi, printre care se numărau câteva din fostele colege de şcoală şi de la lecțiile de pictură: un substitut inocent al infidelității. În

părculețul Evangheliilor trăia timp de câteva ceasuri viața tihnită a unei mame celibatare, depanând nenumăratele amintiri din copilărie. A cumpărat alți corbi parfumați, a adunat pisici de pe stradă şi a lăsat toată casa în grija Galei Placidia, care, deşi bătrână şi şubrezită de reumatisme, mai avea destulă vigoare ca să reînvie atmosfera de altădată. A deschis din nou camera de cusut unde Florentino Ariza o zărise prima oară, iar doctorul Juvenal Urbino o pusese să scoată limba ca să-i poată cunoaşte inima, şi a transformat-o într-un sanctuar al trecutului. Într-o după amiază de iarnă, când a vrut să închidă fereastra de la balcon înainte de a se dezlănțui grindina, l-a văzut pe Florentino Ariza aşezat sub migdalii din parc, pe banca dintotdeauna, îmbrăcat în hainele tatălui, ajustate pe măsura lui, cu cartea deschisă pe genunchi, arătând aidoma imaginii de odinioară pe care o păstra în amintire, dar fără nici o asemănare cu înfățişarea lui din ultima vreme, când îl zărise cu totul întâmplător. S-a gândit cu teamă că vedenia aceea era o prevestire de moarte şi s-a întristat. A îndrăznit chiar să-şi spună că poate ar fi fost fericiți împreună, numai ei doi în casa pe care o pregătise pentru el cu aceeaşi iubire cu care el o pregătise pe a lui pentru ea, iar această simplă presupunere a speriat-o, pentru că numai astfel a ajuns să înțeleagă cât de nefericită era. Atunci, luându-şi inima în dinți, şi-a obligat soțul să discute deschis, să se confrunte cu ea, să se certe, să plângă împreună după paradisul pierdut, până când s-au auzit cântând ultimii cocoşi, şi s-a făcut lumină printre perdelele dantelate ale palatului, şi s-a aprins soarele pe cer, iar soțul, buhăit de atâta vorbit, istovit de nesomn, cu inima oțelită de atâta plâns, şi-a strâns şireturile de la ghete, şi-a strâns cureaua, şi-a strâns bruma de bărbăție care-i mai rămânea şi i-a spus da, draga mea, o să plece amândoi să caute iubirea pe care o pierduseră în Europa: chiar mâine şi pentru totdeauna. A fost atât de neclintit în hotărârea luată, încât a făcut demersurile necesare pentru ca Banca Tezaurului, care îi administra toate bunurile, să lichideze imensa avere a familiei, risipită încă de la începuturi în tot felul de afaceri, investiții, bonuri şi hârtii inviolabile şi lente, dar despre care nu ştia altceva decât că nu era atât de fabuloasă pe cât se povestea: suficientă însă ca să nu fie nevoit să se gândească la ea. Oricum, puțină sau multă, trebuia convertită în aur marcat, care urma să fie transferat treptat la băncile din străinătate unde avea cont deschis, până când nici lui, nici soției sale nu le mai rămânea nici măcar un colțişor unde să-şi dea obştescul sfârşit în țara asta neîndurătoare.

Ei bine, în ciuda presupunerilor Ferminei Daza, Florentino Ariza mai exista pe lume. Se afla chiar pe cheiul unde era acostat transatlanticul ce urma să plece spre Franța, când ea a sosit, împreună cu soțul şi copilul, în landoul tras de caii aurii, şi i-a văzut coborând aşa cum îi zărise la atâtea festivități: perfecți. Îl luau cu ei şi pe băiat, care primise o educație ce permitea încă de pe atunci să se întrevadă cum avea să fie la maturitate: întocmai aşa cum a fost. Juvenal Urbino şi-a scos pălăria şi l-a salutat vesel pe Florentino Ariza: „Ne ducem să cucerim Flandra." Fermina Daza a dat uşor din cap, iar Florentino Ariza s-a descoperit şi a făcut o reverență, dar ea l-a privit fără să schițeze nici cel mai mic gest de compasiune pentru ravagiile calviției lui premature. Era chiar el, fără îndoială, dar aşa cum îl vedea ea: umbra unui bărbat pe care n-a reuşit să-l cunoască niciodată cu adevărat.

Nici Florentino Ariza nu trecea prin cele mai fericite momente din viață. Nu erau de ajuns tracasările de la birou, pânda sâcâitoare de vânător furişat, apatia care îl cuprinsese odată cu trecerea anilor, mai avea de înfruntat şi criza finală a maică-sii, a cărei memorie sfârşise fără amintiri: era aproape o foaie albă. De multe ori, când îl vedea aşezat în jilțul în care obişnuia să citească, îl întreba surprinsă: „Da' tu al cui eşti ?" Deşi o lămurea de fiecare dată, ea îl întrerupea din nou:

— Da' ia spune, dragul meu băiat, eu cine sunt ?

Se îngrăşase atât de mult, încât nu se mai putea mişca şi-şi petrecea tot timpul în

merceria unde nu mai era nimic de vândut, dichisindu-se şi sulemenindu-se de când se scula, odată cu primii cocoşi, până târziu, mult după miezul nopții, căci dormea foarte puține ceasuri pe zi. Îşi punea ghirlande de flori pe cap, se ruja, se pudra pe obraz şi pe brațe, iar la sfârşit, întreba pe oricine se afla din întâmplare în preajmă cum îi stătea. Vecinii ştiau că aştepta mereu acelaşi răspuns: „Parcă ai fi Libarca Martínez." Această identitate, uzurpată personajului dintr-o poveste pentru copii, era singura care o mulțumea. Continua să se legene, făcându-şi vânt cu un mănunchi de pene trandafirii, până când o lua iar de la capăt: coroana de flori din hârtie, moscul pentru pleoape, carminul pe buze, pudra ca o crustă de var pe obraz. Şi din nou nelipsita întrebare: „Cum îmi stă ?" Când şi-a dat seama că maică-sa ajunsese bătaia de joc a cartierului, Florentino Ariza a demontat într-o noapte tejgheaua şi dulapurile cu sertare din vechea mercerie, a bătut în cuie uşa dinspre stradă şi a aranjat localul aşa cum îi povestise chiar ea că arăta dormitorul Libărcii Martínez, iar de atunci, n-a mai întrebat niciodată cine era.

La sugestia unchiului León XII, căutase o femeie în vârstă care s-o îngrijească, dar sărmana umbla mai mult adormită decât trează, iar câteodată lăsa impresia că şi ea uita cine era. Aşa încât, după ce ieşea de la birou, Florentino Ariza rămânea acasă până când reuşea s-o adoarmă pe maică-sa. Nu s-a mai dus să joace domino la Clubul Comerțului, iar pentru o vreme a renunțat la întâlnirile cu cele câteva prietene vechi pe care le frecventase până atunci, căci ceva se schimbase în adâncul inimii lui după cumplita întâmplare cu Olimpia Zuleta.

Fusese ca un trăsnet. Florentino Ariza tocmai îl condusese pe unchiul León XII acasă, pe o furtună îngrozitoare, cum se dezlănțuie de obicei în octombrie, lăsându-ne pentru multă vreme în convalescență, când a zărit din trăsură o tânără mărunțică şi vioaie, îmbrăcată într-o rochie cu volane de organdi, care arăta mai degrabă ca o rochie de mireasă. Alerga buimăcită de colo-colo, încercând să prindă umbreluța de soare pe care vântul i-o smulsese şi i-o purta în zbor pe deasupra mării. A invitat-o în trăsură şi s-a abătut din drum ca s-o conducă acasă, un schit vechi, transformat în locuință, cu fața spre zarea mării şi o curte înțesată de căsuțe pentru porumbei, care se vedeau din stradă. Pe drum, i-a povestit că era măritată de aproape un an cu un tarabagiu din piață pe care Florentino Ariza îl văzuse de multe ori descărcând de pe navele companiei lăzi pline cu tot felul de boarfe şi mărunțişuri şi cu o droaie de porumbei într-o colivie aidoma acelora folosite de tinerele mame pentru a-şi duce bebeluşii când călătoresc la bordul vapoarelor fluviale. Olimpia Zuleta părea să facă parte din familia viespilor: avea şoldurile înalte şi late, bustul îngust, părul sârmos, de culoarea aramei, obrajii pistruiați, ochii rotunzi, vioi şi foarte depărtați, şi un glas pițigăiat cu care rostea numai lucruri inteligente şi amuzante. Lui Florentino Ariza i s-a părut mai degrabă nostimă decât atrăgătoare şi a uitat-o imediat ce a lăsat-o acasă, unde locuia cu soțul ei, cu tatăl acestuia şi cu alți membri ai familiei.

Câteva zile mai târziu, l-a văzut din nou pe bărbatul ei în port, de data aceasta îmbarcând marfă, iar când vaporul a ridicat ancora, Florentino Ariza a auzit foarte limpede în urechi glasul diavolului. În aceeaşi zi, după ce l-a condus pe unchiul León XII, a trecut ca din întâmplare prin dreptul casei Olimpiei Zuleta şi a văzut-o în curte dând de mâncare porumbeilor, care zburătăceau în jurul ei. I-a strigai peste gard, din trăsură: „Cât costă un porumbel ?". Ea l-a recunoscut şi i-a răspuns veselă: „Nu sunt de vânzare.". Atunci, el o întrebă: „Şi cine vrea să aibă unul ce trebuie să facă ?". Ea îi răspunse fără să-şi întrerupă treaba: „O ia în trăsură pe stăpână când o găseşte rătăcită prin ploaie". Aşa se face că în seara aceea Florentino Ariza s-a întors acasă cu un dar din partea Olimpiei Zuleta, în semn de recunoştință: un porumbel mesager, cu un inel de metal la picior.

A doua zi după-amiază, la ceasul când împărțea ca de obicei mâncarea în curte,

frumoasa stăpână a hulubăriei a văzut că porumbelul dăruit în ajun se întorsese printre ceilalți şi s-a gândit că probabil scăpase. Dar când l-a prins şi s-a uitat mai bine la el, a găsit o hârtiuță înfăşurată pe inel: o declarație de dragoste. Era prima oară, şi nu avea să fie ultima, când Florentino Ariza lăsa o urmă scrisă, deşi de data aceasta a avut prudența să nu se semneze. A doua zi, era într-o miercuri, tocmai se pregătea să intre în casă, când un copil de pe stradă i-a dat porumbelul închis într-o colivie şi i-a turuit dintr-o răsuflare că asta-i de la doamna cu porumbeii şi mi-a zis să vă zic că vă roagă să-l închideți bine în colivie, că altfel iar o să scape şi dup-aia nu vi-l mai dă înapoi. N-a ştiut ce să creadă: sau porumbelul pierduse scrisoarea pe drum, sau stăpâna lui făcea pe proasta, ori, poate, îi trimisese porumbelul pentru ca el să i-l trimită iarăşi înapoi.

Sâmbătă dimineața, după o îndelungată chibzuință, Florentino Ariza a dat din nou drumul porumbelului, cu altă scrisorică nesemnată. De data aceasta, n-a trebuit să aştepte până a doua zi. După prânz, acelaşi copil i l-a adus din nou, în altă colivie, spunându-i că uite, domnule, iar vă trimite porumbelul care v-a scăpat, că alaltăieri vi l-a dat înapoi din bună-cuviință şi acum vi-l trimite aşa, de milă, da' dacă mai scapă o dată, chiar că nu vi-l mai dă înapoi. Tránsito Ariza s-a jucat până târziu cu porumbelul, l-a scos din colivie, l-a legănat în brațe şi, tot încercând să-l adoarmă cu cântece pentru copii, a descoperit deodată că avea prins de inel un bilețel cu un singur rând: *Nu primesc anonime.* Florentino Ariza l-a citit cu inima înnebunită de fericire, de parcă ar fi fost încununarea primei sale aventuri, şi abia a putut dormi în noaptea aceea de nerăbdare. A doua zi, s-a sculat dis-de-dimineață şi, înainte de a pleca la birou, a dat din nou drumul porumbelului, cu un bilețel de dragoste semnat, prins de inel împreună cu trandafirul cel mai proaspăt, mai aprins şi mai parfumat din grădină.

N-a fost chiar atât de simplu cum îşi închipuise. După trei luni de asedii, frumoasa stăpână a hulubăriei dădea invariabil acelaşi răspuns: „Eu nu sunt dintr-alea." A continuat totuşi să primească mesajele şi chiar a acceptat să se ducă la întâlnirile pe care Florentino Ariza le aranja în aşa fel încât să pară întâmplătoare. Cât despre el, ajunsese de nerecunoscut: amantul care nu-şi asumase niciodată vreun risc, cel mai avid de dragoste, dar şi cel mai meschin, cel care nu dădea nimic, dorindu-şi, în schimb, totul, cel care nu îngăduise nimănui să-i lase o urmă cât de mică în inimă, vânătorul care îşi pândea ghemuit prada n-a mai ținut seama de nimic, aruncându-se orbeşte într-o viitoare de scrisori semnate, de cadouri galante, dând imprudent târcoale casei cu porumbei, chiar şi atunci când ştia foarte bine că stăpânul nu era plecat nici în călătorie, nici la piață. Pentru prima oară din anii tinereții lui zbuciumate, inima îi era din nou străpunsă de lancea iubirii.

Şase luni după prima întâlnire. s-au regăsit, în sfârşit, în cabina unui vapor fluvial tras la chei pentru a fi revopsit. A fost o după-amiază încântătoare. Pentru Olimpia Zuleta, dragostea era o hârjoană de porumbiță ce se zbenguie, după care îi plăcea să zacă goală ore în şir, descoperind în această leneşă abandonare tot atâta voluptate ca şi în dragoste. În cabina aproape goală, pe jumătate vopsită, stăruia un iz de terebentină tocmai bun pentru a-l păstra în amintire ca semn al unei după-amiezi fericite. Sub impulsul unei inspirații insolite, Florentino Ariza a desfăcut capacul unui borcan cu vopsea roşie de lângă pat, şi-a înmuiat degetul arătător şi a pictat pe pubisul frumoasei stăpâne a hulubăriei o săgeată îndreptată spre sud, iar deasupra, pe pântec, a scris câteva cuvinte: *Păsărica asta e a mea.* Seara, uitând de inscripție, Olimpia Zuleta s-a dezbrăcat în fața soțului, care n-a suflat o vorbă, nici măcar nu s-a schimbat la față, dar s-a dus drept la baie după briciul de bărbierit, în timp ce ea îşi punea cămaşa de noapte, iar când s-a întors, i-a tăiat gâtul dintr-o lovitură.

Florentino Ariza n-a aflat despre cele întâmplate decât după câteva zile, când soțul fugar a fost prins şi a povestit ziariştilor cum a săvârşit crima şi de ce. Timp de

mai mulți ani s-a tot gândit îngrijorai la scrisorile semnate, a ținut socoteala anilor de pușcărie ai asasinului, care îl cunoştea foarte bine, dar nu se temea atâta de briciul sau de scandalul public, cât îl îngrozea gândul că ar putea avea neşansa ca Fermina Daza să afle de infidelitatea lui. Într-una din zilele lungilor ani de aşteptare, s-a întâmplat ca femeia care o îngrijea pe Tránsito Ariza să întârzie mai mult decât prevăzuse la piață, din cauza unei ploi torențiale neobişnuite pentru acel anotimp, iar când s-a întors acasă, a găsit-o moartă. De fapt a găsit-o aşezată în balansoar, sulemenită toată şi florală, ca de obicei, cu o privire atât de vie şi un surâs aşa de mucalit pe buze, încât abia după două ore şi-a dat seama că era moartă. Ceva mai înainte de a muri, împărțise copiilor din vecini, în chip de bomboane, toată comoara din ulcelele îngropate sub pat, iar câteva din bijuteriile cele mai de preț n-au mai putut fi recuperate. Florentino Ariza a îngropat-o la vechea fermă Mâna Domnului, cunoscută, chiar şi după trecerea atâtor ani, drept Cimitirul Holerei, şi i-a plantat pe mormânt un trandafir.

Încă de la primele vizite la cimitir, Florentino Ariza a descoperit că nu departe de acolo era îngropată Olimpia Zuleta, fără lespede, dar cu numele şi data morții mâzgălite cu degetul pe cimentul proaspăt al criptei, şi imediat l-a fulgerat gândul că nu putea fi vorba decât de o farsă sinistră a soțului. Când trandafirul a înflorit, îi lăsa câte o roză pe mormânt, numai dacă nu se zărea nimeni prin preajmă, iar mai târziu, i-a răsădit un lăstar tăiat din trandafirul maică-sii. Amândoi trandafirii se înmulțeau cu atâta frenezie, încât, ca să păstreze ordinea, Florentino Ariza trebuia să aducă de acasă foarfecele şi alte unelte de grădinărit. A fost însă mai presus de puterile lui: după numai câțiva ani, cei doi trandafiri se întinseseră ca bălăriile printre morminte, iar cimitirul de pe vremea molimei s-a numit de atunci Cimitirul Rozelor, până când un primar mai puțin realist decât înțelepciunea populară a şters de pe fața pământului orice amintire a trandafirilor atârnând sub bolta de la intrare o inscripție republicană: Cimitirul Universal.

Moartea maică-sii l-a lăsat din nou pe Florentino Ariza pradă îndeletnicirilor sale maniace: biroul, întâlnirile în ordine strictă cu amantele cronice, partidele de domino de la Clubul Comerțului, veşnicele romane de dragoste, vizitele duminicale la cimitir. Era rugina rutinei, atât de hulită şi atât de temută, dar care pe el îl ajutase să-şi ignore vârsta. Cu toate acestea, într-o duminică de decembrie, când trandafirii de pe morminte reuşiseră să biruie foarfecele, a văzut rândunelele de pe firele electrice de curând instalate şi brusc şi-a dat seama că trecuseră ceva ani de la moartea maică-sii şi de la asasinarea Olimpiei Zuleta, dar şi mai mulți din acel decembrie îndepărtat când Fermina Daza i-a trimis o scrisoare spunându-i că da, îl va iubi veşnic. Până atunci se comportase ca şi cum timpul n-ar fi trecut decât pentru ceilalți. Doar cu o săptămână în urmă, întâlnindu-se cu una din nenumăratele perechi care se căsătoriseră grație epistolelor scrise de el, nu l-a recunoscut pe băiatul lor mai mare, propriul său fin. Şi-a învins stânjeneala cu convenționalele exclamații de uimire: „Drace, ce mare s-a făcut! E un bărbat în toată firea". Nu s-a neliniştit nici chiar atunci când corpul a început să-i dea cele dintâi semnale de alarmă, pentru că totdeauna avusese sănătatea de fier a celor bolnăvicioşi. Tránsito Ariza avea obiceiul să spună: „Băiatul meu n-a fost bolnav la viata lui decât de holeră". Confunda, fireşte, holera cu dragostea, încă înainte de a-şi pierde memoria. Oricum, se înşela, pentru că băiatul avusese în taină şase blenoragii, deşi doctorul spunea că nu era vorba de şase, ci de una singură, care reapărea după fiecare bătălie pierdută. Mai avusese, pe deasupra, o umflătură cu puroi la vintre, patru gâlme pe cap şi de şase ori pecingine, dar nici lui, nici altui bărbat nu le-ar fi trecut prin minte să le ia drept boli, cât mai degrabă drept trofee de război.

La patruzeci de ani, fusese nevoit să se ducă la doctor, din cauza unor dureri difuze în tot corpul. După mai multe consultații, medicul se mulțumise să-l consoleze: „Ce să-i faci. Vârsta îşi spune cuvântul." El se întorcea însă de fiecare dată acasă la fel

de nepăsător, de parcă tot ce se întâmpla nu l-ar fi privit în mod direct. Căci, pentru el, singurul reper din trecut era idila efemeră cu Fermina Daza şi numai ceea ce avea legătură cu ea intra în socotelile propriei sale vieţi. Dar când a zărit rândunelele pe firele electrice, a încercat să-şi rememoreze trecutul, începând cu amintirea cea mai îndepărtată, iubirile întâmplătoare, nenumăratele stavile pe care trebuise să le învingă pentru a ajunge într-un post de conducere, neajunsurile fără de număr iscate de dorinţa nestrămutată ca Fermina Daza să fie a lui, iar el a ei, mai presus de orice, în pofida oricăror piedici, şi abia în clipa aceea a înţeles că viaţa nu stătea pe loc. A simţit un fior rece în măruntaie, care i-a împăienjenit ochii, şi, lăsând jos uneltele de grădinărie, s-a sprijinit de zidul cimitirului, ca să nu-l doboare cea dintâi lovitură a bătrâneţii.

— Drace, îşi spuse îngrozit, s-au şi făcut treizeci de ani!

Aşa era. Treizeci de ani care trecuseră, de bună seamă, şi pentru Fermina Daza, dar care fuseseră cei mai plăcuţi şi reconfortanţi din viaţa ei. Zilele de groază din Palatul Casalduero zăceau uitate în coşul de gunoi al memoriei. În noua casă din La Manga se simţea liberă, stăpână pe destinul său, alături de un soţ pe care, dacă ar fi trebuit s-o ia de la capăt, l-ar fi ales din nou dintre toţi bărbaţii lumii, cu un fiu care continua tradiţia familiei la Şcoala de Medicină, şi cu o fată care îi semăna atât de mult, încât, uneori, avea tulburătoarea senzaţie că e imaginea repetată a propriei sale tinereţi. Între timp, se întorsese de trei ori în Europa, după călătoria nefericită din care n-ar mai fi vrut să se întoarcă în veci, ca să nu fie obligată să trăiască într-o permanentă teroare.

Se prea poate ca Dumnezeu să fi ascultat, în cele din urmă, rugile cuiva: se aflau de doi ani la Paris, încercând să descopere printre ruine ce mai rămăsese din iubirea lor, când au fost treziţi în miez de noapte de o telegramă ce-i înştiinţa că doña Blanca era grav bolnavă, urmată, la câteva ore doar, de alta cu vestea morţii. S-au întors imediat. Fermina Daza a coborât de pe vapor îmbrăcată într-o rochie cernită, ale cărei pliuri nu reuşeau să ascundă starea în care se afla. Era din nou însărcinată, iar ştirea a dat naştere unui cântec popular mai degrabă glumeţ decât răutăcios, al cărui refren a fost la modă tot restul anului: *Ce-o fi găsind frumoasa la Paris, de cite ori se întoarce, mai face un copil.* Mulţi ani la rând, de câte ori se ducea la petrecerile de la Clubul Social, doctorul Juvenal Urbino cerea să-i fie cântat, în ciuda grosolăniei versurilor, numai şi numai ca să le demonstreze celorlalţi că era în stare să înfrunte orice situaţie cu zâmbetul pe buze.

Nobilul palat al Marchizului de Casalduero, despre existenţa şi blazoanele căruia nu s-a găsit niciodată vreo mărturie sigură, a fost vândut mai întâi Trezoreriei Municipale la un preţ rezonabil, iar mai târziu, revândute pentru o adevărată avere guvernului central, atunci când un cercetător olandez a făcut săpături, încercând să demonstreze că acolo se afla adevăratul mormânt al lui Cristofor Columb: al cincilea. Surorile doctorului Urbino s-au retras la mănăstirea călugăriţelor salesiene, iar Fermina Daza s-a mutat în vechea casă părintească, până când a fost terminată vila din La Manga. A păşit în noul cămin fără să şovăie, hotărâtă să-şi impună voinţa, şi-a aranjat, în sfârşit, mobilele englezeşti aduse din voiajul de nuntă şi cele comandate după călătoria de reconciliere şi încă din prima zi a început să umple casa cu tot soiul de păsări exotice pe care le cumpăra chiar ea de pe goeletele venite din Antile. S-a mutat în vila din La Manga împreună cu soţul ei, căreia reuşise să-i redobândească întreaga dragoste, cu băiatul, acum măricel, şi cu fetiţa care venise pe lume la patru luni după întoarcerea lor în ţară şi fusese botezată cu numele de Ofelia. La rândul său, doctorul Urbino a înţeles că îi era cu neputinţă să-şi recupereze pe deplin nevasta şi să reînvie zilele voiajului de nuntă, căci cea mai mare parte a dragostei şi a timpului ei era hărăzită copiilor, dar s-a resemnat, mulţumindu-se cu ce mai rămânea. Armonia atât de dorită şi-a găsit împlinirea când se aşteptau mai puţin, la un dineu de gală unde

s-a servit un fel de mâncare delicios, pe care Fermina Daza n-a reuşit să-l identifice. După prima porție, a mai luat încă una, la fel de mare, atât de mult îi plăcuse, şi tocmai se gândea cu regret că trebuie să renunțe la a treia, ca să nu încalce regulile etichetei, când a aflat cu stupoare că tocmai mâncase cu o nebănuită plăcere două farfurii pline cu piure de vinete. A avut tăria să-şi recunoască înfrângerea cu eleganță, ca o adevărată doamnă: începând din acea zi, în vila din La Manga vinetele pregătite în cele mai diverse feluri şi servite aproape tot atât de des ca şi în Palatul Casalduero au devenit mâncarea favorită a familiei, aşa încât, la bătrânețe, doctorului Juvenal Urbino îi plăcea să spună în glumă că şi-ar mai fi dorit o fată, ca să-i poată pune numele atât de îndrăgit în casă: Berenjena Urbino.

Fermina Daza se convinsese între timp că, spre deosebire de viața publică, viața intimă e nestatornică şi imprevizibilă. Nu-şi putea da seama dacă existau diferențe reale între copii şi adulți, dar, în ultimă instanță, prefera copiii, pentru că aveau opinii mai precise şi mai clar exprimate. Abia depăşise promontoriul maturității, eliberată, în sfârşit, de orice iluzie, când începu să întrevadă din ce în ce mai limpede că viața ei nu arăta aşa cum şi-o imaginase în reveriile de tinerețe din părculețul Evangheliilor. Nici chiar în adâncul sufletului nu îndrăznise să-şi mărturisească până atunci că era, de fapt, o servitoare de lux. În societate ajunsese să fie cea mai iubită, cea mai răsfățată, şi tocmai de aceea, cea mai temută de toți, dar nicăieri nu i se pretindea mai mult şi nu i se ierta mai puțin ca în propria-i gospodărie. Avea senzația că trăia o viață de împrumut: domnea ca o suverană absolută peste un vast imperiu al fericirii clădit de soțul ei, dar numai pentru el. Era conştientă că o iubea mai presus de orice, mai mult decât pe oricine altcineva, dar numai pentru el: o roabă supusă bunului său plac.

Cea mai mare tortură pentru ea erau mesele zilnice. Nu numai din pricină că trebuia să fie gata la timp: nu, trebuia să fie perfecte, trebuia să-i pregătească exact ce avea el chef să mănânce, fără să-i cunoască dinainte preferințele. Dacă îl întreba uneori, ceremonie inutilă, ca atâtea altele, a ritualului domestic, el nici măcar nu catadicsea să-şi ridice privirea de pe ziar şi răspundea: „Orice". O spunea cu toată sinceritatea, în felul său amabil, pentru că nu exista pe lume soț mai puțin despotic ca el. Dar la masă nu putea fi chiar orice, ci exact ceea ce voia el, nici o greşeală, nici o abatere nefiind trecute cu vederea: carnea nu trebuia să aibă gust de carne, peştele să nu miroasă a peşte, carnea de porc să nu aibă gust de rapăn, iar puiul, de pene. Chiar şi când nu era vremea sparanghelului, trebuia să facă pe dracu-n patru şi să-l găsească, pentru ca el să se poată desfăta cu mireasma propriei urine. Nu-l învinovățea pe el: vinovată era viața. Numai că el era un protagonist implacabil al vieții. Era de ajuns umbra unei îndoieli, ca să de la o parte farfuria şi să spună: „Mâncarea asta a fost făcută fără dragoste". Uneori, dovedea o fantezie greu de imaginat. Odată, abia şi-a muiat buzele în ceaiul de muşețel şi l-a refuzat imediat cu o singură frază: „Chestia asta are gust de fereastră". Atât ea, cât şi servitoarele au rămas cu gura căscată, pentru că nici una nu auzise până atunci de cineva care să fi băut zeamă de fereastră fiartă, dar când au gustat ceaiul, încercând să priceapă ceva, au înțeles: într-adevăr, avea gust de fereastră.

Era un soț perfect: niciodată nu se apleca să ridice ceva de pe jos, nu stingea lumina şi nu închidea uşile. Dis-de-dimineață, când se îmbrăca şi descoperea un nasture lipsă, începea să bodogănească pe întuneric: „Un bărbat ar trebui să-şi ia două neveste, pe una s-o iubească şi alta să-i coasă nasturii". Zilnic, la cea dintâi sorbitură de cafea sau la prima lingură de supă aburindă, scotea un urlet sfâşietor, care nu mai speria pe nimeni din casă, şi imediat îşi vărsa năduful: „Să ştiți că într-o bună zi o să-mi iau lumea în cap, m-am săturat să tot umblu cu gura friptă". Se plângea întruna că niciodată nu se găteau mâncăruri atât de gustoase şi variate ca în zilele în care el nu putea pune nimic în gură pentru că luase un purgativ şi, convins de perfidia

nevesti-sii, până la urmă, a obligat-o să ia şi ea purgative odată cu el.

Sătulă de lipsa lui de înțelegere, Fermina i-a cerut un cadou mai neobişnuit de ziua ei: să facă timp de o zi toate treburile gospodăriei. El a acceptat amuzat şi şi-a luat rolul în serios încă din zori. A pregătit un mic dejun copios, dar a uitat că ei nu-i făceau bine ouăle prăjite şi nu-i plăcea cafeaua cu lapte. A împărțit instrucțiunile pentru masa de prânz, la care aveau opt invitați, a dat dispoziții să se facă imediat curățenie prin camere şi s-a străduit atât de mult să-i demonstreze că e mai priceput ca ea într-ale gospodăriei, încât înainte de ora douăsprezece s-a văzut nevoit să capituleze fără nici un pic de jenă. Încă din primul moment, şi-a dat seama că habar n-avea de rosturile casei, iar servitoarele l-au lăsat să scotocească după fiecare lucruşor în parte, pentru că şi ele intraseră în joc. La ora zece, nu fusese luată nici o hotărâre în privința prânzului, pentru că în casă curățenia nu era încă terminată, nimeni nu dereticase prin dormitor, baia a rămas nespălată, a uitat să pună hârtie igienică, să schimbe cearşafurile, să trimită trăsura după copii şi a încurcat în aşa hal atribuțiile servitoarelor, încât a pus-o pe bucătărească să facă paturile, iar pe cameriste le-a trimis să gătească. La unsprezece, când mai era foarte puțin timp până la sosirea musafirilor, Fermina Daza, moartă de râs, a luat din nou frânele gospodăriei în mâini, dar nu cu atitudinea triumfătoare pe care şi-ar fi dorit-o, ci cu un sentiment copleşitor de compasiune pentru inutilitatea domestică a soțului ei. Înciudat, el şi-a răcorit inima cu argumentul binecunoscut: „În orice caz, m-am descurcat mai bine decât ai face-o tu dacă te-ai apuca să vindeci bolnavi". A fost o lecție binevenită, şi nu numai pentru el. O dată cu trecerea anilor, amândoi au ajuns pe căi diferite la concluzia înțeleaptă că era cu neputință să convietuiască altfel, să se iubească altfel: nimic nu era aşa de complicat pe lumea asta ca dragostea.

În plenitudinea noii sale vieți, Fermina Daza avea prilejul să-l zărească tot mai des, la diverse festivități, pe Florentino Ariza, pe măsură ce el avansa în funcție, dar tocmai de aceea ajunsese să i se pară atât de firesc faptul că-l întâlnea, încât, uneori, uita să-l mai salute. Auzise vorbindu-se despre el destul de frecvent, pentru că, în lumea oamenilor de afaceri, ascensiunea lui prudentă, dar de nestăvilit, la C.F.C. era unul din subiectele permanente. Remarcase schimbările în bine din comportamentul lui: timiditatea i se decantase într-un soi de detaşare enigmatică, se mai împlinise şi nu-i stătea rău, placiditatea proprie vârstei nu făcea decât să-l avantajeze şi reuşise să rezolve cu demnitate calviția pustiitoare. Continua totuşi să sfideze vremurile şi moda, purtând aceleaşi haine cernite, redingotele anacronice, pălăria unică, lavaliera de poet, din merceria maică-sii. umbrela sinistră. Fermina Daza s-a obişnuit treptat cu noua lui înfățişare şi, în cele din urmă, nu se mai gândea la el ca la adolescentul languros care suspina de dorul ei sub vârtejurile de frunze galbene din parcul Evangheliilor. Nu-l privea însă niciodată cu indiferență, iar veştile bune despre el o bucurau, pentru că încet-încet o uşurau de povara vinovăției.

Pe neaşteptate însă, tocmai când îl credea definitiv şters din amintire, i s-a arătat din nou, de data aceasta, preschimbat în năluca propriilor ei nostalgii. Erau primele adieri ale bătrâneții, când a început să simtă că ceva iremediabil se petrecuse în viața ei, ori de câte ori auzea tunetul care anunța ploaia. Era rana de nevindecat a tunetului însingurat, bolovănos şi punctual, care bubuia în fiecare zi de octombrie, la trei după-amiază, în munții Villanueva, şi a cărui amintire devenea tot mai vie odată cu trecerea anilor. În timp ce întâmplările recente i se învălmăşeau în minte doar după câteva zile, amintirile din călătoria legendară prin ținutul verişoarei Hildebranda deveneau, grație lucidității perverse a nostalgiei, atât de intense, încât păreau din ajun. Îşi amintea de târguşorul Manaure, cocoțat pe povârnişurile munților, cu singura lui stradă, dreaptă, înecată în verdeață, cu păsările sale de bun augur, îşi amintea de casa cu stafii şi de nopțile când se trezea cu cămaşa udă leoarcă de lacrimile nesecate ale

Petrei Morales, care, odinioară, se sfârşise de dragoste chiar în patul unde dormea ea. Îi reveneau în amintire gustul guayabelor, care nicicând după aceea n-a mai fost a-celaşi, presimțirile atât de intense, încât susurul lor se împletea cu cel al ploii, după-amiezile de topaz de la San Juan del César, când pleca la plimbare cu alaiul de verişoare gureşe după ea, iar pe măsură ce se apropia de oficiul de telegraf, strângea tot mai tare din dinți, ca să nu-i iasă inima din piept. A vândut casa părintească fără să se mai gândească la preț, pentru că nu mai putea suporta dorul după anii adolescenței, spectacolul dezolant al parcului pustiu întrezărit de la balcon, mireasma sibilinică a gardeniilor în nopțile caniculare, năluca îmbrăcată ca o doamnă din alte vremuri din fotografía făcută în acea după-amiază de februarie când i se hotărâse soarta, toate amintirile din care o pândea mereu chipul lui Florentino Ariza. A avut însă luciditatea să-şi dea seama că nu erau amintiri de dragoste, nici de căință, ci imaginile unei neîmpliniri care lăsa în urmă o dâră de lacrimi. Fără să-şi dea seama, era pândită de aceeaşi capcană a compasiunii în care căzuseră atâtea victime imprudente ale lui Florentino Ariza.

Şi-a căutat un sprijin în soțul ei. Exact când el însuşi avea mai multă nevoie de ea, pentru că o depăşea pe drumul vieții cu zece ani, bâjbâind singur prin negurile bătrâneții, dezavantaj la care se mai adăuga faptul că era bărbat şi, ca atare, mai vulnerabil. Au ajuns să se cunoască atât de bine, încât după aproape treizeci de ani de căsnicie, se comportau ca o singură ființă divizată, simțindu-se uneori stânjeniți de faptul că-şi ghiceau fără să vrea gândurile sau de situația de-a dreptul ridicolă când unul dintre ei anticipa în public ceea ce avea de gând să spună celălalt. Biruiseră împreună neînțelegerile cotidiene, aversiunile stârnite din senin, mizeriile reciproce, fabuloasele izbucniri de mânie ale complicității conjugale. A fost epoca în care s-au iubit mai bine ca oricând, fără grabă şi fără excese, dar conştienți şi mulțumiți de victoriile neverosimile repurtate asupra vitregiei soartei. Viața avea să le rezerve, de bună seamă, şi alte surprize mortale, dar nu mai avea importanță: ajunseseră de-acum pe țărmul celălalt.

Cu prilejul sărbătoririi noului secol, au avut loc o serie de manifestări publice inedite, cea mai remarcabilă dintre toate fiind prima călătorie în balon, rod al inițiativelor inepuizabile ale doctorului Juvenal Urbino. Jumătate din populația urbei s-a adunat pe plaja de la Arsenal ca să admire înălțarea uriaşului balon confecționat din tafta în culorile drapelului național, care a inaugurat poşta aeriană, îndreptându-se spre Juan de la Ciénaga, localitate aflată la circa treizeci de leghe spre nord-est, în linie dreaptă. Doctorul Juvenal Urbino şi soția sa, care încercaseră emoția zborului la Expoziția Universală de la Paris, s-au urcat cei dintâi în nacela de răchită, urmați de inginerul de zbor şi de alți şase invitați de vază. Guvernatorul provinciei le încre-dințase o scrisoare pentru autoritățile municipale din San Juan de la Ciénaga, în care se consemna pentru posteritate că aceea era prima corespondență transportată prin văzduh. Întrebat de un ziarist de la *Jurnalul Comerțului* care ar fi ultimele sale cuvinte dacă s-ar întâmpla să piară în acea aventură, doctorul Juvenal Urbino n-a stat prea mult pe gânduri ca să dea răspunsul ce avea să stârnească atâtea comentarii injurioase.

— După opinia mea, a spus, secolul al XIX-lea s-a încheiat pentru toată lumea, mai puțin pentru a noastră.

Pierdut în mulțimea neştiutoare, care cânta plină de entuziasm imnul național, în timp ce balonul câştiga înălțime, Florentino Ariza l-a aprobat în sinea lui pe ne-cunoscutul care comenta într-un grup evenimentul, susținând că aventura aceea nu era

deloc potrivită pentru o femeie, mai ales la vârsta Ferminei Daza. Până la urmă însă, călătoria n-a fost chiar aşa de periculoasă. Sau, mai degrabă, nu atât de periculoasă, pe cât de deprimantă. Balonul a ajuns cu bine la destinație, după o călătorie agreabilă, pe un cer de un albastru neverosimil. Au zburat la mică înălțime, purtați de un vânt lin şi favorabil, mai întâi pe deasupra coastelor munților cu piscurile ninse, iar apoi, peste întinderea nesfârşită a mlaştinilor din Ciénaga Grande.

Au văzut de sus, aşa cum le vedea din cer Dumnezeu, ruinele străvechiului şi eroicului oraş Cartagena de Indias, cea mai frumoasă aşezare de pe fața pământului, părăsit în grabă de locuitorii îngroziți de urgia holerei, după ce reuşise să reziste mai bine de trei veacuri la atâtea asedii ale englezilor şi la năvălirile corsarilor. Au văzut zidurile împrejmuitoare intacte, străzile cotropite de bălării, fortificațiile mistuite de tufele de pansele, palatele de marmură, cu altare de aur şi viceregi putreziți de holeră în armuri.

Au zburat peste casele înălțate pe piloni din Troja de Cataca, vopsite în culori amețitoare, cu crescătoriile lor de iguane şi perdele de balsamine şi astromelii înflorite atârnând prin grădinile lacustre. Sute de copii despuiați se aruncau în apă stârniți de strigătele din jur, se aruncau de la ferestre, de pe acoperişurile caselor, din canoele pe care le conduceau cu o uluitoare îndemânare, şi se cufundau ca nişte toni ca să prindă pachetele cu haine şi alimente, flacoanele cu pastile din răşină de *tabonuco* pentru tuse, pe care frumoasa femeie cu pălărie cu pene le arunca din nacela balonului.

Au zburat peste plantațiile tinere de banani, un ocean de umbre, învăluit într-o tăcere copleşitoare ce se înălța până la ei ca un abur letal, iar Fermina Daza şi-a adus aminte că pe la trei, patru ani, se plimba prin crângul umbros de mână cu mama sa, care părea, la rândul ei, aproape un copil printre celelalte femei, îmbrăcate ca şi ea în rochii de muselină, cu umbreluțe albe şi pălării de crep. Inginerul de zbor, care scruta lumea prin ochean, spuse: „Am impresia că sunt morți". Îi întinse ocheanul doctorului Juvenal Urbino, iar acesta văzu căruțele cu boi pe ogoare, şinele de cale ferată, pâraiele înghețate, trupurile încremenite, împrăştiate peste tot. Cineva spuse că holera făcea ravagii în localitățile din Ciénaga Grande. Doctorul Urbino comentă, fără să lase ocheanul din mână:

— Probabil că e o formă necunoscută de holeră, fiindcă fiecare mort are un glonte în ceafă.

Nu mult după aceea au zburat peste talazurile înspumate ale mării şi au coborât fără incidente pe un țărm de silitră, rocă dură străbătută de crăpături, care dogorea mai tare ca focul. În aşteptarea lor, acolo se strânseseră autoritățile târgului, care se apărau cum puteau de vipia soarelui sub nişte umbrele obişnuite, şcolarii care fluturau stegulețe în ritmul imnurilor, reginele frumuseții cu flori veştejite şi coroane din carton poleit, precum şi orchestra populară din prospera localitate Gayra, la vremea aceea, cea mai bună de pe toată coasta Mării Caraibilor. Fermina Daza nu dorea altceva decât să-şi revadă locul natal, ca să-l confrunte cu cele mai vechi amintiri ale sale, dar nimănui nu i s-a permis să intre în oraş din cauza epidemiei. După ce doctorul Juvenal Urbino a înmânat istorica scrisoare, care, mai târziu, s-a rătăcit printre alte hârtii, astfel încât i s-a pierdut pentru totdeauna urma, întreaga asistență a fost cât pe ce să se sufoce în lâncezeala discursurilor. Când festivitatea a luat sfârşit, întrucât inginerul de zbor n-a reuşit să înalțe balonul, au fost conduşi călare pe catâri până la debarcaderul Pueblo Viejo, unde mlaştina se unea cu marea. Fermina Daza era sigură că mai trecuse pe acolo, când era mică, împreună cu maică-sa, într-un car tras de o pereche de boi. Îi povestise chiar şi tatălui ei toate astea, dar el a murit încredințat că era cu neputință ca ea să țină minte cele întâmplate.

— Ai avut dreptate, i-a spus, îmi aduc foarte bine aminte de tot, dar tu n-ai de unde să ştii cum a fost, pentru că s-a întâmplat cu cel puțin cinci ani înainte să te naşti.

Trei zile mai târziu, membrii expediției s-au întors în portul de plecare istoviți de furtuna ce se dezlănțuise în timpul nopții pe mare şi au fost primiți ca nişte eroi. Pierdut în mulțime, fireşte, Florentino Ariza a recunoscut pe chipul Ferminei Daza semnele groazei. Dar după-amiază, când a revăzut-o la o demonstrație de ciclism patronată tot de soțul ei, orice urmă de oboseală dispăruse. Conducea un velociped bizar, ca un aparat de circ, cu roata din față, pe care era fixată şaua, foarte înaltă, iar cea din spate atât de mică, încât abia se putea sprijini pe ea. Purta nişte pantaloni bufanți, strânşi sub genunchi cu panglici roşii, ceea ce a stârnit indignarea printre doamnele mai în vârstă şi i-a descumpănit pe bărbați, dar nimeni n-a putut rămâne indiferent la îndemânarea ei.

Această imagine fugară şi ca ea atâtea altele, care îi ieşeau în cale lui Florentino Ariza după cum avea toane hazardul, dispăreau la fel de brusc, lăsându-i în inimă o dâră de nelinişte. Erau însă singurele repere după care se orienta în viață, pentru că el nu simțea trecerea necruțătoare a timpului pe propria-i piele, ci doar în schimbările imperceptibile pe care le constata la Fermina Daza de câte ori o întâlnea.

Într-o seară, a intrat la *Hanul lui don Sancho,* un restaurant de lux de pe vremea spaniolilor, şi s-a aşezat în colțul cel mai îndepărtat, aşa cum făcea de obicei când venea să ciugulească la repezeală câte ceva. Deodată, a zărit-o în oglinda cea mare de pe peretele din fund pe Fermina Daza, cu soțul ei şi cu încă două familii, aşezată la masă în aşa fel încât el o putea privi reflectată în toată splendoarea. Fără să bănuiască nimic, lipsită cu totul de apărare, conducea conversația cu un farmec şi cu o veselie care scânteiau ca un foc de artificii, iar frumusețea ei părea şi mai strălucitoare sub uriaşele policandre de cristal: Alice trecuse din nou de partea cealaltă a oglinzii.

Florentino Ariza a privit-o în voie, cu răsuflarea tăiată, a văzut-o mâncând, a văzut-o abia gustând din paharul cu vin, a văzut-o glumind cu cel de-al patrulea don Sancho al spiței, a trăit un crâmpei de viață alături de ea, de la masa lui solitară, şi mai bine de un ceas s-a plimbat, fără să fie văzut, în spațiul interzis al intimității ei. A mai băut patru ceşti de cafea, ca să-şi omoare timpul, până când a văzut-o plecând împreună cu tot grupul. Au trecut atât de aproape de el, încât i-a simțit mirosul printre rafalele de parfum împrăştiate de ceilalți.

Din seara aceea, aproape un an de zile l-a tot bătut la cap pe proprietarul restaurantului să-i vândă oglinda, oferindu-i în schimb bani sau favoruri, orice şi-ar fi dorit în viață. N-a fost deloc uşor, pentru că bătrânul don Sancho credea cu adevărat că rama aceea minunată, cioplită de ebenişti vienezi, era, după câte se povestea, perechea geamănă a celei care aparținuse Mariei Antoineta şi care dispăruse fără urmă: două bijuterii unice. Când a cedat într-un sfârşit, Florentino Ariza a atârnat oglinda în salon, dar nu pentru că ar fi vrut să admire desăvârşita frumusețe a ramei, ci ca să poată privi spațiul interior, care, timp de două ore, fusese ocupat de imaginea atât de îndrăgită.

Aproape întotdeauna o vedea pe Fermina Daza la brațul soțului ei, mişcându-se amândoi într-o armonie perfectă, într-un spațiu numai al lor, cu uluitoarea fluiditate a unor siamezi, care se altera numai când îl salutau pe el. Într-adevăr, doctorul Juvenal Urbino îi strângea mâna cu o caldă cordialitate, iar câteodată îşi permitea chiar să-l bată uşor cu palma pe umăr. Ea, în schimb, îl condamnase la regimul impersonal al formulelor protocolare şi niciodată n-a schițat vreun gest care să-i dea de înțeles că îşi amintea de el din vremea când nu era căsătorită. Trăiau în două lumi opuse, dar în timp ce el se străduia din răsputeri să reducă distanța, ea nu făcea decât să dea înapoi. Mult mai târziu şi-a pus întrebarea dacă indiferența aceea nu era cumva o platoşă împotriva fricii. Ideea i-a venit pe neaşteptate la inaugurarea primului vapor de apă dulce construit la şantierele locale, prilej cu care Florentino Ariza, în calitatea sa de vicepreşedinte al C.F.C., l-a reprezentat pentru prima dată în mod oficial pe unchiul

León XII. Această coincidență a făcut ca întreg evenimentul să capete o solemnitate aparte, motiv pentru care nici una din personalitățile marcante ale oraşului n-a lipsit de la festivitate.

Florentino Ariza tocmai se ocupa de invitați în salonul vaporului mirosind încă a catran, când o salvă de aplauze a izbucnit pe chei, iar fanfara a atacat un marş triumfal. Cu greu şi-a putut stăpâni fiorul cu care era obişnuit aproape de-o viață, când a zărit-o pe frumoasa femeie a visurilor sale la brațul soțului, în toată splendoarea maturității ei înfloritoare, păşind falnic, ca o regină din alte vremuri, printre soldații gărzii de onoare îmbrăcați în uniforme de paradă, sub vârtejul de serpentine şi petale de flori aruncate de la ferestre. Amândoi răspundeau la ovații fluturând din mână, dar ea era aşa de strălucitoare, încât părea singură în mulțime, îmbrăcată toată în auriu imperial, de la pantofii cu tocuri înalte şi cozile de vulpe atârnate la gât, până la pălărioara cloş.

Florentino Ariza i-a aşteptat pe punte, alături de autoritățile municipale, în vacarmul stârnit de muzica fanfarei, de bubuitul petardelor şi de cele trei şuierături dense ale vaporului, care au învăluit cheiul în aburi. Juvenal Urbino i-a salutat pe cei ieşiți în întâmpinarea lor cu binecunoscuta sa cordialitate, lăsând fiecăruia impresia că îi purta o afecțiune aparte: mai întâi căpitanul navei, în uniformă de gală, apoi arhiepiscopul, după aceea guvernatorul şi primarul cu respectivele lor consoarte, urmați de comandantul fortăreței, sosit de curând în oraş dintr-un ținut al Anzilor. La coadă, aproape invizibil printre atâtea notabilități, se afla Florentino Ariza, într-un costum de stofă de culoare închisă. După ce l-a salutat pe comandantul fortăreței, Fermina a avut o uşoară şovăială în fața mâinii întinse a lui Florentino Ariza. Militarul, dispus să facă prezentările, a întrebat-o dacă se cunoşteau. Ea n-a spus nici da, nici nu, dar i-a întins mâna lui Florentino Ariza cu un zâmbet de salon. Nu era prima dată când reacționa astfel, se mai întâmplase în două împrejurări din trecut şi avea să se mai întâmple, iar Florentino Ariza pusese totdeauna această comportare pe seama caracterului Ferminei Daza. În după-amiaza aceea însă, s-a întrebat cu infinita sa capacitate de iluzionare dacă o indiferență atât de înverşunată nu era cumva un subterfugiu folosit pentru a-şi disimula o suferință din dragoste.

A fost de ajuns acest gând ca să-i stârnească vechile doruri. A început sa dea din nou târcoale casei Ferminei Daza, cu aceeaşi nerăbdare ca odinioară în părculețul Evangheliilor, dar nu cu intenția bine calculată de a fi văzut, ci numai ca s-o poată zări şi ca să se încredințeze că mai exista pe lume. De data aceasta însă, era greu să treacă neobservat. Cartierul La Manga se afla pe o insulă aproape pustie, despărțită de oraşul istoric printr-un canal cu ape verzui şi acoperită de tufişuri de *icaco,* unde pe vremuri îşi aflau adăpost îndrăgostiții duminicali. Nu de mult, vechiul pod de piatră construit de spanioli fusese dărâmat şi înlocuit cu altul din cărămidă, luminat cu becuri electrice, pe unde treceau noile tramvaie cu catâri. La început, locuitorii din La Manga au avut mult de suferit de pe urma primei uzine electrice din oraş, ale cărei trepidații, neprevăzute în proiect, cutremurau fără încetare pământul. În pofida trecerii de care se bucura, nici măcar doctorul Juvenal Urbino n-a putut convinge autoritățile s-o mute într-un loc mai îndepărtat, până când, într-un sfârşit, i-a venit în ajutor complicitatea sa bine dovedită cu Pronia Cerească. Într-o noapte, cazanul uzinei a sărit în aer cu o bubuitură îngrozitoare, a zburat pe deasupra vilelor noi, a survolat jumătate din oraş şi a făcut praf galeria străvechii mănăstiri Sfântul Julián Ospitalierul. Deşi clădirea părăginită fusese abandonată la începutul aceluiaşi an, cazanul a ucis patru puşcăriaşi care evadaseră la căderea nopții din închisoarea locală şi se ascunseseră în capelă.

Mahalaua aceea tihnită, cu atât de frumoase tradiții amoroase, s-a dovedit însă neprielnică pentru iubirile fără de noroc atunci când a devenit un cartier de lux. Străzile erau înecate în praf vara, mocirloase iarna şi pustii mai tot timpul anului, iar

casele rare, pitulate printre grădini năpădite de verdeață, cu terasele lor pardosite cu mozaic, care luaseră locul balcoanelor de odinioară, păreau făcute anume pentru a-i descuraja pe îndrăgostiții furişați. Din fericire, nu de mult, ieşise moda promenadelor în trăsuri de piață trase de un cal, iar drumul se sfârşea de obicei pe un dâmb de unde oricine putea privi în voie amurgurile sfâşiate din octombrie, mai bine chiar decât din turnul farului, transatlanticul care trecea în fiecare joi, imens şi alb, pe canalul portului, atât de aproape, încât îți venea să-l atingi cu mâna, sau rechinii care pândeau nemişcați plaja seminariştilor. După o zi grea la birou, Florentino Ariza lua o birjă şi o pornea la plimbare, dar în loc să lase jos coşul trăsurii, aşa cum făceau toți ceilalți în lunile călduroase, rămânea ascuns pe bancheta din spate, nevăzut în umbră, totdeauna singur, alegând cele mai imprevizibile trasee ca să adoarmă orice bănuieli ale birjarului. De fapt, din toată plimbarea nu-l interesa decât mausoleul din marmură trandafirie, pe jumătate ascuns printre tufele de banani şi stufoşii copaci *mango*, replică nereuşită a conacelor idilice de pe plantațiile de bumbac din Louisiana. Copiii Ferminei Daza se întorceau de la şcoală pe la cinci. Florentino Ariza îi vedea sosind în trăsura familiei şi, imediat după aceea, îl vedea plecând la vizitele sale obişnuite pe doctorul Juvenal Urbino, dar vreme de aproape un an de zile cât a tot dat târcoale casei, n-a putut zări nici măcar umbra aceleia după care tânjea atâta.

Într-o după amiază, când s-a încăpățînat să-şi continue plimbarea solitară, deşi se pornise prima ploaie devastatoare din iunie, calul a alunecat în noroi şi a căzut pe burtă. Florentino Ariza şi-a dat seama cu groază că se opriseră chiar în fața vilei Ferminei Daza şi l-a implorat pe birjar s-o ia din loc, fără să-i treacă prin cap că însăşi consternarea lui îl putea da în vileag.

— Aici, nu, te rog, i-a strigat. Oriunde în altă parte, dar nu aici.

Derutat de această somație, vizitiul a încercat să ridice calul fără să-l mai deshame şi osia trăsurii s-a rupt. Florentino Ariza s-a dat jos cu chiu cu vai şi a trebuit să îndure ruşinea sub răpăiala ploii, până când alți trecători s-au oferit să-l ducă acasă în trăsura lor. În timp ce aştepta, o servitoare a familiei Urbino, care îl văzuse cu hainele leoarcă şi picioarele înfundate în noroi până la genunchi, i-a adus o umbrelă şi l-a poftit să se adăpostească pe terasă. Nici în cele mai nebuneşti deliruri ale sale nu visase Florentino Ariza un asemenea noroc, dar în după-amiaza aceea ar fi preferat să moară decât să fie văzut de Fermina Daza în halul în care era.

Pe vremea când locuiau în oraşul vechi, cei din familia Urbino se duceau duminica pe jos la catedrală, unde asistau la liturghia de dimineață, o ceremonie mai degrabă mondenă decât religioasă. Nici mai târziu, când s-au mutat, n-au renunțat şi ani în şir au făcut drumul până acolo cu trăsura, iar, uneori, mai zăboveau cu prietenii la taclale sub palmierii din piață. Dar după ce a fost înălțată biserica seminarului din La Manga, care avea un cimitir în preajmă şi chiar o plajă privată, n-au mai dat pe la catedrală decât cu prilejul marilor sărbători. Nefiind la curent cu aceste schimbări, Florentino Ariza şi-a pierdut câteva duminici la rând pe terasa de la Cafeneaua Parohiei, pândind lumea care ieşea de la liturghie. Când şi-a dat seama de încurcătură, s-a grăbit să se ducă la biserica nouă, unul din lăcaşurile cele mai frecventate până acum câțiva ani de lumea bună din oraş, şi astfel a avut prilejul să-l vadă în cele patru duminici ale lunii august pe doctorul Juvenal Urbino, care sosea totdeauna la ora opt, însoțit de copii, dar fără Fermina Daza. Într-una din acele zile, s-a plimbat prin noul cimitir din apropiere, unde bogații locuitori ai cartierului La Manga îşi construiau cavouri somptuoase, iar inima i-a tresărit când a descoperit la umbra unei *ceiba* uriaşe cel mai somptuos monument dintre toate, cu vitralii gotice, îngeri de marmură şi lespezi aurii pentru întreaga familie, cu numele săpate în litere de aur. Printre ele, de bună seamă, se afla şi piatra de mormânt pregătită pentru doña Fermina Daza de la Calle, alături de cea a soțului, având un epitaf comun: *Împreună şi în pacea*

Domnului.

Până la sfârşitul anului, Fermina Daza n-a mai fost văzută la nici o festivitate publică, nici măcar la cele prilejuite de sărbătorile Crăciunului, unde cei doi soţi străluceau de obicei prin eleganţă. Dar cele mai multe comentarii le-a stârnit absenţa ei de la deschiderea stagiunii de operă. În pauză, Florentino Ariza a surprins o discuţie într-un grup de spectatori care în mod sigur vorbeau despre ea, fără să-i pomenească însă numele. Povesteau că, în luna iunie, fusese zărită la miezul nopţii îmbarcându-se pe transatlanticul companiei Cunard, cu destinaţia Panama, şi că purta un voal cernit pe faţă, ca să ascundă urmele devastatoare ale bolii ruşinoase care o rodea pe dinăuntru. Când cineva a întrebat ce rău aşa de cumplit putea doborî o femeie atât de falnică, a primit un răspuns încărcat de venin:

— O doamnă atât de distinsă nu poate avea decât tuberculoză.

Florentino Ariza ştia că bogătaşii din ţara lui nu sufereau niciodată de boli scurte. Fie se prăpădeau pe neaşteptate, aproape totdeauna în ajunul unei mari sărbători, care se ducea naibii din cauza doliului, fie se stingeau pe nesimţite, măcinaţi de suferinţe îndelungate şi groaznice, ale căror intimităţi ajungeau până la urmă de domeniul public. Recluziunea în Panama era aproape o penitenţă în viaţa lor. Se lăsau în voia doctorilor şi a lui Dumnezeu la Spitalul Adventiştilor, o hardughie albă, pierdută în ploile preistorice din ţinutul Darién, unde bolnavii pierdeau şirul puţinelor zile care le mai rămâneau de trăit în odăile însingurate, cu perdele din pânză ordinară la ferestre, în mirosul acela de acid fenic, despre care nimeni n-ar fi ştiut să spună cu siguranţă dacă era semnul tămăduirii sau al morţii. Cei care se vindecau se întorceau cu braţele încărcate de cadouri, uşor stânjeniţi şi parcă nerăbdători să dobândească iertarea pentru indiscreţia de a mai fi încă în viaţă. Unii dintre ei se întorceau de acolo cu pântecele brăzdat de cusături grosolane, făcute parcă cu sfoară de cizmărie, pe care le arătau prietenilor veniţi să-i vadă, comparându-le cu cele ale nefericiţilor care pieriseră sufocaţi de prea multă fericire, şi până la capătul vieţii nu mai conteneau să tot povestească despre nălucile îngereşti pe care le văzuseră pe când se aflau sub efectul cloroformului. În schimb, nimeni n-a putut afla vreodată ceva despre vedeniile bolnavilor care nu se mai întorceau acasă, îndeosebi ale celor mai nefericiţi dintre ei: cei care îşi sfârşeau zilele surghiuniţi în pavilionul tuberculoşilor, răpuşi mai degrabă de monotonia ploii decât de suferinţă.

Dacă ar fi fost pus să aleagă, Florentino Ariza n-ar fi putut spune ce anume prefera pentru Fermina Daza. Mai presus de orice însă, dorea să cunoască adevărul, oricât de amar, dar deşi l-a căutat peste tot, nu l-a putut afla. Fusese convins că, odată şi odată, cineva o să-i dea o informaţie cât de măruntă, care să confirme zvonurile. În lumea navigaţiei fluviale, care era lumea lui, nici o taină nu putea fi păstrată, nici o confidenţă nu rămânea nedezvăluită. Cu toate acestea, nimeni nu auzise despre femeia cu vălul negru. Nimeni nu ştia nimic, într-un oraş unde se afla tot şi unde multe lucruri erau cunoscute chiar înainte de a se întâmpla. Mai ales cele care îi priveau pe bogătaşi. Dar pentru dispariţia Ferminei Daza nu existau explicaţii. Florentino Ariza continua să-şi piardă vremea prin La Manga, ascultând fără pic de evlavie slujbele din biserica seminarului, participând la festivităţi care, în alte împrejurări, nu i-ar fi trezit nici un fel de interes, dar timpul nu făcea decât să-i întărească credinţa că zvonurile erau adevărate. Totul părea normal în casa familiei Urbino, în afară de absenţa mamei.

În vâlvora atâtor cercetări, a aflat alte noutăţi de care habar n-avea sau pe care nu le căuta, ca de pildă, vestea despre moartea lui Lorenzo Daza în satul cantabric unde se născuse. Îşi amintea că îl văzuse ani în şir participând la gălăgioasele înfruntări dintre şahiştii de la Cafeneaua Parohiei, răguşit de atâta vorbit, tot mai gros şi mai arţăgos pe măsură ce se cufunda în nisipurile mişcătoare ale unei bătrâneţi nemiloase. Nu-şi mai vorbiseră din secolul precedent, de la acel nefericit păhărel de

rachiu de anason, iar Florentino Ariza nutrea convingerea că nu-l uitase, păstrându-i, ca şi el de altfel, aceeaşi ranchiună, chiar şi după ce îşi văzuse visul cu ochii şi-şi căpătuise aşa de bine fata. Însă dorinţa de a afla ceva sigur despre starea Ferminei Daza era atât de mare, încât, ca să poată obţine o informaţie de la tatăl ei, începuse să frecventeze din nou Cafeneaua Parohiei, chiar în perioada când acolo a avut loc istoricul turneu de şah în care Jeremiah de Saint-Amour a înfruntat singur patruzeci şi doi de adversari. Aşa a aflat că Lorenzo Daza murise, veste care l-a bucurat din toată inima, chiar dacă ştia că preţul acelei bucurii putea fi necunoaşterea adevărului. Până la urmă s-a împăcat cu ideea spitalului pentru bolnavii fără de speranţă, consolându-se cu binecunoscutul proverb: *Femeie bolnavă, femeie eternă.* Când şi când, copleşit de deznădejde, se amăgea cu gândul că, dacă Fermina Daza ar fi murit, ştirea i-ar fi ajuns oricum la urechi, fără s-o mai caute.

N-avea să-i ajungă niciodată. Pentru că Fermina Daza se afla, teafără şi nevătămată, la moşia unde verişoara Hildebranda trăia uitată de lume, la jumătate de leghe depărtare de orăşelul Flores de María. Plecase fără multă vâlvă, luând această hotărâre de comun acord cu soţul ei, năuciţi amândoi, ca nişte adolescenţi, de singura criză serioasă care le tulburase căsnicia vreme de douăzeci şi cinci de ani. Se abătuse asupra lor din senin, în plină maturitate, când, socotindu-se la adăpost de orice ambuscadă a necazurilor, cu copiii mari şi bine educaţi, se pregăteau să îmbătrânească fără amărăciune. Totul fusese atât de neaşteptat pentru amândoi, încât n-au vrut să rezolve neînţelegerea cu certuri, cu lacrimi şi mijlocitori, după obiceiul locului, ci cu înţelepciunea naţiilor Europei, dar, nefiind nici de aici, nici de acolo, până la urmă s-au împotmolit într-o situaţie puerilă care nu era de nicăieri. Într-un moment de furie, fără să ştie măcar de ce o făcea, ea se hotărâse să plece, iar el, conştient de propria sa vinovăţie, nu fusese în stare s-o oprească.

Într-adevăr, Fermina Daza se îmbarcase la miezul nopţii, în cea mai mare taină şi cu obrazul acoperit de un văl cernit, dar nu pe transatlanticul companiei Cunard, cu destinaţia Panama, ci pe vaporaşul ce făcea cursa regulată la San Juan de la Ciénaga, oraşul unde copilărise şi de care, în ultima vreme, îşi amintea cu tot mai multă nostalgie. Nesocotind voinţa soţului şi uzanţele vremii, a plecat însoţită doar de o copilă de cincisprezece ani, fina ei, care crescuse laolaltă cu servitorii din casă, dar toţi căpitanii de pe vapoare şi autorităţile din fiecare port fuseseră anunţaţi de această călătorie. Când a luat hotărârea nechibzuită de a-şi părăsi căminul, le-a spus copiilor că are de gând să se odihnească vreo trei luni la moşia mătuşii Hildebranda, deşi, în sinea ei, era hotărâtă să rămână acolo pentru totdeauna. Doctorul Juvenal Urbino, care îi cunoştea prea bine încăpăţânarea, i-a respectat hotărârea cu umilinţă, ca pe o pedeapsă trimisă de Cel de Sus pentru multele lui păcate. Dar nici n-au dispărut bine în noapte luminile de pe vapor, şi amândoi şi-au regretat slăbiciunea.

Deşi au întreţinut o corespondenţă formală privind sănătatea copiilor şi treburile gospodăriei, timp de aproape doi ani nici unul din ei n-a fost în stare să găsească o cale de întoarcere care să nu fie subminată de orgoliu. În cel de-al doilea an, copiii şi-au petrecut vacanţa la Flores de María, iar Fermina Daza s-a străduit din răsputeri să pară mulţumită de noua sa viaţă. Cel puţin aceasta a fost concluzia la care a ajuns Juvenal Urbino citind scrisorile pe care i le trimitea fiului său. Pe deasupra, cam tot atunci s-a aflat acolo, în turneu pastoral, şi episcopul de Riohacha, care străbătuse tot drumul sub nelipsitul baldachin şi călare pe o catârcă albă, cu valtrapuri brodate în aur. Pe urmele lui au năvălit din toate colţurile ţării lăutari cu acordeoane, vânzători ambulanţi de amulete şi mâncare, iar împrejurimile conacului au fost asaltate timp de trei zile de schilozi şi bolnavi fără speranţă, atraşi nu atât de predicile docte sau de indulgenţele papale, cât de faima catârcii, despre care se povestea că săvârşea adevărate minuni pe ascuns de stăpân. Episcopul cunoştea îndeaproape familia Urbino

de la Calle încă de pe vremea când era doar un biet preot, aşa că, într-o bună zi, pe la amiază, a lăsat baltă tot bâlciul şi a şters-o la conacul Hildebrandei. După masa de prânz, în timpul căreia s-a vorbit numai despre lucruri lumeşti, a luat-o deoparte pe Fermina Daza, ca s-o spovedească. Ea a refuzat, cu amabilitate, dar cât se poate de ferm, explicându-i că nu se ştia cu nici un păcat pe suflet. Deşi nu acesta fusese scopul ei, cel puțin conştient, a rămas încredințată că răspunsul avea să ajungă acolo unde trebuia.

Doctorul Juvenal Urbino avea obiceiul să spună, nu fără oarecare cinism, că vina pentru acei doi ani amari din viața lor nu-i aparținea, totul datorându-se prostului obicei al soției sale de a mirosi hainele de care se dezbrăcau ai casei şi de care se dezbrăca ea însăşi, ca să ştie dacă trebuia să le dea la spălat, chiar dacă păreau curate. O făcea încă din copilărie şi niciodată nu şi-ar fi închipuit că cei din jur ar putea să bage de seamă ceva, dacă soțul ei n-ar fi observat totul chiar din noaptea nunții. De altfel, şi-a mai dat seama şi că fuma, închisă în baie, de cel puțin trei ori pe zi, ceea ce nu l-a surprins deloc, ştiut fiind că femeile din mediul ei aveau obiceiul să se adune mai multe într-o odaie, să vorbească despre bărbați, să fumeze şi chiar să dea pe gât rachiu de doi bani, până cădeau late pe podele. Dar obiceiul de a amuşina orice haină îi ieşea în cale i s-a părut nu numai indecent, ci şi nesănătos. Ea lua lotul în glumă, aşa cum făcea ori de câte ori n-avea chef de discuții, spunând că Dumnezeu nu-i lipise de florile mărului pe față nasul acela iscoditor şi ascuțit ca un cioc de mierlă galbenă. Într-o dimineață, în timp ce era plecată după cumpărături, băiatul, care avea atunci trei ani, n-a mai fost de găsit în nici o ascunzătoare din casă, iar servitoarele, speriate, se apucaseră să răscolească şi prin vecini. Când s-a întors, în toiul căutărilor, a dat de două, trei ori târcoale, adulmecând ca un ogar, şi şi-a găsit copilul adormit într-un şifonier, unde nimănui nu-i trecuse prin cap să-l caute. Când soțul a întrebat-o uluit cum de-l găsise, ea i-a răspuns:

— După mirosul de caca.

La drept vorbind, mirosul nu-i servea numai ca să ştie când trebuie să dea rufele la spălat sau ca să găsească la iuțeală copii pierduți: era simțul după care se orienta în viață, îndeosebi în viața socială. Juvenal Urbino remarcase acest lucru chiar de la începutul căsniciei, când ea, venetica pripăşită într-un mediu ce-i era ostil de trei sute de ani, înota prin hățişul de corali ascuțiți fără a se lovi de nimeni, cu o asemenea ştiință a vieții, încât nu putea fi vorba decât de un instinct supranatural. Această abilitate de temut, care îşi putea avea sorgintea la fel de bine într-o înțelepciune milenară, dar şi într-o inimă de piatră, s-a dovedit o adevărată belea într-o duminică nenorocită, înainte de slujba de dimineață, când, mirosind din obişnuință hainele purtate de soțul ei în ajun, Fermina Daza a avut senzația cutremurătoare că dormise cu un bărbat străin în pat.

A mirosit mai întâi haina şi jiletca, în timp ce scotea lanțul de ceas prins la butonieră, portcreionul, portofelul şi cele câteva monede risipite prin buzunare, punându-le rând pe rând pe măsuța de toaletă, apoi a mirosit cămaşa tighelită, în timp ce scotea acul de cravată, butonii de topaz de la manşete, nasturele de aur de la gulerul fals, după aceea a mirosit pantalonii, în timp ce scotea cele unsprezece chei prinse de un inel şi briceagul cu prăsele de sidef, iar la sfârşit a mirosit izmenele, ciorapii şi batista brodată cu monograma lui. Nu mai încăpea nici o îndoială: în fiecare obiect stăruia un miros pe care nu-l mai simțise niciodată de când trăiau împreună, un miros imposibil de definit, nici de flori, nici de esențe artificiale, amintind mai degrabă de ceva propriu naturii umane. N-a spus nimic şi nici n-a mai regăsit mirosul în fiecare zi, dar din clipa aceea, n-a mai adulmecat hainele soțului din simplă obişnuință, ca să vadă dacă trebuia să le dea la spălat, ci cu o nelinişte care îi rodea măruntaiele.

Fermina Daza n-ar fi putut plasa mirosul undeva anume în programul soțului ei.

Între cursul de dimineață de la Şcoala de Medicină şi masa de prânz era cu neputință, doar nici unei femei cu mintea întreagă nu i-ar fi trecut prin cap să facă dragoste la repezeală şi la asemenea ore, mai cu seamă cu un musafir, când casa era nemăturată, paturile nefăcute, când trebuia să se ducă la piață, să pregătească prânzul, sau, ghinionul naibii, când unul din copii, întors pe neaşteptate de la şcoală cu capul spart, ar fi putut s-o găsească despuiată la unsprezece dimineața, în harababura din casă, şi, unde mai pui, cu un doctor călare pe ea. În plus, ştia că doctorul Juvenal Urbino prefera să facă dragoste numai noaptea, când era bezna mai adâncă, şi doar în cazuri extreme înainte de micul dejun, când se trezea legănat de ciripitul primelor păsărele. După această oră, cum spunea chiar el, era mai mare chinul să se dezbrace şi să se îmbrace la loc decât plăcerea unui amor cocoşesc. Aşa încât contaminarea hainelor nu putea avea loc decât în timp ce-şi vizita bolnavii sau în serile dedicate şahului şi filmului. Acest ultim aspect era greu de cercetat, pentru că, spre deosebire de atâtea prietene ale ei, Fermina Daza era prea mândră ca să-şi spioneze bărbatul sau ca să-i ceară altcuiva s-o facă pentru ea. În schimb, programul vizitelor, care părea cel mai potrivit pentru infidelități, era şi cel mai uşor de verificat, întrucât doctorul Juvenal Urbino ținea o evidență amănunțită a pacienților şi a onorariilor primite, de la prima consultație până în clipa în care îi petrecea pe drumul fără întoarcere cu o cruce finală şi câteva cuvinte pentru odihna lor veşnică.

În cursul celor trei săptămâni care au urmat, Fermina Daza n-a mai simțit mirosul din haine timp de câteva zile, l-a regăsit apoi când se aştepta mai puțin şi l-a descoperit mai persistent ca niciodată câteva zile la rând, deşi una din ele fusese o duminică petrecută în familie, când ei doi nu se despărțiseră nici o clipă. Într-o după amiază s-a trezit fără să vrea în biroul lui, de parcă o persoană străină îi luase locul, încercând să descifreze cu o superbă lupă de Bengal încâlcitele însemnări despre consultațiile din ultima lună. Era prima oară că intra singură în biroul acela mirosind a creozot, înțesat de cărți legate în pielea unor animale necunoscute, de fotografiile aproape şterse ale unor grupuri de şcolari, de diplome tipărite pe pergament, de astrolaburi, de pumnale frumos cizelate, colecționate ani în şir. Un sanctuar tainic pe care îl considerase totdeauna ca singura parte a vieții intime a soțului ei la care n-avea acces pentru că nu făcea parte din dragoste, aşa încât în rarele ocazii când intra acolo o făcea în prezența lui şi în mare grabă. Simțea că nu avea dreptul să intre singură şi cu atât mai puțin să scotocească, făcând cercetări care i se păreau indecente. Dar nu mai putea da înapoi. Voia să afle adevărul şi îl căuta cu o nelinişte aproape la fel de cumplită ca şi teama de a-l găsi, împinsă de la spate de o răbufnire mai puternică decât trufia ei înnăscută, mai năvalnică decât demnitatea ei: un supliciu fascinant.

N-a putut lămuri nimic, pentru că toți pacienții lui, în afară, bineînțeles, de prietenii comuni, alcătuiau o lume inaccesibilă ei, cu oameni fără identitate, care nu puteau fi cunoscuți după chip, ci după dureri, nu după culoarea ochilor sau după ascunzişurile inimii, ci după dimensiunile ficatului, după depunerile de pe limbă şi din urină, sau după halucinațiile din nopțile cu febră. Oameni care credeau în soțul ei, închipuindu-şi că trăiau numai datorită lui, când, de fapt, trăiau pentru el, şi care sfârşeau reduşi la o frază scrisă chiar de mâna lui în josul fişei medicale: *Odihneşte-te în pace, Domnul te aşteaptă la Poarta Raiului.* După două ore de căutări zadarnice, Fermina Daza a ieşit din birou cu senzația că se lăsase ispitită de indecență.

Sub imboldul propriei imaginații, a început să pândească orice schimbare din purtarea soțului. I se părea evaziv, fără chef la masă şi în pat, predispus la exasperare şi la replici ironice, iar când rămânea acasă, nu mai era bărbatul liniştit de altădată, ci un leu în cuşcă. Pentru prima dată de când erau căsătoriți, i-a supravegheat întârzierile, le-a controlat minut cu minut, înşirându-i tot felul de minciuni ca să poată scoate de la el adevărul, dar contradicțiile din răspunsurile lui sfârşeau prin a o răni de

moarte. Într-o noapte s-a trezit înspăimântată de o nălucire. Se făcea că el o privea prin întuneric cu ochii parcă încărcați de ură. Mai trăise asemenea spaime în adolescență, când îl vedea pe Florentino Ariza la picioarele patului, numai că năluca lui nu răspândea în jur ură, ci iubire. În plus, de data aceasta nu mai era vorba de o plăsmuire a minții: soțul ei era treaz la două noaptea şi, ridicat în capul oaselor o privea cum dormea, dar când l-a întrebat de ce o făcea, el a negat. Şi-a lăsat din nou capul pe pernă şi i-a spus:

— Probabil că ai visat.

După întâmplarea din noaptea aceea şi după altele asemănătoare din aceeaşi perioadă, când nu mai ştia cu siguranță unde se sfârşea realitatea şi unde începea visul, Fermina Daza a avut amețitoarea senzație că e pe cale să-şi piardă mințile. În cele din urmă, şi-a dat seama că soțul ei nu se împărtăşise de Înălțare şi nici în cele două duminici care au urmat, iar în cursul acelui an nu găsise timp pentru meditații şi reculegere. Când l-a întrebat cărui fapt se datorau acele schimbări neobişnuite pentru sănătatea lui spirituală, a primit un răspuns în doi peri. Acesta a fost momentul hotărâtor, pentru că, de la prima comuniune, la vârsta de opt ani, el nu lăsase niciodată să treacă o sărbătoare atât de mare fără să se împărtăşească. Şi-a dat seama, aşadar, nu numai că soțul ei se afla în păcat de moarte, dar şi că era hotărât să stăruie în el, de vreme ce nu mai simțea nevoia să ceară sprijin duhovnicului său. Niciodată nu-şi imaginase că va suferi atât de cumplit pentru ceva întru totul opus iubirii, dar n-avea ce face, îi venise şi ei rândul, aşa încât, ca să nu moară de durere, nu-i mai rămânea altă soluție decât să dea foc cuibului de vipere care îi înveninau măruntaiele. Zis şi făcut. Într-o după-amiază, în timp ce soțul ei îşi termina lectura zilnică pe terasă, s-a aşezat lângă el şi s-a apucat să țeasă ciorapii rupți. Pe neaşteptate, şi-a lăsat lucrul în poală, şi-a ridicat ochelarii pe frunte şi l-a interpelat fără nici o urmă de asprime în glas:

— Doctore.

Cufundat în lectura romanului *L'Île des pingouins*, pe care toată lumea îl citea în acele zile, el i-a răspuns fără să iasă la suprafață: *Oui.* Ea insistă:

— Uită-te în ochii mei.

El se supuse, privind-o fără s-o vadă prin lentilele aburite ale ochelarilor de citit, dar n-a mai fost nevoie să şi-i scoată ca să-i simtă jarul din privire.

— Ce s-a întâmplat ?, o întrebă.

— Tu ştii mai bine decât mine, spuse ea.

N-a mai rostit alte cuvinte. Şi-a pus din nou ochelarii pe nas şi şi-a văzut mai departe de treabă. Doctorul Juvenal Urbino a înțeles atunci că nesfârşitele ceasuri de zbucium se sfârşiseră. Nu şi-a simțit însă inima zguduită ca de un cutremur, aşa cum prevăzuse, ci cuprinsă dintr-o dată de o pace adâncă. Era sentimentul de mare uşurare că se întâmplase mai devreme decât se aştepta ceea ce, oricum, tot trebuia să se întâmple: năluca domnişoarei Barbara Lynch trecuse, în sfârşit, pragul casei.

Când o văzuse cu patru luni în urmă aşteptându-şi rândul la dispensarul de la Spitalul Filantropiei, doctorul Juvenal Urbino simțise că în destinul său intervenise ceva ireparabil. Era o mulatră înaltă, elegantă, cu oase mari, cu pielea de culoarea melasei, iar în dimineața aceea purta o rochie roşie cu buline albe şi o pălărie din acelaşi material, cu nişte boruri foarte mari, care îi umbreau pleoapele. Părea de un sex mai bine definit decât ceilalți muritori. Doctorul Juvenal Urbino nu dădea consultații la dispensar, dar de câte ori trecea pe acolo şi avea timp, intra ca să le amintească foştilor săi studenți că nu există medicament mai bun decât un bun diagnostic. A făcut tot ce a putut ca să fie de față la consultul mulatrei ce năvălise pe neaşteptate în viața lui, străduindu-se însă să se comporte în aşa fel încât discipolii să nu-i surprindă nici un gest care să nu pară întâmplător, şi abia dacă i-a aruncat o

privire, dar şi-a întipărit foarte bine în minte datele identității ei. În aceeaşi zi, după ultima vizită, l-a pus pe vizitiu să treacă pe strada unde, aşa cum reținuse la dispensar, se afla locuința ei şi, într-adevăr, a zărit-o pe terasă, odihnindu-se sub adierea răcoroasă a vântului de primăvară.

Cocoțată pe piloni în mlaştina Mala Crianza, vopsită toată în galben, de la pereți până la acoperişul de tablă, cu perdele din pânză groasă la ferestre, cu garoafe şi ferigi în ghivecele atârnate la intrare, casa era aidoma celor din Antile. În colivia agățată de streaşină cânta un turpial. Peste drum era o şcoală primară, iar copiii care se buluceau la intrare l-au obligat pe vizitiu să tragă de hățuri ca să nu i se sperie calul. A fost un adevărat noroc, pentru că, grație acestei întâmplări, domnişoara Barbara Lynch a avut timp să-l recunoască pe doctor. L-a salutat ca pe un vechi cunoscut şi l-a invitat la o cafea, grăbindu-se, între timp, să facă ordine prin casă, iar el, uitându-şi tabieturile, a acceptat, fericit să o poată asculta povestindu-şi viața, singurul lucru care îl mai interesa începând din acea dimineață şi singurul care avea să-l mai intereseze, fără o clipă de răgaz, în următoarele luni. De mult, imediat după ce se însurase, un prieten îl avertizase de față cu tânăra sa soție, că, mai devreme sau mai târziu, va trebui să se confrunte cu o pasiune pustiitoare, care îi va pune în mare cumpănă căsnicia. El, care credea că se cunoaşte foarte bine, fiind sigur de trăinicia rădăcinilor sale morale, a râs auzind asemenea prevestire. Ei bine, ceasul acela sosise.

Domnişoara Barbara Lynch, doctor în teologie, era fiica unică a unui pastor protestant, negru şi uscățiv, care colinda călare pe o catârcă mahalalele sărăcăcioase de pe malurile mlaştinilor, propovăduind cuvântul unui dumnezeu al cărui nume doctorul Juvenal Urbino îl scria, ca şi pe al altora, cu literă mică, pentru a-l deosebi de al său. Vorbea o spaniolă destul de corectă, iar ezitările nu făceau decât să-i sporească farmecul. Urma să împlinească douăzeci şi opt de ani în decembrie, divorțase nu de mult de alt pastor, discipol al tatălui ei, iar căsnicia aceea nefericită, care nu rezistase mai mult de doi ani, îi spulberase orice dorință de a recidiva. Şi adăugase: „Singura mea dragoste e turpialul". Doctorul Urbino era însă prea preocupat ca să-i mai treacă prin cap că o spusese intenționat. Dimpotrivă: se întrebă buimăcit dacă atâtea facilități dintr-o dată nu erau cumva o capcană pe care i-o întindea Dumnezeu, pentru ca mai târziu să-l facă să plătească cu vârf şi îndesat, dar imediat şi-a alungat din minte un asemenea gând ca pe o elucubrație teologică datorată stării de confuzie în care se afla.

În clipa când se pregătea să plece, a amintit ca din întâmplare de consultația medicală din acea dimineață, ştiind că nimic nu-i face mai mare plăcere unui bolnav decât să-i vorbeşti despre suferințele lui, iar ea i-a vorbit cu atâta farmec despre propriile sale suferințe, încât el i-a promis să revină a doua zi, la patru fix, ca s-o consulte pe îndelete. Ea s-a speriat. Ştia că nu-şi putea permite să apeleze la un medic atât de renumit, dar el o linişti: „În profesia noastră facem în aşa fel încât bogații să plătească şi pentru cei săraci". Apoi îşi însemnă în agenda de buzunar: *Domnişoara Barbara Lynch, mlaştina Mala Crianza, sâmbătă, 4 p.m.*. Câteva luni mai târziu, Fermina Daza avea să citească această însemnare, completată cu detalii privind diagnosticul, tratamentul şi evoluția bolii. Numele i-a atras imediat atenția şi s-a gândit pentru o clipă că era una din actrițele alea destrăbălate de pe vapoarele care transportau banane la New Orleans, dar când a citit adresa şi-a spus că, probabil, era din Jamaica şi, pe deasupra, negresă, bineînțeles, aşa încât a înlăturat-o fără regrete de pe lista preferințelor soțului ei.

Doctorul Juvenal Urbino a ajuns la întâlnirea de sâmbătă cu zece minute mai devreme, când domnişoara Lynch nici nu apucase bine să se îmbrace pentru vizită. De mult, încă de pe vremea când se afla la Paris şi trebuia să se prezinte la un examen, nu mai cunoscuse o asemenea stare de tensiune. Întinsă pe un pat de campanie, îmbrăcată într-un combinezon subțire de mătase, domnişoara Linch era de o nețărmurită

frumusețe. Totul la ea era mare şi intens: coapsele de sirenă, pielea ca un jar mocnit, sânii buimaci, gingiile diafane cu dinți perfecți, corpul întreg, răspândind un miros sănătos, acelaşi miros omenesc pe care Fermina Daza îl descoperise în hainele soțului său. Se dusese la dispensar pentru că o supărau, aşa cum spunea chiar ea cu atâta grație, nişte *crampe ca un sfredel*, iar doctorul Urbino a fost de părere că asemenea simptome nu erau de neglijat. Aşa încât a palpat-o mai degrabă cu intenție decât cu atenție şi, descoperind cu uimire, pe măsură ce-şi uita propriile cunoştințe, că făptura aceea minunată era la fel de frumoasă pe dinăuntru ca şi pe dinafară, se lăsă în voia deliciilor pipăitului, nu ca cel mai bun medic de pe litoralul Caraibilor, ci ca un muritor de rând, torturat de instinctele dezlănțuite. Numai o singură dată i se mai întâmplase ceva asemănător în austera sa carieră de medic, iar aceea fusese cea mai ruşinoasă zi din viață, pentru că pacienta i-a îndepărtat indignată mâna, s-a aşezat pe pat şi i-a spus: „Ce vreți dumneavoastră se poate întâmpla, dar nu aşa". Domnişoara Lynch, în schimb, i-a lăsat mâinile s-o mângâie în voie, iar când a fost sigură că medicul nu se mai gândea la ştiința lui, i-a spus:

— Eu credeam că aşa ceva nu e permis de etică. Transpirat tot, de parcă abia ieşise îmbrăcat dintr-un

iaz, el îi răspunse în timp ce-şi ştergea mâinile şi fața cu un prosop:

— Etica îşi închipuie că noi, medicii, suntem de lemn.

Ea îi întinse o mână recunoscătoare şi continuă:

— Ce credeam eu n-are nici o legătură cu ce se poate întâmpla. Ia gândeşte-te ce ar însemna pentru o biată negresă de rând ca mine să-mi acorde atenție un bărbat atât de renumit.

— De când v-am cunoscut, n-am încetat nici o clipă să mă gândesc la dumneavoastră, spuse el.

A fost o mărturisire atât de umilă încât îți stârnea mila. Dar ea l-a cruțat de orice stânjeneală cu un hohot de râs care a umplut de lumină dormitorul.

— Mi-am dat seama de când te-am văzut la spital, doctore, spuse. Oi fi eu negresă, dar proastă nu sunt.

N-a fost deloc uşor. Domnişoara Lynch ținea să-şi păstreze onoarea nepătată, pretindea siguranță şi iubire, exact în această ordine, şi credea că le merită. I-a oferit doctorului Urbino ocazia s-o seducă, dar nu i-a îngăduit să intre în cameră nici măcar atunci când era singură acasă. I-a permis, în schimb, să repete ceremonia palpării şi auscultării cu oricâte violări etice dorea, dar fără s-o dezbrace. La rândul său, el a perseverat în asediile zilnice, nefiind în stare să dea drumul momelii după ce muşcase din ea. Din motive de ordin practic, o relație mai îndelungată cu domnişoara Linch era aproape imposibilă, dar el era prea slab ca să se oprească la timp, aşa cum la fel de slab avea să se dovedească mai târziu ca să continue. Acesta era cusurul lui.

Reverendul Lynch nu avea un program regulat, putea pleca oricând pe catârca lui cocoşată sub povara desagilor cu biblii, broşuri de propagandă şi provizii, iar de întors, se întorcea când te aşteptai mai puțin. Alt inconvenient era şcoala de peste drum, unde copiii îşi turuiau lecțiile privind pe fereastră, iar cel dintâi lucru pe care îl zăreau era casa de pe celălalt trotuar, cu ușile şi ferestrele larg deschise încă de la şase dimineața, astfel încât o puteau vedea pe domnişoara Linch atârnând colivia de streaşină pentru ca turpialul să învețe lecțiile turuite de ei, o vedeau cu un turban colorat pe cap turuindu-le şi ea, cu strălucitoarea ei voce caraibiană, în timp ce deretica prin casă, o vedeau apoi stând în tindă şi cântând singură în engleză psalmii după-amiezii.

Ar fi trebuit ales un moment în care copiii nu erau la şcoală, iar posibilități nu existau decât două: fie în pauza de la prânz, între douăsprezece şi două, când doctorul se ducea la masă, fie spre seară, când copiii plecau acasă. Soluția din urmă s-a dovedit

cea mai potrivită, deşi cam tot atunci doctorul îşi termina vizitele şi nu-i rămânea prea mult timp ca să ajungă acasă pentru cină. A treia problemă, şi cea mai gravă pentru el, era propria sa condiție. Trăsura, la care nu putea renunța şi care, pe deasupra, era bine cunoscută în oraş, îl aştepta totdeauna la poartă. Şi l-ar fi putut face complice pe vizitiu, întocmai cum procedau mai toți prietenii lui de la Clubul Social, dar aşa ceva nu-i stătea în obicei. Când vizitele la domnişoara Lynch au devenit prea bătătoare la ochi, însuşi bătrânul vizitiu în livrea a îndrăznit să-l întrebe dacă nu era mai bine să vină şi să-l ia mai târziu, ca să nu stea trăsura aşa de mult în fața casei. Doctorul Urbino a avut o reacție neobişnuită pentru felul său de a fi şi i-a tăiat-o scurt:

— De când te cunosc, e prima oară că te aud spunând ceva necuvenit. Ei bine, o să mă fac că n-am auzit nimic.

Nu exista nici o soluție. Într-un oraş ca acesta era cu neputință să păstrezi secretul unei boli atâta timp cât trăsura doctorului oprea la poartă. Uneori, medicul însuşi, din proprie inițiativă, se hotăra să facă drumul pe jos, dacă distanța nu era prea mare, sau să ia o birjă, ca să evite astfel presupunerile răutăcioase ori premature. Asemenea tertipuri nu erau însă de prea mare ajutor, pentru că adevărul putea fi descoperit şi cu ajutorul rețetelor, uşor de descifrat la farmacie, motiv pentru care doctorul Urbino prescria, pe lângă medicamentele absolut necesare, şi altele inutile, ca să apere în acest fel dreptul sacru al oricărui bolnav de a muri în pace şi de a-şi duce în mormânt taina bolii. Desigur că pentru trăsura oprită în fața casei domnişoarei Lynch puteau fi găsite justificări dintre cele mai oneste, dar nu pentru multă vreme şi, în orice caz, nu pentru câtă şi-ar fi dorit el: toată viața.

Lumea i se părea un adevărat iad. Căci, odată potolită prima nebunie, amândoi şi-au dat seama de riscuri, iar doctorul Juvenal Urbino n-a avut niciodată tăria să înfrunte un scandal public. În febra delirului promitea totul, dar după ce trecea tot, lăsa totul pentru mai târziu. În schimb, pe măsură ce creştea dorința de a fi alături de ea, sporea şi teama de a o pierde, astfel încât întâlnirile ajunseseră din ce în ce mai grăbite şi mai anevoioase. Nu se mai putea gândi la altceva. Aştepta după-amiezile într-o stare insuportabilă de încordare, uita de alte întâlniri, uita de tot, în afară de ea, dar în timp ce trăsura se apropia de mlaştina Mala Crianza, se ruga să se întâmple ceva neaşteptat, care să-l oblige să treacă mai departe. Uneori chiar se bucura când zărea de la colțul străzii părul ca de bumbac al reverendului Lynch, care citea pe terasă, în timp ce, în salon, fiica lui îi învăța pe copiii din cartier Evanghelia. Atunci se întorcea fericit acasă, ca să nu sfideze pe mai departe hazardul, dar mai târziu simțea că înnebuneşte de nerăbdare, dorindu-şi să fie din nou, în fiecare zi, din zori până-n noapte, ora cinci după-amiaza cea de toate zilele.

Când trăsura oprită în fața casei a devenit prea bătătoare la ochi, se părea că relația lor nu mai putea continua, iar după trei luni, ajunsese de-a dreptul ridicolă. Fără a mai avea timp să-şi spună ceva, domnişoara Linch intra în dormitor imediat ce-l vedea sosind pe amantul grăbit. În zilele când îl aştepta, îşi punea o fustă jamaicană, largă, cu volane şi flori roşii, dar fără nici un fel de lenjerie pe dedesubt, fără nimic, imaginându-şi că această facilitate avea să-l ajute să-şi învingă spaima. O urma gâfâind, leoarcă de sudoare, se repezea ca un glonț în dormitor, azvârlind pe jos tot, bastonul, trusa de medic, pălăria panama, şi făcea dragoste în pripă, cu pantalonii lăsați pe vine. cu sacoul încheiat, ca să nu-l stânjenească, cu lanțul de aur al ceasului prins de jiletcă, cu pantofii în picioare, cu tot, preocupat mai degrabă să plece cât mai repede decât să-şi satisfacă plăcerea. Ea rămânea cu buzele umflate şi abia dacă apuca să intre în tunelul propriei sale singurătăți când el se încheia din nou la nasturi, epuizat, de parcă ar fi făcut dragoste la hotarul dintre viață şi moarte, când, de fapt, isprava pe care o săvârşise nu era decât partea de efort fizic din actul iubirii. Important însă era că nu depăşise timpul: atâta cât să facă o injecție intravenoasă într-un

tratament de rutină. Atunci se întorcea acasă ruşinat de propria sa slăbiciune, dorindu-şi să moară, blestemându-se pentru că n-avea destul curaj ca să-i ceară Ferminei Daza să-i dea jos pantalonii şi să-l pună cu fundul pe jăratic. Nu cina, îşi făcea rugăciunea fără tragere de inimă, iar în pat, se prefăcea că îşi continuă lectura de la prânz, în timp ce nevastă-sa se tot învârtea prin casă, punând ordine în lume înainte de culcare. Pe măsură ce îl cuprindea somnul şi capul i se apleca peste carte, se cufunda în hăţişul domnişoarei Lynch, în mireasma ei de dumbravă împietrită ca o statuie întinsă pe un mormânt, în patul ei unde şi-ar fi dorit să moară, şi din acea clipă nu mai era în stare să se gândească la altceva decât la ora cinci după-amiază de mâine, când ea îl va aştepta fără nimic altceva sub fusta de zănatică din Jamaica decât muntele ei cu un şomoiog negru deasupra: cercul infernal.

De câţiva ani începuse să simtă povara propriului trup. Recunoştea simptomele. Citise despre ele în manuale, le constatase pe viu la pacienţii mai vârstnici, fără antecedente grave, care într-o bună zi se apucau să descrie diverse sindromuri cu atâta exactitate încât păreau luate direct din cărţile de medicină, deşi, până la urmă, se dovedeau a fi imaginare. Profesorul său de pediatrie de la Hôpital de la Salpêtrière îl sfătuise să-şi aleagă medicina infantilă, cea mai onestă specialitate dintre toate, întrucât copiii se îmbolnăvesc numai când sunt cu adevărat bolnavi şi nu pot comunica cu medicul prin cuvinte convenţionale, ci doar prin intermediul simptomelor concrete ale unor boli reale. Adulţii, în schimb, începând de la o anumită vârstă, fie au simptomele fără boli, fie şi mai rău: boli grave care prezintă simptomele altora inofensive. El îi amăgea cu paliative, aşteptând ca timpul să rezolve totul, până când se obişnuiau cu suferinţa şi n-o mai simţeau după ce convieţuiseră cu ea în groapa de gunoi a bătrâneţii. Dar niciodată nu-i trecuse prin minte că un medic la vârsta lui, care credea că văzuse tot pe lumea asta, s-ar putea pierde cu firea, simţindu-se bolnav când, de fapt, nu era. Sau chiar mai rău decât atât: că nu şi-ar accepta, din simplă prejudecată ştiinţifică, suferinţa, când, de fapt, era bolnav. Încă de la patruzeci de ani, mai în glumă, mai în serios, afirmase de la catedră: „În viaţă nu am nevoie decât de cineva care să mă înţeleagă." Dar când s-a trezit rătăcind prin labirintul domnişoarei Lynch, toate astea nu i s-au mai părut o glumă.

Toate simptomele reale sau imaginare ale pacienţilor săi mai vârstnici se îngrămădiseră în trupul său. Îşi simţea ficatul cu atâta precizie, încât ar fi putut spune cât era de mare fără să-l mai palpeze. Îşi simţea rinichii torcând ca o pisică adormită, simţea strălucirea irizată a vezicii, zumzetul sângelui în artere. Uneori, se trezea dimineaţa cu senzaţia că se înăbuşă ca un peşte pe uscat. Avea apă la inimă. O simţea greşind ritmul, pierzând pasul, ca la marşurile militare de la colegiu, o dată, şi încă o dată, iar la sfârşit, o simţea revenindu-şi, căci mare şi milostiv e Domnul. Dar în loc să apeleze la remediile cu care încerca să le alunge bolnavilor teama, el se lăsa pradă deznădejdii, paralizat de groază. Nu se înşelase: chiar şi la cei cincizeci şi opt de ani ai săi, nu avea nevoie în viaţă decât de cineva care să-l înţeleagă. S-a gândit, aşadar, la Fermina Daza, fiinţa care îl iubea mai mult decât oricine, pe care el o iubea cel mai mult în lumea asta şi faţă de care tocmai îşi făcuse datoria, ca să se poată simţi cu cugetul împăcat.

Totul se întâmplase în după-amiaza când ea l-a întrerupt din lectură cerându-i s-o privească drept în ochi, iar el a simţit pentru prima oară că cercul său infernal fusese descoperit. Nu ştia cum, fiind cu neputinţă ca Fermina Daza să descopere adevărul doar cu ajutorul mirosului.

Oricum, ştia foarte bine, şi nu de azi, de ieri, că în oraşul ăsta era imposibil să păstrezi un secret. La puţin timp după apariţia primelor posturi particulare de telefon, câteva căsnicii care păreau trainice s-au destrămat din cauza telefoanelor anonime, iar multe alte familii, înspăimântate, au renunţat sau au ezitat ani în şir să şi le instaleze.

Doctorul Urbino ştia că soția lui se respecta prea mult ca să permită o încercare de delațiune anonimă prin telefon şi nu-şi putea imagina pe cineva atât de îndrăzneț încât s-o facă dându-şi numele. În schimb, îi era teamă de metoda veche: un bilețel strecurat pe sub uşă de o mână necunoscută putea fi mult mai eficace, nu numai pentru că garanta dublul anonimat al expeditorului şi al destinatarului, dar şi din pricină că obârşia sa legendară permitea să i se atribuie o oarecare legătură cu vrerea Proniei Cereşti.

Gelozia le ocolise căminul: în cei peste treizeci de ani de pace conjugală, doctorul Urbino se lăudase nu o dată în public, şi până atunci spusese adevărul, că el e aidoma chibriturilor suedeze, care nu se aprind decât frecate de propria lor cutie. Nu ştia însă cum ar fi putut reacționa o femeie atât de orgolioasă ca a lui, cu atâta demnitate ca ea şi cu un caracter atât de puternic, față de o infidelitate dovedită. Aşa încât, după ce s-a uitat în ochii ei, nu i-a trecut altceva prin minte decât să-şi lase din nou privirea în jos, ca să-şi ascundă tulburarea, şi să se prefacă mai departe pierdut în dulcile meandre ale insulei Alca, în timp ce-şi frământa mintea cum să iasă din încurcătură. Fermina Daza n-a mai spus nici ea nimic. După ce a terminat de țesut ciorapii, a aruncat toate lucrurile de-a valma în coşul de cusut, a dat la bucătărie dispozițiile pentru masa de seară şi s-a dus în dormitor.

Dar, în momentul acela, hotărârea lui era luată, aşa încât la cinci după-amiază n-a mai trecut pe la domnişoara Lynch. Jurămintele de iubire eternă, casa discretă numai pentru ea, unde s-o poată vizita fără teamă, fericirea tihnită până la moarte, toate făgăduielile pe care i le făcuse înfierbântat de patimă au rămas uitate pe veci. Ultimul semn primit de la el a fost o diademă cu smaralde, pe care vizitiul i-a înmânat-o domnişoarei Lynch fără comentarii, fără nici un mesaj, fără nici o notă scrisă, într-o cutiuță înfăşurată anume în hârtie de farmacie, pentru ca mesagerul să creadă că era vorba de un medicament urgent. De atunci, n-a mai zărit-o nici măcar din întâmplare până la sfârşitul vieții, şi numai Dumnezeu ştie cât a suferit din pricina acestei eroice hotărâri, câte lacrimi amare a trebuit să verse închis în closet, ca să poată supraviețui catastrofei sale lăuntrice. La ora cinci, în loc să se ducă la ea, şi-a mărturisit plin de căință păcatele înaintea duhovnicului, iar duminica următoare s-a împărtăşit cu inima zdrobită de durere, dar cu sufletul împăcat.

Chiar în seara renunțării, în timp ce se pregătea de culcare, s-a jeluit Ferminei Daza, vorbindu-i despre insomniile lui matinale, despre junghiurile subite, despre plânsul care îl podidea pe înserat, simptome cifrate ale iubirii tăinuite, pe care el i le înşira ca şi când ar fi fost vorba de neajunsurile bătrâneții. Trebuia să-şi descarce sufletul față de cineva ca să nu moară, ca să nu fie nevoit să povestească adevărul, şi, la urma urmei, atare spovedanii erau de mult consfințite în ritualul domestic al iubirii. Ea l-a ascultat cu atenție, dar fără să-l privească, fără să scoată o vorbă măcar, în timp ce-i lua hainele de care se dezbrăca. Mirosea fiecare lucru fără să-şi trădeze furia şi-l arunca la întâmplare în coşul cu rufe murdare. N-a descoperit mirosul, dar era totuna: nu intraseră zilele în sac. Înainte de a îngenunchea în fața micului altar din dormitor, ca să-şi facă rugăciunea, el şi-a încheiat pomelnicul necazurilor cu un suspin trist şi sincer: „Mi-e teamă c-o să mor." Ea nici n-a clipit când i-a răspuns:

— Ar fi cel mai bun lucru. Aşa o să ne putem găsi amândoi liniştea.

Cu ani în urmă, fiind bolnav, trecuse printr-o criză gravă şi îi vorbise despre posibila sa moarte, iar ea îi dăduse aceeaşi replică brutală. Doctorul Urbino o pusese pe seama firii neîndurătoare a femeilor, grație căreia pământul continuă să se rotească în jurul soarelui, neştiind la acea vreme că ea se baricada în spatele furiei ca să-şi ascundă frica. Şi cu atât mai mult când era vorba de cea mai cumplită dintre toate: spaima că ar putea rămâne fără el.

De data aceasta însă, era sigur că îi dorise din toată inima moartea şi o asemenea

constatare l-a speriat până la urmă. Ceva mai târziu, a auzit-o suspinând prin întuneric, muşcând perna ca să n-o simtă el. Întâmplarea l-a descumpănit de-a binelea, fiindcă ea nu plângea uşor, indiferent dacă era vorba de dureri trupeşti sau sufleteşti. Plângea doar când era foarte furioasă, dar mai ales când mânia ei îşi avea originea în teama de vinovăție, şi atunci, cu cât plângea mai tare, se înfuria şi mai mult, neputându-şi ierta slăbiciunea şi smiorcăielile. El n-a îndrăznit s-o consoleze, ştiind că ar fi fost ca şi cum ar fi încercat să mângâie o tigroaică rănită de moarte, nici n-a avut curajul să-i spună că motivele plânsului ei dispăruseră chiar în acea după-amiază, fiind smulse din rădăcină pentru totdeauna până şi din amintirea lui.

Biruit de oboseală, a ațipit câteva minute. Când s-a trezit, ea aprinsese veioza şi stătea cu ochii deschişi, dar fără să plângă. Ceva definitiv se întâmplase în timp ce el dormea: răscolite de chinurile geloziei, toate sedimentele adunate pe fundul vârstei de-a lungul atâtor ani se ridicaseră la suprafață şi o îmbătrâniseră într-o singură clipă. Înduioşat de ridurile ei instantanee, de buzele ei ofilite, de cenuşa din părul ei, încercă s-o convingă să doarmă: era trecui de ora două. Ea îi vorbi fără să-l privească, dar fără urmă de mânie în glas, aproape cu blândețe:

— Am dreptul să ştiu cine e.

Atunci el îi povesti totul, simțind că-şi lua de pe suflet o povară cât lumea de grea, convins că ea ştia şi nu voia să afle decât amănuntele. Se înşela, de bună seamă, aşa încât, în timp ce el vorbea, ea începu din nou să plângă, lăsând, de data asta, să-i curgă în voie lacrimile mari şi sărate care îi şiroiau pe obraz, şi o ardeau pe cămaşa de noapte, şi-i pârjoleau viața toată, din pricină că el nu se comporta aşa cum aştepta ea cu inima cât un purice, adică să nege totul până la capătul vieții, să se indigneze de atare calomnie, să dea dracului rahatul ăsta de societate care calcă în picioare, fără să se sinchisească măcar, onoarea semenilor, să rămână nepăsător chiar şi în fața celor mai copleşitoare dovezi ale infidelității: pe scurt, ca un adevărat bărbat. Când însă i-a mai povestit că se spovedise în după-amiaza aceea, a crezut c-o să orbească de mânie. Încă din şcoală nutrea convingerea că oamenii bisericii sunt lipsiți de orice har dumnezeiesc. Deşi era vorba de o discrepanță esențială în armonia căsniciei lor, cu timpul reuşiseră s-o depăşească fără prea mare greutate. Dar faptul că-i îngăduise duhovnicului său să se amestece până într-atâta într-o intimitate care era şi a ei, depăşea orice închipuire.

— Ori îi povesteşti lui, ori unei precupețe din piață, totuna.

Pentru ea, aşa ceva însemna sfârşitul. Era sigură că bârfele pe seama lor umblau din gură în gură mai înainte ca soțul ei să-şi fi terminat penitența, iar sentimentul de umilință pe care i-l provoca această convingere i se părea mult mai greu de suportat decât ruşinea, şi furia, şi nedreptatea infidelității. Şi colac peste pupăză, fir-ar al dracului să fie: cu o negresă. El o corectă: „Mulatră". Dar atunci orice precizare era de prisos: ea terminase.

— Tot un drac, spuse. Abia acum îmi dau eu seama: era un miros de negresă.

Toate astea s-au întâmplat într-o luni. Vineri seara, la ora şapte, Fermina Daza s-a îmbarcat pe vaporaşul de San Juan de la Ciénaga, doar cu un cufăr, întovărăşită de fina ei şi cu obrazul ascuns sub mantilă, ca să evite orice întrebări şi ca să-l scutească de altele asemenea pe soțul ei. Doctorul Juvenal Urbino n-a însoțit-o în port, pentru că aşa stabiliseră împreună, după o discuție epuizantă de trei zile, în cursul căreia au mai hotărât ca ea să plece la moşia verişoarei Hildebranda Sánchez din localitatea Flores de María, unde urma să rămână o vreme, pentru a reflecta mai bine înainte de a lua decizia finală. Necunoscând adevăratele motive, copiii au luat-o ca pe o călătorie de nenumărate ori amânată, pe care chiar ei şi-o doreau de mult. Doctorul Urbino a aranjat în aşa fel lucrurile încât nimeni din cercul lor de prieteni perfizi să nu poată face speculații malițioase şi s-a descurcat de minune, reuşind să şteargă orice urmă,

motiv pentru care Florentino Ariza, deşi avea la îndemână destule mijloace de investigare, n-a fost în stare să afle nimic despre dispariţia Ferminei Daza. Soţul nu avea nici o îndoială că ea se va întoarce acasă imediat ce îi va trece furia. Ea, în schimb, a plecat convinsă că furia nu-i va trece niciodată.

Foarte curând însă, avea să descopere că această hotărâre exagerată nu era atât rodul sentimentelor, cât al nostalgiei. După voiajul din luna de miere, mai fusese de câteva ori în Europa, în ciuda celor zece zile de călătorie pe mare, şi de fiecare dată se simţise fericită. Cunoştea lumea, învăţase să trăiască şi să gândească altfel, dar niciodată nu se mai întorsese la San Juan de la Ciénaga după zborul nereuşit în balon. Călătoria prin ţinutul verişoarei Hildebranda avea pentru ea semnificaţia unei izbăviri, chiar dacă târzie. N-o plănuise în urma dezastrului matrimonial: o avea de mult în minte. Chiar şi numai gândul de a-şi regăsi locurile dragi unde îşi petrecuse adolescenţa reprezenta o consolare în cumpăna prin care trecea.

Deşi fusese avertizată, când a debarcat împreună cu fina ei la San Juan de la Ciénaga, a avut nevoie de tot calmul şi tăria sa de caracter ca să-l poată recunoaşte. Comandantul civil şi militar al oraşului, căruia îi fusese recomandată, a invitat-o la o plimbare cu trăsura oficială până la plecarea trenului spre San Pedro Alejandrino, unde voia să ajungă cu orice preţ, ca să vadă cu ochii ei dacă, aşa cum se povestea, patul în care murise Eliberatorul era la fel de mic ca al unui copil. De data aceasta Fermina Daza şi-a revăzut oraşul în lâncezeala amiezii. A revăzut străzile, care arătau ca nişte ţărmuri nisipoase, pline de băltoace înverzite, a revăzut palatele portughezilor, cu blazoane cioplite în piatră deasupra porţilor şi jaluzele de bronz la ferestre, cu saloane unde răsunau, şovăitoare şi triste, aceleaşi exerciţii de pian pe care mama sa, abia căsătorită, le repeta în casele celor bogaţi cu micile ei eleve. A văzut piaţa pustie, fără nici un copac, cu pavajul de silitră dogorind în soare, şirul de trăsuri funebre cu caii moţăind de-a-npicioarelea, trenul galben de la San Pedro Alejandrino, iar lângă biserică, chiar pe colţ, a văzut casa cea mai mare şi mai frumoasă, cu o verandă boltită, din piatră înverzită, cu o poartă ca de mănăstire, şi fereastra dormitorului unde peste ani, când ea nu va mai avea memorie ca să-şi amintească, se va naşte Alvaro. S-a gândit la mătuşa Escolástica, pe care continua s-o caute, fără speranţă, în ceruri şi pe pământ, iar în timp ce se gândea la ea, i-a apărut în minte Florentino Ariza, în hainele lui de literat, cu cartea de versuri pe genunchi, stând sub migdalii din parc, aşa cum rareori i se arăta când evoca anii nefericiţi de şcoală. Oricât s-au învârtit prin oraş, i-a fost cu neputinţă să-şi regăsească undeva casa copilăriei, căci acolo unde trebuia să se afle, nu era altceva decât o crescătorie de porci, iar după colţ se întindea strada bordelurilor, cu prostituate din toate colţurile lumii, care ieşiseră la poartă aşteptând să treacă poştaşul. Nu era oraşul ei.

Încă de la începutul plimbării, Fermina Daza şi-a acoperit obrazul cu mantila, nu atât de teamă să nu fie recunoscută, cât din cauza cadavrelor umflate de căldură care zăceau peste tot, de la gară şi până la cimitir. Comandantul garnizoanei îi spuse: „Holera." Îşi dăduse seama şi ea, pentru că văzuse grunjii albi pe buzele leşurilor arse de soare, dar i se părea ciudat că nici unul nu avea glonţul de graţie în ceafă, ca pe vremea călătoriei în balon.

— Aşa e, spuse ofiţerul. Chiar şi Dumnezeu îşi mai îmbunătăţeşte metodele.

Între San Juan de la Ciénaga şi vechea plantaţie de trestie San Pedro Alejandrino erau doar nouă leghe, dar trenul galben făcea până acolo o zi întreagă, pentru că mecanicul de pe locomotivă era prieten bun cu călătorii obişnuiţi, care îl rugau tot timpul să oprească, şi aşa puteau să-şi mai dezmorţească picioarele plimbându-se pe terenurile de golf ale companiei bananiere, bărbaţii se scăldau în pielea goală în râurile cristaline şi reci ca gheaţa care se rostogoleau de pe povârnişurile munţilor, iar când îi înteţea foamea, coborau să mulgă vacile care păşteau pe imaşuri. Fermina

Daza a ajuns îngrozită şi abia dacă a mai avut timp să admire tamarinii homerici de crengile cărora Eliberatorul îşi atârna hamacul de muribund şi ca să constate că în patul în care se spunea că murise nu numai că n-ar fi încăput un bărbat atât de slăvit, dar nici măcar un copil născut la şapte luni. Un alt vizitator, care părea să le ştie pe toate, i-a povestit că patul era o falsă relicvă, pentru că, de fapt, Părintele Patriei fusese lăsat să moară pe duşumele. Fermina Daza era prea deprimată de tot ce văzuse şi auzise de când plecase de acasă, ca să se mai poată bucura în voie de amintirile din călătoria precedentă, şi până la sfârşitul călătoriei a ocolit cu grijă aşezările evocate de atâtea ori cu nostalgie. Doar astfel a izbutit să le ferească şi s-a ferit ea însăşi de deziluzie. Pe scurtăturile pe unde se furişa, încercând să scape de dezamăgire, răzbăteau până la ea zvonul acordeoanelor, larma luptelor de cocoşi, salvele de gloanțe de la vreun chiolhan sau, poate, dintr-un nou război, iar când nu mai avea încotro şi trebuia să treacă totuşi prin câte o aşezare. Îşi acoperea fața cu mantila, ca să şi-o poată aminti pe mai departe aşa cum o văzuse prima dată.

Într-o seară, după ce a ocolit cât a putut trecutul, a ajuns, în sfârşit, la conacul verişoarei Hildebranda, şi când a văzut-o în prag, i-a venit să leşine: parcă ar fi fost propria ei imagine răsfrântă în oglinda adevărului. Era grasă şi baccelită, înconjurată de o droaie de copii zvăpăiați, al căror tată nu era bărbatul visurilor ei fără speranță, ci un militar în retragere, cu care se măritase din disperare şi care a iubit-o ca un nebun toată viața. Dar în ciuda trupului ei măcinat de trecerea anilor, în adâncul ființei rămăsese aceeaşi. După câteva zile petrecute în aer liber şi după ce au depănat împreună nenumărate amintiri plăcute, Fermina Daza şi-a mai venit în fire, dar a evitat să facă plimbări mai lungi, doar duminica mai pleca de acasă, când se ducea la slujba de dimineață împreună cu nepoții tovarăşelor ei de nebunii de altădată, flăcăi călări pe armăsari focoşi şi fete frumoase, gătite de sărbătoare, ca şi mamele lor pe vremuri, care stăteau în picioare în căruțele trase de boi şi o țineau tot într-un cântec până la biserica misiunii din vale. Într-una din zile a trecut prin orăşelul Flores de María, pe care nu-l vizitase în călătoria precedentă, convinsă că n-avea ce face acolo, dar când l-a văzut, a rămas încântată. Din nefericire pentru ea, sau poate pentru oraş, n-a mai reuşit niciodată să şi-l amintească aşa cum era în realitate, ci cum şi-l imaginase înainte de a-l cunoaşte.

Îndată ce a primit raportul episcopului de Riohacha, doctorul Juvenal Urbino s-a decis să se ducă după ea. Ajunsese la concluzia că soția lui îşi prelungea şederea nu pentru că n-ar fi vrut să se întoarcă, ci din pricină că nu ştia cum să-şi învingă orgoliul. Aşa că s-a dus fără s-o mai anunțe, după un schimb de scrisori cu Hildebranda, din care a dedus că nevesti-sii i se inversaseră nostalgiile: acum nu se mai gândea decât la casa ei. În dimineața aceea, pe la unsprezece, Fermina Daza se afla în bucătărie, unde toc-mai pregătea nişte vinete umplute, când a auzit strigătele argaților, nechezatul cailor, salvele trase în aer, iar mai apoi, paşii apăsați pe coridor şi vocea bărbatului:

— Mai bine să ajungi la timp decât să fii invitat.

A crezut că o să moară de fericire. N-a mai stat pe gânduri, s-a spălat la repezeală pe mâini, murmurând: „Mulțumesc Doamne, mulțumesc, ce bun eşti !", gândindu-se că încă nu făcuse baie din cauza blestematelor de vinete pe care Hildebranda o rugase să le pregătească, fără să-i spună pe cine invitase la masă, gândindu-se că e aşa de bătrână şi de urâtă, cu obrazul aşa de pârlit de soare, încât lui o să-i pară rău că venise când o s-o vadă în halul ăsta, fir-ar al dracului să fie. S-a şters la repezeală pe mâini cu şorțul, s-a aranjat la repezeală, a apelat la toată semeția cu care maică-sa o adusese pe lume, s-a străduit să-şi potolească bătăile inimii şi i-a ieşit bărbatului în întâmpinare cu mersul ei uşor de căprioară, cu capul sus, privirea oțelită, nasul de războinic, dar recunoscătoare destinului care îi hărăzise nețărmurita bucurie de a se putea întoarce acasă, deşi lucrurile n-aveau să fie chiar aşa de simple cum

credea el, bineînțeles, fiindcă, de fericită, era fericită să plece cu el, nici nu mai încape vorbă, dar şi hotărâtă să-şi ia revanşa pe tăcute pentru toate suferințele amare care îi sfâşiaseră viața.

La vreo doi ani după dispariția Ferminei Daza, a avut loc una dintre acele coincidențe imposibile pe care Tránsito Ariza ar fi socotit-o o farsă a lui Dumnezeu. Deşi Florentino Ariza nu fusese impresionat în mod deosebit de apariția cinematografului, Leona Cassiani l-a convins destul de uşor s-o însoțească la spectaculoasa premieră a filmului *Cabiria*, care îşi datora faima dialogurilor scrise de poetul Gabriele D'Annunzio. Grădina în aer liber a lui don Galileo Daconte, unde, în unele seri, spectacolul stelelor de pe firmament era mai încântător decât cel al iubirilor mute de pe ecran, fusese asaltată de un public select. Leona Cassiani urmărea cu sufletul la gură întâmplările istorice. În schimb, Florentino Ariza moțăia, toropit de dimensiunile dramei. În spatele lui, o femeie rosti, parcă ghicindu-i gândul:

— Dumnezeule, filmul ăsta e mai lung decât o zi de post!

N-a mai spus altceva, ruşinată probabil de ecourile stârnite în penumbra din jur de vocea ei, căci obiceiul de a agrementa filmele mute cu acompaniament de pian nu ajunsese până la noi, iar în semiîntunericul grădinii nu se auzea decât țârâitul ca de ploaie al proiectorului. Florentino Ariza îşi aducea aminte de Dumnezeu doar la necaz, dar de data aceasta i-a mulțumit din tot sufletul. Chiar şi la douăzeci de stânjeni sub pământ ar fi putut recunoaşte vocea aceea adâncă şi învăluitoare, pe care o purta în suflet din după-amiaza când o auzise rostind sub trâmba de frunze galbene dintr-un parc solitar: „Acum vă rog să plecați şi să nu vă mai întoarceți până ce n-o să vă anunț eu." Ştia că stătea chiar pe scaunul din spatele lui, lângă soțul inevitabil, îi simțea respirația caldă şi egală şi aspira cu iubire aerul purificat de răsuflarea ei sănătoasă. Nu părea roasă de viermele morții, cum obişnuia să şi-o imagineze în clipele de deznădejde din ultimele luni, şi ca atare, a încercat să şi-o amintească aşa cum o zărise, strălucind de fericire, cu pântecul rotunjit de sământa primului ei copil sub tunica de Minervă. O vedea de parcă ar fi avut-o în fața ochilor, fără să-şi întoarcă privirea, nepăsător la dezastrele istorice care se revărsau de pe ecran. Aspira cu nesaț parfumul de migdale care adia dinspre intimitatea ei şi se întreba neliniştit cam cum credea ea că ar fi trebuit să se îndrăgostească femeile din film pentru ca iubirile lor să doară mai puțin decât cele din viață. Cu câteva clipe înainte de sfârşit, şi-a dat seama într-o străfulgerare de bucurie că niciodată nu se aflase atâta vreme şi aşa de aproape de ființa pe care o iubea atât.

Când s-au aprins luminile, a aşteptat ca ceilalți să se ridice, s-a ridicat şi el fără grabă, s-a întors distrat, încheindu-se la haină, pentru că totdeauna şi-o descheia în timpul filmului, şi, brusc, s-au trezit tuspatru atât de aproape, încât, vrând-nevrând, trebuiau să se salute. Juvenal Urbino a fost primul care a făcut-o. A salutat-o mai întâi pe Leona Cassiani, pe care o cunoştea bine, apoi i-a strâns mâna lui Florentino Ariza cu obişnuita lui gentilețe. Fermina Daza le-a adresat un zâmbet politicos, doar unul, dar, oricum, zâmbetul cuiva care îi văzuse de multe ori, care îi cunoştea, care ştia cine sunt şi, ca atare, nu avea nevoie să-I fie prezentați. Leona Cassiani i-a răspuns cu grația ei de mulatră. În schimb, Florentino Ariza a rămas aşa de năucit când a văzut-o, încât s-a fâstâcit cu totul.

Era alta. Nimic din înfățişare nu lăsa să se întrevadă că ar fi suferit de teribila boală la modă sau de vreo alta, iar corpul ei îşi mai păstra zveltețea de pe vremuri, dar era limpede că ultimii doi ani trecuseră pentru ea cât zece, şi încă dintre cei mai chinuiți. Tunsoarea scurtă, cu un colț arcuit ca o aripă pe obraz, o avantaja, dar părul nu mai avea culoarea mierii, ci a aluminiului, iar frumoşii ochi lanceolați îşi pierduseră jumătate din strălucire în spatele ochelarilor de bunicuță. Când o văzu îndepărtându-se la brațul soțului prin mulțimea care părăsea cinematograful, Flo-

rentino Ariza rămase surprins că ieşise în oraş cu o mantilă de sărăntoacă şi cu papuci de casă. Mai mult decât orice l-a impresionat însă gestul soțului, care a trebuit să o ia de braț ca să-i arate drumul spre ieşire, dar chiar şi aşa, n-a calculat bine înălțimea şi a fost gata-gata să se împiedice de treapta de la uşă.

Florentino Ariza era foarte sensibil la astfel de poticneli ale vârstei. Când era tânăr şi-şi petrecea vremea citind versuri prin parcuri, îşi întrerupea lectura ca să-i observe pe bătrâneii care se sprijineau când traversau strada, lecții de viață care îl ajutaseră să întrevadă cum avea să arate propria sa bătrânețe. La vârsta pe care o avea doctorul Juvenal Urbino în seara aceea, la cinema, bărbații înfloreau într-un soi de tinerețe tomnatică, dobândeau mai multă prestanță odată cu primii ghiocei de la tâmple, deveneau ingenioşi şi seducători, mai ales în ochii tinerelor femei, în timp ce soțiile, ofilite şi neputincioase, trebuia să fie duse de braț ca să nu se împiedice de propria lor umbră.

După numai câțiva ani însă, bărbații se prăbuşeau pe neaşteptate în hăul unei bătrâneți necruțătoare cu trupul şi cu sufletul, iar atunci venea rândul soțiilor, restabilite între timp, să-i ducă de braț ca pe nişte milogi, şoptindu-le la ureche, ca să nu le rănească orgoliul, să bage bine de seamă că erau trei, şi nu două trepte, că era o băltoacă în mijlocul străzii, că mogâldeața trântită de-a curmezişul trotuarului era un cerşetor mort, ajutându-i să traverseze cu chiu cu vai strada, ca pe ultimul vad din ultimul râu al vieții. Florentino Ariza se privise de atâtea ori în această oglindă, încât nu se mai temea atâta de moarte cât de ziua îngrozitoare când ar fi trebuit să se sprijine de brațul unei femei. Ştia că atunci, doar atunci, va trebui să renunțe pentru totdeauna la Fermina Daza.

Întâlnirea i-a alungat somnul. În loc s-o conducă pe Leona Cassiani cu maşina, a însoțit-o pe jos prin oraşul vechi, unde paşii lor răsunau ca potcoavele cailor pe caldarâm. Când şi când, prin ferestrele deschise răzbăteau până la ei frânturi de glasuri fugare, confidențe de alcov, suspine de amor, amplificate de acustica fantasmală a străduțelor adormite sub mireasma încinsă a iasomiilor. O dată mai mult, Florentino Ariza abia s-a putut stăpâni să nu-i dezvăluie Leonei Cassiani iubirea lui înăbuşită pentru Fermina Daza. Păşeau agale unul lângă altul, iubindu-se fără grabă, ca nişte logodnici bătrâni, ea gândindu-se la frumusețile Cabinei, iar el, la nefericirea lui. Un bărbat cânta într-un balcon din Piața Vămii, iar cântecul lui se revărsa peste tot, în ecouri înlănțuite: *Când străbăteam talazurile mării.* Pe strada Sfinții de Piatră, când au ajuns în fața casei Leonei Cassiani, Florentino Ariza a rugat-o să-l invite la un coniac. Era a doua oară că îi făcea o asemenea propunere în împrejurări similare. Prima dată, cu zece ani în urmă, ea îi spusese: „Dacă ai de gând să urci la ora asta, atunci va trebui să rămâi pentru totdeauna." N-a urcat. Acum însă, ar fi urcat în orice condiții, chiar dacă mai apoi ar fi trebuit să-şi calce cuvântul. Leona Cassiani l-a invitat să urce fără nici o obligație.

Aşa se face că a ajuns pe negândite în sanctuarul unei iubiri înăbuşite înainte de a se naşte. Părinții Leonei Cassiani muriseră, singurul ei frate făcuse avere în Curaçao, iar ea trăia singură în vechea casă părintească. Cu ani în urmă, când încă nu pierduse speranța de a şi-o face amantă, Florentino, care duminica o vizita cu consimțământul părinților ei, iar uneori rămânea până noaptea târziu, contribuise atât de mult la amenajarea locuinței, încât se simțea acolo ca acasă. Dar în seara când s-au întors de la film, a avut senzația că salonul fusese purificat de tot ce ar fi putut aminti de el. Mobilele nu se mai aflau la locul lor dintotdeauna, pe pereți atârnau alte stampe, iar el îşi spuse că toate acele schimbări stăruitoare fuseseră făcute în mod intenționat, pentru a perpetua certitudinea că el nu existase niciodată. Pisica nu l-a recunoscut. Speriat de înverşunarea uitării, spuse: „Nu mă mai ține minte." Ea îi răspunse fără să se întoarcă spre el, în timp ce turna coniacul în pahare, că, dinspre partea asta, putea dormi li-

niştit, pentru că pisicile nu-şi aduc aminte de nimeni.

Aşezaţi comod pe sofa, foarte aproape unul de celălalt, au vorbit despre ei, despre vieţile lor înainte de a se cunoaşte într-o după-amiază din cine ştie ce an în tramvaiul cu catâri. Lucrau în birouri alăturate, dar niciodată până atunci nu discutaseră despre nimic altceva decât despre munca zilnică. În timp ce stăteau de vorbă, Florentino Ariza i-a pus mâna pe coapsă şi a început s-o mângâie uşor, cu gesturile lui de seducător experimentat, dar ea nu i-a răspuns nici măcar din politeţe cu o cât de mică înfiorare. Când el încercă însă să meargă mai departe, îi luă mâna exploratoare şi-i sărută palma.

— Fii cuminte, îi spuse. Mi-am dat seama de mult că nu eşti bărbatul pe care îl caut.

În tinereţe, un bărbat puternic şi foarte îndemânatic, căruia nu i-a văzut niciodată faţa, o trântise pe neaşteptate pe stâncile de pe ţărmul mării, îi sfâşiase hainele şi o posedase cu o grabă frenetică. Întinsă pe pietre, cu trupul numai răni, ea şi-ar fi dorit ca bărbatul acela să rămână acolo pentru totdeauna, ca să moară de dragoste în braţele lui. Nu-i văzuse chipul, nu-i auzise vocea, dar era sigură că l-ar fi recunoscut dintr-o mie după forma lui, după mărimea lui şi după felul lui de a face dragoste. De atunci, oricui voia s-o asculte îi spunea: „Dacă vreodată auzi de un tip solid şi puternic, care a violat o biată negresă pe stâncile din Golful Înecaţilor, într-o zi de 15 octombrie, cam pe la unsprezece şi jumătate noaptea, să-i spui unde mă poate găsi." O spunea din simplă obişnuinţă şi o spusese de atâtea ori până atunci, încât nu-i mai rămânea nici o speranţă. Florentino Ariza ascultase de multe ori povestea, care îi răsuna în urechi ca şuieratul de rămas bun al unui vapor în beznă. Când s-a făcut ora două noaptea, băuseră câte trei coniacuri fiecare, iar el s-a convins că nu era bărbatul căutat de ea şi s-a bucurat s-o afle.

— Bravo leoaico, îi spuse la despărţire, am reuşit să-i facem de petrecanie tigrului.

N-a fost singurul lucru care s-a sfârşit în acea noapte. Zvonul răutăcios despre pavilionul tuberculoşilor îi destrămase visul, trezindu-i bănuiala de neconceput că Fermina Daza era muritoare şi, ca atare, putea muri oricând înaintea soţului ei. Dar după ce a văzut-o poticnindu-se la cinema, a mai făcut un pas, pe cont propriu, spre abis, descoperind dintr-o dată că el însuşi putea muri înaintea ei. A fost una dintre cele mai cumplite presimţiri, întrucât se întemeia pe realitate. Erau de mult apuşi anii de aşteptare imobilă, de nădejdi de mai bine, iar la orizont nu întrezărea decât oceanul insondabil al bolilor imaginare, micţiunile, picătură cu picătură, din nopţile de nesomn, moartea zilnică la ceasul amurgului. Era convins că fiecare din momentele zilei, care până atunci îl favorizaseră nu ca nişte simpli aliaţi, ci ca nişte complici legaţi prin jurământ, începea să conspire împotriva lui. Cu doar câţiva ani în urmă, când se dusese la o întâlnire destul de riscantă cu inima apăsată de teroarea neprevăzutului, găsise uşa descuiată şi balamalele unse pentru ca el să poată intra fără zgomot, dar în ultima clipă s-a răzgândit, de teamă să nu compromită o femeie atât de îndatoritoare murind în patul ei. Aşa că nu era deloc exagerat să presupună că femeia cea mai îndrăgită din lume, pe care o aşteptase de la un secol la altul, fără un geamăt de disperare, abia ar avea timp să-l ia de braţ şi să-l ajute să traverseze o stradă presărată cu tumuli lunari şi răzoare cu maci răscoliţi de vânt, ca să ajungă, teafăr şi nevătămat, pe celălalt trotuar al morţii.

De fapt, ţinând seama de criteriile epocii, Florentino Ariza trecuse de mult de hotarul bătrâneţii. Avea cincizeci şi şase de ani bătuţi pe muchie şi, după părerea lui, trăiţi din plin, pentru că fuseseră ani de iubire. Dar nici un bărbat din acele timpuri n-ar fi riscat să se facă de râs încercând să pară tânăr la vârsta lui, indiferent dacă arăta aşa sau doar i se părea, şi nu prea mulţi ar fi avut curajul să mărturisească fără jenă că

încă mai plângeau pe ascuns din pricina unui afront din secolul precedent. Nu erau timpuri potrivite pentru a fi tânăr: exista, e adevărat, o modă pentru fiecare vârstă, dar moda bătrâneții începea aproape imediat ce se sfârşea adolescența şi dura până la mormânt. Mai mult decât o vârstă, era o demnitate socială. Tinerii se îmbrăcau ca bunicii lor, aveau un aer mai respectabil cu ochelarii prematuri, iar bastonul se bucura de mare trecere încă de la treizeci de ani. Pentru femei nu existau decât două vârste: a măritişului, care nu putea depăşi douăzeci şi doi de ani, şi vârsta celibatului etern: fetele bătrâne. Celelalte, nevestele, mamele, văduvele, bunicile, alcătuiau o specie aparte, care nu-şi mai socotea vârsta în funcție de anii trăiți, ci de timpul rămas până la moarte.

Florentino Ariza, în schimb, a înfruntat perfidiile bătrâneții cu un curaj nestrămutat, deşi ştia că avea ciudatul noroc de a părea bătrân încă de copil. La început fusese o necesitate. Tránsito Ariza desfăcea hainele pe care tatăl lui se hotăra să le arunce la gunoi şi îi croia lui altele, aşa încât se ducea la şcoala primară cu nişte redingote care atingeau podeaua când se aşeza în bancă şi cu nişte pălării ministeriale care îi cădeau pe ochi, deşi erau căptuşite cu vată. În plus, cum purta ochelari de miop încă de la cinci ani şi moştenise de la maică-sa părul de indian, țepos şi gros, ca de cal, nici înfățişarea lui nu era mai edificatoare. Din fericire, după haosul din timpul războaielor civile, criteriile de admitere a elevilor deveniseră mai puțin stricte, iar în şcolile publice era un adevărat talmeş-balmeş de origini şi de condiții sociale. Copilandri cu caş la gură veneau la şcoală direct de pe baricade, duhnind a praf de puşcă, îmbrăcați în uniforme de ofițeri rebeli, câştigate cu arma în mână în bătălii îndoielnice, şi cu pistoalele regulamentare la centură. În recreație îşi rezolvau certurile cu focuri de armă, îi amenințau pe profesori dacă le dădeau note proaste, iar unul dintre ei, elev în clasa a treia la colegiul La Salle şi colonel de miliție în retragere, l-a împuşcat pe fratele Juan Eremita, conducătorul comunității monahale, pentru că îndrăznise să afirme la ora de catehism că Dumnezeu era membru titular al partidului conservator.

Pe de altă parte, copiii aristocraților scăpătați umblau îmbrăcați ca nişte prinți de pe vremuri, iar câte unii mai săraci, chiar desculți. Printre atâtea ciudățenii provenite din toate colțurile provinciei, Florentino Ariza, deşi dintre cei mai bizari, nu atrăgea prea mult atenția. Cel mai cumplit lucru pe care l-a auzit a fost când cineva i-a strigat pe stradă: „Calicu' şi slutu' rămân doar cu jindu'." Oricum, veşmintele acelea, purtate de nevoie, erau încă de pe atunci, şi au rămas până la sfârşit, cele mai potrivite cu natura enigmatică şi firea lui posacă. Când a primit cea dintâi funcție mai importantă la C.F.C. şi-a comandat un costum croit la fel ca hainele tatălui său, pe care şi-l amintea ca pe un bătrân mort la venerabila vârstă a lui Cristos: treizeci şi trei de ani. Ca atare, Florentino Ariza a arătat totdeauna mai bătrân decât era. Până-ntr-atâta, încât Brígida Zuleta, o amantă vremelnică şi rea de gură, care îi spunea verde în față ce gândea, nu s-a sfiit să-i mărturisească din prima zi că-l plăcea mai mult când se dezbrăca, pentru că despuiat avea cu douăzeci de ani mai puțin. Niciodată însă n-a fost în stare să-şi schimbe înfățişarea, mai întâi pentru că nici nu-i plăcea să se îmbrace altfel, iar în al doilea rând, din pricină că nimeni n-ar fi ştiut cum să se îmbrace la douăzeci de ani ca să arate mai tânăr, decât, poate, scoțându-şi de la naftalină pantalonii scurți şi bereta de marinar. Şi, cum, pe de altă parte, n-avea de ce să nu împărtăşească opinia generală despre bătrânețe, era aproape firesc ca, văzând-o pe Fermina Daza împiedicându-se la ieşirea din cinema, să se cutremure de groază la gândul că parşiva de moarte l-ar putea învinge în războiul lui îndârjit, dus în numele iubirii.

Până atunci, cea mai crâncenă bătălie a lui, purtată fără răgaz şi pierdută fără glorie, fusese cea împotriva cheliei. De când a descoperit primele fire de păr rămase între dinții pieptenului, şi-a dat seama că era condamnat să îndure chinurile unui

infern de neimaginat pentru cei care nu-l cunosc. A rezistat mulți ani la rând. N-au existat pomezi sau loțiuni pe care să nu le încerce, nici superstiție în care să nu creadă, nici sacrificiu pe care să nu-l accepte ca să-şi apere de voracitatea devastatoare fiecare fir de păr. A învățat pe dinafară instrucțiunile din Almanahul Bristol pentru agricultură, deoarece aflase de la cineva că există o legătură directă între creşterea părului şi ciclurile recoltelor. A renunțat la frizerul lui de-o viață, care era complet chel, preferind să apeleze la un străin de curând sosit, care nu tundea decât când era lună plină. Noul frizer tocmai era pe cale să demonstreze că avea mână bună şi că metoda lui dădea roade, când s-a descoperit că era un violator de tinere călugărițe, căutat de mai multe poliții din Antile, şi a fost pus în lanțuri.

La vremea aceea Florentino Ariza avea o colecție întreagă de reclame pentru combaterea cheliei, apărute în ziarele din bazinul Caraibilor, care publicau două portrete alăturate ale aceluiaşi bărbat, într-unul cu capul neted ca un dovleac, în celălalt mai păros ca un leu: înainte şi după folosirea medicamentului infailibil. După şase ani, încercase o sută şaptezeci şi două, pe lângă alte metode suplimentare, recomandate pe etichetele sticluțelor, dar singurul lucru cu care s-a ales de pe urma lor a fost o eczemă urât mirositoare care îi provoca mâncărimi, cunoscută printre vracii din Martinica drept râie boreală, din pricină că răspândea o lumină fosforescentă în întuneric. În cele din urmă, a cumpărat toate buruienile de leac vândute de indieni în piață şi toate fierturile magice sau poțiunile orientale pe care le-a găsit în Porticul Copiştilor, dar până să-şi dea seama de escrocherie, avea deja o tonsură de sfânt. În anul zero, în timp ce războiul civil de O Mie de Zile însângera țara, a trecut prin oraş un italian care confecționa din păr natural peruci pe măsură. Costau o avere, iar fabricantul nu garanta mai mult de trei ani pentru ele, dar aproape nici unul din bărbații cu chelie şi ceva bani n-a putut rezista ispitei. Florentino Ariza a fost printre primii. A probat o perucă aşa de asemănătoare cu părul lui de altădată, încât s-a temut să nu i se facă măciucă la o adică, dar nu s-a putut obişnui cu ideea de a purta pe cap părul unui mort. Singura sa consolare a fost că voracitatea calviției nu i-a mai lăsat prilejul să ştie cam ce culoare ar fi avut părul lui cărunt. Într-o zi, unul din bețivanii care îşi făceau veacul pe chei, l-a îmbrățişat cu mai multă efuziune ca de obicei când l-a văzut ieşind de la birou, i-a scos pălăria în hohotele de râs ale hamalilor şi I-a sărutai zgomotos pe creştet.

— Ce mândrețe de chelie ! a strigat.

În seara aceea, la patruzeci şi opt de ani, şi-a ras părul rar de la tâmple şi de pe ceată şi şi-a asumat destinul de chel absolut. Ca urmare, în fiecare dimineață. Înainte de a se îmbăia, îşi săpunea nu numai bărbia, dar şi porțiunile de pe craniu unde începeau să-i iasă tuleie, apoi se rădea cu un brici până ce scăfârlia arăta ca un poponeț de bebeluş. Până atunci nu-şi scotea pălăria nici măcar în birou, calviția provocându-i o senzație de goliciune care i se părea indecentă. Dar din clipa în care şi-a asumat-o cu toată seriozitatea, i-a atribuit toate virtuțile virile despre care auzise vorbindu-se atâta şi pe care le disprețuise mai înainte ca pe nişte simple născociri ale cheloşilor. Ceva mai târziu a recurs la o altă metodă, acoperindu-şi craniul cu şuvițele mai lungi care-i rămăseseră în partea dreaptă, obicei păstrat până la sfârşitul vieții. Cu toate acestea, n-a renunțat la pălăria funebră nici chiar atunci când a început să fie la modă *tartarita,* cum era cunoscută prin partea locului canotiera.

Pierderea dinților, în schimb, nu se datora unei calamități naturale, ci nepriceperii unui dentist rătăcitor, care a hotărât să-i smulgă din rădăcină toți dinții sănătoşi ca să curme o infecție obişnuită. De groaza frezei cu pedală, Florentino Ariza a evitat o vreme să se ducă la dentist, în ciuda nenumăratelor dureri de măsele, până când n-a mai putut răbda. Maică-sa s-a speriat când l-a auzit toată noaptea gemând în camera de alături, închipuindu-şi că era vorba de aceeaşi suferință din vremurile de

demult, aproape estompate în negurile memoriei ei, dar când l-a pus să deschidă gura ca să vadă unde îl durea amorul, a descoperit că tot chinul venea de la abcese.

Unchiul León XII l-a trimis la doctorul Francis Adonay, un negru cât un munte, cu jambiere şi pantaloni de călărie, care călătorea pe vapoarele fluviale cu un întreg cabinet dentar vârât în nişte desagi de vătaf şi care colinda aşezările de pe malul apei ca un agent comercial al teroarei. S-a uitat în gura lui Florentino Ariza şi a hotărât pe loc să-i scoată chiar şi dinţii sănătoşi, ca să-l scape odată pentru totdeauna de alte necazuri. Spre deosebire de calviţie, tratamentul acela pentru măgari nu i-a provocat cine ştie ce îngrijorare, în afară de teama firească de măcelul fără anestezie. Nu i-a displăcut nici ideea protezei, mai întâi, pentru că una din nostalgiile copilăriei lui era imaginea unui scamator care, la un bâlci, îşi scosese cele două maxilare şi le lăsase să vorbească singure pe o masă, iar, în al doilea rând, pentru că numai aşa scăpa de durerile de măsele care îl chinuiseră de mic aproape tot atât de mult ca şi suferinţele dragostei. N-avea de ce să creadă că era vorba de o lovitură vicleană a bătrâneţii, aşa cum avea să i se pară chelia, fiind convins că, în ciuda mirosului acru de cauciuc vulcanizat, zâmbetul ortopedic o să-i dea un aer mai curat şi mai îngrijit. S-a lăsat fără să crâcnească în voia cleştilor doctorului Adonay şi a suportat convalescenţa cu stoicismul unui măgar de povară.

Unchiul León XII s-a ocupat de toate detaliile operaţiei de parcă ar fi fost vorba de propriii lui dinţi. Motivul interesului deosebit pentru protezele dentare, manifestat încă din primele sale călătorii pe fluviul La Magdalena, era pasiunea obsesivă pentru *bel canto.* Într-o noapte cu lună plină, pe când se aflau în dreptul portului Gamarra, a făcut pariu cu un topograf neamţ că o să trezească din somn vieţuitoarele pădurii cântând o romanţă napolitană pe puntea căpitanului. Puţin a lipsit ca să câştige. Prin bezna ce învăluia fluviul, se simţeau bătăile de aripă ale stârcilor în mlaştini, nelinişte a caimanilor care băteau apa cu coada, spaima peştilor care încercau să sară pe ţărm, dar la nota culminantă, când cei adunaţi pe punte s-au temut pentru viaţa cântăreţului, convinşi că o să-i plesnească arterele de atâta încordare, proteza i-a scăpat din gură odată cu răsuflarea finală şi s-a cufundat în apă.

Vaporul a trebuit să rămână trei zile în portul Tenerife, până ce a fost confecţionată la repezeală altă proteză. A ieşit perfectă. Dar în timpul călătoriei de întoarcere, încercând să-i explice căpitanului cum o pierduse pe cealaltă, unchiul León XII a aspirat adânc aerul arzător al junglei, a atacat cea mai înaltă notă de care a fost în stare, a ţinut-o până la ultima suflare, încercând să sperie caimanii tolăniţi la soare, care priveau fără să clipească vaporul ce luneca pe valuri, şi proteza cea nouă s-a dus şi ea la fund. De atunci a avut copii de dinţi peste tot, în diferite colţuri din casă, într-un sertar de la birou şi câte una la bordul celor trei vapoare ale companiei. În plus, când nu mânca acasă, obişnuia să-şi ia la el alta de schimb, într-o cutiuţă pentru pastile de tuse, întrucât, odată, la o masă câmpenească, i se rupsese una în timp ce mesteca nişte jumări de porc. Pentru ca nepotul să nu ajungă şi el victima unor întâmplări asemănătoare, unchiul León XII i-a comandat doctorului Adonay de la bun început două proteze: una din materiale mai ieftine, pentru zilele de lucru, iar alta pentru duminici şi sărbători, cu o sclipire de aur la măseaua zâmbetului, care să-i dea o notă suplimentară de veridicitate. În sfârşit, într-o duminică de Florii, când văzduhul tot răsuna de dangătul clopotelor, Florentino Ariza a ieşit în oraş cu o identitate nouă, al cărei zâmbet fără cusur i-a lăsat impresia că altcineva îi ocupase locul în lume.

Cam tot atunci a murit şi maică-sa, iar el a rămas singur în casă. Era un loc tocmai potrivit pentru iubirile lui, strada fiind foarte discretă, în ciuda ferestrelor din numele ei, care, fără să vrei, te duceau cu gândul la nenumăraţii ochi ce pândeau de după perdele. Căminul acela fusese însă destinat de la bun început fericirii Ferminei Daza, iar Florentino Ariza a preferat să piardă multe ocazii din anii săi cei mai rodnici

decât să-l pângărească prosteşte cu alte iubiri. Din fericire, cu fiecare treaptă urcată în ierarhia companiei, dobândea noi privilegii secrete, iar unul dintre cele mai utile pentru el s-a dovedit posibilitatea de a folosi birourile seara, duminica sau în zilele de sărbătoare, cu complicitatea paznicilor. Odată, pe când era vicepreşedinte, tocmai se grăbea să termine treaba începută cu una din fetele care făceau curățenie duminica, el aşezat pe scaunul de la birou, iar ea călare pe el, când uşa s-a deschis brusc. Unchiul León XII a băgat capul pe uşă crezând că a greşit încăperea şi s-a holbat pe deasupra ochelarilor la nepotul îngrozit. „Tii, drace, ce chestie, spuse unchiul fără urmă de uimire în glas. La fel ca taică-tău !" Şi înainte de a închide din nou uşa, spuse privind undeva în gol:

— Iar dumneata, domnişoară, vezi-ți mai departe de treabă şi nu te jena. Pe cuvântul meu de onoare că nici nu ți-am văzut ochii.

Nu s-a mai vorbit despre cele întâmplate, dar săptămâna următoare, în biroul lui Florentino Ariza nu s-a mai putut lucra. Electricienii au dat buzna şi au agățat de tavan un ventilator. Lăcătuşii au sosit fără să anunțe pe nimeni şi au început să ciocănească de bubuia casa mai ceva ca la război, până când, în sfârşit, au fixat un zăvor la uşă, ca să se poată închide pe dinăuntru. Tâmplarii au luat măsuri fără să spună de ce, tapițerii au adus mostre de creton, ca să vadă dacă se potriveau la culoare cu pereții, iar săptămâna următoare au băgat pe fereastră, fiindcă pe uşi nu încăpea, o sofa enormă, îmbrăcată în imprimeuri cu flori dionisiace. Lucrau la orele cele mai nepotrivite şi se purtau cu o impertinență ce nu părea deloc întâmplătoare, iar la întrebările unuia sau altuia, dădeau mereu acelaşi răspuns: „Ordin de la direcția generală." Florentino Ariza n-a aflat niciodată dacă o astfel de ingerință fusese un gest de amabilitate din partea unchiului, care îi veghea amorurile răzlețe, ori dacă era o manieră delicată şi foarte personală de a-i atrage atenția că întrecuse măsura. N-a bănuit niciodată adevăratul motiv, anume că unchiul León XII nu voia altceva decât să-l încurajeze, fiindcă şi lui îi ajunseseră la urechi zvonurile despre obiceiurile nepotului, diferite de cele ale majorității bărbaților, fapt care îl determinase să mai amâne hotărârea de a-l numi succesor.

Spre deosebire de fratele său, unchiul León XII Loyaza avusese timp de şaizeci de ani o căsnicie trainică şi totdeauna se lăuda că nu lucrase niciodată duminica. Avusese patru băieți şi o fată, cărora voia să le lase moştenire imperiul pe care îl întemeiase, dar viața i-a rezervat un şir de întâmplări neprevăzute, atât de frecvente în romanele vremii, dar despre care nimeni nu credea că s-ar putea petrece aievea: cei patru băieți muriseră unul câte unul, pe măsură ce ajungeau să ocupe funcții de conducere, iar fata, lipsită de orice vocație fluvială, a preferat să-şi sfârşească zilele admirând, de la o fereastră aflată la cincizeci de metri înălțime, vapoarele ce treceau pe Hudson. S-au găsit destui care să dea drept sigur zvonul că numai Florentino Ariza, cu înfățişarea lui funestă şi umbrela de vampir, putuse face farmece ca să se petreacă atâtea coincidențe deodată.

Când unchiul a fost silit, la recomandarea medicilor, să se retragă din afaceri, Florentino Ariza a început să-şi sacrifice de bunăvoie unele amoruri duminicale. Se ducea să-i țină de urât în refugiul său campestru, unde ajungea la bordul unuia dintre primele automobile din oraş, a cărui manivelă avea o forță de recul atât de mare, încât şoferului îi smulsese brațul din umăr. La conacul de pe moşia lucrată pe vremuri de sclavi, îşi petreceau ceasuri întregi stând de vorbă, în timp ce bătrânul se odihnea într-un hamac cu numele lui brodat în fir de mătase, departe de toate, cu spatele la mare, pe terasa îmbrăcată în flori de astromelii, de unde, spre seară, se zăreau crestele ninse ale munților. Ca întotdeauna, rareori li se întâmpla să vorbească despre altceva decât despre navigația fluvială în acele după-amiezi domoale, în care moartea era mereu un musafir nevăzut. Una din preocupările unchiului León XII şi care revenea

mereu în discuții, era posibilitatea ca navigația fluvială să încapă pe mâna întreprinzătorilor din interiorul țării, care aveau strânse legături cu concernele europene. „De la bun început afacerea asta n-a fost deloc o joacă. Trebuie să asuzi ca un sclav ca să meargă pe roate. Dacă ajunge pe mâna reacționarilor ăia din capitală, iar o să le-o facă plocon nemților." Îngrijorarea lui era consecința unei convingeri politice pe care o repeta cu plăcere chiar şi când nu era cazul.

— O să fac în curând o sută de ani şi am văzut schimbându-se atâtea, chiar şi pozițiile astrelor în univers, dar încă n-am văzut să se schimbe ceva în țara asta, spunea. Aici, la fiecare trei luni sunt proclamate noi constituții, apar alte legi, izbucnesc noi războaie, dar noi trăim tot ca pe vremea când eram doar o colonie.

Fraților săi masoni, care puneau toate relele pe seama eşecului federalismului, le dădea mereu aceeaşi replică: „Războiul de O Mie de Zile a fost pierdut cu douăzeci şi trei de ani mai înainte, în războiul din '76." Lui Florentino Ariza, a cărui indiferență politică se învecina cu absolutul, aceste perorații, mereu mai frecvente, îi sunau în urechi ca zvonul valurilor mării şi nu le dădea atenție. În schimb, era un critic sever al politicii companiei. Contrar opiniei unchiului său, credea că declinul navigației fluviale, care părea mai tot timpul să se afle în pragul dezastrului, nu putea fi împiedicat decât renunțând de bunăvoie la monopolul asupra vapoarelor cu aburi, acordat de către Compania Fluvială a Caraibilor Congresului Național pentru nouăzeci şi nouă de ani şi o zi. Unchiul protesta: „Ideile astea ți le bagă în cap tiza mea Leona cu bazaconiile alea anarhiste ale ei." Era adevărat doar pe jumătate. Florentino Ariza îşi întemeiase argumentele pe experiența comodorului german Johann B. Elbers, a cărui ambiție nemăsurată distrusese tot ceea ce construise cu nobila sa inventivitate. Unchiul credea, în schimb, că eşecul lui Elbers nu se datorase privilegiilor, ci angajamentelor contractate în acelaşi timp deodată şi care echivalau cu asumarea răspunderii pentru întreaga geografie națională: întreținerea fluviului în bune condiții pentru navigație, a instalațiilor portuare, a căilor de acces pe uscat, a mijloacelor de transport. În plus, mai spunea, opoziția înverşunată a preşedintelui Simón Bolívar n-a fost deloc un obstacol de neglijat.

Majoritatea acționarilor companiei priveau acele dispute ca pe nişte ciorovăieli între soți, în care ambele părți au dreptate. Îndărătnicia bătrânului li se părea firească, nu pentru că bătrânețea l-ar fi făcut mai puțin vizionar decât fusese totdeauna, cum se afirma de obicei cu prea multă uşurință, ci din pricină că renunțarea la monopol ar fi însemnat să arunce la gunoi trofeele unei bătălii istorice, împotriva unor adversari puternici din lumea întreagă. Ca atare, nimeni nu l-a contrazis când şi-a asigurat drepturile în aşa fel încât nimeni să nu se poată atinge de ele înainte de stingerea legală a contractului. Numai că, pe neaşteptate, când Florentino Ariza depusese deja armele în după-amiezile de meditație de la conac, unchiul León XII a acceptat renunțarea la privilegiul centenar, cu singura condiție onorabilă ca acest pas să nu fie făcut înainte de moartea sa.

A fost ultima sa intervenție. De atunci n-a mai vorbit cu nimeni despre afaceri, n-a mai acceptat să fie consultat şi. deşi nu-şi pierduse nici un cârlionț din părul imperial şi nici o fărâmă de luciditate, i-a evitat cu înverşunare pe cei care l-ar fi putut compătimi. Îşi petrecea zilele contemplând de pe terasă zăpezile veşnice, legănându-se într-un balansoar vienez, lângă o măsuță unde servitoarele aveau grijă să fie în permanență o oală cu cafea caldă şi un pahar cu două proteze în soluție de bicarbonat, pe care nu şi le punea decât când avea musafiri. Primea foarte puține vizite şi nu mai vorbea decât despre un trecut foarte îndepărtat, cu mult mai vechi decât navigația fluvială. Îi rămăsese totuşi un nou motiv de preocupare: dorința ca Florentino Ariza să se însoare. I-a spus-o de mai multe ori şi totdeauna cu acelaşi cuvinte.

— Dacă aş avea cu cincizeci de ani mai puțin, m-aş însura cu tiza mea Leona. Nu-mi pot imagina o nevastă mai potrivită.

Florentino Ariza tremura numai la gândul că truda lui de o viață s-ar fi putut duce de râpă în ultima clipă din cauza acestor condiții neprevăzute. Ar fi preferat să renunțe, să arunce totul peste bord, să moară decât să-şi calce cuvântul față de Fermina Daza. Din fericire, unchiul León XII n-a mai insistat. Când a împlinit nouăzeci şi doi de ani, şi-a desemnat nepotul drept unic moştenitor legal si s-a retras din afaceri.

Şase luni mai târziu, în urma hotărârii unanime a acționarilor, Florentino Ariza a fost numit preşedintele consiliului de conducere şi director general. În ziua în care a fost instalat în funcție, după obişnuita cupă de şampanie, bătrânul leu în retragere le-a cerut celor de față scuze pentru că vorbea stând în balansoar şi a improvizat un scurt discurs care părea mai degrabă o elegie. A spus că viața îi era marcată de două evenimente providențiale. Primul fusese faptul că Eliberatorul însuşi, care o pornise în călătoria sa nefericită spre moarte, îl luase în brațe, în localitatea Turbaco. Celălalt era şansa de a fi găsit, în ciuda tuturor stavilelor pe care i le ridicase în cale destinul, un succesor demn de întreprinderea pe care o întemeiase. După care, încercând să atenueze dramatismul dramei, a adăugat:

— Plec din viața asta cu sigurul regret că, după ce am cântat la atâtea înmormântări, numai la a mea n-am s-o pot face.

Iar ca încheiere, nici nu se putea altfel, a cântat aria „Adio viață" din *Tosca.* A cântat-o *a capella,* stilul său preferat, şi cu o voce încă sigură. Florentino Ariza a fost adânc mişcat, dar abia dacă şi-a trădat emoția în tremurul vocii când a mulțumit. Aşa cum făcuse şi plănuise tot ce făcuse şi plănuise până atunci în viață, ajunsese pe culmea cea mai înaltă fără altă motivație decât hotărârea înverşunată de a fi teafăr şi în deplină putere în clipa în care avea să-şi asume destinul la umbra Ferminei Daza.

Şi totuşi, în seara aceleiaşi zile, nu numai amintirea ei l-a însoțit la petrecerea oferită în cinstea lui de Leona Cassiani. L-au însoțit în amintire toate: atât cele care-şi dormeau somnul de veci în cimitire, gândindu-se la el şi mulțumindu-i pentru trandafirii pe care îi planta pe morminte, cât şi cele care încă îşi mai odihneau capul pe pernă lângă soțul cu coarnele poleite de razele lunii. În lipsa uneia, şi-a dorit să fie cu toate deodată, aşa cum i se întâmpla ori de câte ori era speriat. Căci până şi în perioadele cele mai dificile pentru el, chiar şi în clipele de cumpănă, se străduise să păstreze o legătură cât de neînsemnată cu nenumăratele amante din mulții săi ani: totdeauna le-a urmărit firul vieții.

Aşa că în seara aceea a evocat-o pe Rosalba, cea mai veche dintre toate, cea care câştigase trofeul virginității lui şi a cărei amintire îl durea ca în prima zi. Îi era de ajuns să închidă ochii ca s-o vadă în rochia de muselină şi pălăria cu panglici lungi de mătase, legănând colivia copilului la bordul vaporului. În numeroşii ani ai vieții lui se pregătise de câteva ori să plece în căutarea ei, fără să ştie unde, fără să-i cunoască numele de familie, fără să ştie măcar dacă pe ea trebuie s-o caute, dar convins că avea s-o găsească undeva, printre crânguri de orhidee. De fiecare dată însă, din cauza unei întâmplări neprevăzute sau a unei şovăieli subite, îşi amâna călătoria cu câteva clipe înainte ca pasarela vaporului să fie ridicată: totdeauna dintr-un motiv care avea de-a face cu Fermina Daza.

Şi-a amintit de văduva lui Nazaret, singura cu care pângărise casa maternă de pe strada Ferestrelor, chiar dacă nu el, ci Tránsito Ariza o poftise înăuntru. Cu ea a fost mai înțelegător decât cu oricare alta. pentru că era singura care iradia în jur suficientă dragoste pentru a o înlocui pe Fermina Daza, chiar dacă era o mototoală în pat. Dar vocația ei de pisică hoinară, mai nestăvilită decât puterea tandreței, i-a condamnat pe amândoi la infidelitate. Cu toate acestea, au continuat să se vadă când şi când, timp de

aproape treizeci de ani, grație devizei lor de muşchetari: *Infideli, dar niciodată neloiali.* A fost, în plus, singura pentru care Florentino Ariza n-a şovăit să-şi pună obrazul: când a fost anunțat că murise şi că urma să fie îngropată din mila publică, a înmormântat-o pe cheltuiala lui şi a însoțit-o singur la groapă.

Şi-a mai adus aminte şi de alte văduve pe care le iubise. De Prudencia Pitre, cea mai bătrână dintre supraviețuitoare, cunoscută mai ales ca Văduva celor Doi, pentru că îngropase doi bărbați. Şi de cealaltă Prudencia, văduva lui Arellano, cea drăgăstoasă, care îi rupea nasturii de la haine ca să-l oblige să mai rămână până îi coase la loc. Şi de Josefa, văduva lui Zúñiga, nebună de dragoste după el, care a fost cât pe ce să-i taie prâsnelul în timpul somnului cu foarfecele de grădină, ca să nu fie al nimănui, chiar dacă n-ar mai fi putut fi nici al ei.

Şi-a amintit de efemera Ángeles Alfaro, cea mai iubită dintre toate, care venise pentru şase luni ca profesoară de instrumente de coarde la Şcoala de Muzică şi-şi petrecea nopțile alături de el pe terasa casei, goală cum o făcuse maică-sa, cântând cele mai frumoase suite din câtă muzică s-a compus pe lume la violoncelul care suna ca o voce de bărbat între coapsele ei aurii. Încă din prima noapte cu lună, amândoi şi-au zdrobit inimile cu un amor mistuitor de începători. Dar Ángeles Alfaro a plecat aşa cum venise, cu sexul ei gingaş şi violoncelul de păcătoasă, pe un transatlantic sub pavilionul uitării, iar singura amintire lăsată în urmă pe terasa cu lună au fost semnele de rămas bun făcute cu o batistă albă care părea un porumbel alb în zare, solitar şi trist, ca în versurile de la Jocurile Florale. Datorită ei, Florentino Ariza a înțeles ceea ce practicase fără să ştie: că poți să fii îndrăgostit de mai multe persoane deodată, şi de toate cu aceeaşi patimă, fără s-o trădezi pe nici una. Singur în mulțimea de pe chei, îşi spusese cu o răbufnire de furie: „Inima are mai multe cămăruțe decât un hotel de târfe". Durerea despărțirii era însă prea mare şi ochii i s-au umplut de lacrimi. Dar nici nu dispăruse bine în zare vaporul, şi amintirea Ferminei Daza a pus din nou stăpânire pe spațiul întreg, aşa cum se cuvenea.

Şi-a amintit de Andrea Varón, prin fața casei căreia trecuse cu o săptămână în urmă, când lumina portocalie de la fereastra băii îl avertizase că nu putea intra: cineva i-o luase înainte. Cineva: bărbat sau femeie, n-avea importanță, pentru că Andrea Varón nu se uita la fleacuri de genul ăsta când era vorba de amor. Dintre toate cele aflate pe listă, era singura care trăia de pe urma corpului ei, valorificându-l singură, după cum avea chef, fără ajutorul vreunui administrator. În anii ei cei mai buni, făcuse o carieră legendară de curtezană clandestină, de pe urma căreia îşi câştigase porecla de război Doamna Noastră a Tuturor. Scosese din minți guvernatori şi amirali, pe umărul ei au plâns câțiva din eminenții noştri oameni de arme şi de litere, care însă erau mai puțin iluştri decât credeau ei, şi chiar unii care îşi meritau pe drept gloria. A fost adevărat, totuşi, că, în schimbul unei întâlniri de o jumătate de oră, între două vizite întâmplătoare în oraş, preşedintele Rafael Reyes i-a acordat o pensie viageră pentru merite deosebite în serviciul Ministerului de Finanțe, unde nu lucrase nici măcar o singură zi. Şi-a risipit nurii cu dărnicie atâta timp cât corpul i-a permis-o şi, deşi comportarea ei necuviincioasă era de domeniul public, nimeni nu i-ar fi putut aduce vreo acuzație bazată pe dovezi categorice, întrucât complicii ei iluştri au avut grijă s-o protejeze, conştienți că ar fi avut de pierdut mai mult decât ea de pe urma unui scandal. De dragul ei, Florentino Ariza şi-a încălcat principiul sacru de a nu plăti, iar ea şi-a încălcat jurământul solemn de a nu o face gratis cu nici un bărbat, chiar dacă i-ar fi fost soț. Stabiliseră un preț simbolic de un peso de fiecare dată, dar nici ea nu-l primea direct în mână, nici el nu i-l dădea, aşa că îl puneau în puşculița-purceluş, ca să se strângă mai mulți şi să cumpere din Portalul Copiştilor vreun bibelou sau orice alt flecuşteț adus de peste ocean. Ea a fost cea care a imprimat o senzualitate aparte clismelor împotriva constipației, convingându-l să şi le facă împreună în

după-amiezile lor nebune, când încercau să inventeze şi mai mult amor în timpul amorului.

Se considera un bărbat norocos, căci dintre atâtea aventuri riscante, singura care îl făcuse să simtă gustul veninului fusese Sara Noriega, care şi-a sfârşit zilele la ospiciul Divina Pastora, recitând versuri atât de deşănțate, încât a fost izolată ca să nu le scoată de-a binelea din minți pe celelalte nebune. Dar după ce i-a fost încredințată soarta bunului mers al companiei, nu i-a mai rămas prea mult timp şi nici destulă energie ca să mai caute pe cineva care s-o înlocuiască pe Fermina Daza: ştia că e de neînlocuit. Cu timpul, s-a mărginit la amantele statornice, culcându-se cu ele atât cât mai erau bune la ceva, atât cât mai puteau s-o facă, atât cât mai erau în viață. În duminica Rusaliilor, când a murit Juvenal Urbino, nu-i mai rămăsese decât una, una singură, cu cei paisprezece ani ai ei, abia împliniți, dar care avea tot ceea ce nici o alta nu avusese până atunci ca să-l scoată din minți.

Se numea América Vicuña. Venise cu doi ani în urmă din localitatea maritimă Puerto Padre, trimisă de părinți, care se înrudeau cu Florentino Ariza şi apelaseră la el, rugându-l s-o ia sub aripa lui ocrotitoare. O trimiteau cu o bursă primită de la guvern pentru Şcoala Normală, cu nelipsita bocceluță în care se afla rogojina şi aşternutul, şi o valijoară de tablă, ca de păpuşi, iar din clipa în care a coborât de pe vapor cu botinele ei albe şi coada aurie pe spate, el a avut cumplita presimțire că multe duminici de-atunci înainte o să-şi petreacă siesta împreună. Era, în toate privințele, încă un copil: cu strungăreață şi genunchii juliți, dar el a întrezărit într-o clipă ce fel de femeie avea să fie foarte curând şi a pregătit-o într-un lent an de sâmbete la circ, de duminici cu îngheţate prin parcuri, de amurguri copilăreşti, cu care i-a câştigat încrederea, i-a câştigat dragostea, purtând-o pe nesimțite de mână, cu o delicată viclenie de bunicuț blajin, spre abatorul lui clandestin. Efectul asupra ei a fost imediat: i s-au deschis porțile raiului. A izbucnit într-o ecloziune florală şi s-a simțit plutind într-un limb de fericire, un adevărat stimulent pentru studiile ei, deoarece tot timpul s-a străduit să fie prima din clasă numai şi numai ca să nu piardă permisiunea de a pleca de la internat la sfârşit de săptămână. Pentru el, a fost cotlonul cel mai adăpostit din golful bătrâneții. După atâția ani de amoruri calculate, gustul searbăd al inocenței avea farmecul unei perversiuni regeneratoare.

S-au potrivit. Ea se comporta aşa cum era în realitate, ca o copilă dornică să descopere viața sub îndrumarea unui bărbat venerabil care nu se mira de nimic, iar el se comporta cu bună ştiință aşa cum niciodată n-ar fi dorit să ajungă: ca un amant senil. N-a identificat-o nici o clipă cu Fermina Daza, deşi asemănarea era mai mult decât izbitoare, începând cu vârsta, uniforma de şcoală, părul împletit într-o coadă sau mersul de vietate a pădurii, şi până la caracterul ei semeț şi imprevizibil. Mai mult chiar: ideea substituției, în numele căreia cerşise de atâtea ori iubire, îi dispăruse cu totul din minte. Îi plăcea pentru că era aşa cum era şi a început s-o iubească pentru că era aşa cum era, cu febrilitatea voluptății crepusculare. A fost singura cu care a luat cele mai drastice măsuri de precauție împotriva unei sarcini accidentale. După vreo şase întâlniri, nici unul din ei nu visa decât la după-amiezile de duminică.

Întrucât era singura persoană autorizată s-o scoată din internat, se ducea s-o ia în Hudsonul de şase cilindri al C.F.C., iar uneori, când era înnorat, coborau capota şi se plimbau pe plajă, el cu pălăria lui funebră, iar ea, moartă de râs, ținându-şi cu amândouă mâinile bereta de marinar, ca să nu i-o zboare vântul. Cineva o sfătuise să nu-l însoțească mai mult decât era absolut necesar, să nu mănânce din ce gustase el şi să se ferească de respirația lui, pentru că bătrânețea e molipsitoare. Dar ei puțin îi păsa. Amândoi păreau indiferenți la ce ar fi putut spune lumea, pentru că rudenia dintre ei era bine cunoscută, iar diferența mare de vârstă îi punea la adăpost de orice bănuială.

Tocmai făcuseră dragoste în Duminica Rusaliilor, la patru după-amiază, când au început să bată clopotele a mort. Florentino Ariza şi-a stăpânit cu greu bătăile inimii. Pe vremea când era tânăr, ritualul dangătelor era inclus în preţul funeraliilor, fiind refuzat numai celor săraci lipiţi pământului. Dar după ultimul nostru război, la cumpăna dintre veacuri, regimul conservator şi-a consolidat obiceiurile coloniale, iar înmormântările au ajuns să fie aşa de costisitoare încât numai bogătaşii şi le puteau permite. Când a murit arhiepiscopul Dante de Luna, clopotele din toată provincia au bătut fără răgaz timp de nouă zile şi nouă nopţi, provocând atâta tulburare în rândul populaţiei, încât succesorul lui a hotărât să se renunţe la acest ritual, rezervându-l numai morţilor iluştri. Tocmai de aceea, când a auzit clopotele de la catedrală bătând în ziua de Rusalii, la ora patru după-amiază, Florentino Ariza a simţit din nou în preajmă fantasma din tinereţea lui de mult apusă. Nu i-a trecut nici o clipă prin minte că puteau fi dangătele după care tânjise atâţia şi atâţia ani, încă din duminica în care o văzuse pe Fermina Daza însărcinată în şase luni la ieşirea de la biserică.

— Ei, drăcie, spuse el în penumbră. Pesemne că e un rechin din cei mari, dacă bat pentru el clopotele de la catedrală.

América Vicuña, goală toată, tocmai se trezise.

— Or fi bătând fiindcă sunt Rusaliile.

Florentino Ariza nu era câtuşi de puţin un expert în treburile bisericeşti şi nu mai călcase pe la biserică de pe vremea când cânta la vioară cu un neamţ care îl învăţase, în plus, ştiinţa telegrafiei şi despre a cărui soartă nu mai aflase nimic. Dar era sigur că dangătele care se auzeau nu vesteau nici o sărbătoare. Murise cineva în oraş, nu mai încăpea nici o îndoială, iar el ştia cine. O delegaţie a refugiaţilor din Caraibi venise chiar în acea dimineaţă să-l anunţe că, în zori, Jeremiah de Saint-Amour fusese găsit mort în atelier. Deşi nu-l cunoştea îndeaproape, Florentino Ariza era prieten cu mulţi alţi refugiaţi, care îl invitau totdeauna la întrunirile şi manifestările lor publice, dar mai ales la înmormântări. Totuşi, era sigur că clopotele nu băteau pentru Jeremiah de Saint-Amour, un necredincios militant şi un anarhist convins, care, pe deasupra, îşi luase singur viaţa.

— Nu, spuse, numai pentru un guvernator sau altul de rang şi mai mare bat clopotele aşa.

América Vicuña, cu trupul palid dungat de razele ce pătrundeau prin jaluzelele trase pe jumătate, nu avea vârsta la care începi să te gândeşti la moarte. Făcuseră dragoste după prânz şi lâncezeau în resacul siestei, goi amândoi sub ventilatorul al cărui bâzâit nu reuşea să acopere duruitul ca de grindină stârnit de vulturii pleşuvi care se plimbau pe acoperişul de tablă încins de soare. Florentino Ariza o iubea aşa cum iubise atâtea alte femei întâmplătoare din lunga sa viaţă, dar pe ea o iubea cu mai multă febrilitate decât pe oricare, încredinţat că va fi mai mult mort decât viu când ea va termina şcoala normală.

Camera părea mai degrabă cabina unei ambarcaţiuni, cu pereţii de lemn acoperiţi de straturi succesive de vopsea, ca şi vapoarele, dar la patru după-amiază, în ciuda ventilatorului agăţat de tavan, aerul era mai încins decât în cabinele de pe navele fluviale din cauza acoperişului metalic care reverbera căldura. Nu era propriu-zis un dormitor, ci o cabină de uscat, construită în spatele birourilor C.F.C. la sugestia lui Florentino Ariza, care nu voia altceva decât să-şi poată înjgheba o vizuină pentru idilele de la bătrâneţe. În cursul săptămânii era greu să dormi acolo cu toată hărmălaia din jur, stârnită de răcnetele hamalilor, de huruitul macaralelor din port şi de şuieratul prelung al vapoarelor trase la chei. Pentru copilă însă, era paradisul ei duminical.

În ziua de Rusalii plănuiseră să rămână împreună până la ora cinci, când ea trebuia să fie înapoi la internat, cu cinci minute înainte de rugăciunea de seară, dar, auzind clopotele, Florentino Ariza şi-a adus aminte că făgăduise să asiste la

înmormântarea lui Jeremiah de Saint-Amour şi s-a grăbit să se îmbrace mai devreme decât avea de gând. Înainte însă, ca de obicei, i-a împletit copilei coada solitară şi a urcat-o pe masă ca să-i strângă şireturile de la pantofii de uniformă şi să-i facă nodul, pentru că ea nu se pricepea. O ajuta fără nici o intenție de a o umili, iar ea îl ajuta s-o ajute cu un aer firesc, îndeplinindu-şi parcă o datorie: încă de la primele întâlniri, amândoi îşi uitaseră vârsta şi se comportau unul față de celălalt cu familiaritate, ca doi soți care şi-au ascuns atâtea în viață încât aproape că nu mai au ce să-şi spună.

Birourile erau închise şi întunecate, ca în orice zi de sărbătoare, iar lângă cheiul pustiu nu se afla decât un vapor cu cazanele stinse. Zăpuşeala din aer prevestea cele dintâi ploi ale anului, dar cerul senin şi liniştea duminicală aşternută în jur aminteau de vremea blândă din lunile precedente. De acolo lumea părea mai necruțătoare decât din penumbra cabinei, iar clopotele şi mai sfâşietoare, indiferent pentru cine ar fi bătut. Florentino Ariza a coborât cu copila în curtea cu silitră pe jos, unde pe vremea spaniolilor fusese portul de îmbarcare a sclavilor şi unde zăceau aruncate cântarul, lanțuri şi obezi mâncate de rugină, amintind toate de comerțul cu negri. Automobilul aştepta la umbra magaziilor, dar ei nu l-au trezit pe şoferul adormit cu capul pe volan decât după ce s-au urcat şi s-au aşezat pe banchetă. Automobilul a luat-o prin spatele magaziilor împrejmuite cu plasă de sârmă, a străbătut spațiul în care se aflase cândva vechea piață din golful Sufletelor şi unde acum oameni în toată firea, pe jumătate despuiați, se jucau cu mingea, apoi a ieşit din portul fluvial stârnind un nor de praf fierbinte în jur. Florentino Ariza era sigur că onorurile funebre nu puteau fi pentru Jeremiah de Saint-Amour, dar dangătele stăruitoare i-au sporit nedumerirea. Îi puse şoferului mâna pe umăr şi-l întrebă, țipându-i în ureche, pentru cine băteau clopotele.

— Păi pentru doctorul ăla cu țăcălie, spuse şoferul. Cum îi zice, c-am uitat.

Florentino Ariza şi-a dat seama imediat despre cine era vorba. Totuşi, când şoferul i-a povestit cum murise, speranța de-o clipă i s-a spulberat, pentru că i se părea neîntemeiată. Nimic nu defineşte mai bine pe cineva decât felul în care moare, or, moartea aceea nu avea nimic în comun cu bărbatul despre care credea că e vorba. Şi totuşi, oricât părea de absurd, era chiar el: cel mai bătrân şi mai renumit medic din oraş, socotit, datorită nenumăratelor sale merite, unul din fruntaşii urbei, îşi zdrobise şira spinării, la optzeci şi unu de ani, căzând dintr-un *mango* când încerca să prindă un papagal.

Tot ce înfăptuise Florentino Ariza după căsătoria Ferminei Daza se întemeiase pe speranța că, până la urmă, vestea aceasta să-i ajungă la urechi. Şi totuşi, odată sosit ceasul, nu s-a simțit cutremurat de bucuria biruinței pe care o întrevăzuse în atâtea ceasuri de nesomn, ci sfâşiat de groază: fantastica revelație că toate clopotele acelea ar fi putut la fel de bine să bată pentru el. Când l-a văzut aşa de palid, América Vicuña, care stătea lângă el în automobilul ce se zdruncina pe caldarâm, l-a întrebat ce i se întâmplase. Florentino Ariza i-a strâns mâna în mâna lui înghețată.

— Ah, draga mea copilă, suspină el, mi-ar mai trebui încă cincizeci de ani ca să-ți povestesc.

A uitat de înmormântarea lui Jeremiah de Saint-Amour. A lăsat-o pe fată la poarta internatului, promițându-i în grabă că o să vină după ea sâmbăta următoare, apoi îi spuse şoferului să-l ducă la locuința doctorului Juvenal Urbino. Pe străzile din jur era un du-te-vino de automobile şi trăsuri, iar în fața vilei se adunase o mulțime de curioşi. Invitații doctorului Lácides Olivella, care aflaseră trista veste când petrecerea era în toi, soseau şi ei grămadă. În casă nu te puteai mişca din cauza înghesuielii, dar Florentino Ariza şi-a făcut loc până la dormitorul principal, s-a înălțat pe vârfuri, s-a uitat peste umărul celor care blocau uşa şi l-a văzut pe Juvenal Urbino în patul matrimonial, bălăcindu-se în ticăloşia morții, aşa cum îşi dorise să-l vadă încă din clipa în care auzise prima oară vorbindu-se despre el. Tâmplarul tocmai termina de

luat măsurile pentru sicriu. Alături, îmbrăcată în rochia de bunicuță abia măritată cu care fusese la petrecere, se afla, îngândurată şi trasă la față, Fermina Daza.

Florentino Ariza îşi imaginase clipa aceea până în cele mai mici amănunte încă din tinerețea lui zbuciumată, pe care şi-o închinase în întregime cauzei unei iubiri temerare. Pentru ea se străduise să câştige, prin orice mijloace, renume şi avere, pentru ea îşi îngrijea sănătatea şi înfățişarea, cu o tenacitate ce nu le părea tocmai bărbătească altor bărbați din acele vremuri, pentru ea aşteptase ziua aceea aşa cum nimeni pe lume n-ar fi putut aştepta ceva sau pe cineva: fără să şovăie nici măcar o clipă. Constatarea că, în sfârşit, moartea intervenise în favoarea lui i-a insuflat curajul de care avea nevoie ca să-i repete Ferminei Daza, în prima ei noapte de văduvie, legământul de fidelitate eternă şi de iubire pururi vie.

Era conştient că fusese un gest necugetat şi pripit, lipsit de cea mai elementară bună-cuviință, dar justificat de teama că un prilej ca acela n-avea să se mai repete în veci. Îşi dorise o întâlnire mai puțin brutală, şi chiar îşi imaginase de nenumărate ori cum avea să se petreacă, dar n-a fost să fie. Plecase din casa îndoliată zdrobit de durere, ştiind că nici ei n-avea să-i fie mai uşor, dar nu putea face nimic, deoarece inima îi spunea că noaptea aceea cumplită fusese scrisă dintotdeauna în destinul lor.

În următoarele două săptămâni n-a mai putut închide ochii noaptea. Se întreba disperat unde se afla Fermina Daza fără el, ce gândea oare, ce avea să facă în anii care îi mai rămâneau de trăit sub povara spaimei pe care el i-o lăsase pe umeri. Din cauza constipației care i-a umflat burta ca o tobă, a trebuit să recurgă la paliative mai neplăcute decât clismele. Suferințele bătrâneții, pe care le suporta mai uşor decât cei de o vârstă cu el pentru că le cunoştea încă din tinerețe, l-au asaltat toate deodată. Miercuri, după o săptămână de absență, şi-a făcut din nou apariția la birou şi când l-a văzut aşa de palid şi răvăşit, Leona Cassiani s-a speriat. El însă o linişti: de vină era insomnia, bineînțeles, şi-şi muşcă limba ca să nu-i scape adevărul prin spărturile inimii zdrobite. Ploaia nu i-a lăsat nici măcar răgazul unei raze de lumină ca să poată reflecta în tihnă. A mai petrecut o săptămână ireală, cu mintea secătuită de gânduri, abia mâncând câte ceva, dormind şi mai puțin, încercând să desluşească semnele tainice care i-ar fi putut arăta calea izbăvirii. Dar începând de vineri, l-a cuprins o apatie nejustificată, pe care a interpretat-o ca pe o prevestire că nimic nou nu se va mai putea întâmpla, că tot ce făcuse în viață fusese zadarnic şi nu avea cum să mai continue: era sfârşitul. Luni însă, când s-a întors pe Strada Ferestrelor, a văzut în apa ce băltea în gang un plic şi a recunoscut imediat scrisul apăsat pe care atâtea schimbări ale vieții nu izbutiseră să-l schimbe şi chiar a avut impresia că simte parfumul nocturn al gardeniilor ofilite, căci inima lui ghicise totul încă de la cea dintâi tresărire: era scrisoarea pe care o aşteptase necontenit de peste o jumătate de veac.

Fermina Daza n-avea cum să-şi imagineze că scrisoarea ei, trimisă într-un acces de furie oarbă, putea fi interpretată de Florentino Ariza drept o scrisoare de dragoste. Pusese în ea toată mânia de care era în stare, vorbele cele mai grele, insultele cele mai umilitoare şi, pe deasupra, nedrepte, dar care ei i se păreau blânde față de gravitatea ofensei. A fost ultimul act al unui amar exorcism de două săptămâni, prin care încerca să se împace cu noua ei stare. Voia să redevină ea însăşi, să recupereze tot ce fusese nevoită să cedeze într-o robie de o jumătate de veac care o făcuse fericită, fără îndoială, dar care, odată cu moartea soțului ei, nu-i mai lăsa nici măcar vestigiile propriei identități. Era o fantomă într-o casă străină care devenise peste noapte imensă şi pustie, în care rătăcea dezorientată, întrebându-se nedumerită cine oare era mai

mort: cel care murise sau cea care rămăsese în viaţă.

Nu-şi putea reprima sentimentul mocnit de ciudă pe soţul care o lăsase singură în mijlocul oceanului. Toate lucrurile lui îi stârneau plânsul: pijamaua de sub pernă, papucii care ei i se păruseră totdeauna papuci de bolnav, amintirea imaginii lui dezbrăcându-se în adâncurile oglinzii în timp ce ea se pieptăna înainte de culcare, mirosul pielii lui care avea să stăruie multă vreme într-a ei. Câteodată se oprea din treabă şi se lovea cu palma peste frunte, amintindu-şi brusc că uitase să-i spună ceva. Clipă de clipă îi veneau în minte nenumăratele întrebări cotidiene la care numai el îi putea da un răspuns. Odată, el îi povestise un lucru de neconceput pentru ea: invalizii simt dureri, cârcei, furnicături în piciorul sau mâna care le-au fost amputate. Întocmai aşa cum i se întâmpla şi ei când îl simţea acolo unde nu mai era.

Când s-a trezit în prima dimineaţă de văduvie, s-a răsucit în aşternut, fără să deschidă ochii, căutând o poziţie mai comodă, ca să-şi poată continua somnul, şi abia în acel moment el a murit cu adevărat pentru ea. Căci numai atunci şi-a dat seama că era prima noapte când el nu dormise acasă. Cealaltă revelaţie a avut-o la masă, dar nu pentru că s-ar fi simţit singură, cum şi era de fapt, ci din cauza senzaţiei ciudate că mânca împreună cu cineva care nu mai exista. Abia după ce fiica ei, Ofelia, a venit de la New Orleans cu soţul şi cele trei fetiţe, s-a aşezat din nou la masă, dar nu la cea obişnuită, din sufragerie, ci la una mai mică, improvizată în verandă. Până la venirea lor mâncase când şi cum se nimerea. Trecea prin bucătărie la orice oră din zi când i se făcea foame, băga furculiţa prin oale şi gusta din toate câte puţin, fără să-şi pună în farfurie, stând în picioare în faţa plitei, pălăvrăgind între timp cu servitoarele, singurele cu care se simţea în largul ei. Şi totuşi, oricât se străduia, nu reuşea să scape de prezenţa soţului mort: oriunde s-ar fi dus, pe oriunde ar fi trecut, orice ar fi făcut, dădea mereu peste ceva care îi aducea aminte de el. Căci, deşi i se părea normal şi drept să sufere, n-ar fi vrut să se complacă la nesfârşit în suferinţă. Aşa încât a luat drastica hotărâre de a îndepărta din casă tot ce îi amintea de răposatul ei soţ, singura soluţie care i-a venit în minte ca să poată trăi mai departe fără el.

A fost o ceremonie de exterminare. Fiul a acceptat să ia biblioteca, pentru ca ea să-şi poată instala în birou camera de cusut pe care n-o avusese niciodată de când se măritase. Pe de altă parte, fiica ei urma să ia câteva mobile şi multe alte obiecte care i se păreau foarte nimerite pentru licitaţiile de antichităţi de la New Orleans. Toate aceste aranjamente au însemnat o adevărată uşurare pentru Fermina Daza, deşi nu-i făcea deloc plăcere să constate că lucrurile cumpărate de ea în călătoria de nuntă erau considerate nişte vechituri. Ignorând uimirea tăcută a servitoarelor, a vecinilor, a prietenelor apropiate care veneau să-i ţină de urât în acele zile, a pus să fie aprins un foc pe maidanul din spatele casei şi a ars tot ce-i amintea de soţul ei: hainele cele mai scumpe şi elegante pe care, încă din secolul precedent, le purtase cineva în oraş, pantofii din pielea cea mai fină, pălăriile care îi semănau chiar mai mult decât fotografiile, balansoarul în care îşi petrecea siesta şi de unde ultima dată se ridicase ca să moară, atâtea alte obiecte îngemănate până-ntr-atâta cu viaţa lui încât se identificau cu el. A făcut-o fără nici o urmă de şovăială, fiind pe deplin convinsă că soţul ei ar fi aprobat-o, şi nu numai din motive de igienă. Îşi exprimase de multe ori dorinţa de a fi incinerat şi nu ferecat în bezna fără nici un licăr de lumină dintr-o cutie din lemn de cedru. Religia, bineînţeles, nu i-o îngăduia: pentru orice eventualitate, îndrăznise să sondeze opinia arhiepiscopului, dar acesta dezaprobase cu fermitate o asemenea posibilitate. Era o utopie, pentru că Biserica nu îngăduia existenţa crematoriilor în cimitirele noastre, nici chiar pentru cei de altă religie decât cea catolică, şi numai lui Juvenal Urbino i-ar fi putut trece prin cap să susţină oportunitatea construirii lor. Fermina Daza n-a uitat însă teama lui de întuneric şi, deşi năucită de cele întâmplate, a avut grijă să-i spună tâmplarului să facă o mică deschizătură în sicriu, ca să-i lase

măcar consolarea unei firave raze de lumină.

A fost, oricum, un holocaust inutil. Fermina Daza şi-a dat seama foarte curând că amintirea soţului mort era tot atât de refractară la foc pe cât părea să fie la trecerea zilelor. Mai rău chiar: după ce a ars hainele, a început să-i fie dor nu numai de tot ce îndrăgise la el, dar chiar şi de ceea ce o deranjase mai mult: zgomotele din zori. Până la urmă, chiar aceste amintiri au ajutat-o să iasă din hăţişul doliului. Înainte de orice, a luat hotărârea fermă de a-şi continua viaţa amintindu-şi de soţul ei ca şi cum n-ar fi murit. Ştia că trezirea din fiecare dimineaţă va fi în continuare o povară, dar încet-încet, durerea se va domoli.

Într-adevăr, după trei săptămâni, a început să întrezărească primele raze de lumină. Dar, pe măsură ce deveneau mai strălucitoare, îşi dădea seama tot mai mult că în calea vieţii ei stătea de-a curmezişul o fantomă afurisită care nu-i dădea pace nici o clipă. Nu era năluca pricăjită care o pândea în Părculeţul Evangheliilor şi pe care o evoca de obicei cu oarecare duioşie, ci strigoiul cu redingotă de călău şi pălăria pe piept, a cărui impertínenţă stupidă o tulburase în aşa măsură încât îi era cu neputinţă să nu se mai gândească la ea. De când îl respinsese la optsprezece ani, rămăsese cu convingerea că sădise în el o sămânţă de ură care, cu timpul, avea să crească. Niciodată nu pierduse din vedere această ură, o simţea în aer când strigoiul se afla prin preajmă, chiar şi simpla lui apariţie o tulbura, o speria într-atâta încât niciodată n-a fost în stare să se poarte firesc cu el. În noaptea când i-a repetat legământul lui de iubire, în casa în care mai stăruia mireasma florilor pentru răposatul ei soţ, a fost convinsă că acea necuviinţă nu era altceva decât primul pas din cine ştie ce plan de răzbunare.

Persistenţa cu care îi revenea în amintire o înfuria şi mai mult. A doua zi după înmormântare, când s-a trezit gândindu-se la el, a reuşit să şi-l scoată din minte cu un simplu act de voinţă. Dar furia o cuprindea din nou şi foarte curând şi-a dat seama că dorinţa de a-l uita era cel mai bun stimul pentru a şi-l aminti. Biruită de nostalgie, s-a încumetat totuşi să evoce pentru prima dată timpurile iluzorii ale acelei iubiri ireale. Încerca să-şi aducă aminte cum arătau părculeţul, migdalii cu crengi rupte, banca de piatră unde el suspina de dragul ei, pentru că nimic din toate astea nu mai era ca pe vremuri. Totul fusese schimbat, dispăruseră chiar şi copacii cu covorul lor de frunze galbene, iar statuia eroului decapitat fusese înlocuită cu cea a altui viteaz, în uniformă de gală, fără nume, fără ani, fără informaţii justificative, înălţată pe un soclu somptuos, în interiorul căruia se aflau contoarele instalaţiilor electrice din zonă. Casa ei, vândută cu mulţi ani în urmă, se năruia pe-ncetul din neglijenţa guvernului provincial în stăpânirea căruia se afla. Nu-i venea uşor să-şi imagineze cum arăta pe atunci Florentino Ariza şi mult mai puţin să admită că tânărul taciturn, atât de neajutorat sub ploaie, putea fi unul şi acelaşi cu boşorogul ramolit care se proţăpise în faţa ei fără nici un fel de consideraţie pentru starea în care se afla, fără cel mai mic respect pentru durerea ce-o apăsa, pârjolindu-i inima cu o ofensă ce ardea ca fierul roşu şi care îi tăia respiraţia ori de câte ori se gândea la ea.

Nu mult după călătoria la Flores de María, unde încercase să-şi revină după necazul cu domnişoara Lynch, verişoara Hildebranda Sánchez i-a întors vizita. Îmbătrânise, era mai grasă, dar fericită că venea s-o vadă, şi o însoţea băiatul ei mai mare, colonel în armată, ca şi taică-său. care îl repudiase ca urmare a comportării sale nedemne în măcelărirea muncitorilor de pe plantaţiile de banani de la San Juan de la Ciénaga. De atunci, cele două verişoare s-au mai întâlnit de multe ori şi de fiecare dată îşi petreceau ceasuri în şir evocând cu nostalgie anii în care se cunoscuseră. La ultima sa vizită, Hildebranda părea mai melancolică decât oricând şi foarte marcată de povara bătrâneţii. Ca să-şi mai aline împreună aleanul, a adus şi fotografia cu cele două cuconiţe îmbrăcate ca pe vremuri, făcută în atelierul belgianului în după-amiaza

când tânărul Juvenal Urbino i-a dat lovitura de grație îndărătnicei Fermina Daza. Exemplarul acesteia se pierduse, iar cel al Hildebrandei era aproape şters, dar amândouă s-au recunoscut prin ceața deziluziei, tinere şi frumoase, aşa cum nu aveau să mai fie niciodată.

Hildebranda nu se putea abține să vorbească despre Florentino Ariza, cu a cărui soartă se identificase totdeauna. Şi-l amintea ca în prima zi, când îl cunoscuse la oficiul de telegraf, şi niciodată n-a reuşit să-şi scoată din inimă imaginea lui de turturel nemângâiat condamnat la uitare. Fermina, în schimb, îl zărise de multe ori, fără să schimbe vreo vorbă cu el, bineînțeles, dar nu-i venea să creadă că era unul şi acelaşi cu primul ei iubit. Afla mereu câte ceva despre el, aşa cum, mai devreme sau mai târziu afla despre fiecare persoană mai importantă din oraş. Se povestea că nu se însurase pentru că avea altfel de gusturi decât ceilalți bărbați, dar pe ea zvonul ăsta n-a impresionat-o, pe de-o parte, pentru că niciodată nu-şi pleca urechea la cleveteli, iar pe de alta, deoarece, oricum, se spuneau lucruri asemănătoare despre mulți alți bărbați în afară de orice bănuială. În schimb, i se părea ciudat că Florentino Ariza nu renunța la veşmintele lui mistice, la loțiunile lui rare, continuând să fie la fel de enigmatic chiar şi după ce-şi făcuse drum în viață într-un mod atât de spectaculos şi, pe deasupra, onest. Îi era însă cu neputință să creadă că era acelaşi de altădată şi rămânea surprinsă când o auzea pe Hildebranda oftând: „Bietul de el, cât o fi suferit!" Căci ea nu mai vedea de multă vreme nici o durere pe chipul lui: era o umbră pierdută în negurile amintirii.

Cu toate acestea, în seara când l-a văzut la cinema, nu mult după ce s-a întors de la Flores de María, ceva ciudat s-a petrecut în inima ei. N-a fost uimită să-l vadă însoțit de o femeie şi, pe deasupra, negresă. A impresionat-o, în schimb, faptul că se ținea aşa de bine, că se comporta cu mai multă dezinvoltură, dar nici o clipă nu i-a trecut prin cap că poate nu el, ci ea se schimbase după ce domnişoara Lynch năvălise în viața ei. De atunci, timp de mai bine de douăzeci de ani, l-a privit cu mai multă compasiune. În noaptea morții soțului ei, nu numai că i s-a părut normal ca el să fie acolo, dar chiar a interpretat prezența lui ca pe o încercare de a pune capăt ranchiunei: un gest de iertare şi de uitare. Tocmai de aceea a surprins-o atât de mult reînnoita şi dramatica mărturisire a unei iubiri care pentru ea nu existase niciodată, la o vârstă când nici unul dintre ei nu mai avea ce aştepta de la viață.

Furia îngrozitoare din prima clipă nu s-a domolit nici după incinerarea simbolică a soțului, sporind şi ramificându-se pe măsură ce se simțea mai puțin capabilă să şi-o domine. Mai mult chiar: spațiile memoriei de unde reuşea să alunge amintirile despre cel dispărut erau cotropite încet, dar inexorabil, de câmpul cu maci unde zăceau îngropate amintirile despre Florentino Ariza. Se gândea la el fără să vrea şi. cu cât se gândea mai mult, cu atâta se înfuria mai tare, iar cu cât se înfuria mai tare, se gândea şi mai mult la el, până când n-a mai putut suporta şi şi-a ieşit din minți. S-a aşezat la biroul răposatului ei soț şi i-a scris lui Florentino Ariza o scrisoare irațională de trei foi, plină de injurii şi de provocări infame, care i-a lăsat senzația consolatoare că a comis cu bună ştiință cea mai josnică faptă din lunga sa viață.

Şi pentru Florentino Ariza acele trei săptămâni au trecut ca o agonie. În noaptea în care i-a repetat Ferminei Daza declarația de iubire, a rătăcit fără țintă pe străzile inundate de potopul din acea după-amiază, întrebându-se îngrozit ce putea face cu blana tigrului pe care tocmai îl ucisese, după ce-i rezistase mai bine de jumătate de veac. Din cauza ploilor violente, în oraş fusese decretată starea de urgență. În unele case, bărbați şi femei pe jumătate dezbrăcați încercau să salveze de potop ce mai dădea Dumnezeu, iar Florentino Ariza a avut impresia că acea catastrofă a tuturor avea ceva în comun cu dezastrul lui. Dar aerul era blând, iar stelele Caraibilor sclipeau neclintite la locul lor. Brusc, în tăcerea ce se aşternuse peste oraş, Florentino Ariza a

recunoscut glasul bărbatului pe care el şi Leona Cassiani îl auziseră cântând cu mulți ani în urmă, la aceeaşi oră şi la acelaşi colț de stradă: *M-am întors de pe pod scăldat în lacrimi*. Un cântec care, într-un anume fel, în noaptea aceea şi numai lui, îi amintea de moarte.

Niciodată ca atunci nu simțise cât de mult îi lipsea Tránsito Ariza, câtă nevoie avea de cuvântul ei înțelept, ce dor îi era de capul ei de regină de carnaval, împodobii cu flori de hârtie. Era peste puterile lui: de câte ori se găsea în pragul dezastrului, simțea nevoia să ceară ocrotire unei femei. A trecui, aşadar, pe la Şcoala Normală, hotărât s-o pornească pe drumul spre cele accesibile, şi a văzut lumină la lungul şir de ferestre ale dormitorului pe care América Vicuña îl împărțea cu colegele ei. Abia s-a putut stăpâni să n-o ia acasă, ca un bunicuț nebun, toropită şi caldă de somn, încă mirosind a scutece ude.

La celălalt capăt al oraşului se afla Leona Cassiani, singură, liberă şi, fără îndoială, gata să-i dăruiască la două noaptea, la trei, la orice oră şi în orice împrejurare, compasiunea de care avea nevoie. N-ar fi fost prima oară că ar fi sunat la uşa ei în singurătatea insomniilor, dar şi-a dat seama numaidecât că era prea inteligentă şi se iubeau prea mult ca să se ducă să-i plângă la piept fără să-i dezvăluie motivul. A chibzuit mult, rătăcind ca un somnambul prin oraşul pustiu şi, într-un târziu, i-a trecut prin minte că lângă nici una nu s-ar fi putut simți mai bine ca lângă Prudencia Pitre: Văduva celor Doi. Era cu zece ani mai tânără decât el. Se cunoscuseră în secolul precedent şi renunțaseră să se mai întâlnească din pricină că ea refuza cu încăpățânare să se mai lase privită în halul în care ajunsese: pe jumătate oarbă şi în pragul decrepitudinii. Imediat ce şi-a amintit de ea, Florentino Ariza s-a întors pe strada Ferestrelor, a pus într-o pungă două sticle de porto şi un borcan mic cu murături şi a pornit-o spre casa ei, fără să ştie măcar dacă mai locuia tot acolo, dacă trăia singură sau dacă mai era în viață.

Prudencia Pitre, care nu uitase cum zgâria el la uşă ca să-şi semnaleze prezența pe vremea când încă se mai credeau tineri, deşi nu mai erau, i-a deschis fără să mai pună întrebări. Strada era cufundată în întuneric, iar el abia se zărea în hainele de stofă neagră, cu pălăria tare şi umbrela agățată ca un liliac de braț, dar ea, care nu mai avea ochii de altădată şi nu l-ar mai fi putut distinge decât în plină lumină, l-a recunoscut după sclipirea ramei metalice a ochelarilor, în care se reflecta lumina felinarului. Părea un asasin cu mâinile încă mânjite de sânge.

— Miluieşte-te de un adăpost pentru un biet orfan, spuse.

Au fost singurele cuvinte pe care a izbutit să le rostească, numai ca să spună ceva. Era uluit cât de mult îmbătrânise de când o văzuse ultima oară, dar îşi dădea seama că şi ea credea acelaşi lucru despre el. Se linişti însă la gândul că o clipă mai târziu, când amândoi îşi vor fi revenit după şocul inițial, se vor obişnui încet-încet unul cu altul şi nu vor mai băga de seamă cât de mult îi burduşise viața, închipuindu-şi că sunt din nou tineri, aşa cum erau când s-au cunoscut: cu patruzeci de ani în urmă.

— Parcă te-ai duce la o înmormântare, îi spuse ea. Nu se înşela. Şi ea ieşise la fereastră încă de la ora

unsprezece, ca aproape întreg oraşul, ca să vadă cortegiul cel mai numeros şi mai falnic care trecuse pe străzi de la moartea arhiepiscopului De Luna. O treziseră din siestă bubuitul tunurilor de artilerie care zguduia pământul, vuietul fanfarelor militare, larma cântărilor funebre ce acopereau dangătele clopotelor de la toate bisericile, care băteau fără răgaz încă din ajun. Văzuse de la balcon militarii călări, în uniforme de paradă, comunitățile religioase, grupurile de şcolari, lungile limuzine negre ale notabilităților invizibile, dricul tras de cai cu panaşe şi valtrapuri țesute în aur, sicriul galben, acoperit cu drapelul, aşezat pe afetul unui tun istoric şi, în sfârşit,

trăsurile descoperite, care continuau să existe ca să poarte coroanele pentru morți. Nici n-a trecui bine cortegiul prin fața balconului Prudenciei Pitre, puțin după ora prânzului, când peste oraş s-a prăvălit potopul, iar alaiul s-a risipit în toate părțile.

— Ce moarte absurdă, spuse ea.

— Moartea nu are simțul ridicolului, spuse el şi adăugă îndurerat: Mai ales la vârsta noastră.

Stăteau pe terasă, cu fața spre zarea mării, privind luna înconjurată de un halo, care ocupa jumătate din cer, privind luminile colorate de pe vapoarele ancorate în larg, bucurându-se de adierea caldă şi înmiresmată de după furtună. Sorbeau vin Porto şi mâncau murături pe felii de pâine de țară, pe care Prudencia Pitre le tăiase la bucătărie. Petrecuseră multe nopți asemănătoare după ce ea rămăsese văduvă şi fără copii, la treizeci şi cinci de ani.

Când a întâlnit-o Florentino Ariza, ar fi primit în casă orice bărbat care ar fi vrut să-i țină tovărăşie, chiar dacă ar fi trebuit să-l plătească pentru asta cu ora, şi au reuşit să stabilească o relație mai serioasă şi mai lungă decât părea cu putință.

Deşi niciodată nu i-a făcut nici o aluzie, ea ar fi fost în stare să-şi vândă şi sufletul ca să se mărite cu el. Ştia că nu era uşor să-i suporte meschinăria, neghiobiile de bătrân prematur, tabieturile şi maniile, dorința nesățioasă de a primi totul fără să dea absolut nimic în schimb, dar mai ştia că nici un bărbat nu se lăsa iubit ca el, pentru că nu putea exista pe lume altul care să aibă atâta nevoie de dragoste. Cum însă, la fel de bine, nu exista altul mai alunecos, idila lor n-a trecut dincolo de hotarul până la care se putea ajunge cu el: până acolo unde nu se interfera cu hotărârea de a-şi păstra libertatea pentru Fermina Daza. Relația lor s-a prelungit însă mulți ani, chiar şi după ce el a aranjat cum s-a putut mai bine lucrurile şi Prudencia Pitre s-a măritat cu un comis voiajor, care stătea trei luni acasă, iar alte trei era pe drumuri, şi cu care a avut o fată şi patru băieți, unul din ei fiind, după cum se jura ea, al lui Florentino Ariza.

S-au tot întins la vorbă şi nici nu le-a păsat că timpul trece, căci amândoi erau obişnuiți încă din tinerețe să-şi petreacă împreună insomniile, aşa încât aveau mult mai puțin de pierdut în insomniile de la bătrânețe. Deşi nu prea obişnuia să bea mai mult de două pahare, Florentino Ariza nu-şi venise în fire nici după cel de-al treilea. Era lac de transpirație, iar Văduva celor Doi i-a sugerat să-şi scoată haina, jiletca, pantalonii, să-şi scoată tot, dacă avea chef, ce dracu', doar se cunoşteau mai bine în pielea goală decât îmbrăcați. El a fost de acord să-i urmeze sfatul numai dacă făcea şi ea la fel, dar ea a refuzat: cu mult timp în urmă, privindu-se în oglindă, îşi dăduse seama că nu va mai avea curajul să se arate goală nimănui, nici măcar lui.

Cuprins de o euforie pe care nici chiar cu patru pahare de porto nu reuşise să şi-o potolească, Florentino Ariza a continuat să vorbească despre minunatele amintiri din trecut, singurul subiect care îl mai preocupa în ultima vreme, încercând, de fapt, să găsească în trecut o modalitate secretă de a scăpa de povara ce-l apăsa, căci de asta avea el nevoie: să-şi dezlege băierile inimii şi să-şi verse amarul pe gură. Când în zare s-au ivit primele licăriri ale zorilor, s-a gândit să încerce o manevră piezişă. A întrebat-o ca din întâmplare: "Ce-ai face tu dacă cineva te-ar cere de nevastă aşa cum eşti, văduvă şi la anii tăi?" Ea râse cu obrazul încrețit de zbârcituri şi-l întrebă la rândul ei:

— Te gândeşti cumva la văduva lui Urbino?

Exact atunci când s-ar fi cuvenit mai puțin s-o facă, Florentino Ariza uita că femeile se gândesc mai mult la sensul ascuns al întrebărilor decât la întrebări în sine, iar, în privința asta, Prudencia le întrecea pe toate. Cuprins de o spaimă subită la auzul unei replici atât de bine țintite, care i-a înghețat sângele în vine, a încercat să găsească o portiță de scăpare: „Mă gândeam la tine." Ea râse din nou: „Asta să i-o spui mă-tii,

Dumnezeu s-o odihnească în pace. săraca." Apoi îi ceru de-a dreptul să-i mărturisească deschis ce gânduri îi umblau prin cap, doar ştia şi ea foarte bine că nici el, nici vreun alt bărbat n-ar fi trezit-o la trei noaptea şi, pe deasupra, după atâția ani de când n-o mai văzuse, numai ca să bea vin şi să mănânce pâine de țară cu murături. Şi adăugă: „Cine face asta înseamnă că simte nevoia să plângă pe umărul cuiva." Florentino Ariza bătu în retragere:

— N-ai ghicit. În noaptea asta am toate motivele să cânt.

— Atunci, să cântăm, spuse Prudencia Pitre.

Şi începu să fredoneze cu vocea ei frumoasă cântecul la modă: *Ramona, fără tine nu mai pot trăi.* A fost sfârşitul nopții, el neîndrăznind să joace jocuri interzise cu o femeie care îi dovedise cu prisosință că ştie cum arată cealaltă față a lunii. Când a ieşit, oraşul era altul, înmiresmat de ultimele dalii din iunie, iar pe strada tinereții lui se perindau văduvele cernite, în drum spre slujba de liturghie de la ora cinci. A fost rândul lui să treacă pe celălalt trotuar, ca să nu i se vadă lacrimile pe care nu şi le mai putea stăpâni, nu cele de la miezul nopții, aşa cum îşi închipuia el, altele: cele care îi rămăseseră în gât în urmă cu cincizeci şi unu de ani, nouă luni şi patru zile.

Pierduse cu totul noțiunea timpului, când s-a trezit în fața unei ferestre strălucitoare, fără să ştie, de fapt, unde se află. América Vicuña şi servitoarele se jucau cu mingea în grădină, iar vocea ei l-a trezit la realitate: se afla în patul maică-sii, în dormitorul pe care îl păstrase neschimbat şi unde se culca de obicei, ca să nu se simtă aşa de singur, în rarele ocazii când îl chinuia singurătatea. Pe peretele din fața patului atârna oglinda cea mare de la Hanul lui Don Sancho, iar lui îi era de-ajuns s-o privească dimineața, când se trezea, ca s-o vadă reflectată în adâncurile ei pe Fermina Daza. Şi-a dat seama că era sâmbătă, pentru că numai sâmbăta şoferul o aducea pe América Vicuña de la internat. Şi-a dat seama că adormise fără să ştie, visând că nu putea dormi din cauza unui vis tulburat de chipul furios al Ferminei Daza. În timp ce făcea baie, s-a gândit la pasul următor pe care ar fi trebuit să-l facă, s-a. Îmbrăcat tacticos cu cel mai bun costum, s-a parfumat şi şi-a pomădat mustața căruntă cu vârfuri ascuțite, iar când a ieşit în veranda de la etaj, s-a oprit s-o privească pe frumoasa copilă în uniformă care prindea mingea cu o grație ce-l înfiorase atâtea sâmbete la rând, dar care în dimineața aceea nu i-a mai răscolit sufletul. A chemat-o ca să meargă împreună în oraş şi, înainte de a se urca în automobil, i-a spus, fără să fie nevoie: „Azi n-o să facem prostioare." A dus-o la Cofetăria Americană, plină până la refuz la ora aceea de părinți şi copii care mâncau înghețată sub uriaşele ventilatoare atârnate de tavan. América Vicuña a comandat înghețata ei preferată, cu mai multe etaje, fiecare de altă culoare, servită într-o cupă înaltă, şi care era sortimentul cel mai căutat, pentru că răspândea un parfum magic. Florentino Ariza a luat o cafea tare şi tot timpul a privit-o tăcut pe copilă cum îşi mânca înghețata cu o linguriță lungă, care ajungea până în fundul cupei. Deodată, îi spuse, fără să-şi plece privirile:

— Mă însor.

Ea rămase cu lingurița în aer şi se uită la el cu un licăr de teamă în ochi, dar îşi reveni imediat şi zâmbi.

— Vrei să mă păcăleşti, spuse. Bătrâneii nu se însoară.

Spre seară a lăsat-o la internat chiar la ceasul când începea rugăciunea, dar, mai întâi, au privit împreună spectacolul de păpuşi din parc, sub o ploaie care nu se mai sfârşea, au mâncat la prânz peşte prăjit la tarabele de pe dig, au văzut cuştile cu animale sălbatice de la circul care tocmai sosise, au cumpărat dulciuri de prin portaluri, ca să ducă la internat, şi s-au plimbat prin oraş în automobilul deschis, pentru ca ea să se poată obişnui cu ideea că el nu mai era amantul, ci protectorul ei. Duminică i-a trimis automobilul, ca să se plimbe cu prietenele dacă avea chef, dar n-a mai vrut s-o vadă, pentru că de o săptămână devenise conştient de vârsta fiecăruia

dintre ei. În seara aceea s-a hotărât să-i scrie Ferminei Daza şi să-i ceară scuze, chiar şi numai ca să nu capituleze, dar, până la urmă, a lăsat totul pe a doua zi. Luni, după exact trei săptămâni de pătimire, a ajuns acasă ud până la piele şi a găsit scrisoarea de la ea.

Era opt seara. Cele două servitoare se culcaseră şi lăsaseră aprinsă doar o lampă în toată casa, pentru ca Florentino Ariza să poată ajunge în dormitor. Ştia că cina lui sărăcăcioasă şi insipidă îl aştepta pe masa din sufragerie, dar pofta de mâncare, multă, puțină, câtă mai avea după ce atâtea zile mâncase la întâmplare, i-a pierit când a descoperit, năucit, scrisoarea. Mâna îi tremura atât de tare, încât abia a reuşit să aprindă lumina în dormitor. A pus plicul umed pe pat, a aprins veioza de pe noptieră şi cu un calm simulat, care era o manieră cu totul personală de a se linişti, şi-a scos haina udă şi a aşezat-o pe speteaza scaunului, şi-a scos jiletca, a împăturit-o bine şi a pus-o peste haină, şi-a scos lavaliera de mătase neagră şi gulerul de celuloid care nu mai era la modă nicăieri în lume, şi-a descheiat cămaşa până la brâu, şi-a desfăcut cureaua, ca să poată respira în voie, şi, în sfârşit, şi-a scos pălăria şi a pus-o să se usuce lângă fereastră. Brusc a simțit un fior pe şira spinării pentru că nu mai ştia unde era scrisoarea şi, de supărare, şi-a pierdut într-atâta cumpătul încât a rămas uluit când a găsit-o, fiindcă nu-şi amintea s-o fi pus pe pat. Înainte de a deschide plicul, l-a şters cu batista, în aşa fel încât să nu se întindă cerneala cu care era scris numele lui, iar, între timp, s-a gândit că secretul nu mai era cunoscut doar de două persoane, ci de cel puțin trei, căci cel care o adusese remarcase probabil că văduva lui Urbino îi scria cuiva din afara cercului ei de prieteni, la doar trei săptămâni după moartea soțului, cu atâta grabă, încât n-a vrut să trimită scrisoarea prin poştă, şi cu atâta discreție, încât a hotărât să nu fie înmânată cuiva anume, ci strecurată pe sub uşă, ca orice bilet anonim. N-a fost nevoie să rupă plicul, pentru că era dezlipit din cauza umezelii, dar scrisoarea era uscată: trei pagini scrise mărunt, fără nici o formulă de adresare la început şi semnate cu inițialele numelui ei de căsătorie.

A citit-o o dată, la repezeală, aşezat pe pat, mai intrigat de ton decât de conținut, şi chiar de la prima pagină a înțeles că era tocmai scrisoarea de insulte la care se aştepta. A lăsat-o sub lumina veiozei, şi-a scos pantofii şi ciorapii uzi, a stins plafoniera de la întrerupătorul aflat lângă uşă, şi-a întins bine mustața sub legătura specială din piele de căprioară şi s-a culcat în pat, fără să-şi scoată pantalonii şi cămaşa, cu capul sprijinit pe două perne care îi serveau drept spătar când citea. A reluat lectura scrisorii, de data asta, literă cu literă, cercetând-o pe fiecare în parte, pentru ca nici o intenție ascunsă să nu-i scape, şi a citit-o după aceea încă de patru ori, până când cuvintele aşternute pe hârtie au început să-şi piardă sensul. Într-un târziu, a pus-o fără plic în sertarul noptierei, apoi s-a întins pe spate, cu mâinile la ceafă, şi a rămas aşa timp de patru ceasuri, fără să clipească, abia respirând, țeapăn ca un mort, privind țintă luciul oglinzii unde se aflase ea. Când a bătut de miezul nopții, s-a dus la bucătărie, şi-a pregătit un termos de cafea neagră şi vâscoasă ca păcura şi l-a adus în cameră. Şi-a pus proteza în paharul cu acid boric pe care îl găsea totdeauna pregătit pe noptieră şi s-a culcat din nou în pat, în aceeaşi poziție, ca o statuie de marmură pe un mormânt, dar cu uşoare variații la intervale regulate de timp, când sorbea din cafea, până ce, la şase dimineața, camerista a intrat în cameră cu alt termos plin.

La ceasul acela, Florentino Ariza ştia care aveau să fie paşii următori. De fapt, nu s-a simțit jignit de insulte şi nici nu şi-a prea bătut capul să vadă ce era cu acuzațiile acelea nedrepte, care, cunoscând caracterul Ferminei Daza şi gravitatea motivului invocat, ar fi putut fi şi mai cumplite. Singurul lucru care îl interesa era faptul că scrisoarea în sine îi oferea prilejul şi-i recunoştea dreptul de a răspunde. Mai mult chiar: îl obliga s-o facă. Aşa că viața ajunsese până la hotarul la care el însuşi dorise să ajungă. Restul depindea numai de el şi, întrucât nu se îndoia că infernul său

personal de peste o jumătate de veac îi pregătea multe alte încercări cumplite, era hotărât să le înfrunte cu mai multă însuflețire, cu mai multă pătimire, şi-ncă mai multă iubire decât pe toate cele dinainte, pentru că aveau să fie ultimele.

Cinci zile mai târziu, când a ajuns la birou, s-a trezit brusc plutind în vidul abrupt şi nefiresc al maşinilor de scris, al căror țăcănit ca un ropot de ploaie devenise cu timpul mai puțin perceptibil decât tăcerea lor. Era o pauză. Când zgomotul a reînceput, Florentino Ariza a deschis uşa de la biroul Leonei Cassiani şi a văzut-o stând în fața maşinii de scris, care asculta de degetele ei ca un instrument viu. Dându-şi seama că e privită, îşi întoarse spre uşă obrazul luminat de minunatul ei zâmbet solar, dar nu se opri din scris până la capătul paragrafului.

— Vreau să te întreb ceva, leoaica mea dragă, spuse Florentino Ariza. Cum te-ai simți dacă ai primi o scrisoare de dragoste scrisă la scula aia a ta?

Ea, care nu se mai mira de nimic, a avut o reacție de îndreptățită uimire.

— Ce chestie! exclamă ea. Să ştii că nu m-am gândit niciodată la aşa ceva.

Tocmai de aceea nici nu avea alt răspuns. Nici Florentino Ariza nu se gândise până atunci, dar se hotărî să rişte. A plecat acasă cu una din maşinile de la birou, însoțit de glumele cordiale ale subalternilor: „Papagalul bătrân nu mai învață să vorbească." Leona Cassiani, care se entuziasma de tot ce era nou, s-a oferit să-i dea lecții de dactilografie la domiciliu. Dar el era împotriva oricărui fel de studiu metodic de când Lotario Thugut încercase să-l învețe să cânte la vioară după note, avertizându-l că era nevoie de cel puțin un an ca să înceapă, de cinci, ca să poată fi acceptat într-o orchestră de profesionişti, şi de câte şase ore zilnic toată viața, ca să cânte bine. Cu toate acestea, el a convins-o pe maică-sa să-i cumpere o scripcă de cerşetor şi cu cele cinci reguli de bază învățate de la Lotario Thugut, după mai puțin de un an, s-a încumetat să cânte la catedrală şi să-i trimită Ferminei Daza, din cimitirul săracilor, serenade pe aripile vântului. Dacă la doar douăzeci de ani se descurcase cu ceva aşa de dificil precum vioara, nu vedea de ce n-ar fi reuşit la şaptezeci şi şase cu un instrument ca maşina de scris, la care nu era nevoie decât de un deget.

Şi chiar aşa s-a întâmplat. A avut nevoie de trei zile ca să învețe poziția literelor pe taste, de alte şase ca să învețe să scrie şi să gândească în acelaşi timp, şi de alte trei ca să termine prima scrisoare fără greşeli, după ce mai întâi a stricat o jumătate de top de hârtie. A început cu o formulă simplă, dar solemnă: *Doamnă*, şi a semnat cu inițialele numelui, aşa cum făcea în bilețelele parfumate din tinerețe. A trimis-o prin poştă, într-un plic cu viniete negre, după uzanțele vremii, fiind vorba de o văduvă recentă, dar fără numele expeditorului pe spate.

Era o scrisoare de şase pagini, care nu semăna cu nici una din multele scrise de el până atunci. Nu avea nici tonul, nici stilul, nici suflul retoric din primii ani ai iubirii, iar conținutul era atât de judicios şi cumpănit, încât parfumul unei gardenii ar fi părut o necuviință. Într-un anume fel, a fost cea mai apropiată ca stil de scrisorile comerciale pe care nu le-a putut compune niciodată. Mulți ani mai târziu, o scrisoare personală scrisă cu mijloace mecanice avea să fie considerată aproape jignitoare, dar atunci, maşina de scris era un animal de birou, fără o etică proprie, a cărui domesticire pentru uzul privat nu era prevăzută în codul bunelor maniere. Părea mai degrabă de un modernism îndrăzneț şi probabil că tot aşa a interpretat-o şi Fermina Daza, de vreme ce în a doua scrisoare pe care i-a trimis-o lui Florentino Ariza după ce a primit peste o sută de la el îşi cerea încă de la început scuze pentru scrisul ei necaligrafic, datorat faptului că nu dispunea de mijloace de scris mai moderne decât penița.

Florentino Ariza n-a făcut nici cea mai mică aluzie la scrisoarea cumplită primită de la ea, recurgând de la bun început la o metodă diferită de seducție, fără nici o referire la idila din trecut, nici măcar la trecutul simplu: a şters totul cu buretele şi a

luat-o de la capăt. Scrisorile lui erau o amplă meditație asupra vieții, inspirată din propria sa experiență şi din opiniile lui despre relațiile dintre bărbați şi femei, opinii pe care nu o dată se gândise să le reunească în volum, ca o completare la *Secretarul Îndrăgostiților*. Numai că, de data aceasta, a înveşmântat totul în stilul patriarhal al memoriilor unui om bătrân, ca să nu se observe că, în realitate, era un document de iubire. La început, a scris, aşa cum era obiceiul pe vremuri, mai multe ciorne, pe care le-a citit şi le-a recitit de câteva ori, analizându-le la rece înainte de a le arunca în foc. Ştia că orice abatere de la tonul protocolar, cea mai mică nesăbuință nostalgică îi puteau răscoli în inimă amintiri neplăcute şi, deşi nu înlătura posibilitatea ca ea să-i înapoieze o sută de scrisori înainte de a se încumeta s-o deschidă pe prima, ar fi preferat ca acest lucru să nu se întâmple nici măcar o singură dată. Şi-a conceput, aşadar, planul până în cele mai mici amănunte, ca într-un război final: totul trebuia să fie diferit, ca să stârnească din nou curiozitatea, uimirea, să trezească noi speranțe, la o femeie care trăise din plin o viață completă. Trebuia să fie un vis atât de nebunesc încât să-i poată insufla curajul de a arunca la gunoi prejudecățile unei clase căreia nu-i aparținuse de la bun început, dar cu care, până la urmă, se identificase mai mult decât cu oricare alta. Trebuia s-o învețe să se gândească la dragoste ca la o stare de grație care nu era un mijloc, ci o cauză şi un scop în sine.

A avut bunul simț să nu aştepte un răspuns imediat, se socotea mulțumit dacă scrisoarea nu-i era înapoiată. N-a fost înapoiată, aşa cum n-a fost nici una din cele care i-au urmat, dar pe măsură ce treceau zilele, creştea şi neliniştea lui, căci, cu cât treceau mai multe zile fără scrisori înapoiate, cu atât mai mult creştea speranța într-un răspuns. Frecvența scrisorilor a fost condiționată la început de îndemânarea mâinilor lui: mai întâi una pe săptămână, apoi două şi, în sfârşit, câte una în fiecare zi. În plus, a fost încântat să constate cât de mult progresase poşta față de vremurile lui de stegar, şi asta deoarece n-ar fi riscat să fie văzut la oficiu punând zilnic o scrisoare pentru aceeaşi persoană, nici s-o trimită prin cineva care ar fi putut pălăvrăgi în dreapta şi-n stânga. În schimb, putea trimite oricând un funcționar să cumpere timbre pentru o întreagă lună, iar după aceea să strecoare scrisoarea într-una din cutiile poştale răspândite pe străzile oraşului vechi. Foarte curând a inclus acest nou ritual printre tabieturile sale: profita de insomnii ca să scrie, iar a doua zi, în drum spre birou, îi cerea şoferului să oprească un minut în fața unei cutii de la un colț de stradă, iar el cobora să pună scrisoarea. Niciodată n-a admis ca şoferul s-o facă în locul lui, aşa cum a încercat într-o dimineață ploioasă, iar uneori, din precauție, punea mai multe scrisori deodată, pentru ca gestul lui să pară mai firesc. Şoferul n-avea de unde să ştie, bineînțeles, că scrisorile suplimentare erau simple foi albe pe care Florentino Ariza şi le trimitea tot lui pentru că niciodată nu întreținuse o corespondență personală cu nimeni, în afară de informațiile privitoare la America Vicuña trimise la sfârşitul fiecărei luni părinților ei, cărora le împărtăşea impresiile personale despre purtarea, starea de spirit, sănătatea şi rezultatele la învățătură ale fetiței lor.

Încă din prima lună a început să numeroteze scrisorile şi să prezinte la începutul fiecăreia un rezumat al celor precedente, exact ca în foiletoanele din ziare, pentru ca Fermina Daza să-şi dea seama că aveau o oarecare continuitate. Când au ajuns zilnice, a înlocuit plicurile de doliu cu altele albe şi lungi, ceea ce le-a conferit impersonalitatea complice a scrisorilor comerciale. Când a început, era dispus să-şi pună răbdarea la încercări şi mai mari, cel puțin atâta timp cât nu-şi putea da seama prea limpede dacă, folosind singura metodă nouă ce-i trecuse prin minte, îşi pierdea sau nu vremea degeaba. A aşteptat, într-adevăr, dar fără suferințele de tot felul pe care i le provocau aşteptările din tinerețe, ci cu încăpățânarea unui bătrân de granit, care n-avea nimic altceva în minte, care n-avea nimic altceva de făcut la o companie fluvială ce naviga singură, împinsă de vânturi prielnice, şi, în plus, cu convingerea că va fi teafăr şi

stăpân pe facultățile sale de bărbat a doua zi, în oricare alta de mai târziu sau de la sfârşitul veacurilor, când Fermina Daza se va convinge, în sfârşit, că nu va putea scăpa de chinurile ei de văduvă solitară decât coborând podul mobil pentru el.

Între timp, şi-a continuat viața obişnuită. Prevăzând un răspuns favorabil, a hotărât să renoveze a doua oară casa, ca să fie demnă de cea care s-ar fi putut considera stăpâna ei încă de când fusese cumpărată. A vizitat-o de câteva ori pe Prudencia Pitre, după cum îi făgăduise, ca să-i demonstreze că, în ciuda ravagiilor bătrâneții, el o iubea în plin soare şi cu uşile deschise, nu numai în nopțile când se simțea singur şi părăsit. A continuat să treacă prin fața casei Andreei Varón până când a văzut că lumina de la baie era stinsă şi nu s-a dat în lături să se destrăbăleze în patul ei, fie şi numai ca să nu-şi piardă obişnuința de a face dragoste, căci, potrivit unei credințe de-a lui, niciodată dezmințită până în acel moment, puterile te țin atâta vreme cât nu te dai bătut.

Singura piedică a fost relația lui cu América Vicuña. Îi repetase şoferului ordinul de a o lua sâmbăta la zece dimineața de la internat, dar nu ştia ce să facă cu ea. A fost prima dată când a neglijat-o, iar ea a simțit schimbarea. O lăsa în grija servitoarelor, ca s-o ducă după-amiaza la cinema, la paradele militare din parcul copiilor, la tombolele de binefacere, sau aranja programe duminicale pentru ea şi colegele ei, ca să nu fie nevoit s-o ducă în paradisul din spatele birourilor, unde ea ar fi vrut să se întoarcă mereu de când fusese acolo prima oară. Orbit de noua lui iluzie, nu-şi dădea seama că femeile se pot maturiza în trei zile, or, de când o luase de pe motovelierul care venea de la Puerto Padre, trecuseră trei ani. Oricât s-a străduit să atenueze şocul, schimbarea a fost pentru ea brutală, chiar dacă nu bănuia motivul. În ziua în care el i-a spus la cofetărie că se va însura, mărturisindu-i adevărul, ea a fost cuprinsă de panică, dar apoi i s-a părut ceva atât de absurd, încât a uitat tot. Foarte curând însă, şi-a dat seama că el se comporta ca şi cum ar fi fost adevărat, recurgând la subterfugii inexplicabile, de parcă n-ar fi avut cu şaizeci de ani mai mult decât ea, ci cu şaizeci mai puțin. Într-o sâmbătă după-amiază, Florentino Ariza a găsit-o în dormitorul lui, încercând să scrie la maşină, şi cum la şcoală urma un curs de dactilografie, se descurca destul de bine. Bătuse peste o jumătate de pagină, punând la întâmplare pe hârtie, într-un fel de scriitură automată, tot ce-i trecea prin cap, dar, ici şi colo, puteau fi desluşite fraze care îi trădau starea de spirit. Florentino Ariza se aplecă peste umărul ei ca să vadă ce scria. Ea se tulbură când îi simți căldura de bărbat, respirația întretăiată, parfumul hainelor, acelaşi cu cel al pernei lui. Nu mai era fetița de curând sosită, pe care el o dezbrăca tacticos, cu povestioare de adormit copiii: ia să vedem noi, pantofiorii ăştia, pentru ursuleț, aşa, acum cămăşuța asta, pentru cățeluş, gata, acum chiloțeii ăştia cu floricele, pentru iepuraş, aşa, şi acum un pupic mic pe păsărică lui tăticu'. Nu: acum era o femeie în toată firea, căreia îi plăcea să ia inițiativa. Îşi văzu mai departe de treabă, scriind cu un deget de la mâna dreaptă, iar cu stânga îi căută pe pipăite piciorul, îl cercetă, îl găsi, îl simți reînviind, crescând, suspinând de nerăbdare, iar respirația lui de om bătrân deveni gâjâită şi greoaie. Ea îl cunoştea foarte bine: începând din acest moment, el îşi pierdea orice control, i se tulbura mintea, se lăsa în voia ei şi nu-şi mai putea găsi drumul de întoarcere decât după ce ajungea la capăt. Îl duse de mână până la pat, ca pe un biet cerşetor orb, şi-l desfăcu bucăți-bucățele cu o tandrețe răutăcioasă, îl potrivi de sare şi de piper după gustul ei, adăugă un cățel de usturoi, ceapă tocată, zeama de la lămâie, o frunză de dafin, sigură că era gata pregătit în tavă, iar cuptorul ajunsese la temperatura potrivită. Erau singuri în toată casa. Servitoarele ieşiseră în oraş, iar zidarii şi dulgherii nu lucrau sâmbăta: lumea întreagă era numai a lor. Dar el reuşi să se smulgă din extaz chiar pe marginea abisului, îi dădu mâna la o parte, se ridică în capul oaselor şi spuse cu glas tremurat:

— Stai cuminte, n-avem balonaşe.

Ea a rămas în pat, întinsă pe spate, cufundată în gânduri, iar când a ajuns la internat, cu un ceas mai devreme ca de obicei, îşi înghiţise de mult lacrimile, îşi ascuţise mirosul, îşi ascuţise ghearele, ca să poată da de urma iepuroaicei ghemuite care îi distrusese viaţa. Florentino Ariza, în schimb, a făcut o greşeală pe care o fac toţi bărbaţii: şi-a închipuit că ea s-a convins de inutilitatea oricăror avansuri şi s-a hotărât să dea totul uitării.

Era prea ocupat să-şi vadă de ale lui ca să se mai gândească la altceva. După ce au trecut şase luni fără să primească nici un semn, a început din nou să se perpelească în aşternut până în zori, rătăcind prin pustiul unui alt fel de insomnie. Se gândea că, amăgită de aspectul ei inocent, Fermina Daza deschisese probabil prima scrisoare, dar văzând iniţialele cunoscute din scrisorile de odinioară, o aruncase la coş fără măcar s-o mai rupă. Era de ajuns să vadă plicurile următoare ca să facă acelaşi lucru, fără să le mai deschidă, şi tot aşa până la capătul veacurilor, când şi el o să ajungă la capătul meditaţiilor scrise. Nu credea că exista pe lume femeie în stare să reziste timp de o jumătate de an curiozităţii de a afla de ce culoare era cerneala cu care fuseseră scrise epistolele primite zilnic. Dar dacă exista totuşi vreuna, atunci nu putea fi alta decât ea.

Florentino Ariza simţea că bătrâneţea nu e un torent orizontal, ci un rezervor fără fund, pe unde se scurge memoria. Ingeniozitatea lui era pe sfârşite. După ce a dat câteva zile târcoale vilei din La Manga, a înţeles că metoda aceea juvenilă nu va izbuti să doboare porţile ferecate de doliu. Într-o dimineaţă, căutând un număr în cartea de telefon, l-a descoperit din întâmplare şi pe al ei. L-a format. Soneria a sunat lung şi, într-un târziu, a recunoscut vocea serioasă şi afonică: „Alo!" A închis fără să spună nimic, dar distanţa infinită a acelei voci inabordabile i-a tăiat orice elan.

Cam tot atunci, Leona Cassiani şi-a sărbătorit ziua de naştere şi a invitat acasă un grup restrâns de prieteni. El a fost tot timpul dus pe gânduri, absent la ce se întâmpla în jur şi şi-a pătat haina cu sosul de la friptură. Ea i-a şters reverul cu şervetul înmuiat în paharul cu apă, apoi i l-a legat ca pe o babeţică la gât, ca să evite un accident mai grav: arăta ca un bebeluş bătrânicios. A remarcat că în timpul mesei şi-a scos de câteva ori ochelarii ca să şi-i şteargă cu batista pentru că îi lăcrimau ochii. La cafea, a adormit cu ceaşca în mână, iar când a încercat să i-o ia fără să-l trezească, el a reacţionat ruşinat: „Nu te deranja, îmi odihneam ochii." În noaptea aceea, Leona Cassiani a adormit cu gândul la el, uimită că arăta dintr-o dată atât de îmbătrânit.

La prima comemorare a morţii lui Juvenal Urbino, familia a trimis invitaţii la parastasul de la catedrală. Florentino Ariza trimisese cam tot atunci scrisoarea cu numărul o sută treizeci şi doi, fără să fi primit în schimb nici un semn, ceea ce l-a făcut să ia îndrăzneaţă hotărâre de a asista la slujbă chiar dacă nu era invitat. A fost un eveniment social mai degrabă fastuos decât trist. Băncile din primele rânduri, rezervate cu caracter viager şi ereditar, aveau pe spătar o placă de aramă cu numele stăpânului. Florentino Ariza a sosit printre primii invitaţi, ca să ocupe un loc pe unde Fermina Daza nu putea trece fără să-l vadă. Cele mai potrivite i se păreau cele din nava centrală, în spatele băncilor rezervate, dar venise atâta lume încât n-a mai găsit loc liber şi a trebuit să se aşeze pe băncile laterale, din nava rudelor sărace. De acolo a văzut-o intrând pe Fermina Daza la braţul fiului ei, îmbrăcată într-o rochie de catifea neagră cu mâneci lungi, fără nici o podoabă, închisă în nasturi de la guler până la vârful picioarelor, ca o sutană de episcop, şi cu un şal din dantelă castiliană pe cap, în locul pălăriei cu voaletă, purtată de obicei de văduve şi chiar de către doamnele dornice să intre în rândul lor. Obrazul descoperit avea o strălucire de alabastru, ochii lanceolaţi îşi trăiau viaţa proprie sub uriaşele candelabre din naos, ţinuta ei era atât de dreaptă şi impunătoare, iar pasul atât de sigur, încât nu părea mai în vârstă decât fiul care o însoţea. Florentino Ariza, care stătea în picioare, a trebuit să se sprijine cu

vârful degetelor de spătarul băncii din față până ce i-a trecut amețeala, deoarece şi-a dat seama că ei doi nu se aflau la o distanță de şapte paşi, ci trăiau în două zile diferite.

Fermina Daza s-a aşezat în banca familiei din fața altarului principal, dar aproape tot timpul a stat în picioare, suportând ceremonia cu aceeaşi prestanță cu care asista la spectacolele de operă. La sfârşit însă, încălcând uzanțele vremii, n-a mai aşteptat la locul ei să-i fie reînnoite condoleanțele, ci şi-a făcut loc printre bănci, mulțumind fiecărui invitat în parte: o inovație care se potrivea perfect cu felul ei de a fi. Salutând în dreapta şi-n stânga, a ajuns şi la băncile rudelor sărace şi. Într-un târziu, a privit în jur ca să se asigure că nu uitase pe nimeni dintre cei cunoscuți. Florentino Ariza s-a simțit smuls din centrul său de suflarea unui vânt supranatural: ea îl văzuse. Într-adevăr, desprinzându-se din grupul celor care o însoțeau, îi întinse mâna cu acea dezinvoltură cu care se comporta totdeauna în societate şi-i spuse zâmbind blând:

— Vă mulțumesc că ați venit.

Nu numai că primise scrisorile, dar le citise cu mare interes, descoperind în ele motive de reflecție asupra modului cum avea să-şi trăiască mai departe viața. Când a primit-o pe prima, tocmai îşi lua micul dejun cu fiica ei. A deschis-o, intrigată de faptul că era scrisă la maşină, şi o roşeață subită i-a dogorit obrajii când a recunoscut inițiala semnăturii. Dar şi-a revenit repede şi a băgat scrisoarea în buzunarul şorțului. „O scrisoare de condoleanțe de la guvern." Fiica ei replică mirată: „Bine, dar le-ai primit pe toate." Ea nici nu clipi: „A mai venit una." Avea de gând să ardă scrisoarea mai târziu, departe de întrebările fiicei, dar n-a putut rezista tentației de a-şi arunca privirea peste ea. Se aştepta să fie replica binemeritată la scrisoarea ei plină de injurii, gest pe care l-a regretat chiar din clipa în care a trimis-o, dar încă de la formula seniorială de adresare şi de la primul paragraf, şi-a dat seama că ceva se schimbase pe lume. Intrigată, s-a încuiat în dormitor, ca s-o poată citi în tihnă înainte de a o arde, şi a citit-o dintr-o suflare de trei ori.

Erau reflecții despre viață şi dragoste, despre bătrânețe şi moarte: idei care trecuseră de multe ori, bătând din aripi ca nişte păsări de noapte, pe deasupra capului ei, dar care se destrămau într-o trâmbă de pene când încerca să le prindă. Acum le avea în fața ochilor, clare, simple, întocmai cum şi-ar fi dorit şi ea să le rostească, şi încă o dată regretă că soțul ei nu mai trăia, ca să le comenteze împreună, aşa cum făceau înainte de culcare cu unele întâmplări ale zilei. Descoperea în ele un Florentino Ariza necunoscut, înzestrat cu o clarviziune care nu avea nimic în comun cu bilețelele pătimaşe din tinerețe, nici cu purtarea lui ursuză dintotdeauna. Erau mai degrabă cu-vintele bărbatului prin gura căruia mătuşa Escolástica credea că vorbea chiar Duhul Sfânt, iar acest gând a speriat-o la fel ca prima dată. A liniştit-o însă certitudinea că scrisoarea aceea de bătrân înțelept nu era o încercare de a repeta impertinența din seara înmormântării, ci o manieră elegantă de a face uitat trecutul.

Scrisorile următoare au linişti i-o definitiv. Le-a ars totuşi, nu fără a le citi mai înainte, dar, pe măsură ce le ardea, rămânea cu o senzație de culpabilitate de care nu reuşea să scape. Când au început să sosească numerotate, a găsit justificarea morală de care avea nevoie ca să nu le distrugă. În orice caz, nu avea intenția să le păstreze, i le-ar fi înapoiat lui Florentino Ariza cu primul prilej, ca să nu se piardă ceva atât de util pentru omenire. Din păcate, timpul a trecut, scrisorile au continuat să sosească tot anul, câte una la fiecare trei, patru zile, iar ea n-a ştiut cum să facă să le înapoieze fără să-l jignească, dar în acelaşi timp fără să-şi explice gestul printr-o scrisoare pe care orgoliul ei refuza s-o scrie.

Fusese suficient acel prim an ca să se obişnuiască pe deplin cu situația de văduvă. Amintirea purificată a soțului a încetat să mai fie un obstacol în viața ei, în gândurile ei cele mai intime, în intențiile cele mai simple, devenind o prezență

ocrotitoare care o călăuzea fără s-o stingherească. Uneori îl descoperea, nu ca pe o nălucă, ci în carne şi oase acolo unde avea cu adevărat nevoie de el. Şi căpăta curaj ştiindu-l în preajmă, încă în viață, dar fără capriciile lui de bărbat, fără exigențele lui de patriarh, fără pretenția epuizantă ca ea să-l iubească cu acelaşi ritual de sărutări inoportune şi cuvinte tandre cu care o iubea el. Acum îl înțelegea mai bine decât atunci când trăia, îi înțelegea nerăbdarea cu care o iubea, nevoia imperioasă de a-şi afla în ea siguranța pe care părea să se întemeieze viața lui publică, dar pe care, de fapt, n-o avusese niciodată. Într-o zi, exasperată, ea îi strigase: „Nici nu-ți dai seama cât sunt de nefericită." El şi-a scos ochelarii cu gestul lui atât de cunoscut, fără să se înfurie, şi. revărsându-şi asupra ei apele limpezi ale ochilor de copil. Îi aruncă pe umeri, într-o singură frază, întreaga povară a înțelepciunii lui insuportabile: „Să nu uiți niciodată că cel mai important lucru într-o căsnicie reuşită nu e fericirea, ci stabilitatea." în solitudinea văduviei, ea a înțeles încă de la început că fraza aceea nu ascundea amenințarea meschină pe care i-o atribuise atunci, ci piatra lunară care le prilejuise atâtea ceasuri fericite petrecute împreună.

În nenumăratele ei călătorii prin lume, Fermina Daza avea obiceiul să cumpere toate lucrurile care o atrăgeau prin noutatea lor. Şi le dorea dintr-un impuls primar pe care soțul ei se amuza să-l tempereze, dar obiectele acelea, frumoase şi utile atâta timp cât se aflau în mediul lor natural, în vitrinele din Roma, de la Paris şi Londra sau din trepidantul New York al charlestonului, unde începeau să se înalțe primii zgârie-nori, nu rezistau confruntării cu Strauss şi jumările de porc sau cu bătăile cu flori la patruzeci de grade la umbră. Se întorcea acasă cu câteva cufere înalte, uriaşe, din metal lăcuit, cu încuietori şi colțare de aramă, ca nişte sicrie ornamentale, tronând în chip de suverană peste ultimele minunății ale lumii, care nu-şi justificau prețul în aur decât în clipa trecătoare când cineva din lumea ei restrânsă le vedea pentru prima oară. Căci tocmai în acest scop fuseseră cumpărate: pentru ca ceilalți să le poată vedea o singură dată. Devenise conştientă de frivolitatea propriei imagini publice cu mult înainte de a îmbătrâni şi deseori putea fi auzită spunând: „Nici nu ne mai putem mişca prin casă de atâtea boarfe, ar trebui să scăpăm de ele cumva." Doctorul Urbino râdea de planurile ei inutile, ştiind că, foarte curând, spațiile eliberate aveau să fie ocupate din nou. Dar ea nu capitula, pentru că, într-adevăr, casa era înțesată de lucruri inutile, de la cămăşile atârnate de clanțele uşilor, până la paltoanele europene înghesuite prin dulapurile din bucătărie. În câte o dimineață, când se scula mai plină de elan, răvăşea şifonierele, răsturna cu fundul în sus cuferele, golea podurile, stârnind un tărăboi ca după o bătălie, îngrămădind de-a valma hainele văzute de-atâtea ori de cine trebuia să le vadă, pălăriile pe care. nu le purtase niciodată pentru că nu i se ivise prilejul cât timp fuseseră la modă, pantofii confecționați de artiştii Europei după modelul celor purtați de împărătese la încoronare, dar pe care. aici, domnişoarele de familie bună nici nu-i luau în seamă, pentru că erau la fel cu papucii cumpărați de negrese din piață. Toată dimineața terasa interioară rămânea în stare de asediu, iar în casă nu se mai putea respira din cauza mirosului înțepător de naftalină. Pacea se aşternea însă din nou după numai câteva ore, pentru că, până la urmă, ei i se făcea milă de atâta mătase aruncată pe jos, de atâtea brocarturi de prisos şi resturi de pasmanterie, de atâtea cozi de vulpe argintie condamnate să fie arse pe rug.

— Ar fi păcat să le ard, spunea, când atâta lume n-are nici măcar după ce să bea apă.

Aşa încât arderea pe rug era amânată, a fost amânată mereu, iar lucrurile nu făceau altceva decât să-şi părăsească locurile privilegiate de până atunci şi să treacă în vechile grajduri, transformate în depozite de solduri, în timp ce spațiile eliberate, aşa cum spunea şi el, începeau să se umple din nou, să se reverse de obiecte care trăiau doar o clipă, ca mai apoi să moară prin şifoniere: până la următoarea ardere pe rug. Ea

spunea: „Ar trebui găsită o soluție pentru lucrurile care nu mai sunt bune la nimic, dar pe care nici să le arunci pe foc nu poți." Aşa era: o îngrozea voracitatea cu care obiectele invadau treptat spațiile vitale, dându-i la o parte pe oameni, înghesuindu-i prin colțuri, până când Fermina Daza catadicsea să le pună pe undeva ca să nu mai poată fi văzute. Căci nu era chiar aşa de ordonată pe cât se credea, avea, în schimb, o metodă personală şi disperată de a părea astfel: ascundea dezordinea. În ziua morții lui Juvenal Urbino, de pildă, au fost nevoiți să scoată din birou jumătate din lucruri şi să le îngrămădească prin dormitoare ca să aibă unde-l veghea.

O dată cu trecerea morții prin casă a fost găsită şi soluția. După ce a ars hainele soțului, Fermina Daza şi-a dat seama că nu-i tremurase mâna şi, încurajată de această constatare, a continuat să aprindă când şi când rugul, aruncând tot, fie că erau lucruri noi sau vechi, fără să se mai sinchisească de invidia bogătaşilor sau de răzbunarea săracilor care mureau de foame. În cele din urmă, a hotărât să fie tăiat din rădăcină arborele *mango,* ca să nu mai rămână nici o urmă a nenorocirii în casă, şi a donat papagalul viu noului Muzeu al Oraşului. Doar atunci a putut respira în voie într-o casă aşa cum şi-o visase: spațioasă, comodă şi numai a ei.

Fiica ei, Ofelia, a rămas să-i țină tovărăşie trei luni, după care s-a întors la New Orleans. Fiul venea cu soția, ca să mănânce în familie, duminica şi chiar în cursul săptămânii când avea timp. Odată depăşită perioada critică a doliului, au început s-o viziteze şi prietenele mai apropiate, jucau cărți pe terasă, în fața curții golaşe, încercau rețete noi la bucătărie, o puneau la curent cu viața secretă a lumii nesățioase care continua să existe fără ea. Una din cele mai constante era Lucrecia del Real del Obispo, o aristocrată de modă veche cu care fusese totdeauna prietenă, dar care îi devenise şi mai apropiată după moartea lui Juvenal Urbino. Înțepenită de artrită şi spăşită de viața dezordonată de până atunci, Lucrecia del Real nu numai că îi ținea de urât, dar o şi consulta în privința proiectelor civice şi mondene care se puneau la cale în oraş. dându-i astfel prilejul să se simtă utilă prin ea însăşi şi nu datorită umbrei protectoare a soțului. Cu toate acestea, tocmai atunci a fost identificată cu el mai mult ca oricând, căci şi-a pierdut dreptul de a purta numele de domnişoară sub care fusese totdeauna cunoscută, devenind văduva lui Urbino.

Deşi i se părea de neconceput, pe măsură ce se apropia prima comemorare a morții soțului, Fermina Daza simțea cum se afundă într-o zonă umbrită, de răcoare şi pace: dumbrava ireparabilului. Nu-şi dădea seama, şi au trecut multe luni până când a înțeles, cât de mult o ajutau să-şi redobândească liniştea sufletească reflecțiile din scrisorile lui Florentino Ariza. Numai datorită lor a putut să-şi înțeleagă propria viață şi să aştepte cu seninătate hotărârile bătrâneții. Întâlnirea de la parastas a fost împrejurarea providențială care i-a permis să-i dea de înțeles lui Florentino Ariza că şi ea, grație scrisorilor lui de încurajare, era dispusă să uite trecutul.

Două zile mai târziu, a primit de la el o cu totul altă epistolă: scrisă de mână şi cu numele expeditorului trecut foarte clar pe spatele plicului. Era acelaşi stil înflorit din primele lui scrisori, aceeaşi voință lirică, dar aplicate unui simplu paragraf de gratitudine pentru deferența salutului de la catedrală. Fermina Daza a continuat multe zile să se gândească la ea cu nostalgie şi cu conştiința atât de împăcată, încât joia următoare, în timp ce vorbea cu Lucrecia del Real del Obispo, a întrebat-o din senin dacă îl cunoştea din întâmplare pe Florentino Ariza, proprietarul navelor de pe fluviu. Lucrecia i-a răspuns că da şi a adăugat: „Se pare că e un pederast înrăit." Şi-i povesti tot ce se zvonea prin oraş, anume că nu i se cunoştea nici o legătură cu vreo femeie şi că avea un birou secret unde aducea copii găsiți noaptea pe chei. Fermina Daza auzise povestea asta de când se ştia, dar niciodată nu-i dăduse crezare şi nici importanță. Dar auzind-o repetată cu atâta convingere de Lucrecia del Real del Obispo, despre care se zvonise într-o vreme că ar avea gusturi cam îndoielnice, n-a mai putut rezista nevoii

imperioase de a pune lucrurile la punct. l-a povestit că îl cunoştea pe Florentino Ariza încă din copilărie. I-a reamintit că maică-sa ținea o mercerie pe Strada Ferestrelor, iar pe vremea războaielor civile, cumpăra cămăşi şi cearşafuri vechi, pe care le destrăma şi le vindea în chip de vată. În încheiere, i-a declarat foarte convinsă: „E un om cinstit, care şi-a croit drum în viață singur." A fost atât de vehementă, încât Lucrecia şi-a retras spusele: „La urma urmelor, şi despre mine umblă cam aceleaşi zvonuri." Fermina Daza n-a avut curiozitatea să se întrebe de ce îi lua apărarea cu atâta patimă unui bărbat care nu fusese decât o umbră în viața ei. Se gândea mereu la el, îndeosebi când venea poşta şi nu mai primea scrisori din partea lui. Trecuseră două săptămâni, când, într-o după-amiază, o servitoare o trezi din somn cu o şoaptă speriată:

— Doamnă, a venit don Florentino.

Era, aşadar, acolo. În primul moment, cuprinsă de panică, s-a gândit să-i spună că nu putea, să vină altă dată, la o oră mai potrivită, sau că nu era în stare deocamdată să primească vizite, ori, mai bine, că nu aveau nimic de vorbit. Dar şi-a revenit imediat şi i-a cerut servitoarei să-l invite în salon şi să-i aducă o cafea până când se îmbrăca ea ca să-l primească. În fața uşii, sub soarele infernal de la ora trei, Florentino Ariza aştepta, fără să-şi piardă cumpătul. Era pregătit să nu fie primit, fie chiar şi cu o scuză amabilă, iar această certitudine îl liniştea. Mesajul însă l-a cutremurat până în măduva oaselor, iar când a pătruns în umbra răcoroasă a salonului, n-a mai avut timp să se gândească la miracolul pe care îl trăia, pentru că o explozie de spumă dureroasă i s-a revărsat pe neaşteptate în măruntaie. S-a aşezat pe un scaun, ținându-şi respirația, asaltat de blestemata amintire a găinațului de pe prima lui scrisoare de dragoste, şi a rămas nemişcat în penumbră, aşteptând să-i treacă primul val de frisoane, hotărât să îndure în acel moment orice altă năpastă în afară de accidentul acela nenorocit.

Se cunoştea bine: în ciuda constipației congenitale de care suferea, afurisita de burtă îi făcuse festa în public de vreo trei, patru ori şi de fiecare dată se văzuse nevoit să capituleze. Numai în atare împrejurări îşi dădea seama cât de mult adevăr cuprindea fraza pe care o repeta în glumă: „Nu cred în Dumnezeu, dar mă tem de el." N-a mai avut timp s-o pună la îndoială: încercă să-şi amintească o rugăciune oarecare, dar n-a fost în stare. Pe când era copil, un tovarăş de joacă îl învățase câteva cuvinte magice, ca să poată doborî cu piatra o pasăre: „Păsărică, rică, ri, de-oi ținti, te-oi nimeri." Când s-a dus prima dată la pădure, i-a încercat puterea folosind o praştie nouă, iar pasărea s-a prăbuşit ca fulgerată. Îi trecu vag prin minte că între una şi alta există o oarecare legătură şi repetă formula, fără să obțină însă rezultatul scontat. O durere ca un sfredel îi răsuci măruntaiele, obligându-l să se ridice de pe scaun, spuma tot mai densă şi dureroasă din burtă scoase un vaiet, iar el se trezi scăldat într-o sudoare înghețată. Servitoarea, care tocmai îi aducea cafeaua, s-a speriat când i-a văzut fața ca de mort. El suspină: „Căldura e de vină." Ea deschise fereastra, crezând că aşa o să se simtă mai bine, dar cum soarele îi cădea chiar pe față, o închise repede la loc. Simțea că n-o să mai poată rezista nici măcar un minut, când, deodată, aproape invizibilă în penumbră, îşi făcu apariția Fermina Daza, care se sperie când îl văzu în ce hal arăta.

— De ce nu vă scoateți haina? spuse ea.

El se gândea că durerea ar fi fost şi mai mare decât sfredelul ucigător dacă ea ar fi auzit cum îi bolboroseau măruntaiele. Izbuti totuşi să supraviețuiască o clipă, atâta cât să-i poată spune nu, trecuse numai ca s-o întrebe când îl putea primi în vizită. Ea, în picioare, nedumerită, îi spuse: „Chiar acum, dacă tot sunteți aici." Şi-l invită pe terasa din curte, unde probabil nu era aşa de cald. El refuză cu o voce care ei i se păru un oftat de durere:

— V-aş ruga, dacă se poate, mâine.

Ea îşi aminti că mâine era joi, ziua în care venea s-o vadă Lucrecia del Real del Obispo, dar îi oferi o soluție fără drept de apel: „Poimâine, la ora cinci." Florentino

Ariza i-a mulțumit, a schițat cu pălăria un gest de salut şi a plecat fără să se atingă de cafea. Ea a rămas împietrită în mijlocul salonului, incapabilă să priceapă ceva din cele întâmplate, până când pocnetele automobilului s-au stins în celălalt capăt al străzii. Florentino Ariza încercă să-şi găsească o poziție cât mai puțin dureroasă pe bancheta din spate, închise ochii, îşi destinse muşchii şi se lăsă în voia propriului corp. Se simți dintr-o dată ca renăscut. Şoferul, care după atâția ani în slujba lui nu se mai mira de nimic, rămase impasibil. Dar odată ajunşi în fața casei, când îi deschise portiera, îi spuse:

— Aveți grijă, don Floro, să nu fie cumva holeră.

Totul se petrecea, aşadar, ca de obicei. Vineri, la cinci fix, Florentino Ariza i-a mulțumit în gând lui Dumnezeu când servitoarea l-a condus prin semiîntunericul salonului până la terasa din curte, unde Fermina Daza îl aştepta lângă o măsuță pregătită pentru două persoane. Îl întrebă dacă dorea ceai, ciocolată sau cafea. Florentino Ariza ceru cafea, tare şi fierbinte, iar ea îi spuse servitoarei: „Pentru mine, ca de obicei." Ca de obicei însemna o infuzie din tot felul de plante orientale, care o înviora după siestă. Când ea a ajuns la fundul ceainicului, iar el şi-a terminat cana cu cafea, vorbiseră despre cele mai diverse subiecte, în afară de cele care îi interesau cu adevărat şi pe care nici unul nu îndrăznea să le abordeze. Amândoi erau intimidați şi se întrebau nedumeriți în sinea lor ce făceau atât de departe de tinerețea lor, pe o terasă ca o tablă de şah, într-o casă a nimănui, încă mirosind a flori de cimitir. Pentru prima oară după o jumătate de veac, se aflau față în față şi atât de aproape, putând să se privească în voie, ca să se vadă aşa cum erau: doi bătrâni pe care îi pândea moartea, neavând altceva în comun decât amintirea unui trecut efemer ce nu le mai aparținea lor, ci unor tineri de mult dispăruți în negura vremii şi care le-ar fi putut fi nepoți. Ea îşi spunea că, până la urmă, el o să-şi dea seama şi singur cât de zadarnic îi era visul şi astfel îşi va putea răscumpăra impertinența comisă.

Încercând să evite tăceri stânjenitoare sau subiecte nedorite, i-a cerut mai multe amănunte despre vapoarele fluviale. Nu-i venea să creadă că, deşi era proprietarul lor, călătorise pe valea fluviului o singură dată, cu mulți ani în urmă, când n-avea nimic de-a face cu compania. Ignora adevăratul motiv, iar el ar fi fost în stare să-şi vândă sufletul ca să i-l poată spune. Nici ea nu cunoştea locurile străbătute de apele fluviului. Întocmai ca mulți alții, soțul ei nutrea pentru ținuturile andine o adevărată aversiune, pe care încerca să şi-o disimuleze folosindu-se de cele mai diverse argumente: cât de primejdios era pentru inimă aerul tare al înălțimilor, riscul unei pneumonii, fățărnicia localnicilor, samavolniciile comise de guvern în numele centralismului. Cunoşteau jumătate din lume, dar nu-şi cunoşteau propria țară. De câtva timp, un hidroavion Junkers zbura de-a lungul fluviului, dintr-o localitate într-alta, ca o lăcustă de aluminiu, având la bord, în afara celor doi membri ai echipajului, şase pasageri şi sacii poştei. Florentino Ariza comentă: „Parcă ar fi un coşciug zburător." Ea, care pe vremuri luase parte fără nici un fel de teamă la primul zbor în balon, se minuna singură că avusese curajul să se lanseze într-o asemenea aventură. Spuse: „Da. dar acum e cu totul altceva." De fapt, voia să spună că nu mijloacele de transport se schimbaseră, ci ea.

De multe ori rămânea uluită când auzea huruitul avioanelor care treceau pe deasupra casei. Le văzuse zburând foarte jos, executând acrobații la centenarul Eliberatorului. Unul dintre ele, negru, ca un vultur uriaş, a trecut atât de aproape de acoperişurile caselor din La Manga, încât şi-a lăsat o bucată din aripă într-un copac din vecinătate şi, până la urmă, a rămas agățat de cablurile electrice. Cu toate acestea, Fermina Daza nu se putea obişnui cu existența avioanelor. Nici măcar nu avusese curiozitatea să facă o plimbare până la golful Manzanillo, unde amerizau hidroavioanele, nu mai înainte ca şalupele pazei de coastă să alunge din preajmă luntrile pescăreşti şi

bărcile de agrement, tot mai numeroase în ultimii ani. Aşa bătrână cum era, îi revenise cinstea de a-l întâmpina cu un buchet de trandafiri pe Charles Lindbergh când acesta ne-a vizitat într-un zbor de curtoazie, dar tot n-a fost în stare să înțeleagă cum de era cu putință ca un bărbat atât de robust, de blond şi de frumos să se înalțe în văzduh într-o maşinărie făcută parcă din staniol mototolit, pe care doi mecanici au împins-o de la spate când a fost să-şi ia zborul. Ideea că nişte avioane nu cu mult mai mari puteau transporta opt persoane nu-i intra cu nici un chip în cap. În schimb, auzise că era o adevărată plăcere să călătoreşti cu vapoarele fluviale, care nu aveau ruliu, ca cele de pe mare, deşi erau pândite de primejdii şi mai mari, ca de pildă, bancurile de nisip sau atacurile bandiților.

Florentino Ariza i-a explicat că toate acestea erau poveşti de mult uitate: vapoarele din vremea lor aveau un salon de dans, cabine mari şi luxoase, ca nişte camere de hotel, cu baie proprie şi ventilatoare electrice, iar odată cu ultimul război civil, se sfârşiseră şi atacurile armate. I-a mai explicat, cu satisfacția unei victorii personale, că aceste progrese se datorau în mare parte dreptului la liberă navigație, pe care el însuşi îl susținuse şi care stimulase concurența: în loc de o singură companie, acum existau trei, deosebit de active şi prospere. Cu toate acestea, progresul rapid al aviației reprezenta un pericol real pentru toți. Ea încercă să-l consoleze: vapoarele n-aveau să dispară niciodată, pentru că nu erau mulți nebuni dispuşi să se vâre singuri într-o maşinărie care părea să încalce toate legile firii. Florentino Ariza a profitat şi a adus vorba de progresele înregistrate de poştă în transportul şi distribuirea corespondenței, încercând s-o determine să spună ceva şi despre scrisorile lui. Dar încercarea n-a avut sorți de izbândă.

Până la urmă însă, prilejul s-a ivit singur. Se îndepărtaseră mult de subiect, când servitoarea i-a întrerupt ca să-i înmâneze Ferminei Daza o scrisoare primită chiar atunci prin serviciul special al poştei urbane, o inovație de dată recentă care utiliza sistemul de distribuire a telegramelor. Ca de obicei, ea nu şi-a putut găsi ochelarii. Florentino Ariza nici măcar n-a clipit.

— S-ar putea să nici n-aveți nevoie de ei, spuse. Cred că e chiar scrisoarea pe care v-am trimis-o eu.

Nu se înşela. O scrisese în ajun, într-o cumplită stare de deprimare, cu gândul la pățania ruşinoasă din timpul primei sale vizite ratate. Îşi cerea scuze pentru îndrăzneala de a fi venit s-o vadă fără s-o anunțe în prealabil şi renunța la vizita proiectată. O pusese la cutie fără să stea pe gânduri, iar când a chibzuit mai bine, era prea târziu ca s-o mai recupereze. N-a găsit de cuviință să dea prea multe explicații, a rugat-o însă pe Fermina Daza să nu citească scrisoarea.

— Bineînțeles, spuse ea. La urma urmei, scrisorile aparțin celui care le trimite.

El se aventură şi mai făcu un pas apăsat înainte:

— Aveți dreptate. Tocmai de aceea sunt înapoiate când are loc o ruptură.

Ea s-a prefăcut că nu înțelege aluzia şi i-a întins scrisoarea spunând: „Ce păcat că n-o pot citi, pentru că celelalte mi-au fost de mare ajutor." El respiră adânc, uluit că ea mărturisise cu un aer atât de firesc mai mult decât nădăjduia, şi-i spuse: „Nici nu vă imaginați cât sunt de fericit s-o aflu." Dar ea a schimbat imediat subiectul, iar el n-a izbutit să-l mai reia până la sfârşitul vizitei.

Când şi-a luat rămas-bun, trecuse de şase, iar în casă începuseră să se aprindă luminile. Se simțea mai încrezător, dar nu-şi făcea prea multe iluzii, pentru că nu uitase cât de schimbătoare era firea Ferminei Daza şi cât de imprevizibile reacțiile ei la douăzeci de ani, iar. pe de altă parte, nu avea nici un motiv să creadă că se schimbase între timp. Abia a îndrăznit s-o întrebe cu o umilință sinceră dacă mai putea veni şi altă dată, iar răspunsul primit l-a uluit din nou.

— Veniți când doriți, i-a spus ea. Aproape totdeauna sunt singură.

Patru zile mai târziu, era într-o marți, a revenit pe neanunțate, iar ea n-a mai așteptat să fie servit ceaiul ca să-I vorbească despre scrisori. El îi mărturisi că nu erau scrisori în sensul strict al cuvântului, ci file răzlețe dintr-o carte pe care i-ar fi plăcut s-o scrie. Şi ea le interpretase la fel. Chiar se gândea, dacă el nu i-o lua în nume de rău, să i le înapoieze, ca să le poată da o mai bună întrebuințare. I-a vorbit mai departe despre alinarea pe care i-o aduseseră în cumpăna grea prin care trecea şi a pus atâta entuziasm, atâta recunoştință şi poate chiar afecțiune în spusele ei, încât Florentino Ariza a îndrăznit să mai facă un pas: un salt mortal.

— Altădată ne tutuiam, spuse.

Rostise un cuvânt interzis: *altădată.* Ea simți cum fâlfâia prin preajmă îngerul himeric al trecutului şi încercă să-l ocolească. Dar el merse şi mai departe: „Vreau să spun, în scrisorile noastre de altădată." Ea s-a enervat şi a trebuit să facă un mare efort ca să-şi ascundă supărarea. El însă a simțit şi şi-a dat seama că trebuie să înainteze cu mai multă prudență, pentru că ea nu se schimbase, era la fel de reticentă şi neprietenoasă ca în tinerețe, deşi, între timp, învățase să se poarte cu mai multă amabilitate.

— Vreau să spun, continuă el, că aceste scrisori sunt cu totul altceva.

— Toate s-au schimbat pe lume, spuse ea.

— Eu nu. Dar dumneavoastră?

Ea rămase cu a doua ceaşcă de ceai în aer şi-l pironi cu o privire care rezistase timpului necruțător.

— Ce importanță mai are, spuse. Nu de mult am împlinit şaptezeci şi doi de ani.

Florentino Ariza a primit lovitura drept în inimă. Ar fi vrut să găsească un răspuns rapid şi bine țintit, ca o săgeată, dar povara vârstei l-a copleşit: niciodată nu se simțise aşa de epuizat după o conversație atât de scurtă, îl durea inima şi fiecare lovitură îi răsuna în vene ca un ecou metalic. Se simțea bătrân, trist, inutil, simțea nevoia să plângă şi nu mai era în stare să spună nimic. Şi-au terminat cea de-a doua ceaşcă într-o tăcere străbătută de presimțiri, iar când ea şi-a revenit, i-a cerut servitoarei să-i aducă mapa de scrisori. Prima lui reacție a fost s-o roage să le păstreze întrucât avea acasă copii făcute la indigo, dar imediat s-a gândit că o asemenea precauție putea trece în ochii ei drept o ticăloşie. Nu mai aveau despre ce vorbi. Înainte de a-şi lua rămas-bun, el i-a amintit că ar putea veni marțea următoare la aceeaşi oră. Ea se întrebă dacă se cuvenea să-i arate atâta bunăvoință.

— Nu văd ce rost ar mai avea atâtea vizite, spuse.

— Nici nu m-am gândit că ar avea vreunul, spuse el. Aşa că a revenit marți, la ora cinci, şi în toate celelalte

zile de marți care au urmat, fără s-o mai prevină, pentru că, după două luni, vizitele săptămânale deveniseră la fel de fireşti ca multe alte tabieturi ale lor. Florentino Ariza aducea biscuiți englezeşti, castane glasate, măsline greceşti, tot felul de delicatese pe care le cumpăra de pe transatlanticele sosite din Europa. Într-o marți, i-a adus fotografia făcută împreună cu Hildebranda în atelierul belgianului cu peste o jumătate de veac în urmă, pe care el o cumpărase cu cincisprezece centime dintr-un vraf de ilustrate vechi vândute cu grămada în Portalul Copiştilor. Fermina Daza nu înțelegea cum de ajunsese acolo, iar el nu-şi putea explica întâmplarea decât ca pe un miracol al iubirii. Într-o dimineață, în timp ce tăia trandafiri în grădină, Florentino Ariza s-a gândit să-i ducă unul la următoarea vizită. Limbajul florilor făcea alegerea dificilă, mai ales că era vorba de o văduvă recentă. Un trandafir roşu, simbol al unei pasiuni înflăcărate, putea fi jignitor pentru doliul ei. Trandafirii galbeni, care, într-alt limbaj, erau aducători de noroc, exprimau în limbajul comun gelozia. Cineva îi povestise odată despre trandafirii negri din Turcia, care ar fi fost probabil cei mai indicați, dar el nu putuse face rost de un răsad ca să-i cultive în grădină. Până la urmă,

s-a hotărât să-i ducă unul alb, deşi trandafirii de acest soi nu-i plăceau deloc, pentru că erau insipizi şi muţi: nu spuneau nimic. În ultima clipă, de teamă că Fermina Daza ar putea face vreo remarcă răutăcioasă, s-a hotărât să-i rupă spinii.

A fost bine primit, ca un dar fără intenţii ascunse, care a îmbogăţit, într-un fel, ritualul zilei de marţi. Când el sosea cu trandafirul alb, pe măsuţa pentru ceai aştepta întotdeauna o vază cu apă. Într-o marţi, în timp ce punea trandafirul în vază, el i-a spus ca din întâmplare:

— Pe vremea noastră nu erau la modă trandafirii, ci cameliile.

— E adevărat, spuse ea, dar intenţia era alta, după cum prea bine ştiţi.

Aşa se întâmpla mereu: el încerca să înainteze, iar ea îi punea stavile. De data aceasta însă, în ciuda răspunsului prompt, Florentino Ariza şi-a dat seama că nimerise ţinta, pentru că ea şi-a întors faţa ca să nu i se vadă roşeaţa din obraji. O îmbujorare arzătoare, juvenilă, de sine stătătoare, şi a cărei impertinenţă i-a răscolit Ferminei Daza dezgustul pentru propria-i făptură. Florentino Ariza a încercat să abată discuţia spre alte subiecte mai puţin stânjenitoare, dar gentileţea lui a fost atât de evidentă, încât ea a înţeles că se dăduse de gol şi asta i-a sporit furia. A fost o zi proastă. S-a gândit chiar să-l roage să nu mai vină, dar o posibilă dispută ca între logodnici i s-a părut atât de ridicolă la vârsta şi în situaţia lor. Încât a podidit-o râsul. Marţea următoare, în timp ce Florentino Ariza punea trandafirul în apă, ea şi-a făcut un examen de conştiinţă şi a constatat cu bucurie că nu-i mai rămăsese nici o urmă de resentimente.

Foarte curând vizitele au început să capete o incomodă amploare familială, căci doctorul Urbino Daza şi soţia lui îşi făceau când şi când apariţia, ca din întâmplare, şi rămâneau să joace cărţi. Florentino Ariza nu ştia să joace, dar a fost de-ajuns o singură zi ca să înveţe regulile de la Fermina Daza, aşa că amândoi le-au trimis în scris soţilor Urbino Daza o provocare pentru marţea următoare. Erau întâlniri atât de plăcute pentru toţi, încât nu numai că au fost oficializate la fel de repede ca şi vizitele, dar au fost stabilite chiar şi norme precise privind aportul fiecăruia dintre ei. Doctorul Urbino Daza şi soţia lui, care era o excelentă gospodină, contribuiau cu prăjituri şi torturi delicioase, de fiecare dată altele. Florentino Ariza aducea, ca şi până atunci, tot felul de minunăţii cumpărate de pe vapoarele venite din Europa, iar Fermina Daza se străduia să născocească în fiecare săptămână alte şi alte surprize pentru invitaţii ei. Turneele aveau loc în cea de-a treia marţi din fiecare lună şi întrucât nu jucau pe bani, cel care pierdea era obligat să aducă la partida următoare, în chip de contribuţie, ceva cu totul deosebit.

Doctorul Urbino Daza era aidoma imaginii sale publice: un bărbat cam mărginit la minte şi stângaci, care se emoţiona din te miri ce, fie la bucurie, fie la necaz, şi se înroşea tot pentru orice fleac, ceea ce te făcea să-i pui la îndoială puterea de discernământ. Era însă, şi asta i se putea citi pe faţă de prima dată, ceea ce Florentino Ariza nu şi-ar fi dorit în ruptul capului să se spună despre el: un om bun. Nevastă-sa. În schimb, era o femeie ageră şi plină de haz, iar vorbele de duh, oportune şi prompte, dădeau distincţiei ei înnăscute un aer mai puţin distant. Nu se puteau imagina parteneri mai potriviţi la masa de joc, iar nesăţioasa nevoie de dragoste a lui Florentino Ariza şi-a găsit împlinirea în senzaţia iluzorie că se afla în familie.

Într-o seară, când au plecat împreună, doctorul Urbino Daza l-a invitat la masă: „Mâine, la douăsprezece şi jumătate, la Clubul Social.". Era un local select, unde se serveau mâncăruri excelente, stropite însă cu un vin otrăvit. Căci Clubul Social îşi rezerva dreptul de a nu admite pe oricine, iar unul din impedimentele care atârnau cel mai mult în balanţă era condiţia de bastard. Unchiul León XII avusese experienţe de-a dreptul ofensatoare în acest sens şi chiar Florentino Ariza cunoscuse umilinţa de a fi obligat să părăsească localul după ce se aşezase deja la masă, invitat fiind de unul din

asociații săi. Deşi Florentino Ariza intervenise deseori în favoarea lui, ajutându-l să-şi transporte mărfurile pe navele companiei, acesta n-a avut încotro şi a trebuit să-l ducă în altă parte.

— Cei care facem regulamentul avem mai mult ca oricine obligația să-l respectăm, i-a spus.

Înfruntând orice risc, Florentino Ariza a acceptat invitația doctorului Urbino Daza şi n-a avut de ce să se plângă, deoarece a fost tratat cu o deosebită considerație, chiar dacă nu i s-a cerut să semneze în cartea de onoare a invitaților de vază. Masa n-a durat mult, iar discuția a decurs pe un ton potolit. Temerile legate de acea întâlnire, care îl frământau încă din ajun pe Florentino Ariza, s-au risipit odată cu paharul de porto băut la aperitiv. Doctorul Urbino Daza voia să discute cu el despre maică-sa. Din tot ce i-a povestit, Florentino Ariza a dedus că ea îi vorbise despre el. Mai mult chiar: mințise ca să-l pună într-o lumină favorabilă. Îi povestise că erau prieteni şi se jucaseră împreună încă din copilărie, de când ea se mutase de la San Juan de la Ciénaga, iar, pe deasupra, el o inițiase în primele ei lecturi, motiv pentru care îi păstra o vie şi veche recunoştință. Îi mai spusese că, după ce ieşea de la şcoală, îşi petrecea ore în şir la mercerie, brodând împreună cu Tránsito Ariza, care era foarte pricepută la lucrul de mână, o adevărată artistă, iar dacă mai târziu nu-l mai întâlnise atât de des pe Florentino Ariza, faptul nu se datora propriei lor voințe, ci vieții care îi despărțise.

Înainte de a ajunge la propunerile pe care avea de gând să i le facă, doctorul Urbino Daza şi-a permis câteva digresiuni pe tema bătrâneții. Era convins că lumea ar putea înainta mai repede dacă n-ar fi ținută pe loc de cei vârstnici. Şi comentă: „Omenirea, întocmai ca oştirile pe câmpul de luptă, avansează cu viteza celui mai lent." Îşi imagina un viitor mai uman şi tocmai de aceea mai civilizat, în care oamenii urmau să fie izolați în oraşe mărginaşe, de unde să nu poată pleca singuri, pentru a-i cruța de ruşinea, de suferința şi de înspăimântătoarea singurătate a bătrâneții. Credea că, din punct de vedere medical, putea fi stabilită drept limită vârsta de şaizeci de ani. Dar până când avea să fie atins acest nivel de filantropie, singura soluție rămânea azilul, unde bătrânii se puteau consola unii pe alții, se puteau regăsi în gusturile şi aversiunile celorlalți, în mâhnirile şi tristețile lor, la adăpost de neînțelegerile fireşti cu generația următoare. Şi adăugă: „Printre bătrâni, bătrânii par mai puțin bătrâni." În consecință, doctorul Urbino Daza dorea să-i mulțumească lui Florentino Ariza că-i ținea de urât maică-sii în singurătatea văduviei şi-l implora, pentru propriul lor bine şi pentru comoditatea tuturor, s-o facă în continuare şi să aibă înțelegere pentru toanele ei senile. Florentino Ariza a rămas pe deplin satisfăcut de rezultatul întrevederii. „Fiți fără grijă, i-a spus. Sunt cu patru ani mai în vârstă decât ea, şi asta nu de ieri, de alaltăieri, ci încă înainte de a veni dumneavoastră pe lume." După care, n-a mai putut rezista tentației de a-şi descărca sufletul cu o aluzie ironică.

— În societatea de mâine, a încheiat el, dumneavoastră ar trebui să mergeți acum la cimitir, ca să ne aduceți şi ei, şi mie, câte un buchet de anturii pentru masa de prânz.

Doctorul Urbino Daza, care nu realizase până atunci cât de lipsită de tact şi de neavenită era profeția lui, s-a grăbit să se justifice şi, în cele din urmă, s-a încurcat în propriile sale explicații. Dar Florentino Ariza l-a ajutat să iasă din impas. Radia de fericire, fiind convins că, mai devreme sau mai târziu, va trebui să aibă o altă întrevedere cu doctorul Urbino Daza, ca să îndeplinească o formalitate inevitabilă: cererea în căsătorie a Ferminei Daza. Prânzul a fost încurajator nu numai datorită motivului în sine, ci şi pentru că i-a demonstrat cu câtă bunăvoință avea să fie primită acea solicitare inexorabilă. Dacă ar fi avut consimțământul Ferminei Daza, nici o ocazie n-ar fi fost mai nimerită. Mai mult chiar: după discuțiile de la acel prânz istoric, o cerere în căsătorie făcută după toate regulile etichetei părea de prisos.

Încă din tinerețe, Florentino Ariza urca şi cobora scările cu mare băgare de seamă, fiind încredințat că bătrânețea începe cu o cădere fără importanță, iar moartea vine odată cu a doua. Scara abruptă şi îngustă din clădirea companiei i se părea cea mai periculoasă dintre toate, aşa încât, încă înainte de epoca în care şi-a dat seama că începuse să-şi târşâie picioarele, o urca privind atent fiecare treaptă şi ținându-se de balustradă cu amândouă mâinile. De nenumărate ori i s-a sugerat să construiască altă scară, mai puțin primejdioasă, dar el şovăia să ia o hotărâre, amânând-o mereu pentru luna următoare, convins că o astfel de soluție nu era decât o concesie făcută bătrâneții. Pe măsură ce treceau anii, urca tot mai încet, dar nu pentru că i-ar fi fost mai greu, aşa cum se grăbea el să explice, ci pentru că de fiecare dată urca cu şi mai multă băgare de seamă. Cu toate acestea, când s-a întors de la întâlnirea cu doctorul Urbino Daza, după paharul de porto de la aperitiv şi jumătatea de pahar de vin roşu din timpul mesei, dar mai ales după discuția triumfală, a încercat să ajungă direct pe a treia treaptă cu un pas de dans aşa de tineresc, încât şi-a sucit glezna stângă, a căzut pe spate şi doar printr-o minune nu şi-a rupt gâtul. În clipa în care cădea, a mai avut destulă putere să-şi spună că nu se putea să moară dintr-o simplă poticneală, fiindcă nu era cu putință în logica vieții ca doi bărbați care iubiseră cu atâta patimă, vreme de atâția ani, aceeaşi femeie să moară în acelaşi chip la un interval de un an de zile. Nu s-a înşelat. Glezna i-a fost prinsă până la pulpă într-o platoşă de ghips, ceea ce l-a obligat să rămână nemişcat în pat, dar el se simțea mai plin de viață decât înainte de a cădea. Când doctorul i-a prescris cele şaizeci de zile de imobilitate, nu i-a venit să creadă că putea avea atâta ghinion.

— Nu-mi face asta, doctore, l-a implorat. Două luni din viața mea valorează cât zece ani de-ai dumitale.

A încercat de câteva ori să se dea jos din pat, ridicându-şi piciorul de statuie cu amândouă mâinile, dar de fiecare dată l-a învins realitatea. Când, în sfârşit, a început să umble din nou, cu glezna înțepenită de durere şi spatele tot numai o rană, a avut suficiente motive ca să-şi spună că destinul îi răsplătise perseverența cu o cădere providențială.

Ziua cea mai grea pentru el a fost cea dintâi luni. Durerea cedase, iar previziunile medicului erau încurajatoare, dar el refuza să accepte fatalitatea de a nu o mai vedea pe Fermina Daza a doua zi, pentru prima dată în decurs de patru luni. Până la urmă, după siestă, s-a simțit mai împăcat cu situația şi i-a trimis Ferminei Daza un bilet, cerându-şi scuze. L-a scris de mână, pe o hârtie parfumată, cu cerneală luminoasă, ca să poată fi citit pe întuneric, şi a dramatizat fără pic de jenă gravitatea incidentului, încercând să-i trezească un cât de mic sentiment de compasiune. Ea i-a răspuns două zile mai târziu, foarte impresionată, foarte amabilă, dar fără nici un cuvânt în plus sau în minus, întocmai ca în mărețele zile ale iubirii de odinioară. El a prins ocazia din zbor şi i-a scris din nou. Când ea i-a răspuns pentru a doua oară, el s-a hotărât să meargă mult mai departe decât în conversațiile cifrate din timpul vizitelor de marți şi a pus să-i fie instalat un telefon lângă pat, pretextând că trebuie să supravegheze zilnic bunul mers al companiei. I-a cerut centralistei să-i facă legătura cu numărul de trei cifre pe care îl ştia pe de rost încă de când sunase prima oară. Vocea învăluitoare, încordată din pricina misterului depărtării, vocea iubită, a răspuns, a recunoscut cealaltă voce şi, după doar trei fraze convenționale de salut, şi-au luat rămas bun. Florentino Ariza a fost dezamăgit de indiferența ei: se aflau din nou la început.

Două zile mai târziu însă, a primit de la ea o scrisoare, prin care îl implora să n-o mai sune. Motivele erau foarte întemeiate. Existau atât de puține telefoane în oraş, încât legătura o făcea o telefonistă care îi cunoştea pe toți abonații, le cunoştea viața şi isprăvile şi nu renunța când cei chemați nu erau acasă: îi găsea oriunde s-ar fi aflat. În

schimbul acestei eficiențe, era la curent cu toate convorbirile, descoperea tainele cele mai intime, dramele cele mai bine păzite şi nimeni nu se mai mira când intervenea în discuție pentru a-şi expune punctul de vedere sau pentru a potoli spiritele. Pe de altă parte, în cursul acelui an apăruse *Dreptatea,* un ziar de seară al cărui unic scop era să lovească în familiile aristocrate, fără nici un fel de reticențe, fără să țină seama de nimic, ca represalii pentru că fiii proprietarului nu fuseseră admişi în Clubul Social. În pofida vieții ei fără pată, Fermina Daza îşi supraveghea mai mult ca oricând toate cuvintele şi gesturile, chiar şi față de prietenii cei mai apropiați. Tocmai de aceea a continuat să păstreze legătura cu Florentino Ariza prin firul anacronic al scrisorilor. Corespondența dus-întors a devenit atât de frecventă şi intensă, încât el a uitat de picior, de pedeapsa imobilizării la pat, a uitat de tot, consacrându-şi în întregime timpul epistolelor, pe care le scria la o măsuță portabilă, asemenea acelora folosite de bolnavi în spital ca să mănânce.

Au început să se tutuiască din nou, au reînceput să schimbe impresii despre propria lor viață, întocmai ca în scrisorile de odinioară, numai că Florentino Ariza a încercat încă o dată să înainteze prea repede: i-a scris numele cu acul pe petalele unei camelii şi i-a trimis-o într-o scrisoare. Două zile mai târziu, i-a fost returnată fără nici un comentariu. Fermina Daza nu se putea stăpâni: toate astea i se păreau nişte simple copilării. Şi cu atât mai mult încercările lui ulterioare de a evoca după-amiezile cu versuri melancolice din părculețul Evangheliilor, ascunzătorile pentru scrisori pe drumul spre şcoală, lecțiile de broderie la umbra migdalilor. Deşi o durea sufletul pentru el, l-a pus la punct cu o întrebare strecurată ca din întâmplare printre alte comentarii banale: „De ce ții cu tot dinadinsul să vorbeşti despre ceva ce nu mai există?" Mai târziu i-a reproşat încăpățânarea sterilă cu care refuza să îmbătrânească în chip firesc. Doar aşa îşi putea explica înfrigurarea şi incoerența cu care evoca mereu trecutul.

Nu pricepea de ce un bărbat în toată firea, capabil să facă reflecțiile care o ajutaseră să se împace cu starea ei de văduvie, se comporta ca un copil când era vorba de propria lui viață. Rolurile se inversaseră, aşadar. De data aceasta, era rândul ei să-i dea curaj, ca să poată înfrunta viitorul, cu o frază pe care el, în zăpăceala şi graba lui, n-a fost în stare s-o înțeleagă: *Ai răbdare, lasă timpul să freacă şi-o să vedem ce-o să ne mai aducă.* Şi asta pentru că niciodată nu fusese un elev atât de silitor ca ea. Imobilitatea forțată, conştiința fugacității timpului, dorința nebună de a o vedea, totul dovedea că teama lui de un accident fusese mai întemeiată şi mai tragică decât prevăzuse. Pentru prima dată în viața lui, a început să mediteze mai îndelung la realitatea morții.

Leona Cassiani îl ajuta să se spele şi să-şi schimbe pijamaua din două în două zile, îi făcea clisme, îi punea plosca, îi pregătea cataplasme cu amică pentru rănile de pe spate, îi făcea masaj, aşa cum recomandase medicul, pentru ca imobilitatea să nu-i provoace suferințe şi mai mari. Sâmbăta şi duminica o înlocuia América Vicuña, care în decembrie urma să-şi ia diploma de învățătoare. El îi promisese că o va trimite să-şi continue studiile în Alabama, pe cheltuiala companiei fluviale, în parte, ca să-şi înăbuşe mustrările de conştiință, dar mai ales ca să evite reproşurile pe care ea nu ştia cum să i le facă şi explicațiile pe care el însuşi i le datora. Niciodată nu şi-a dat seama cât de mult suferea în insomniile ei de la internat, în sâmbetele şi duminicile fără el, în viața ei fără el, pentru că niciodată n-a înțeles cât de mult îl iubea. Primise o scrisoare oficială de la şcoală, prin care era informat că de pe primul loc pe care îl ocupase până atunci ajunsese ultima din clasă şi chiar risca să piardă examenul final. Dar el a evitat să-şi facă datoria: nu le-a scris nimic părinților, stingherit de un sentiment de vinovăție pe care încerca să şi-l înăbuşe, şi nici cu ea n-a discutat nimic, temându-se, şi pe bună dreptate, că l-ar putea acuza de eşecul ei. A lăsat, prin urmare, lucrurile aşa

cum erau. Fără să-şi dea seama, amâna să ia o hotărâre, în speranța că moartea va rezolva totul.

Nu numai cele două femei care îl îngrijeau, dar chiar Florentino Ariza însuşi era uluit de schimbarea care se petrecuse cu el. Doar cu zece ani în urmă, se năpustise asupra unei servitoare şi o posedase, îmbrăcată şi în picioare, în spatele scării principale din casă, lăsând-o în stare de grație mai repede decât un cocoş filipinez. A trebuit să-i dăruiască o casă mobilată ca s-o convingă să jure că fusese dezonorată de un fel de iubit duminical, care nici măcar n-o sărutase vreodată şi pe care tatăl şi unchii ei, cunoscuți pentru dibăcia cu care mânuiau cuțitul *machete* la recoltarea trestiei de zahăr, l-au obligat s-o ia de nevastă. Părea cu neputință să fie unul şi acelaşi cu bărbatul răsucit de pe o parte pe alta de două femei care doar cu câteva luni în urmă îl făceau să freamăte de iubire şi care acum îl săpuneau de sus până jos, îl ştergeau cu prosoape de bumbac egiptene, îl masau pe tot corpul, fără ca el să scoată nici cel mai mic suspin de tulburare. Fiecare dintre ele avea o altă explicație pentru inapetența lui. Leona Cassiani credea că e vorba de preludiile morții. América Vicuña îi atribuia o origine ocultă, căreia nu reuşea să-i dea de urmă. Doar el cunoştea adevărul, iar acesta avea un nume propriu. Oricum, nu era drept: mai mult pătimeau ele îngrijindu-l decât el fiind atât de bine îngrijit.

Au fost suficiente doar trei săptămâni pentru ca Fermina Daza să-şi dea seama cât de mult îi lipseau vizitele lui Florentino Ariza. E drept, se simțea bine cu prietenele ei, şi chiar din ce în ce mai bine pe măsură ce timpul o îndepărta de tabieturile soțului. Lucrecia del Real del Obispo fusese plecată în Panama, ca să vadă dacă nu putea scăpa de durerile de urechi care nu cedau cu nici un fel de tratament, iar după o lună, când se întorsese, se simțea mult mai bine, dar auzul îi slăbise atât de tare, încât trebuia să folosească un cornet acustic. Fermina Daza era singura prietenă care îi tolera întrebările şi răspunsurile anapoda, fapt care o făcea să treacă aproape zilnic şi la orice oră s-o vadă. Nimeni însă nu-l putea înlocui pe Florentino Ariza şi după-amiezile lui cu efect calmant.

Amintirea trecutului nu putea răscumpăra viitorul, aşa cum se încăpățâna el să creadă. Dimpotrivă: Fermina Daza rămânea neclintită în credința pe care o avusese dintotdeauna că acea înflăcărare de la douăzeci de ani, oricât de minunată şi de nobilă, fusese orice, numai iubire nu. Deşi era de o sinceritate brutală, nu avea de gând să-i mărturisească această convingere nici prin poştă, nici prin viu grai, n-o lăsa inima să-i spună cât de false i se păreau sentimentalismele din scrisori, după ce cunoscuse minunata consolare a meditațiilor lui, cât de degradante erau minciunile lui lirice, cât de păgubitoare pentru cauza lui se dovedea insistența obsesivă cu care încerca să recupereze trecutul. Nu: nici un rând din scrisorile lui de odinioară, nici un moment din propria ei tinerețe detestată nu o făcuseră să simtă că după-amiezile unei zile de marți pot fi atât de lungi, atât de însingurate, atât de insuportabile cum erau fără el.

Într-unul din obişnuitele ei accese de simplificare, surghiunise în grajd radioul pe care soțul i-l dăruise mai de mult de ziua ei şi pe care amândoi aveau de gând să-l doneze muzeului pentru că fusese cel dintâi din oraş. Copleşită însă de umbrele doliului, se hotărâse să nu-l mai folosească, pentru că o văduvă de rangul ei nu putea asculta nici un fel de muzică, nici chiar în intimitate, fără să aducă o ofensă memoriei celui dispărut. După a treia săptămână însă, a pus să fie adus înapoi în salon, nu pentru că ar fi vrut să se delecteze, ca mai înainte, cu cântecele sentimentale transmise la postul de la Riobamba, ci ca să-şi mai treacă de urât cu romanele lacrimogene difuzate de la Santiago de Cuba. A fost o hotărâre binevenită, pentru că, de la naşterea fetiței, începuse să-şi piardă deprinderea de a citi pe care soțul ei i-o cultivase cu atâta râvnă încă din timpul voiajului de nuntă, iar după ce i-a slăbit vederea, şi-a pierdut cu totul acest obicei, astfel încât uneori treceau luni în şir fără să ştie unde îşi pusese ochelarii.

Făcuse o adevărată pasiune pentru serialele radiofonice de la Santiago de Cuba şi aştepta cu nerăbdare episoadele din fiecare zi. Câteodată urmărea ştirile, ca să afle ce se mai întâmpla pe lume, iar în rarele ocazii când rămânea singură în casă, dădea radioul foarte încet şi asculta, îndepărtate şi clare, dansurile *merengues* din Santo Domingo sau *plenes* din Puerto Rico. Într-o seară, la un post necunoscut, care a izbucnit pe neaşteptate cu atâta claritate de parcă ar fi transmis din vecini, a auzit o ştire sfâşietoare: doi bătrâni care de patruzeci de ani îşi repetau luna de miere în acelaşi loc fuseseră omorâți cu vâsla chiar de barcagiu, în timp ce-i plimba pe lac, ca să-i jefuiască de tot ce aveau asupra lor: paisprezece dolari. A rămas însă şi mai impresionată când Lucrecia del Real i-a povestit toate amănuntele publicate într-un ziar local. Poliția descoperise că bătrânii asasinați, ea de şaptezeci şi opt de ani, iar el de optzeci şi patru, erau de fapt doi amanți clandestini, care îşi petreceau vacanțele împreună de patruzeci de ani, deşi fiecare dintre ei avea o căsnicie reuşită şi o familie numeroasă. Fermina Daza, care nu plânsese niciodată la serialele radiofonice, a simții un nod în gât şi abia şi-a putut stăpâni lacrimile. În scrisoarea următoare, Florentino Ariza i-a trimis, fără nici un comentariu, tăietura din ziar cu ştirea respectivă.

N-au fost ultimele lacrimi pe care Fermina Daza a trebuit să şi le stăpânească. Florentino Ariza încă nu-şi terminase cele şaizeci de zile de recluziune, când *Dreptatea* a publicat pe prima pagină, împreună cu fotografiile protagoniştilor, un articol despre presupusa legătură amoroasă dintre doctorul Juvenal Urbino şi Lucrecia del Real del Obispo. Se făceau speculații în legătură cu amănuntele acestei relații, cu frecvența întâlnirilor şi împrejurările în care aveau loc, insistându-se asupra acordului tacit al soțului, dedat păcatului sodomiei cu negrii de pe plantațiile lui de trestie de zahăr. Povestea, publicată cu litere mari, de culoarea sângelui, a căzut ca un trăsnet peste zaharisita comunitate a aristocrației locale. Cu toate acestea, nu exista nici o pistă sigură: Juvenal Urbino şi Lucrecia del Real erau prieteni buni încă înainte de a se căsători, dar niciodată nu fuseseră amanți. Oricum, articolul nu părea îndreptat împotriva doctorului Juvenal Urbino, a cărui memorie se bucura de respectul unanim, cât mai degrabă împotriva soțului Lucreciei del Real, ales doar cu o săptămână înainte preşedintele Clubului Social. Scandalul a fost înăbuşit în câteva ore. Dar Lucrecia del Real del Obispo n-a mai călcat pragul casei Ferminei Daza, iar aceasta i-a interpretat gestul ca o recunoaştere a vinei.

Foarte curând a devenit limpede că nici Fermina Daza nu se afla la adăpost de nenumăratele primejdii care îi pândeau pe cei din aceeaşi clasă cu ea. *Dreptatea* a atacat-o exact în punctul ei cel mai slab: afacerile tatălui. Când acesta a fost silit să se exileze, ea a aflat un singur episod din afacerile lui tulburi, aşa cum i l-a povestit Gala Placidia. Mai târziu, după întrevederea cu guvernatorul, doctorul Urbino i l-a confirmat, iar ea a rămas convinsă că taică-său fusese victima unor intrigi infame. Totul s-a întâmplat în ziua când doi agenți de poliție s-au prezentat cu un ordin de percheziție în casa din parcul Evangheliilor şi, negăsind ce căutau, după ce au scotocit peste tot, au ordonat să fie deschis şifonierul cu oglinzi din fostul dormitor al Ferminei Daza. Gala Placidia, singură în casă şi fără posibilitatea de a preveni pe cineva, a refuzat să-l deschidă, pretextând că nu avea cheia. Atunci unul din agenți a spart oglinzile cu patul revolverului şi a descoperit în spatele lor o ascunzătoare burduşită cu bancnote false de o sută de dolari. Aceasta a fost încununarea unui lanț de cercetări care duceau la Lorenzo Daza ca ultimă verigă a unei vaste operațiuni internaționale. Era o escrocherie magistrală, pentru că hârtia bancnotelor avea filigranul original din fabrică: printr-un procedeu chimic care părea mai degrabă o vrăjitorie, fuseseră şterse bancnote de un dolar, iar în locul lor fuseseră imprimate bancnote de o sulă. Lorenzo Daza a încercat să se dezvinovățească susținând că şifonierul fusese cumpărat mult după căsătoria fiicei sale şi că, probabil, banii se aflau

deja în ascunzătoare când l-au adus în casă, dar poliția a dovedit că dulapul era acolo încă de pe vremea când Fermina Daza mergea la şcoală. Numai el ar fi putut ascunde falsa avere în spatele oglinzilor. Acesta a fost singurul lucru pe care doctorul Urbino i l-a povestit soției lui când s-a angajat în fața guvernatorului să-şi trimită socrul înapoi în țara de baştină, ca să înăbuşe scandalul. Numai că ziarul dezvăluia şi alte matrapazlâcuri.

Povestea, de pildă, că în timpul unuia din multele războaie civile izbucnite în secolul precedent, Lorenzo Daza făcuse pe intermediarul între guvernul preşedintelui liberal Aquileo Parra şi un oarecare Joseph K. Korzeniowski, polonez de origine, care a rămas câteva luni bune în oraş, împreună cu ceilalți membri ai echipajului de pe cargobotul *Saint Antoine*, aflat sub pavilion francez, încercând să perfecteze o încâlcită afacere cu arme. Korzeniowski, care mai târziu avea să devină celebru în toată lumea sub numele de Joseph Conrad, a intrat în legătură, nu se ştie pe ce cale, cu Lorenzo Daza, care i-a cumpărat încărcătura de arme în numele guvernului, cu acte în regulă, plătind cu aur curat. În versiunea ziariştilor de la *Dreptatea*, Lorenzo Daza a făcut dispărute armele într-un atac cam dubios, după care le-ar fi revândute la un preț de două ori mai mare decât cel real conservatorilor aflați în război cu guvernul.

Dreptatea mai povestea că, pe vremea când generalul Rafael Reyes a înființat Marina de Război, Lorenzo Daza a cumpărat pe mai nimic de la armata engleză o cantitate excedentară de bocanci şi cu această operație şi-a dublat averea în numai şase luni. Conform ziarului, când încărcătura a ajuns în port, Lorenzo Daza a refuzat s-o ia în primire, pentru că nu fuseseră trimişi decât bocancii pentru piciorul drept, în schimb, a fost singurul participant la licitația organizată, conform legilor în vigoare, de vamă şi i-a cumpărat pentru suma simbolică de o sută de *pesos.* Cam tot atunci, un complice de-al lui a cumpărat în aceleaşi condiții încărcătura de bocanci pentru piciorul stâng, care sosise la vama din Riohacha. După ce încălțările au fost puse în ordine, Lorenzo Daza s-a prevalat de legăturile lui de rudenie cu familia Urbino de la Calle şi a vândut bocancii recent înființatei Marine de Război cu un câştig de două mii la sută.

Articolul din *Dreptatea* afirma în încheiere că Lorenzo Daza nu plecase de la San Juan de la Ciénaga în căutarea unui mediu mai potrivit pentru viitorul fiicei, aşa cum îi plăcea lui să spună, ci pentru că fusese prins vânzând tutun de import amestecat cu hârtie tocată mărunt, o afacere prosperă şi aşa de bine pusă la punct, încât nici fumătorii cei mai avizați nu-şi puteau da seama de înşelătorie. Totodată erau date în vileag legăturile lui cu o organizație internațională clandestină, care prosperase la sfârşitul secolului precedent introducând ilegal în țară chinezi din Panama. În schimb, îndoielnicul comerț cu catâri, atât de înjositor pentru reputația sa, părea să fie singura afacere curată de care se ocupase vreodată.

Când Florentino Ariza s-a dat jos din pat, cu spatele tot o carne vie, sprijinindu-se pentru început într-un baston, în locul nelipsitei umbrele, primul drum pe care l-a făcut a fost acasă la Fermina Daza. N-a mai recunoscut-o, era descompusă la față şi atât de scârbită de toate, încât îi pierise orice chef de viață. În timpul exilului forțat al lui Florentino Ariza, doctorul Urbino Daza îl vizitase de două ori şi-i povestise cât de consternată era maică-sa de cele două articole din *Dreptatea.* Primul o făcuse să turbeze de furie când aflase de infidelitatea soțului şi de trădarea prietenei, iar din clipa aceea a renunțat să se mai ducă o dală pe lună la cimitir, aşa cum făcuse până atunci, ştiind că, oricât şi-ar fi ieşit ea din fire, el tot nu mai putea auzi din coşciug insultele pe care ar fi vrut să i le arunce în față: s-a certat cu mortul. Lucreciei del Real i-a trimis vorbă prin oricine ar fi vrut să facă pe mesagerul că cel puțin, printre atâtea persoane care-i trecuseră prin pat, avusese norocul să strângă în brațe şi un bărbat adevărat. În ce priveşte articolul despre Lorenzo Daza, nu se putea şti ce

anume o afectase mai mult, dacă articolul în sine sau descoperirea târzie a adevăratei identități a tatălui său. Oricum, unul din articole sau amândouă laolaltă o secătuiseră de puteri. Părul de culoarea oțelului, care îi dădea un aer atât de nobil, arăta acum ca nişte câlți gălbui, iar minunații ei ochi de panteră nu-şi mai puteau recăpăta strălucirea de odinioară nici chiar în scăpărările mâniei. Fiecare gest al ei lăsa să se întrevadă că îi pierise cheful de viață. Deşi renunțase de mult să mai fumeze, închisă în baie sau cum se nimerea, şi-a reluat obiceiul, de data aceasta în public şi cu o voracitate nestăpânită, la început răsucindu-şi singură țigările, aşa cum îi plăcuse totdeauna, iar mai apoi, cumpărând cele mai proaste țigări pe care le găsea în comerț, pentru că nu mai avea nici răbdare, nici timp ca să şi le facă singură. Un alt bărbat în locul lui Florentino Ariza s-ar fi întrebat ce mai puteau aştepta de la viață un bătrân ca el, şchiop şi cu spatele jupuit ca spinarea unui măgar, şi o femeie care nu-şi mai dorea altă fericire decât moartea. Dar el nu s-a dat bătut. El a descoperit printre ruine o rază de speranță, lui i se părea că nefericirea o înnobila pe Fermina Daza, furia o făcea şi mai frumoasă, iar ura împotriva lumii întregi îi răscolise încăpățânarea greu de strunii de la douăzeci de ani.

Ea avea un nou motiv de recunoştință față de Florentino Ariza, pentru că, după apariția celor două articole infame, el trimisese ziarului *Dreptatea* o scrisoare exemplară despre responsabilitatea etică a presei şi despre respectul față de onoarea semenilor. N-a fost publicată, dar autorul a trimis o copie redactorilor de la *Jurnalul Comerțului,* cel mai vechi şi mai serios ziar de pe tot litoralul caraibian, iar aceştia i-au acordat un loc de cinste pe prima pagină. Era semnată cu pseudonimul Jupiter şi atât de bine argumentată, incisivă şi frumos scrisă, încât a fost atribuită unora din cei mai iluştri scriitori ai provinciei. A fost un glas solitar în mijlocul oceanului, dar a răsunat până în adâncuri şi până departe. Fermina Daza şi-a dat seama imediat cine era autorul, fără ca nimeni să-i spună, pentru că a recunoscut câteva idei şi chiar o frază întreagă din reflecțiile morale ale lui Florentino Ariza. L-a primit, aşadar, cu o afecțiune reînnoită în starea de deprimare şi derută în care se afla. Cam tot atunci, într-o sâmbătă după-amiază, América Vicuña s-a trezit singură în dormitorul din Strada Ferestrelor şi, fără să le fi căutat, din pură întâmplare, a descoperit într-un dulap descuiat copiile dactilografiate ale meditațiilor lui Florentino Ariza şi epistolele scrise de mână ale Ferminei Daza.

Doctorul Urbino Daza s-a bucurat când a aflat că au fost reluate vizitele care îi aduceau atâta alinare maică-sii. Nu tot astfel gândea însă Ofelia, sora lui, care a venit de la New Orleans cu primul vapor îndată ce a aflat că Fermina Daza întreținea o ciudată prietenie cu un bărbat de o moralitate îndoielnică. Îngrijorarea ei a ajuns la paroxism când şi-a dat seama cu câtă familiaritate era tratat Florentino Ariza, de câtă trecere se bucura în casă, când a asistat neputincioasă la şuşotelile şi ciorovăielile ca între logodnici din timpul vizitelor care se prelungeau până noaptea târziu. Ceea ce pentru doctorul Urbino Daza era o salutară afinitate între doi bătrâni singuri, pentru ea era o formă vicioasă de concubinaj secret. Aşa a fost mereu Ofelia Urbino, atât de asemănătoare cu doña Blanca, bunica dinspre tată, de parcă i-ar fi fost fiică, nu nepoată. Era distinsă ca şi ea, trufaşă şi sclavă, ca şi ea, a prejudecăților. Nu putea concepe inocența prieteniei dintre un bărbat şi o femeie nici chiar la vârsta de cinci ani, şi cu atât mai puțin la optzeci. Într-o dispută aprinsă cu fratele ei, a îndrăznit chiar să afirme că tot ce mai lipsea ca Florentino Ariza s-o consoleze în sfârşit pe maică-sa era să se bage în patul ei de văduvă. Doctorul Urbino Daza era prea slab ca să-i poată ține piept, niciodată nu avusese curaj s-o înfrunte, dar soția lui a intervenit cu calm, explicând că iubirea se poate naşte la orice vârstă. Ofelia şi-a ieşit din minți.

— Chiar şi la vârsta noastră iubirea e ridicolă, i-a strigat, dar la vârsta lor e o porcărie.

S-a ambiționat să-l gonească din casă pe Florentino Ariza cu orice preț şi a făcut-o cu atâta zel, încât, până la urmă a aflat şi Fermina Daza. A chemat-o în dormitor, aşa cum făcea totdeauna când voia să fie departe de urechile servitoarelor, şi i-a cerut să-şi repete acuzațiile. Ofelia n-a cruțat-o: avea convingerea că Florentino Ariza, a cărui faimă de pervers nu mai era un secret pentru nimeni, urmărea o relație echivocă, mai dăunătoare pentru bunul renume al familiei decât escrocheriile lui Lorenzo Daza sau aventurile nevinovate ale lui Juvenal Urbino. Fermina Daza a ascultat-o fără să scoată o vorbă, fără să clipească măcar, dar la sfârşit era cu totul alta: se întorsese la viață.

— De un singur lucru îmi pare rău, că nu mai am destulă putere să-ți trag la fund o bătaie bună, aşa cum ai merita pentru obrăznicia şi intrigile tale. Dar chiar acum îți faci bagajele şi pleci din casa asta, şi-ți jur pe osemintele maică-mii că n-o să-i mai calci pragul atâta timp cât eu o să mai fiu în viată.

Nimeni n-a fost în stare s-o facă să renunțe. Între timp, Ofelia s-a mutat acasă la fratele ei, de unde trimitea tot felul de rugăminți prin emisari de cel mai înalt nivel. Dar în zadar. Nici intervenția fiului, nici intervenția prietenelor n-au reuşit s-o înduplece. Nurorii, cu care întreținuse totdeauna o complicitate lipsită de fasoane, i-a făcut în cele din urmă o confidență în limbajul suculent din anii ei cei mai buni: „Acum un secol mi-au făcut de rahat viața cu omul ăsta, bietul de el, pentru că eram, chipurile, prea tineri, acum vor s-o ia de la capăt, pentru că suntem prea bătrâni." Şi-a aprins altă țigară de la cea pe care abia o terminase şi a dat afară tot veninul care îi ro-dea măruntaiele:

— Să-i ia dracu' pe toți. Om fi noi văduve, dar cel puțin ne mai rămâne avantajul că nu mai are cine să ne bată la cap şi să ne spună cum trebuie să ne purtăm.

N-a fost nimic de făcut. Când s-a convins, într-un târziu, că toate căile de atac erau epuizate, Ofelia s-a întors la New Orleans. După multe insistențe, Fermina Daza a acceptat să-şi ia rămas bun de la ea, dar fără s-o primească în casă: jurase pe osemintele maică-sii, singurele care în acele zile înnegurate mai rămăseseră curate.

Într-una din primele sale vizite, vorbindu-i despre vapoarele companiei, Florentino Ariza o invitase pe Fermina Daza să facă o călătorie de agrement pe fluviu. Dacă voia, putea ajunge, după o zi de mers cu trenul, chiar în capitala republicii, cunoscută de ei, ca de altfel de majoritatea caraibienilor din generația lor, sub numele pe care îl avusese până în secolul precedent: Santa Fe. Ea însă împărtăşea aversiunile soțului şi nu ținea să viziteze o capitală înghețată şi mohorâtă, unde femeile nu ieşeau din casă decât ca să se ducă la liturghia de la cinci dimineața şi nu puteau intra nici în cofetării, nici în birourile publice, unde la orice oră din zi pe străzi era o înghesuială de cortegii funerare şi țârâia o ploaie necurmată de pe vremea lui Papură Vodă: mai rău ca la Paris. În schimb, simțea o adevărată fascinație pentru valea fluviului, i-ar fi plăcut să vadă cum se soreau caimanii pe țărm, voia să fie trezită în miez de noapte de plânsul ca de femeie al lamantinilor, dar ideea unui voiaj atât de anevoios, şi cu atât mai mult pentru o văduvă singură şi la vârsta ei, i se părea fantezistă.

Florentino Ariza i-a repetat invitația mai târziu, când ea s-a convins că merita să trăiască, chiar în lipsa soțului, şi de data aceasta călătoria i s-a părut realizabilă. Dar după cearta cu fiica ei, după ce sufletul i-a fost otrăvit de infamiile cu care fusese împroşcat tatăl ei, de ranchiuna pe care i-o purta soțului mort, de furia împotriva ipocriziei Lucreciei del Real, pe care atâția ani o socotise cea mai bună prietenă, se simțea de prisos chiar şi în propria-i casă. Într-o după-amiază, în timp ce-şi sorbea infuzia din frunze universale, a privit spre băltoaca din curtea unde niciodată n-avea să mai răsară copacul nenorocirii ei şi a spus:

— Ce n-aş da să pot pleca din casa asta, să merg drept înainte şi să nu mă mai întorc niciodată aici.

— Ai putea pleca pe un vapor, spuse Florentino Ariza. Fermina Daza îl privi gânditoare:

— Ştii că nu e o idee rea?

Nu-i trecuse niciodată prin minte până atunci, dar a fost de-ajuns să admită o asemenea posibilitate ca să se hotărască. Fiul şi nora au fost încântaţi. Florentino Ariza s-a grăbit să-i asigure că Fermina Daza va fi un oaspete de onoare pe vapoarele lui, va dispune de o cabină specială unde se va simţi ca acasă, va avea tot ce-i trebuie, iar căpitanul în persoană se va ocupa de siguranţa şi bunăstarea ei. A adus hărţi, ca să-i arate ruta şi să-i trezească interesul, ilustrate cu amurguri de o frumuseţe răpitoare, poeme închinate paradisului sălbatic din valea La Magdalena, scrise de călători celebri sau care ajunseseră astfel datorită perfecţiunii desăvârşite a versurilor. Ea îşi arunca privirea peste ele când era bine dispusă.

— Nu e nevoie să mă duci cu zăhărelul ca pe un copil, îi spunea. Dacă o să plec, o s-o fac pentru că aşa am hotărât, şi nu pentru că m-ar interesa peisajul.

Când fiul i-a sugerat s-o ia şi pe soţia lui, ea i-a tăiat-o scurt: „Sunt destul de mare ca să am grijă şi singură de mine." Aşa că s-a ocupat chiar ea de toate amănuntele călătoriei. A simţit o imensă uşurare la gândul că va putea trăi opt zile la dus şi cinci la întors doar cu strictul necesar: şase rochii de bumbac, obiectele de toaletă pentru igiena personală, o pereche de pantofi pentru îmbarcare şi debarcare, papucii de casă pentru restul călătoriei pe vapor, şi nimic mai mult: visul ei de-o viaţă.

În ianuarie 1824, comandorul Juan Bernardo Elbers, întemeietorul navigaţiei fluviale, înregistrase prima navă cu aburi care a brăzdat vreodată apele fluviului La Magdalena, o hodoroagă de patruzeci de cai putere care se numea *Fidelitatea.* Un secol mai târziu, în seara zilei de 7 iulie, la ora şase, doctorul Urbino Daza şi soţia sa au însoţit-o pe Fermina Daza la bordul vaporului care avea s-o poarte în prima ei călătorie pe fluviu. Era cel dintâi vapor construit la şantierele locale, iar Florentino Ariza îl botezase, în amintirea predecesorului său glorios, *Noua Fidelitate.* Fermina Daza n-a putut admite niciodată că acel nume atât de plin de tâlc pentru ei doi era, într-adevăr, o simplă coincidenţă istorică şi nu una din năstruşnicele născociri ale romantismului cronic de care suferea Florentino Ariza.

Oricum, spre deosebire de celelalte vapoare fluviale, mai vechi sau mai moderne, *Noua Fidelitate* avea lângă cabina căpitanului o cabină suplimentară, spaţioasă şi confortabilă: un salon cu mobile de bambus în culori vesele, un dormitor matrimonial decorat în întregime cu motive chinezeşti, o cameră de baie cu cadă şi duş, un fel de foişor ca o verandă cu geamlâc, foarte mare, cu ferigi atârnând în ghivece şi vedere spre partea din faţă şi spre cele două laturi ale vaporului, la care se adăuga un sistem de răcire silenţios, care asigura un climat de primăvară perpetuă, împiedicând totodată să pătrundă orice zgomot din afară. Această locuinţă de lux, cunoscută drept Cabina Prezidenţială, pentru că acolo călătoriseră până atunci trei preşedinţi ai Republicii, era rezervată autorităţilor de rang înalt şi unor invitaţi mai speciali. Florentino Ariza hotărâse să fie amenajată imediat după numirea sa ca preşedinte al C.F.C., nu numai în scop publicitar, ci şi cu convingerea intimă că, mai devreme sau mai târziu, acela avea să fie cuibul fericit al călătoriei de nuntă cu Fermina Daza.

Într-adevăr, odată sosită ziua, ea a luat în stăpânire Cabina Prezidenţială în calitate de suverană cu drepturi depline. Căpitanul vaporului a făcut onorurile casei, primindu-i pe doctorul Urbino Daza, pe soţia sa şi pe Florentino Ariza cu şampanie şi somon afumat. Se numea Diego Samaritano, purta o uniformă impecabilă de in alb, avea o ţinută de o corectitudine desăvârşită, de la vârful ghetelor până la insigna C.F.C. brodată în fir de aur pe şapcă, şi, întocmai ca ceilalţi căpitani de pe navele flu-viale, era uriaş şi vânjos ca o *ceiba,* avea un glas tunător şi maniere de cardinal

florentin.

La ora şapte seara, când sirena a dat primul semnal de plecare, Fermina Daza a simţit o durere ascuţită în urechea stângă. În noaptea dinainte avusese vise bântuite de presimţiri rele, pe care însă n-a îndrăznit să le interpreteze. În zori, s-a dus la cavoul de la cimitirul seminarului, cunoscut atunci drept Cimitirul La Manga, şi s-a împăcat cu răposatul ei soţ, stând în picioare în faţa criptei, într-un monolog în care i-a înşirat toate reproşurile binemeritate, atâta amar de vreme înăbuşite. I-a povestit apoi despre călătorie şi s-a despărţit de el cu un *Pe curând.* N-a vrut să mai spună altcuiva că pleacă, aşa cum făcea de câte ori călătorea în Europa, pentru că dorea să evite despărţirile obositoare. Deşi călătorise de nenumărate ori, se simţea de parcă o făcea pentru prima dată, iar pe măsură ce orele se rostogoleau una după alta, o cuprindea tot mai mult neliniştea. Odată ajunsă la bord, s-a simţit părăsită şi tristă şi ar fi vrut să rămână singură ca să poată plânge în voie.

Când sirena a dat ultimul semnal, doctorul Urbino Daza şi soţia lui şi-au luat rămas bun de la ea fără dramatism, iar Florentino Ariza i-a însoţit până la pasarelă. Doctorul Urbino Daza a vrut să-i facă loc să treacă după soţia lui şi abia atunci şi-a dat seama că şi Florentino. Ariza pleca în călătorie. Doctorul Urbino Daza nu şi-a putut ascunde nemulţumirea:

— Dar parcă nu aşa ne-a fost vorba.

Florentino Ariza i-a arătat cheia cabinei lui cu o intenţie foarte evidentă: o cabină obişnuită de pe puntea comună. Doctorului Urbino Daza nu i s-a părut însă o dovadă suficientă de nevinovăţie. S-a uitat la nevastă-sa ca un naufragiat, căutând descumpănit un punct de sprijin, dar a întâlnit o privire îngheţată. Ea îi spuse în şoaptă, pe un ton sever: „Şi tu?" Da: şi el, ca şi sora lui, Ofelia, credea că, de la o anumită vârstă, dragostea începe să fie indecentă. A ştiut să se stăpânească însă la timp şi s-a despărţit de Florentino Ariza cu o strângere de mână mai degrabă resemnată decât recunoscătoare.

Sprijinit de balustrada salonului, Florentino Ariza i-a privit în timp ce coborau. Aşa cum se aştepta şi-şi dorea, doctorul Urbino Daza şi soţia sa s-au întors să-l privească înainte de a se urca în automobil, iar el le-a făcut un semn cu mâna. Amândoi i-au răspuns. A rămas pe punte până când automobilul a dispărut în praful de pe chei, apoi s-a dus în cabină să se schimbe pentru prima cină la bord, care urma să fie servită în sufrageria căpitanului.

A fost o noapte splendidă, pe care căpitanul Diego Samaritano a condimentat-o cu povestiri din cei patruzeci de ani petrecuţi pe fluviu, dar Fermina Daza a trebuit să facă un mare efort ca să pară amuzată. Deşi sirena dăduse ultimul semnal de avertisment la opt, oră la care au coborât toţi vizitatorii, iar pasarela a fost ridicată, vaporul nu s-a desprins de la ţărm până când căpitanul nu şi-a terminat masa şi n-a urcat la postul de comandă ca să supravegheze manevrele. Înconjuraţi de mulţimea gălăgioasă a celorlalţi călători, care se amuzau să identifice luminile oraşului, Fermina Daza şi Florentino Ariza au rămas pe puntea comună, sprijiniţi de balustradă, până când vaporul a ieşit din golf, şi-a croit drum pe canale nevăzute, prin mlaştini presărate de luminile tremurătoare de pe luntrile pescăreşti şi a răsuflat adânc în aerul liber al Marelui Fluviu al Magdalenei. Atunci orchestra a atacat o piesă populară la modă, în rândul pasagerilor a răsunat o explozie de bucurie şi toţi au început deodată să danseze.

Fermina Daza a preferat să se refugieze în cabină. Nu scosese o vorbă toată seara, iar Florentino Ariza a lăsat-o să se piardă în gândurile ei. A întrerupt-o numai ca să-şi ia rămas bun în faţa cabinei, dar cum ei nu-i era somn, doar puţin frig, l-a invitat în foişor, ca să privească împreună fluviul. Florentino Ariza a tras două fotolii de răchită lângă balustradă, a stins luminile, i-a pus Ferminei o pătură de lână pe

umeri şi s-a aşezat alături. Ea şi-a răsucit o ţigară din cutia dăruită de el, a răsucit-o cu o surprinzătoare îndemânare, a fumat-o tacticos, cu capătul aprins în gură, fără să scoată o vorbă, după care şi-a mai răsucit două şi le-a fumat una după alta. Florentino Ariza a băut în tot acest răstimp două termosuri de cafea tare.

Luminile oraşului dispăruseră în zare. Din foişor, fluviul neted, învăluit în tăcere, şi păşunile de pe cele două maluri arătau sub razele lunii pline ca o câmpie fosforescentă. Când şi când, se zărea câte o colibă de paie lângă care se înălţau flăcările unor ruguri mari, semn că. acolo se vindeau lemne pentru cazanele de pe vapoare. Florentino Ariza păstra amintiri tulburi din călătoria făcută în tinereţe, dar în timp ce privea fluviul, le simţea reînviind în străfulgerări orbitoare, de parcă ar fi fost din ajun. A încercat să-i povestească şi Ferminei Daza câteva, închipuindu-şi că astfel o s-o mai înviorez e, dar ea fuma în altă lume. Florentino Ariza a renunţat, lăsând-o singură cu propriile ei amintiri, iar între timp, s-a apucat să răsucească ţigări, pe care i le-a dat una câte una, gata aprinse, până când s-a terminat cutia. Muzica a încetat după miezul nopţii, larma s-a risipit, fărâmiţată în şoapte adormite, iar cele două inimi au rămas singure în foişorul cufundat în umbre, bătând în ritmul răsuflării gâfâite a vaporului.

După un lung răstimp, când a privit-o pe Fermina Daza în scânteierea fluviului, Florentino Ariza a avut senzaţia că vede o fantomă cu profilul de statuie estompat de o lumină albăstruie şi şi-a dat seama că plângea în tăcere. Dar în loc s-o consoleze sau să aştepte să-i sece toate lacrimile, aşa cum ar fi dorit ea, a intrat în panică.

— Vrei să rămâi singură? a întrebat-o.

— Dacă aş fi vrut, nu te-aş mai fi invitat înăuntru, i-a răspuns ea.

Atunci el întinse degetele îngheţate prin întuneric, bâjbâind după cealaltă mână, şi o găsi aşteptându-l. Amândoi au fost suficient de lucizi ca să-şi dea seama, în aceeaşi clipă fugară, că nici una, nici alta nu era mâna pe care şi-o imaginaseră înainte de a se atinge, ci două mâini cu oase bătrâne. Numai pentru o clipă însă, căci imediat au redevenit aşa cum le visaseră. Ea începu să vorbească despre răposatul ei soţ la timpul prezent, de parcă ar mai fi fost în viaţă, iar el înţelese în acel moment că şi pentru ea sosise ceasul să se întrebe cu demnitate, cu solemnitate, cu o neostoită poftă de viaţă, ce putea face cu dragostea care îi rămăsese fără stăpân.

Fermina Daza renunţă la ţigară, ca să nu-şi tragă mâna dintr-a lui. Se simţea descumpănită şi căuta cu înfrigurare o cale de a înţelege. Nu-şi putea imagina un soţ mai bun decât cel lângă care trăise şi, totuşi, depanând întâmplările propriei sale vieţi, descoperea mai degrabă necazuri decât satisfacţii, prea multă lipsă de înţelegere de ambele părţi, certuri inutile, aversiuni nicicând stinse pe deplin. El o auzi deodată oftând: „E de necrezut cum poţi fi fericit ani la rând, în ciuda atâtor scandaluri şi aiureli, fără să ştii, fir-ar să fie, dacă asta e dragoste sau nu." Când şi-a sfârşit spovedania, cineva stinsese luna. Vaporul înainta la pas, punând cu grijă un picior înaintea celuilalt: un animal uriaş la pândă. Fermina Daza se întorsese de pe tărâmul neliniştii.

— Acum poţi să pleci, spuse.

Florentino Ariza îi strânse mâna, se aplecă spre ea şi încercă să o sărute pe obraz. Dar ea îl respinse cu glasul ei răguşit şi blând:

— Nu, acum nu mai are rost: miros a babă.

L-a auzit ieşind pe întuneric, i-a auzit paşii pe scări, l-a auzit încetând să mai existe până a doua zi. Îşi aprinse altă ţigară şi, în timp ce fuma, îl zări pe doctorul Juvenal Urbino, cu hainele lui impecabile din pânză de in, cu rigoarea lui profesională, cu cordialitatea lui cuceritoare, cu dragostea lui ceremonioasă, făcându-i un semn de adio cu pălăria lui albă de pe alt vapor al trecutului. „Noi, bărbaţii, suntem robii prejudecăţilor, îi spusese el odată. În schimb, când o femeie îşi pune în cap să se culce cu un bărbat, nu există zid care să-i reziste, nici cetate pe care să n-o dărâme,

nici considerații morale pe care să nu fie dispusă să le ocolească: nu mai ține cont de nimic, nici chiar de Dumnezeu." Fermina Daza a rămas nemişcată până târziu, spre ziuă, gândindu-se la Florentino Ariza nu ca la străjerul neconsolat din părculețul Evangheliilor, a cărui amintire nu-i mai trezea nici măcar o luminiță de nostalgie, ci ca la bătrânul ramolit şi şchiop, dar real, care o însoțea pe vapor: bărbatul care i-a stat mereu în preajmă, gata s-o slujească, dar pe care n-a fost în stare să-l recunoască. În timp ce vaporul o târa gâfâind spre cele dintâi sclipiri trandafirii, ea se ruga fierbinte ca Florentino Ariza să ştie cum s-o ia de la capăt a doua zi.

Şi a ştiut. Fermina Daza îi spusese stewardului s-o lase să doarmă în voie, iar când s-a trezit, a găsit pe noptieră o vază cu un trandafir alb, proaspăt, cu petalele încă pline de rouă, şi o scrisoare de la Florentino Ariza, cuprinzând atâtea pagini câte reuşise să scrie de când se despărțise de ea. Era o scrisoare calmă, care nu-şi propunea altceva decât să dea expresie simțămintelor ce-i copleşeau inima din ajun: la fel de lirică şi la fel de retorică precum toate celelalte, dar întemeiată pe realitate. Fermina Daza a citit-o şi s-a simțit ruşinată de galopul deşănțat al propriei sale inimi. Se încheia cu rugămintea de a-l anunța pe *steward* când va fi gata, întrucât căpitanul îi aştepta pe puntea de comandă ca să le explice cum funcționa vaporul.

A fost gata la unsprezece, îmbăiată şi mirosind a săpun de flori, îmbrăcată cu o rochie de doliu foarte simplă, din etamină gri, şi restabilită complet după furtuna ce-i răvăşise sufletul în acea noapte. A comandat un mic dejun sobru *steward*-ului în costum alb impecabil, care se afla în serviciul personal al căpitanului, dar n-a trimis mesajul solicitat. A urcat singură, orbită de strălucirea cerului fără nori, şi l-a găsit pe Florentino Ariza stând de vorbă cu căpitanul pe puntea de comandă. Era de nere-cunoscut, nu numai din pricină că ea îl vedea cu alți ochi, dar şi pentru că, în realitate, se schimbase. În locul veşnicelor sale veşminte funebre, purta nişte pantofi albi foarte comozi, pantaloni de pânză şi o cămaşă cu gulerul răsfrânt, cu mâneci scurte şi monograma lui brodată pe buzunarul de la piept. Pe cap avea o beretă scoțiană tot albă, iar peste eternii lui ochelari de miop îşi pusese un dispozitiv de lentile închise la culoare. Toate arătau ca noi şi era limpede că fuseseră cumpărate special pentru acea călătorie, în afară de cureaua de piele maro, foarte uzată, pe care Fermina Daza a observat-o de la prima privire ca pe o muscă în lapte. Văzându-l aşa, îmbrăcat în mod vădit în cinstea ei, nu şi-a putut ascunde roşeața din obraji. S-a fâstâcit. când l-a salutat, iar el s-a fâstâcit de fâstâceala ei. Conştienți că se comportau ca doi logodnici, s-au fâstâcit şi mai tare, iar când şi-au dat seama că amândoi erau fâstâciți, s-au fâstâcit până-ntr-atâta, încât căpitanul Samaritano nu şi-a putut stăpâni un tremur de compasiune. I-a scos din încurcătură explicându-le timp de două ore manevrele de comandă şi mecanismul de funcționare a vaporului. Înaintau foarte încet, pe un fluviu fără maluri, care se răsfira printre fâşii de nisip până în zare. Apele nu mai erau tulburi ca la vărsare, ci domoale şi străvezii, cu o strălucire metalică sub soarele necruțător. Fermina Daza a avut senzația că străbăteau o deltă presărată cu ostroave de nisip.

— Asta e tot ce ne-a mai rămas din fluviu, comentă căpitanul.

Într-adevăr, Florentino Ariza era surprins de schimbări, iar a doua zi avea să fie şi mai uimit când călătoria a devenit şi mai anevoioasă, iar el şi-a dat în sfârşit seama că părintele văii La Magdalena, unul din cele mai mari fluvii din lume, era doar o iluzie a memoriei. Căpitanul Samaritano le-a explicat că în doar cincizeci de ani defrişările nesăbuite distruseseră fluviul: cazanele de pe vapoare mistuiseră jungla deasă, cu copaci uriaşi, care i se păruse atât de apăsătoare lui Florentino Ariza în prima sa călătorie. Fermina Daza n-avea cum să mai vadă animalele la care visase: vânătorii veniți să caute piei şi blănuri pentru tăbăcăriile din New Orleans exterminaseră caimanii care făceau pe morții ceasuri în şir în viroagele de pe mal, pândind cu fălcile căscate fluturii ce roiau în jur, papagalii gălăgioşi şi maimuțele cu

țipetele lor de nebune muriseră încetul cu încetul, pe măsură ce pierise vegetația din jur, lamantinii cu mameloanele lor maternale, care își alăptau puii și plângeau cu glas de femeie neconsolată pe țărmurile nisipoase, erau o specie decimată de gloanțele blindate ale vânătorilor amatori.

Căpitanul Samaritano nutrea o afecțiune aproape maternă pentru lamantini, despre care spunea că sunt domnițe aflate sub puterea unui blestem pentru cine știe ce păcate de iubire, și împărtășea credința atât de răspândită că erau singurele femele fără masculi din regnul animal. Totdeauna i-a oprit pe călători să-i împuște de pe punte, așa cum era obiceiul, în ciuda legilor care interziceau acest lucru. Un vânător din Carolina de Nord, cu toate documentele în regulă, îi încălcase ordinele și ochise cu Springfield-ul lui o mamă-lamantin, zdrobindu-i capul, iar puiul, înnebunit de durere, rămăsese, țipând și plângând, peste trupul prăbușit la pământ. Căpitanul a urcat puiul la bord, ca să-l îngrijească, iar pe vânător l-a lăsat pe țărmul pustiu, lângă cadavrul mamei ucise. În urma protestelor diplomatice, a fost pe punctul să-și piardă licența de navigator și a stat șase luni la închisoare, dar a ieșit hotărât s-o ia de la capăt ori de câte ori i s-ar mai fi ivit prilejul. Oricum, acela era un episod istoric: lamantinul orfan, care a crescut mare și a trăit mulți ani în parcul de animale rare din San Nicolás de las Barrancas, a fost ultimul văzut de atunci pe valea fluviului.

— De câte ori trec pe acolo, spuse, mă rog la Dumnezeu ca nenorocitul ăla de yankeu să se îmbarce din nou pe vaporul meu, ca să-l mai pot lăsa o dată pe țărm.

Fermina Daza, care nu-l prea simpatiza, a rămas atât de impresionată de uriașul acela tandru, încât i-a rezervat numaidecât un loc privilegiat în inimă. A făcut bine: călătoria era abia la început și aveau să se mai ivească destule ocazii ca să-și dea seama că nu se înșelase.

Fermina Daza și Florentino Ariza au rămas pe puntea de comandă până la prânz, după ce au trecut prin dreptul orașului Calamar, însuflețit, până în urmă cu câțiva ani, de o sărbătoare perpetuă, dar care acum era un port în ruine, cu străzi pustii. De pe vapor nu se zărea țipenie de om, doar o femeie în alb, care le făcea semne cu batista. Fermina Daza nu înțelegea de ce nu o luau la bord, din moment ce părea atât de disperată, dar căpitanul i-a explicat că era năluca unei înecate, care îi amăgea pe marinari și atrăgea vapoarele spre vârtejurile periculoase de lângă celălalt mal. Au trecut atât de aproape de ea, încât Fermina Daza a văzut-o foarte clar în lumina puternică a soarelui și nu s-a mai îndoit că, în realitate, nu exista, dar chipul ei i s-a părut cunoscut.

A fost o zi lungă și călduroasă. Fermina Daza s-a întors în cabină după masă, pentru siesta ei inevitabilă, dar n-a putut dormi bine deoarece durerea din ureche a devenit și mai intensă când vaporul a schimbat saluturile de rigoare cu o altă navă a C.F.C., cu care s-a încrucișat câteva leghe mai sus de Barranca Vieja. Florentino Ariza a moțăit așezat în salonul principal, unde cei mai mulți dintre pasagerii fără cabină dormeau duși, și a visat-o pe Rosalba foarte aproape de locul unde o văzuse îmbarcându-se. Călătorea singură, îmbrăcată în hainele ei de momposină din veacul precedent, dar de data aceasta, ea, nu copilul, își petrecea siesta în colivia de răchită atârnată de streașină. A fost un vis atât de enigmatic și totodată atât de amuzant, încât amintirea lui l-a urmărit toată după-amiaza, în timp ce juca domino cu căpitanul și cu doi cunoscuți, aflați și ei pe vapor.

Căldura înceta la apusul soarelui, iar viața de pe vapor se însuflețea. Pasagerii ieșeau ca dintr-o letargie, proaspăt îmbăiați, îmbrăcați cu haine curate, și se așezau pe fotoliile de răchită în așteptarea cinei, anunțată la ora cinci fix de un chelner care străbătea coverta de la un capăt la altul sunând dintr-un clopot de țârcovnic în aplauzele și hohotele de râs ale tuturor. În timpul mesei, orchestra începea să cânte muzică de dans, iar petrecerea gălăgioasă se întindea până la miezul nopții.

Fermina Daza n-a vrut să cineze, din cauza durerii sâcâitoare din ureche, dar a privit cum era îmbarcată prima încărcătură de lemne pentru cazane dintr-o râpă golaşă, unde nu se mai zărea altceva decât o grămadă de buşteni, aflați în grija unui moşneag care se ocupa şi de vânzarea lor. Nu păreau să mai existe alte ființe pe o distanță de multe leghe jur împrejur. Pentru Fermina Daza a fost o escală lungă şi plicticoasă, de neconceput pe transatlantice, iar zăpuşeala se simțea chiar şi în foişorul cu aer condiționat. Dar când vaporul a ridicat ancora, s-a stârnit o adiere răcoroasă, purtând mirosuri din străfunduri de păduri, iar muzica a devenit dintr-o dată mai săltăreață. În orăşelul Sitio Nuevo era o singură lumină la o singură fereastră de la o singură casă, iar la birourile portului nimeni n-a dat semnalul convenit pentru îmbarcarea de mărfuri sau de pasageri, aşa încât vaporul a trecut mai departe fără să-şi mai anunțe prezența.

Fermina Daza se întrebase toată după-amiaza la ce mijloace avea să recurgă Florentino Ariza ca s-o vadă fără să mai bată la uşa cabinei, dar pe la ora opt n-a mai avut răbdare să aştepte. A ieşit în culoar, sperând să dea de el ca din întâmplare, şi n-a trebuit să caute prea mult. Florentino Ariza stătea pe o bancă de pe culoar, tăcut şi trist, întocmai ca în părculețul Evangheliilor, şi se întreba de peste două ore cum să facă s-o vadă. Amândoi au schițat acelaşi gest de uimire, deşi amândoi ştiau că se prefăceau, şi au străbătut împreună coverta de clasa întâi, plină de tineri, majoritatea studenți gălăgioşi, care nu-şi cruțau forțele, profitând de ultimele zile ale vacanței ca să-i mai tragă un chef. Florentino Ariza şi Fermina Daza au băut o limonadă direct din sticlă, aşezați ca nişte studenți la bar, iar ea, simțindu-se dintr-o dată cuprinsă de temeri, spuse: „Ce îngrozitor!" Florentino Ariza o întrebă ce anume o îngrijora.

— Mă gândeam la cei doi bătrânei, săracii, răspunse ea. Cei care au fost omorâți cu vâsla în barcă.

Când s-a terminat muzica, s-au dus la culcare, după o lungă şi plăcută conversație în foişorul întunecat. Norii acoperiseră luna, iar în zare se dezlănțuiau fulgere fără tunete, care luminau pentru o clipă tot cerul. Florentino Ariza i-a răsucit țigările, dar ea n-a fumat decât patru, chinuită de durerea care o lăsa în răstimpuri, dar o apuca din nou, de câte ori vaporul şuiera la întâlnirea cu altă navă, în dreptul vreunei localități adormite sau înaintând încet pentru a sonda albia râului. El i-a povestit cu cât nesaț o privise de fiecare dată la Jocurile Florale, în ziua zborului cu balonul sau când se plimbase pe velocipedul de acrobat, şi cu câtă nerăbdare aştepta tot anul festivitățile publice, numai şi numai ca s-o poată vedea. Şi ea îl zărise de nenumărate ori, dar niciodată nu-şi închipuise că se afla acolo ca s-o vadă. În urmă cu aproape un an, după ce i-a citit scrisorile, şi-a dat brusc seama că el nu participase niciodată la Jocurile Florale: de bună seamă că ar fi câştigat. Florentino Ariza i-a spus o minciună: scria numai pentru ea, versuri pentru ea, şi numai el le citea. Atunci a fost rândul ei să-i caute mâna în întuneric, dar n-a găsit-o aşteptând, aşa cum o aşteptase ea pe a lui, pentru că l-a luat prin surprindere. Lui Florentino Ariza i-a înghețat inima în piept:

— Ce ciudate sunt femeile, spuse.

Ea izbucni într-un râs gângurit, de porumbiță tânără, şi se gândi din nou la bătrânii din barcă. Aşa îi era ei scris: imaginea lor avea s-o urmărească în veci. În noaptea aceea însă. o putea suporta, pentru că se simțea bine şi în siguranță, eliberată de orice sentiment de vină, ca de puține ori în viață. Ar fi rămas aşa până în zori, tăcută, cu mâna lui, umezită de o sudoare rece, în mâna ei, dar n-a mai putut îndura durerea din ureche. Când ecourile muzicii s-au stins, iar mai apoi a încetat şi vânzoleala pasagerilor de pe puntea comună care îşi atârnau hamacele în salon, ea a înțeles că durerea era mai puternică decât dorința de a sta cu el. Ştia că ar fi simțit o alinare doar mărturisindu-i ce o supăra, dar n-a făcut-o ca să nu-l îngrijoreze. Avea senzația că îl cunoştea de parcă ar fi trăit cu el toată viața şi-l credea în stare să

întoarcă vaporul în portul de plecare, dacă asta ar fi ajutat-o să scape de durere.

Florentino Ariza prevăzuse că în noaptea aceea lucrurile se vor petrece aşa şi s-a retras. În pragul uşii a încercat să-şi ia rămas bun cu o sărutare, dar ea i-a întins obrazul stâng. El a insistat, cu respirația întretăiată, dar ea i-a întins celălalt obraz cu o cochetărie pe care nu i-o cunoscuse pe vremea când era doar o şcolăriță. A insistat şi a doua oară, iar ea i-a întins buzele şi l-a primit cutremurată de o înfiorare adâncă, pe care a încercat să şi-o ascundă cu un râs de mult uitat, încă din noaptea nunții.

— Dumnezeule mare! spuse. Ce aiurită pot să fiu pe vapoare.

Florentino Ariza era tulburat: într-adevăr, aşa cum spusese chiar ea, avea mirosul acru al vârstei. Cu toate acestea, în timp ce se îndrepta spre cabina lui, croindu-şi drum prin labirintul de hamace adormite, se consola cu gândul că şi el avea probabil acelaşi miros, dar cu patru ani mai vechi, iar ea i-l simțise, poate, cu aceeaşi tresărire. Era mirosul fermenților umani pe care îl remarcase la amantele lui mai vârstnice şi pe care şi ele îl simțiseră la el. Văduva lui Nazaret, care nu-şi putea ține gura, i-o spusese pe şleau: „Mirosim a hoit." Amândoi şi-l suportau unul altuia, pentru că, la urma urmei, erau chit: mirosul meu față-n față cu mirosul tău. În schimb, de multe ori se gândise preocupat că poate América Vicuña, al cărei miros de scutece îi trezea instincte materne, nu i-l suporta pe al lui: mirosul lui de crai bătrân. Dar toate astea aparțineau trecutului. Important era că, din după-amiaza când mătuşa Escolástica îşi lăsase cartea de rugăciuni pe tejgheaua oficiului poştal, Florentino Ariza nu mai cunoscuse o fericire atât de mare ca în noaptea aceea: atât de intensă, încât i s-a făcut frică.

Era gata să adoarmă, când contabilul de pe navă l-a trezit la cinci dimineața în portul Zambrano ca să-i înmâneze o telegramă urgentă. Era semnată de Leona Cassiani, avea data din ajun şi întreaga ei grozăvie încăpea într-un singur rând: *América Vicuña moartă ieri motive inexplicabile.* La unsprezece dimineața, a aflat mai multe amănunte dintr-o convorbire telegrafică avută cu Leona Cassiani, manipulând el însuşi aparatul de transmisie, aşa cum nu mai făcuse de pe vremea când era telegrafist. Pradă unei deprimări mortale, din pricină că fusese respinsă la examenul de diplomă, América Vicuña băuse o sticluță de laudanum pe care o furase de la infirmeria şcolii. În adâncul inimii Florentino Ariza îşi spunea că ştirea nu era completă. Dar nu: América Vicuña nu lăsase nici un bilet care să permită învinuirea cuiva pentru hotărârea ei. Înştiințați de Leona Cassiani, părinții plecaseră de la Puerto Padre şi erau pe drum, iar înmormântarea urma să aibă loc chiar în acea după-amiază, la ora cinci. Florentino Ariza a răsuflat adânc. Ca să poată supraviețui, nu trebuia să-şi permită supliciul acelei amintiri. Şi-a şters-o din gând, deşi. În restul anilor care i-au mai rămas de trăit, o simțea când şi când săgetându-l din senin, ca o cicatrice veche.

Zilele care au urmat au fost călduroase şi nesfârşite. Apele fluviului erau mai tulburi, albia se îngusta tot mai mult, iar în locul hăţişului de copaci uriaşi care îl uluise pe Florentino Ariza în prima lui călătorie, se întindeau acum câmpii pârjolite, cioturi şi putregaiuri de păduri mistuite de cazanele de pe vapoare, ruinele oraşelor uitate de Dumnezeu, unde apa băltea pe străzi chiar şi pe vreme de secetă. Noaptea nu-i mai trezeau cântecele de sirenă ale lamantinilor de pe maluri, ci duhoarea grețoasă a morților care treceau plutind spre mare. Nu mai erau războaie, nici molimi, dar corpurile umflate continuau să treacă pe apă. Căpitanul a lăsat deoparte orice glumă şi a adoptat pentru o clipă un ton grav: „Am primit ordine stricte să spunem pasagerilor că sunt înecați accidentali." Din larma papagalilor şi hărmălaia maimuțelor nevăzute, care altădată sporeau arşița amiezii, nu mai rămăsese decât vasta tăcere a pământului pustiit.

Erau aşa de puține locurile unde se mai tăiau lemne şi atât de depărtate unele de altele, încât, într-a patra zi de călătorie, *Noua Fidelitate* n-a mai avut combustibil.

Vaporul a rămas acostat aproape o săptămână, în timp ce echipele de marinari rătăceau prin mlaştini de cenuşă, în căutarea copacilor risipiţi ici şi colo. Nu mai aveau de unde cumpăra: tăietorii de lemne îşi părăsiseră cătunele alungaţi de ferocitatea moşierilor, alungaţi de holera nevăzută, alungaţi de războaiele incipiente pe care guvernele se străduiau să le înăbuşe cu decrete menite doar să abată atenţia opiniei publice. Plictisiţi, pasagerii organizau întreceri de înot, plecau în expediţii de vânătoare şi se întorceau cu iguane vii, le spintecau pe burtă şi le coseau la loc cu ace groase şi sfoară de împachetat, după ce le scoteau ciorchinii de ouă translucide şi moi, pe care le puneau la uscat înşirate pe balustradele vaporului. Prostituatele sărace din localităţile vecine au venit pe urma expediţiilor, au instalat corturi de campanie într-o râpă de pe ţărm, au adus lăutari şi băutură şi au început chiolhanul în faţa vaporului eşuat.

Cu mult înainte de a ajunge preşedintele C.F.C., Florentino Ariza primea deseori rapoarte alarmante despre situaţia de pe fluviu, dar el abia dacă le citea. Orbit cum era de pasiunea pentru Fermina Daza, niciodată nu şi-a prea bătut capul cu asta, iar când şi-a dat seama de dezastru, nu mai exista altă soluţie decât să fie adus un alt fluviu în loc. Noaptea, chiar şi când apele erau crescute, vasul trebuia tras la ţărm, ca să poată dormi şi marinarii, iar atunci, până şi simplul fapt de a fi în viaţă părea de nesuportat. Cei mai mulţi pasageri, şi îndeosebi europenii, abandonau cloaca din cabine şi-şi petreceau nopţile rătăcind pe coverte, alungând gângăniile ce năvăleau de peste tot cu acelaşi prosop cu care îşi ştergeau broboanele de sudoare, iar zorii îi prindeau sleiţi de puteri şi umflaţi de înţepături. Vorbind despre călătoria în canoe şi pe spinarea catârilor, care uneori putea dura chiar şi cincizeci de zile, un călător englez de la începutul secolului al XIX-lea, scrisese: „Este unul din pelerinajele cele mai anevoioase şi mai incomode pe care le poate face cineva." Afirmaţia lui îşi pierduse orice temei real în primii optzeci de ani de existenţă a navelor cu aburi, dar şi-a redobândit actualitatea o dată pentru totdeauna când caimanii au mâncat ultimii fluturi, când au pierit lamantinii materniali, au pierit papagalii, maimuţele, oraşele: când a pierit tot.

— Nici o grijă, râdea căpitanul, peste câţiva ani, o să străbatem albia secată în automobile de lux.

În primele trei zile, Fermina Daza şi Florentino Ariza şi-au găsit un refugiu în dulcea primăvară din foişorul închis, dar când au fost raţionalizate lemnele, iar sistemul de răcire n-a mai funcţionat, Cabina Prezidenţială s-a transformat într-o cafetieră cu aburi. Ca să poată supravieţui noaptea, ea lăsa să pătrundă prin ferestrele deschise adierea stârnită dinspre fluviu şi alunga ţânţarii cu un prosop, pentru că pompa de insecticid nu avea nici un efect când vaporul era oprit. Durerea din ureche devenise insuportabilă, dar într-o dimineaţă, când s-a trezit, i-a dispărut brusc şi definitiv ca ţârâitul unui cosaş strivit sub picior. Şi-a dat seama că nu mai auzea cu urechea stângă abia spre seară, când Florentino Ariza i-a spus ceva şi ea şi-a întors capul ca să-l poată înţelege. N-a povestit nimănui ce i se întâmplase, resemnându-se în faţa unuia din nenumăratele beteşuguri iremediabile ale vârstei.

Şi totuşi, oprirea vaporului a fost pentru ei un incident providenţial. Florentino Ariza citise undeva: „Adevărata dragoste devine mai trainică şi mai generoasă în nenorocire." Umezeala din Cabina Prezidenţială i-a cufundat într-o letargie ireală, în care le era mai uşor să se iubească fără să-şi pună întrebări. Aşezaţi în fotoliile de răchită, lângă balustradă, trăiau ceasuri inimaginabile, ţinându-se de mână, sărutându-se, lăsându-se ameţiţi de mângâieri, nestânjeniţi de exasperare. În a treia seară de toropeală, ea l-a aşteptat cu o sticlă de rachiu de anason, acelaşi rachiu din care bea pe furiş cu ceata verişoarei Hildebranda, iar mai târziu, când era deja măritată şi avea copii, închisă într-o cameră cu prietenele din lumea ei de împrumut. Simţea

nevoia să se ameţească puţin, ca să nu se gândească la propria soartă cu prea multă luciditate, dar Florentino Ariza şi-a închipuit că o făcea ca să prindă curaj pentru pasul final. Încurajat de această iluzie, a îndrăznit să-i exploreze cu vârful degetelor gâtul veştejit, pieptul blindat cu vergi metalice, şoldurile cu oasele măcinate, coapsele de căprioară bătrână. Ea l-a primit cu bunăvoinţă, dar fără să se înfioare, fumând cu ochii închişi şi sorbind când şi când din paharul cu rachiu. Într-un târziu, când mângâierile i-au alunecat pe pântec, avea destul rachiu în inimă.

— Dacă tot e să facem prostii, spuse, măcar să le facem ca oamenii mari.

Îl duse în dormitor şi începu să se dezbrace fără falsă pudoare, cu luminile aprinse. Florentino Ariza se întinse în pat, cu faţa în sus, încercând să-şi vină în fire, neştiind nici de data asta ce să facă cu blana tigrului pe care tocmai îl omorâse. Ea îi spuse: „Nu te uita." El întrebă de ce, privind însă mai departe în tavan.

— Pentru că n-o să-ţi placă, răspunse ea.

Atunci el o privi şi o văzu goală până la brâu, întocmai aşa cum şi-o închipuise. Avea umerii zbârciţi, sânii căzuţi, iar pielea de pe coaste era palidă şi rece, ca de broască. Ea îşi acoperi pieptul cu bluza şi stinse lumina. Atunci el se ridică şi începu să se dezbrace pe întuneric, azvârlind hainele peste ea, în timp ce ea i le arunca înapoi printre hohote de râs.

Au rămas mult timp întinşi pe spate în pat, el din ce în ce mai năucit, pe măsură ce i se risipeau aburii beţiei, ea, liniştită, aproape abulică, dar rugându-se să n-o pufnească râsul din senin, aşa cum i se întâmpla ori de câte ori dădea pe gât mai multe pahare de rachiu decât se cuvenea. Ca să le treacă timpul mai uşor, au început să vorbească despre vieţile lor atât de diferite, despre faptul neverosimil că se aflau goi în bezna unei cabine de pe un vapor eşuat, când mai firesc ar fi fost să se gândească la moarte. Ea nu auzise niciodată vorbindu-se despre eventualele lui aventuri cu vreo femeie, despre nici una măcar, într-un oraş unde se ştia totul chiar înainte de a se fi întâmplat cu adevărat. A comentat toate astea în treacăt, iar el i-a răspuns fără nici un tremur în glas:

— Am vrut să-mi păstrez fecioria pentru tine.

Chiar dacă ar fi fost adevărat, ea tot nu l-ar fi crezut, pentru că scrisorile lui de iubire erau alcătuite în întregime din astfel de fraze, care nu convingeau prin conţinut, cât prin puterea lor de seducţie. Dar i-a plăcut curajul cu care o spusese. La rândul său, Florentino Ariza şi-a pus brusc o întrebare la care n-ar fi cutezat să se gândească până atunci: ce fel de viaţă tainică dusese ea în umbra căsniciei. Nu l-ar fi mirat nimic, ştia că femeile se comportă la fel ca şi bărbaţii în aventurile lor secrete: aceleaşi stratageme, aceleaşi inspiraţii subite, aceleaşi trădări lipsite de remuşcări. A procedat totuşi bine nepunând nici o întrebare. Într-o perioadă în care relaţiile ei cu Biserica erau destul de deteriorate, duhovnicul a întrebat-o din senin dacă îşi înşelase vreodată soţul şi ea s-a ridicat fără să răspundă, fără să-şi ducă până la capăt confesiunea, fără să-şi ia rămas bun, iar de atunci nu s-a mai spovedit nici la el, nici la alt preot. În schimb, prudenţa lui Florentino Ariza a primit o răsplată neaşteptată: ea a întins mâna în întuneric, i-a mângâiat pântecele, flancurile, pubisul aproape fără păr. Spuse: „Ai o piele de bebeluş." Apoi făcu pasul final: îl căută acolo unde nu era, îl căută din nou fără iluzii, şi-l descoperi dezarmat.

— E mort, spuse el.

I se întâmpla mereu prima dată, cu toate, dintotdeauna, aşa încât învăţase să convieţuiască cu fantasma aceea: de fiecare dată trebuia să înveţe din nou, de parcă ar fi fost prima oară. I-a prins mâna şi şi-a pus-o pe piept: Fermina Daza i-a simţit bătrâna inimă neostenită bătând grăbită, cu vigoarea şi neastâmpărul unui adolescent. El spuse: „În chestia asta dragostea prea multă e la fel de rea ca lipsa de dragoste." A spus-o însă fără convingere: îi venea să intre în pământ de ruşine, era furios pe el

însuşi şi ar fi vrut să găsească un motiv oarecare ca s-o poată învinui pe ea de eşecul lui. Ea ştia şi tocmai de aceea a început să provoace corpul lipsit de apărare cu mângâieri răutăcioase, ca o pisică jucăuşă şi tandră care găseşte plăcere în cruzime, până când el, nemaiputând îndura martirajul, a plecat în cabina lui. Ea a continuat să se gândească la el până în zori, convinsă în sfârşit că o iubea, dar pe măsură ce aburii alcoolului o părăseau în valuri lente, o cuprindea teama că el se supărase şi nu se va mai întoarce niciodată.

S-a întors, totuşi, în aceeaşi zi, pe neaşteptate, la ora unsprezece dimineaţa, proaspăt şi reconfortat, şi s-a dezbrăcat în faţa ei cu oarecare ostentaţie. Ei i-a făcut plăcere să-l vadă în plină lumină aşa cum şi-l imaginase pe întuneric: un bărbat fără vârstă, cu pielea smeadă, netedă şi lucioasă ca o umbrelă deschisă, cu păr lins şi rar la subţiori şi pe pubis. Avea arma înălţată, gata de atac, iar ea şi-a dat seama că şi-o etala dinadins ca pe un trofeu de război, ca să prindă curaj. Nici măcar nu i-a lăsat timp să-şi scoată cămaşa de noapte pe care şi-o pusese când începuse să adie briza din zori, iar graba lui de începător a înduioşat-o. N-a deranjat-o, pentru că într-o împrejurare ca aceea nu-i era uşor să deosebească între compasiune şi dragoste. Dar la sfârşit, s-a simţit goală pe dinăuntru.

Era prima dată că făcea dragoste în ultimii douăzeci de ani şi murea de curiozitate să vadă cum putea fi la vârsta ei, după o pauză atât de îndelungată. Dar el nu-I lăsase răgazul să afle dacă şi corpul ei îl dorea. Totul fusese atât de rapid şi de trist, încât ea se gândi: „Acum s-a dus dracului tot." Se înşela: în ciuda dezamăgirii lor, în ciuda reproşurilor pe care şi le făcea el pentru stângăcia de care dăduse dovadă, în pofida remuşcărilor ei pentru ideea nebunească cu rachiul de anason, în zilele următoare nu s-au mai despărţit nici o clipă. Abia dacă ieşeau din cabină ca să mănânce. Căpitanul Samaritano, care descoperea din instinct orice taină de pe vasul lui, le trimitea trandafirul alb în fiecare dimineaţă, iar într-o seară le-a făcut o serenadă cu valsuri de pe vremea lor şi i-a dat ordin bucătarului să le pregătească în glumă mâncăruri asezonate cu mirodenii excitante. N-au mai încercat să facă dragoste decât mult mai târziu, când inspiraţia le-a venit fără s-o caute. Le era suficientă fericirea simplă de a fi împreună.

N-ar mai fi ieşit din cabină dacă n-ar fi primit un bilet de la căpitan, care îi anunţa că în sfârşit, după unsprezece zile de drum, urmau să ajungă la prânz în portul final La Dorada. Privind din cabină promontoriul cu case luminate de un soare palid, Fermina Daza şi Florentino Ariza au înţeles motivul pentru care oraşul se numea „cel aurit", dar li s-a părut mai puţin evident ceva mai târziu când au simţit răbufnind aerul care clocotea ca un cazan şi au văzut fierbând asfaltul pe străzi. În plus, vaporul a acostat pe celălalt mal, unde se afla capătul liniei ferate spre Santa Fe.

Şi-au părăsit refugiul imediat ce au debarcat pasagerii. Fermina Daza a respirat aerul plăcut al impunităţii în salonul gol şi amândoi au contemplat de pe punte mulţimea agitată care îşi căuta bagajele în vagoanele unui tren ca o jucărie. S-ar fi zis că veneau din Europa, mai ales femeile, cu paltoanele lor nordice şi pălăriile din veacul precedent, atât de lipsite de sens în zăpuşeala şi praful din jur. Unele purtau în păr minunate flori de cartof, care începeau să se ofilească de căldură. Tocmai sosiseră de pe înaltele platouri andine, după ce străbătuseră o zi întreagă cu trenul o savană de vis, şi încă nu avuseseră timp să-şi pună alte haine, mai potrivite pentru clima Caraibilor.

În forfota din piaţă, un moşneag amărât şi pricăjit scotea în pumni puişori de găină din buzunarele paltonului de cerşetor. Se ivise ca din pământ, croindu-şi drum prin mulţime, în haina lui zdrenţăroasă, prea lungă şi prea largă pentru el. Îşi luase pălăria de pe cap, o pusese cu fundul în jos pe chei, în aşteptarea monedelor pe care i le-ar fi putut arunca trecătorii, şi începuse să scoată de prin buzunare puişori plăpânzi

şi albicioşi, care păreau să prolifereze printre degetele lui. Într-o clipă cheiul s-a umplut de puişori speriați, piuind printre picioarele călătorilor grăbiți care-i călcau fără să-i simtă. Fascinată de spectacolul mirific care părea dat în cinstea ei, pentru că numai ea îl privea, Fermina Daza n-a observat că pe vapor începuseră să urce pasagerii pentru călătoria de întoarcere. Toată bucuria i s-a spulberat dintr-o dată: printre cei sosiți a zărit multe fețe cunoscute, chiar şi câțiva prieteni care până de curând veneau s-o consoleze şi să-i împărtăşească durerea, aşa că s-a grăbit să se refugieze din nou în cabină. Florentino Ariza a găsit-o încremenită de spaimă: prefera să moară decât să se afle printre ai ei că plecase într-o călătorie de agrement la scurt timp după moartea soțului. Impresionat de starea ei de deprimare, Florentino Ariza i-a promis să găsească o modalitate mai plăcută de a o proteja decât cabina ca o carceră.

Ideea i-a venit brusc în timp ce mâncau în sufrageria privată. Căpitanul era preocupat de o problemă pe care voia de mult s-o discute cu Florentino Ariza, dar pe care acesta o evita mereu cu argumentul lui obişnuit: „Leona Cassiani se pricepe la treburile astea mai bine decât mine." De data aceasta însă, a avut răbdare să-l asculte. Era vorba despre faptul că vapoarele transportau mărfuri numai la ducere, dar se întorceau goale, în schimb pasageri aveau tot timpul. „Cu avantajul că mărfurile aduc mai mulți bani şi, în plus, nu cer de mâncare", adăugă. Fermina Daza mânca fără chef, enervată de discuția plictisitoare dintre cei doi bărbați despre oportunitatea de a stabili tarife diferențiate. Florentino Ariza l-a ascultat până la capăt şi abia atunci a pus întrebarea care căpitanului i s-a părut prevestirea unei idei salvatoare:

— S-ar putea face oare, e doar o ipoteză, un drum direct, fără mărfuri şi fără pasageri, fără opriri în nici un port, fără nimic?

Căpitanul răspunse că, într-adevăr, era doar o ipoteză. C.F.C. avea angajamente pe care Florentino Ariza le cunoştea mai bine ca oricine, avea contracte pentru transportul mărfurilor, al pasagerilor, al poştei şi multe altele, în majoritate imposibil de anulat. Singurul motiv care putea justifica nesocotirea acestor obligații era un caz de epidemie la bord. Atunci vaporul intra în carantină, era înălțat steagul galben şi se putea naviga fără teamă cu toată viteza. Căpitanul Samaritano o făcuse de multe ori în viață din cauza nenumăratelor cazuri de holeră care apăreau pe fluviu, deşi autoritățile sanitare îi obligau pe medici să scrie pe certificate că era vorba de dizenterie banală. În plus, de multe ori în istoria fluviului pavilionul galben era înălțat pentru a nu plăti impozite, pentru a nu lua la bord un pasager nedorit, pentru a evita percheziții inoportune. Florentino Ariza întâlni mâna Ferminăi Daza sub masă.

— Ei bine, spuse, să facem şi noi la fel.

Căpitanul rămase încremenit, dar imediat, cu instinctul lui de vulpoi bătrân, înțelese totul.

— E adevărat că eu comand pe vas, dar şi noi, comandanții, primim ordine de la dumneavoastră, spuse. Aşa că, dacă vorbiți serios, dați-mi un ordin în scris şi plecăm chiar acum.

Bineînțeles că vorbea serios şi ca atare, a semnat ordinul pe loc. La urma urmei, nu era un secret pentru nimeni că vremea holerei nu se sfârşise, în ciuda calculelor optimiste ale autorităților sanitare. Cât despre vapor, lucrurile au mers cum se poate mai uşor. Puținele mărfuri deja încărcate au fost coborâte pe chei, iar pasagerilor li s-a explicat că era o defecțiune la sala maşinilor şi au fost îmbarcați pe nava altei companii. De vreme ce astfel de aranjamente erau făcute din motive imorale şi chiar mârşave, Florentino Ariza nu vedea de ce n-ar putea proceda la fel din iubire. Căpitanul nu-l ruga altceva decât să-i permită o escală la Puerto Nare, ca să ia pe cineva care urma să-l însoțească în călătorie: avea şi el inima lui ascunsă.

Aşa se face că *Noua Fidelitate* a ridicat ancora în zorii zilei următoare fără încărcătură, fără pasageri, dar cu flamura galbenă fluturând vesel în chip de pavilion.

Spre seară au luat din Puerto Nare o femeie mai înaltă şi mai robustă decât căpitanul, de o nemaivăzută frumuseţe, căreia nu-i mai lipsea decât barba ca să fie angajată la circ. Se numea Zenaida Neves, dar căpitanul îi spunea *Tartoriţa Mea:* o veche prietenă pe care obişnuia s-o ia dintr-un port ca s-o lase într-altul şi care a urcat pe vapor aducând cu ea un suflu de fericire şi de voie bună. În văgăuna aceea dezolantă, unde Florentino Ariza a retrăit nostalgia pentru Rosalba când a văzut trenul de Envigado urcând cu greu pe vechea potecă a catârilor, s-au rupt norii şi s-a pornit o ploaie potopitoare, ca în jungla Amazonului, care avea să ţină, cu scurte întreruperi, până la capătul călătoriei. Dar ce mai conta: serbarea pe valuri îşi avea propriul acoperiş. În aceeaşi seară, Fermina Daza a coborât la bucătărie în ovaţiile echipajului şi şi-a adus contribuţia personală la zaiafet pregătind pentru toţi o mâncare atunci inventată, căreia Florentino Ariza i-a găsit în inima lui un nume mai potrivit decât vinete la cuptor, şi anume, vinete la iubire.

În cursul zilei jucau cărţi, mâncau până plesneau, şi după prânz dormeau buştean, trezindu-se din somn vlăguiţi, iar la apusul soarelui puneau orchestra să cânte şi se cinsteau cu rachiu de anason şi cu somon până dincolo de saţietate. A fost o călătorie rapidă, vaporul aproape gol înainta pe fluviul umflat de răpăiala din cer, dar şi de viiturile care se prăvăleau dinspre izvoare, unde a plouat toată săptămâna la fel de mult ca pe întreaga vale. În unele localităţi, când îi vedeau trecând, li se făcea milă de ei şi trăgeau cu tunul ca să îndepărteze holera, iar ei le mulţumeau cu un şuierat trist. Vapoarele cu care se încrucişau pe drum le trimiteau semnale de condoleanţe. În oraşul Magangué, unde s-a născut Mercedes, au încărcat lemne pentru restul călătoriei.

Fermina Daza s-a speriat când în urechea sănătoasă a început să-i ţiuie sirena vaporului, dar după două zile de rachiu, auzea mai bine cu amândouă. Descoperi dintr-o dată că mirosul florilor era mai intens ca înainte, că păsările cântau în zori mai frumos şi că Dumnezeu crease un lamantin pe care îl lăsase pe plaja de la Tamalameque special ca s-o trezească pe ea. Când l-a auzit, căpitanul a dat ordin să fie schimbată direcţia vaporului şi aşa au putut, în sfârşit, s-o vadă pe matroana enormă alăptându-şi puiul în braţe. Nici Florentino, nici Fermina nu şi-au dat seama cât de mult se identificaseră vieţile lor: ea îl ajuta să-şi facă clismele, se scula înaintea lui ca să-i spele cu periuţa proteza, pe care el o lăsa în pahar în timpul somnului, şi a rezolvat până la urmă problema ochelarilor pierduţi, pentru că se putea folosi de ai lui şi ca să citească şi ca să ţeasă ciorapii. Într-o dimineaţă, când s-a trezit, l-a văzut în semiîntuneric cosându-şi un nasture la cămaşă şi s-a grăbit s-o facă ea, ca să nu-l audă repetând fraza rituală că avea nevoie de două neveste. Ea, în schimb, nu a avut nevoie de ajutorul lui decât o singură dată, când l-a rugat să-i pună ventuze pentru că o durea spatele.

La rândul său, Florentino Ariza s-a apucat să răscolească vechile nostalgii cu vioara din orchestră, iar după o jumătate de zi a reuşit să cânte pentru ea valsul *Zeiţa Încoronată* şi i l-a cântat ore în şir, până când l-au oprit cu forţa. Într-o noapte, pentru prima dată în viaţa ei, Fermina Daza s-a trezit brusc sufocată de un plâns care nu mai era de furie, ci de tristeţe pentru soarta bătrânilor din barcă, omorâţi de vâslaş. În schimb, ploaia necurmată n-a mai deranjat-o şi s-a gândit prea târziu că poate Parisul nu era chiar aşa de lugubru cum i se păruse ei şi nici pe străzile din Santa Fe nu erau chiar atâtea înmormântări. Gândul la alte călătorii viitoare cu Florentino Ariza se înălţa la orizont: călătorii nebune, fără atâtea cufere, fără obligaţii sociale: călătorii pline de iubire.

În ajunul sosirii au organizat o mare petrecere, cu ghirlande de hârtie şi becuri colorate. Spre seară s-a înseninat. Căpitanul şi Zenaida au dansat strâns lipiţi primele bolerouri care începeau în anii aceia să sfărâme inimile. Florentino Ariza şi-a luat

inima în dinți şi i-a propus Ferminei Daza să danseze împreună valsul lor confidențial, dar ea a refuzat. Toată noaptea însă a bătut tactul cu capul şi cu tocurile, iar la un moment dat, a dansat aşezată pe scaun, fără să-şi dea seama, în timp ce căpitanul se contopea cu tandra lui tartoriță în penumbra boleroului. A băut atâta rachiu încât n-a putut urca scările decât ajutată şi a podidit-o un râs cu lacrimi care i-a alarmat pe toți. Când a reuşit să şi-l stăpânească în liniştea înmiresmată din cabină, s-au iubit fără grabă, cu seninătatea unor bătrâni trecuți prin multe, iar aceea avea să rămână pentru ea cea mai frumoasă amintire din călătoria lunatică pe fluviu. Contrar presupunerilor căpitanului şi ale Zenaidei, nu se mai simțeau ca nişte tineri îndrăgostiți şi cu atât mai puțin ca nişte amanți târzii. Era ca şi cum ar fi sărit peste lungul calvar al vieții conjugale şi-ar fi ajuns de-a dreptul în miezul iubirii. Treceau în tăcere, ca doi soți bătrâni căliți de viață, dincolo de capcanele pasiunii, dincolo de festele brutale ale iluziilor şi de mirajele dezamăgirilor: dincolo de iubire. Căci trăiseră destul împreună ca să-şi dea seama că dragostea era dragoste oricând şi oriunde, dar cu atât mai intensă cu cât se apropia de moarte.

S-au trezit la şase dimineața. Ea, cu o durere de cap înmiresmată de anason şi cu sufletul tulburat de senzația că doctorul Juvenal Urbino se întorsese, mai gras şi mai tânăr decât atunci când alunecase din copac, şi o aştepta la intrarea casei, aşezat în balansoar. Îşi păstra totuşi destulă luciditate ca să-şi dea seama că nu era efectul rachiului de anason, ci al iminenței întoarcerii.

— O să fie totuna cu moartea, spuse.

Florentino Ariza încremeni, pentru că ea dăduse glas gândului care îl frământa încă de când începuse călătoria de întoarcere. Nici el, nici ea nu se mai puteau imagina locuind în altă parte decât în cabină, mâncând altfel decât pe vapor, ducând o viață care li s-ar fi părut pe veci străină. Într-adevăr, era totuna cu moartea. N-a mai putut dormi. A rămas întins în pat, cu mâinile la ceafă. La un moment dat, amintindu-şi de América Vicuña, s-a chircit de durere şi n-a mai fost în stare să amâne adevărul: s-a închis în baie şi a plâns în voie, până la ultima lacrimă. Doar atunci a avut curajul să-şi mărturisească deschis cât de mult o iubise.

Când s-au sculat şi s-au îmbrăcat, pregătindu-se pentru debarcare, trecuseră de canalele şi mlaştinile pe unde navigaseră odinioară spaniolii şi-şi croiau drum printre epavele şi petele de ulei ars din golf. Peste turlele poleite ale oraşului viceregilor se înălța o strălucitoare zi de joi, dar Fermina n-a mai putut suporta pestilența măreției lui, semeția citadelelor profanate de iguane: oroarea vieții reale. Fără să şi-o spună, nici unul dintre ei nu se simțea capabil să capituleze cu atâta uşurință.

L-au găsit pe căpitan în sufragerie, într-o stare care nu se potrivea deloc cu eleganța lui obişnuită: nebărbierit, cu ochii injectați de nesomn, cu aceleaşi haine din ajun, cu vorba împleticită de râgâielile alcoolului. Zenaida dormea. S-au aşezat la masă şi au început să mănânce în tăcere, când o şalupă a serviciilor sanitare din port a dat ordin ca vaporul să fie oprit.

De pe puntea de comandă, căpitanul răspundea strigând în gura mare la întrebările patrulei înarmate. Voiau să ştie ce boală aveau la bord, câți pasageri se aflau pe vapor, câți erau bolnavi, dacă existaseră posibilități de contagiune. Căpitanul le-a răspuns că nu erau decât trei pasageri şi toți aveau holeră, dar fuseseră complet izolați. Nici călătorii care urmau să se îmbarce în portul La Dorada, nici cei douăzeci şi şapte de membri ai echipajului nu veniseră în contact cu ei. Nemulțumit probabil de răspuns, comandantul patrulei le-a ordonat să iasă din golf şi să aştepte în mlaştina Las Mercedes până la ora două, când aveau să fie definitivate formalitățile necesare pentru ca vaporul să intre în carantină. Căpitanul a tras o înjurătură de birjar şi i-a făcut semn pilotului să întoarcă spre mlaştini.

Fermina Daza şi Florentino Ariza auziseră tot de la masă, dar căpitanul nu părea

să-i bage în seamă. A continuat să mănânce în tăcere, dar iritarea i se oglindea chiar şi în felul cum încălca regulile bunei cuviințe pe care se întemeia legendara reputație a căpitanilor de pe fluviu. A zdrobit cu vârful cuțitului cele patru ouă prăjite din farfurie şi a început să înmoaie în ele bucăți de banană pe care şi le băga întregi în gură, mestecându-le cu o plăcere sălbatică. Fermina Daza şi Florentino Ariza îl priveau fără să spună nimic, aşteptând ca nişte şcolari cuminți să le fie citite notele finale. Nu schimbaseră nici un cuvânt cât timp durase dialogul cu patrula sanitară şi habar n-aveau ce se va alege de viața lor, dar amândoi ştiau că, oricum, căpitanul gândea pentru ei: se vedea după cum i se zbăteau venele de la tâmple.

În timp ce el îşi termina porția de ouă, platoul cu banane, cana cu cafea cu lapte, vaporul ieşi din golf cu cazanele potolite, îşi croi drum pe canale, despicând stratul de *tarulla*, lotuşi fluviali cu flori liliachii şi frunze în formă de inimă, şi se întoarse în mlaştini. Apa era irizată de puzderia de peşti care pluteau pe-o parte, omorâți cu dinamită de braconieri, iar păsările pământului şi ale apei se roteau deasupra lor scoțând țipete metalice. Vântul dinspre Marea Caraibilor pătrunse pe ferestre o dată cu larma păsărilor şi Fermina Daza simți în sânge bătăile înnebunite ale liberului său arbitru. În dreapta, estuarul Marelui Fluviu al Magdalenei îşi întindea apele tulburi şi molcome până în cealaltă zare a lumii.

Când n-a mai rămas nimic de mâncat în farfurii, căpitanul s-a şters pe buze cu colțul feței de masă şi, nemaiținând seama de nimeni, icni pe nerăsuflate un potop de sudălmi şi vorbe aşa de spurcate că praful şi pulberea s-a ales de bunul nume al căpitanilor de pe fluviu. De fapt, el nu se adresa cuiva anume, ci încerca să ajungă la o înțelegere cu propria sa furie. După ce s-a uşurat înjurând ca la uşa cortului, a încheiat mărturisind că nu ştie cum să iasă din buclucul cu holera.

Florentino Ariza l-a ascultat fără să clipească. Apoi, privind pe ferestre cercul complet al cvadrantului cu roza vânturilor, orizontul neted, cerul de decembrie fără nici un nor, apele pe veci navigabile, spuse:

— Să mergem drept înainte, drept înainte şi să ne întoarcem iar în portul La Dorada.

Fermina Daza se cutremură când recunoscu glasul de odinioară prin care vorbea însuşi Sfântul Duh şi imediat se uită la căpitan: el era destinul. Dar căpitanul nici nu o luă în seamă, pentru că era năucit de înspăimântătoarea putere de inspirație a lui Florentino Ariza.

— Chiar vorbiți serios? îl întrebă.

— De când mă ştiu, răspunse Florentino Ariza, n-am spus decât lucruri serioase.

Abia atunci se uită căpitanul la Fermina Daza şi văzu sclipind între genele ei primele boabe de chiciură. Apoi îl privi pe Florentino Ariza, calmul lui imperturbabil, iubirea lui de neînfrânt, şi-l înfioră bănuiala târzie că nu moartea, cât viața e fără de margini.

— Şi până când dracu' credeți că o să ne putem fâțâi de colo-colo? îl întrebă.

Florentino Ariza avea răspunsul pregătit de cincizeci şi trei de ani, şapte luni şi unsprezece zile cu nopțile lor.

— Toată viața, spuse.
